

AZƏRBAYCAN

2'2021

1923-cü ildən çıxır

AZƏRBAYCAN YAZIÇILAR BİRLİYİNİN AYLIQ ƏDƏBİ-BƏDİİ ORQANI

Baş redaktor: İntiqam QASIMZADƏ
Baş redaktor müavini: Südabə AĞABALAYEVA
Məsul katib: Vüsal NURU

REDAKSIYA HEYƏTİ: Ağasəfa, Elçin, Musa Yaqub, Vilayət Quliyev, Firuzə Məmmədli, Məmməd Oruc, Əli Əmirli, Vaqif Bəhmənli, Vahid Əziz, Seyran Səxavət, Saday Budaqlı, Yaşar, Afaq Məsud, Paşa Əlioğlu, Asim Yadigar, Rüstəm Kamal, Ənvər Əhməd, Kamil Əfsəroğlu, Əjdər Ol, Vaqif Yusifli, Fəxri Uğurlu

Redaksiyanın ünvanı:

Bakı - Az1000
Xaqani küçəsi, 25

Telefonlar:

Redaksiya –
498-78-10
493-28-32
493-2834
Mühasibat –
493-29-41

Çapa imzalanıb:

05.02.2021
Sifariş 125

Tiraj 500

Kağız formatı

70x108 1/16 - 6,5
kağız vərəqi
13 çap vərəqi
18,2 şərti çap vərəqi

E-mail:

intigam.gasimzade@gmail.com
sudabe334@mail.ru

Qiyəti

1 manat 50 qəpik

**Bakı şəhəri,
“Azərbaycan”
nəşriyyatının mətbəəsində
ofset üsulu ilə çap olunur**

**Dərc olunmuş yazılar qəbul edilmir.
Əlyazmalara rəy verilmir və qaytarılmır.**

BU SAYIMIZDA:

DRAMATURGİYA

ƏLİ ƏMİRLİ – Pərdəsiz (pyes).....	3
-----------------------------------	---

POEZİYA

ƏLİZADƏ NURİ – Şeirlər.....	22
ƏLİ RZA XƏLƏFLİ – Dönməzlik yolu (yaddaş-poema).....	105
TURAL TURAN – Şeirlər.....	122
ƏTRAF SƏRRAF – Şeirlər.....	127
VƏLİYULLA NOVRUZ – Şeirlər.....	161
TAMELLA PƏRVİN – Şeirlər.....	164
ZƏRƏNGİZ DƏMİRÇİ QAYALI – Şeirlər.....	167

NƏSR

NATİQ MƏMMƏDLİ – Ən gözəl günah (roman - sonu).....	33
ƏJDƏR OL – “Dəhşətli hadisə” (hekayə).....	117
VİDADİ BABANLI – Sabaha ismarıç (povest).....	131

ƏDƏBİ TALELƏR

GÜNEL NATİQ – Karlos Kastaneda.....	170
-------------------------------------	-----

ƏDƏBİYYATŞÜNASLIQ

GÜLDƏNİZ QOCAYEVA – Qalan mənadır ancaq.....	178
SƏADƏT VAHABOVA – Haqverdiyev yaradıcılığında Menipp satira əlamətləri.....	184

KİTAB RƏFİ 191

◆ Dramaturgiya

Əli ƏMİRLİ

PƏRDƏSİZ

*Fasiləsiz oyun üçün
səkkiz səhnədə
qadın dramı*

İştirakçılar:

QADIN
QIZ

I SEVGİLİ
II SEVGİLİ

I SƏHNƏ

İki nəfərlik xəstəxana palatası. Bütün tibbi avadanlıqları ilə iki çarpayı. Ana arxası tamaşaçı zalına, üzü pəncərəyə dayanıb. Qız çarpayının xeyli qaldırılmış baş hissəsinə söykənərək oturub. Onun qolu damcıladıcı aparata bağlıdır. Qız hərdən şəffaf maye dolu şüşə qaba baxır. Hiss olunur ki, bu prosedur onu bezdirib. Yanındakı dolabın üstündən xırda radionu götürüb qulağına söykəyir.

QADIN (vəziyyətini dəyişmədən danışır) – Düz deyirsən, mən səhnəyə çıxanda yaşayırdım, mən səhnədə sevir, səhnədə kədərlənir, səhnədə sevinir, səhnədə xoşbəxt olurdum. Səhnədən kənarda darıxır, özümə yer tapa bilmir, başımı qatmağa nələrsə düşünürdüm.

QIZ – Pis düşünürdün.

QADIN (vəziyyətini dəyişmədən) – Məgər mən pis düşünürdüm dedim? Pis düşünməyə mənim ixtiyarım yox idi. Mən aktrisa idim, özü də necə aktrisa?!

QIZ – Niyə keçmiş zamanda?

QADIN – Bu yaşa çatmış aktrisanın gələcəyi yoxdur, nə vardısı oldu, bitdi, qaldı arxada, heç vaxt geri dönməyəcək zamanda. Mən ana, nənə, nə bilim, qaynana rolunda səhnəyə çıxı bilmərəm... Heyhat! Mənim keçmişim çox, gələcəyim azdır (pəncərədən uzaqlaşmadan çönür). Əslində, heç yoxdur. Sənin isə...

QIZ – Nə yönlü bir keçmişim oldu, nə də gələcəyim var (radionu qulağından aralayıb dolabın üstünə qoyur).

QADIN – Taqsırkar da mənəm, eləmi?

QIZ – Bundan sonra nə fərqi? Həyat bitdi mənim üçün. Ölüm də bax, o küncdə dayanıb baxır üzümə. Mən qəsdən onun qorxu saçan gözlərinə baxmıram. Müdriklərin sözünə əməl edirəm, nə günəşə, nə də ölümə gözlərini zilləyib baxma.

QADIN – Belə ümitsiz olma, sənəin nə yaşı var, belə danışırısan? Mən sən yaşda elə bilirdim dünya mənimdir, neçə kişi qabağımda diz çöküb göz yaşı töküdü.

QIZ – Sən də onların göz yaşlarına fikir verməyib qəddarcasına seçirdin, Kleopatra kimi.

QADIN – Niyə Kleopatra kimi, lap özüm kimi... seçirdim.

QIZ – Yazıq papa!

QADIN – Yazıq niyə? (*Gülür*) Bəlkə də... haqlısan, hərdən mənim də üreyim ağrıyırdı ona, hətta sən deyən kimi yazığım da gəlirdi, amma bu da mənim taqsırım deyildi, heyranlarım həddindən artıq idi. Bu basqılara heç bir qadın tab gətirə bilməzdi.

QIZ – Yazıq papa...

QADIN – Bəsdır! Yazıq papa, yazıq papa... Sənəin o yazıq papan mənimlə çox xoşbəxt idi. Nə qədər kişi ona həsədlə baxırdı.

QIZ – İkrahlə baxanlar da vardı.

QADIN – O paxılların naqisliyi idi. Sevgi də vardı aramızda, amma biz sevgilidən çox dost idik. O, mənim sənətimə pərəstiş edirdi, istedadıma bravo deyirdi. Bir sözümü iki eləmirdi.

QIZ – Əvəzində sən ona xəyanət elədin.

QADIN – Bu xəyanət sözü bizim dildə necə dəhşətli səslənir?!

QIZ – Söz qorxulu deyil, mama, əməl qorxuludur.

QADIN – Yox, yox, xəyanət sözündən qorxuram, izmena yaxşıdır, daha münasib sözdür, yumşaqdır. Bir də... Mən ona sən deyən kimi xəyanət eləmədim, hər şeyin düzünü dedim ona. Seçim haqqı verdim. O da, səndən fərqli olaraq, məni başa düşdü, əzab çəksə də, başa düşdü. Dərhal üz döndərüb getmədi.

QIZ – Sən də o cavana qoşulub ayyarımlıq qastrola yollandın, deyək... bal ayına.

QADIN (*üzündə adamı uzaqlara aparən təbəssüm görünür*) – Həəə... Ayyarımlıq xoşbəxtlik... Həyatımın ən gözəl qastrolu idi. O, təcrübəsiz, cəsaretsiz, hətta utancaq olsa da, xoşuma gəlirdi. Daim gözü üzümdə olurdu. İt kimi sədaqətli idi.

QIZ – Papa ölüm yatağında o qastrola görə çəkdiyi əzablardan danışmışdı mənə.

QADIN – Bütün zəif kişilər kimi papan sentimental idi, ağlamağı sevirdi, sevgidən çox mərhəmət umurdu.

QIZ – O məqamda səndə mərhəmət? Sən nəinki onu, heç məni görmürdün?

QADIN (*gülür*) – Onda mən hər şeyi görə bilməzdim, amma sən deyən qədər də daşürəkli deyildim. Hətta xəstə olanda bir-iki dəfə baş çəkmişdim ona, xəstəxanada... demək çirkinlik olmasın, yardım da eləmişdim.

QIZ – Bilirəm, mənə demişdi. Bu onu bərk təsirləndirmişdi.

QADIN – Bilmirəm, bilmirəm... Yadıma salmaq istəmirəm o günləri. Ondan ölüm qoxusu gəlirdi, qəribə kəsif iy idi. Yanında beş dəqiqədən çox qala bilmədim. O, bunu başa düşdü, məni az qala qovdu yanından. Axırıncı

görüşümüzdə onun tamam sifətdən çıxdığı, tanınmaz hala düşdüyü gözümün qabağından getmir. Bir vaxtlar sevdiyim o yaraşıqlı kişidən heç nə qalmamışdı... Görürsən, danışiram, gözümdən yaş axır, sən də deyirsən yazıq papa. Son dəfə üzümə gülümsədi, mən də özümü sıxıb onun gözlərinin dərinliyinə baxdım... aman Allah, nə hisslər keçirdim, deyə bilmirəm... Onda da ağladım, o, tamam öləzimiş səsle dedi: "Mən niyə ölmürəm, axı, həkim demişdi bir həftə ömrün qalıb, bir ay keçib o vaxtdan?" Mən hönkürdüm, onun kəskin iy verən zəif bədənini qucaqladım (*yanaqlarını islatmış göz yaşlarını silib gülümsəyir*). Mən də axır vaxtlar sentimental olmuşam... Yəqin qocalıqdandır... Düzünü de, çox qocalmışam mən? Formanı hələ itirməmişəm?

QIZ (*qollarını qaldırıb özünü göstərən qadına təbəssümlə baxır*) – Yazıq papa...

QADIN – Bədir, sən bu yazıq sözün zəhləmi tökdü. O çox xoşbəxt idi. Mənim də xoşbəxt günlərim onunla keçdi, sonrakılar... (*əlini yelləyir*) Sən mənə daş ürəkli, xudbin, axmaq qadın hesab edirsən?

QIZ – Yox, mən səni sevirəm.

QADIN – Yalan deyirsən, sən mənə çoxdandır sevmirsən.

QIZ – Uşaq vaxtı mən daima sənə üçün darıxırdım, axşamları yatmırdım ki, nəhayət, teatrdan qayıdıb gələcəksən, mənə qucaqlayıb öpəcək, başımı sıgallayıb yatağıma salacaqsan. Sən isə gəlmirdin, gələndə də yorğunam deyib yatmağa gedirdin. Əvəzində papa mənə yatağa salır, üzümdən öpüb, yazıq-yazıq gülümsəyirdi.

QADIN – Yenə də yazıq?! Yox bir, bədbəxt! O, göründüyü kimi də yazıq deyildi. Mən o cavan, şöhrəti aşırıb-daşan axmaq aktyoru yaxına buraxanda, atan da bekar qalmadı, həmin aktyorun özündən otuz yaş cavan arvadı ilə evləndi. Yazıq beləmi olur?

QIZ (*qəhqəhə ilə gülür*) – Dəyiş-düyüş elədiniz?

QADIN – Görürsən, sən də gülürsən, amma nəyə güldüyünü başa düşmədim.

QIZ – Gülməli deyil? Sən özündən iyirmi yaş cavan kişini alırsan, ərin də acığa düşüb həmin cavan kişinin özündən otuz yaş kiçik arvadını alır, kəbin də kəsdirir. Bu ki, Çexov demiş, ortabab hekayə üçün yaxşı süjetdir.

QADIN – Niyə ortabab? Bu əla roman üçün süjetdir. Sən də deyirsən, yazıq papa! Əslində mən atana yaxşılıq elədim. Canını mənim kimi nimdəş, iddialı arvadın qurtardım, qızı yaşda gənc qadına sahib oldu.

QIZ – Əla çenkdir.

QADIN – Mən də çoxdan unutduğum gəncliyin ətrini hiss elədim, o da!

QIZ – Udan siz, uduzan yalan sevginin torunda çapalayan o gənc ər-arvad oldu.

QADIN – Niyə uduzan? Onların heç biri uduzmadı. Mən o cavan oğlana ədəb-ərkan, kübar maneralar öyrətdim. Kinoya çəkilirdi, bekara hekayələr yazırdı, amma çəngəl-bıçaqla davranmağı bacarmırdı. Hələ qarderobu, ayı kimi yeriməsi, primitiv ədaləri. Mən sevdiyim adamı o saat yaxına buraxmırdım, onu öz istədiyim şəkildə salmayınca uzaqda saxlayırdım. Udub-uduzmaq məsələsinə gələndə, nahaq sənə elə gəlir ki, udan mən oldum, bu çox mübahisəlidir. Əslində mənim macəralarım həyatımın əsas hissəsi deyildi, mənim üçün səhnədən kənarda heç nəyin əhəmiyyəti yox idi. Əsil həyat səhnədə idi. Mən yalnız səhnədə yaşayırdım, Oliviyanı oynayanda, Kleopatra ehtiraslarını yaşayanda... İnsanların, tamaşaçıların heyran baxışları altında.

QIZ – Bəs bizim taqsırımız nəydi?

QADIN – Sizin? Siz kimsiniz ki?

QIZ – Papa... mən...

QADIN – Mən bu barədə düşünmürdüm, səhnə məni udmuşdu, orda sizə yer yox idi. Mən şöhrətin zirvəsindən aşağı baxanda siz çox kiçik görünürdünüz. Amma səni sevirdim, səni də öz yanımda, o zirvədə görmək istəyirdim, əsil xoşbəxtliyin dadını bildirmək istəyirdim sənə. Sənsə... Yadıma salma keçmiş, onsuz da məndən əl çəkmir. Onu dəyişmək də olmur, çox gecdir.

QIZ – Biz sənin üçün darıxırdıq.

QADIN – Axı, bir vaxt mən səhnədən uzaqlaşdım, niyə yadımdan çıxıb? Sizə görə, lap elə sənə görə, niyə unutdun? O qədər sızıldadı ki, düz bir il oturdum evdə, teatra getmədim. Ev arvadı kimi sizə qulluq elədim. Onda sən xoşbəxt deyildin?

QIZ – Yox, mama, mən onda da xoşbəxt deyildim.

QADIN – Amma mənə elə gəlirdi...

QIZ – Mən yalandan özümü xoşbəxt göstərirdim, sən kimi oynayırdım.

QADIN – İndi deyirsən, yadıma gəlir, doğrudan da mən sənə gözəlində xoşbəxtlik görmürdüm, sən xoşbəxtliyi oynayırdın, özü də çox pis oynayırdın...

QIZ – Mən yeniyetmə uşaq olsam da, hər şeyi görür, başa düşürdüm. Mən bilirdim ki, sən mənə, papaya görə qalmamışdın evdə, sən buna məcbur olmuşdun.

QADIN – Mən məcbur olmuşdum? Nə demək istəyirsən?

QIZ – O zaman teatrda sənə vəziyyətin yaxşı deyildi, təzə gələn baş rejissor sənə rol vermirdi, sənə istəyinlə tamaşa qoymurdu, onu daha çox gənclər maraqlandırır. O nəse yeniliklər etmək istəyirdi. Bax, onda sən teatrdan küsdün, evə qapanmağa məcbur oldun.

QADIN – Sən nankorsan!

QIZ – Həqiqət bu qədər acıdırsa, mən susa bilərəm, onsuz da ağrılarım başlayır, söhbətə halım yoxdur, bir azdan qışqıracam.

QADIN – Mən bir aktrisa kimi bitmişdim deyirsən? Bunu mənim qızım deyir?

QIZ – Səni o gənc rejissor dirilti, tamaşasında baş rolu verdi. Biz yaddan çıxdıq, onda mən xəstə idim, papa birinci infarktını almışdı. Sən isə uçurdun. Əvvəlki vaxtlar olsaydı, sən o cavanın diplom tamaşasında, özü də kiçik səhnədə heç vaxt oynamazdın. Hamı hesab elədi ki, dahi aktrisa böyüklük elədi, gənc istedadı rədd eləmədi, ona yol açdı. Ta demədillər ki, bu jest batan, unudulan aktrisanın saman çöpündən yapışması idi. Bəlkə düz demirəm?

QADIN – Fərqi yoxdur, danış, maraqlı danışsən, davam elə.

QIZ – Yaxşı oynadın, həmişəkindən canlı, həmişəkindən təbii... Gənc rejissor səndən yaxşı istifadə eləmişdi, bu vaxtacan qapalı qalan keyfiyyətlərini üzə çıxarmışdı. Bu qələbə idi, tək sənə qələbə! Təzədən yada düşdün, bu rolunacan səni görmək istəməyən baş rejissor çoxdan həsrətində olduğun Kleopatranı verdi sənə. Uğur uğur alınca!

QADIN – Xəstə olmasaydın, sənə yaxşı bir şillə vurardım. Və deyərdim ki, sən qızım olsan da, bir aktrisa kimi paxıllığı çəkirsən. Mən bunu həmişə hiss eləmişəm, sənə oynadığım tamaşada rol verdirib mənimlə tərəf-müqabil edəndə də.

QIZ – Nə deyim, bəlkə də haqlısan.

QADIN – Mən daima səni dalımca dartdım, çəkdim, nə qədər ki vardım, səni məşhurlaşdırmaq, aktrisa eləmək istədim, bacarmadım.

QIZ – Sən heç vaxt məni qəbul eləmədin, məni aktrisa eləmək istəsən də, oyunumu bəyənmədin, bunu heç gizlətmədin də. Mən həmişə qorxa-qorxa

oynayırdım. Həm sənə mənə baxmağını istəyirdim, həm də qorxurdum sən tamaşaçı kimi oturub mənim hər hərəkətimi izləyəndə. Məni tərəf-müqabilimin reaksiyasından çox sənə reaksiyan maraqlandırırıdı. Fikrim səhnədə gözüm səndə qalırdı.

QADIN – Mən də sənə baxmaqdan qorxurdum. Ümumiyyətlə, adamın məndən pis olduğunu görəndə sıxılır, utanıram. Həmkarlarım da elə bilirdilər mən yekəxanalıq eləyirəm, onların tamaşalarına baxmıram. Əslində, mən onların necə pis, necə bezdarnı oynadığını görəndə utanır, nə etməyi bilmirdim. Axı, baxıb nə deyim, necə tərifləyim? Mən heç sənə güzəştə gedə bilmirdim (*yaxınlaşıb QIZın düz gözünün içinə baxır*). Hayıf, səni aktrisa eləyə bilmədim.

QIZ – Sənin kölgən çox qalın idi. Hər məni səhnədə görə mütəlakə sənə müqayisə edir, üstünlüyü də, təbii, sənə verirdi.

QADIN – Bu da mənim taqsırım idi?

QIZ – Onlar mənim istedadımı görmək istəmirdilər. Hamı sənə görə aktrisa olduğumu düşünürdü. Qulağımla eşidirdim arxamca gəzən pıçıltıları. Bundan sonra mən heç oynaya bilmirdim, qorxurdum.

QADIN – Təəssüf, bu qorxu əsassız deyildi.

QIZ – Bəlkə ona görə mən aktrisa olmaq istəmirdim. Teatrı dəlicəsinə sevsəm də, səhnədən qorxurdum. Mən başqa həyat seçdim, sən məni yolumdan azdırdın. Məni istədiyim kimi yaşamağa qoymadın, axı, mən sənə kimi səhnədə yox, həyatda xoşbəxt olmaq istəyirdim, real həyatda.

QADIN – Dediyn o real həyatda xoşbəxt olub nə görəcəkdin? Ev, mətbəx, bulaşq qablar, ərvin iy verən corablarını? Bəlkə özünü hər saat batıran körpənin əskisini dəyişməkdir xoşbəxtlik? Budur sənə real xoşbəxtliyin? Xoşbəxtlik də, həyat da səhnədədir. Ordan kənarda mən susuz balıq kimi yəm. Boynuma alım ki, məni bir müddət səhnədən ayırdığına görə sənə nifrət eləyirdim. Sənə görə neçə rol çıxdı əlimdən. Amma mən anayam, istədim yeganə qızım da mən yaşayanları duysun, çox az adama qismət olan səhnə xoşbəxtliyini yaşasın. Səhnədən kənarda olan xoşbəxtlik illüziyadır, yalandır!

QIZ – Mən sevirdim, əsil məhəbbətlə sevirdim, bu sevgidən çox xoşbəxtdim, sadəcə sənə xəbərin yox idi, başın qarışmışdı, dediyn o səhnəyə, deyəsən, Kleopatraya hazırlaşırıdın... Bax, o ərəfədə mən çox xoşbəxtdim. Xoşbəxtlik hər tərəfdən məni mühasirəyə almışdı, dörd tərəfdən üstümə hücum çəkirdi. Eyni vaxtda neçə oğlan mənim sevgimi qazanmaq üstündə mübarizə aparırdı, çaşıb qalmışdım, özümü sevgi qanadlarında hiss edirdim... Uçurdum... Nəhayət, o gəldi, hamıdan da güclü çıxdı.

QADIN – Sevgiyə açıq on yeddi yaşlı qızı ələ almaq böyük hünər istəmir.

QIZ – Yenə sən girdin araya. Mən onu hansı məhəbbətlə sevirdimsə, sən ondan yüz qat artıq nifrətlə qarşıladın bu məhəbbəti.

QADIN – O, boy-buxunu, fiziki gücü, məşhur boksçu olmağı ilə qamaşdırmışdı gözlərini. Əslində isə o, boş, mənasız avaranın biri idi, onun içində hər saat zühur etməyə fürsət axtaran canı gizlənmişdi. Elə olmasaydı, hələ məktəbli olan qızı evinə aparmazdı tozsuz-kəbinsiz!

QIZ – Mən uşaq deyildim, mama, on səkkiz yaşım vardı.

QADIN – İndi də yadıma düşəndə hirsimdən içim əsir. İşə bax! Mən Moskvada tamaşalar oynayıram, alqışlar qazanıram, SSRİ xalq artisti adı alıram, qayıdıb gəlirəm, qızım evdə yoxdur. Axtarıram, yazıq, bədbəxt dediyn atan da buğda yeyib çıxıb cənnətdən, heç nədən xəbəri yox, cavan arvadı yüyənləyib minib belinə, hara istəyir sürür. Nəhayət, məlum olur ki, qızım

özbaşına ərə gedib. Özü də kimə, kimə? Başı ilə yox, yumruğu ilə düşünən bir...

QIZ – Sən onu sevdiyimə görə qəzəbləndin. Onun məni səndən, səhnədən ayırmaq istədiyini bilib hücumla keçdin. Bizi ayırmaq üçün nə bacardinsa elədin, onu mənim gözümdən salmaq üçün bütün vasitələrə əl atdın. Sən onda sevən, qışqanan ana rolunu çox gözəl oynadın.

QADIN – Axı, o səndən aldığıqlarının əvəzinə nə verə bilərdi? O kobud, yonulmamış, mədəniyyətdən uzaq, teatrı qanmayan bir... yumruq vurandı.

QIZ – O tək yumruq vuran deyildi, o çox gözəl insandı, onun çox zərif, incə qəlbi vardı. Sən eşitsəydin o mənə nələr deyirdi?! Eşitsəydin, bəlkə də, onun haqqında fikrin yüz səksən dərəcə dəyişərdi, amma buna da şübhəm var, sən onda ancaq nöqsan axtarırdın.

QADIN – Mən axtarmırdım, nöqsanlar adamın gözüne girirdi. Sən də məhəbbətdən kor olmuşdun, görmürdün, başını itirmişdin.

QIZ – Onun çox ağır uşaqlıq illəri olmuşdu, mama... Niyə danışırım, səni heç vaxt başqalarının dərdi-səri maraqlandırmayıb, sən özünü hər şeyin mərkəzində görmüsən: Mən! Mən!! Mən!!! Hamı bu "Mən"-in başına dolanmalı idi (*ağırdan əlləri ilə gicgahlarını möhkəm sıxıb inildəyir*).

QADIN – Sakit ol, sən bunları mənə demisən, çoxdan demisən, təkrara ehtiyac yoxdur.

QIZ – O başqaları kimi deyildi, o, təmiz, həssas, ədalətli, səmimi idi.

QADIN – Əcəb! Bəlkə səmimi olduğuna görə mənim ömrüm boyu yığış-topaladığım qızıllarımı yeri ilə oğurladı? Susursan... burda deməyə sözün yoxdur, olmayacaq da. O qızılları oğurlamaqla mənə necə zərbə vurduğunu sən başa düşə bilməzsən. Axı, mən səhnədə heç vaxt qızıl-brilyant əvəzinə dəmir-dümür, şüşə-müşə taxmamışam. Mariya Tüdorun, Oliviyanın, Kleopatrının boynunda əsil daş-qaş olmalı idi. Mən səhnədə həqiqi olduğum kimi bərbəzəyim, geyim-kecimim də həqiqi olmalı idi. Həmin gün səhnəyə çıxanda ilk dəfə bəzəksiz çıxdım, səhnədə həqiqi göz yaşları tökdüm, amma o göz yaşlarının bu dəfə Antoniyə dəxli yox idi, mən itirdiyim qızıllarımı ağlayırdım (*qəfil qəhqəhə ilə gülür*). Tamaşaçıları da ağlayırdılar... (*Daha bərk gülür*). Onlar bilmirdilər ki, məni ağladan Antoninin faciəli ölümü deyil, oğurlanmış qızıllarımın dərdir.

QIZ (*çox sakit*) – Oğru o deyildi.

QADIN – Neçə illər keçib, hələ də o banditin tərəfini vermirsən. Onda da dedin özümü pəncərədən ataram ona bu barədə bir söz desən, nə bilim, milisə versən. Qaldım qırıla-qırıla.

QIZ (*səsini qaldırır*) – Oğru o deyildi!

QADIN – O deyildi, bəs kim idi?

QIZ – Sənin utancaq, cəsarətsiz, təcrübəsiz dediyin cavan ərini.

QADIN (*sarsılır*) – Sən bilirsən nə deyirsən?

QIZ – Öz gözümlə görmüşdüm.

QADIN – Bəs niyə mənə demirdin? Niyə ərini müdafiə eləməirdin?

QIZ – O yalvarmışdı, ağlamışdı, ayaqlarıma düşmüşdü...

QADIN – Nə olsun? Yalvarmaq, ağlamaq onun peşəsi idi. Ümumiyyətlə, mənim qabağıma həmişə zəif, maymaq kişilər çıxıb. Biri vardı, səhnədə qəhrəmanları oynayırdı, səsi ilə yeri-göyü titrədirdi, evdə isə... xərəyini az görəndə küsürdü, bir həftə üzüdivara yatırdı.

QIZ – Yazığım gəldi ona.

QADIN – Bəs sevdiyin ərivə yazığın gəlmədi?

QIZ – Onun vəziyyəti daha ağırdı.

QADIN – Deməli, bu oğurluğun səbəbi də məlum idi sənə?

QIZ – Çox böyük məbləğ uduzmuşdu qumarda, ölümlə hədələmişdilər, iki gün vaxt vermişdilər: ya borcu qaytarmalı idi, ya da...

Uzun çəkən pauza.

QADIN – Sən bunu mənə onda deməli idin, onu dərhal qovardım, iti qovan kimi! Deyərdim, qoy öldürsünlər, onsuz da tökmüşdü zəhləmi. Əvəzində... Aman Allah! Mən nə böyük günah işləmişəm, nahaqdan. Oğru bilib şərələdiyim adamı səndən ayırmaq üçün o günahsız körpəyə əl qaldırdım.

QIZ (*ağlayır*) – O biləndə mən hamiləyəm... Necə dəyişdi, necə zərif qəlbli, qayğıkeş, sevən bir ataya çevrildi. O, uzun intizardan sonra hamilə qalıb məmnunluq yaşayan qadın kimi yumşalmış, ipək kimi olmuşdu, elə bil hamilə olan mən deyildim, o idi (*gülür*). Mən isə... Mən... (*biləyindən damcıladıçı iynəni dartıb çıxardır, ayağa qalxır, çox gözəl bir xalat geyinir, tələsik üz-gözünü, saçını-başını səliqəyə salır, xeyli cavanlaşır, gözəlləşir. İndi o, keçmişdədir*).

II SƏHNƏ

Səhnəyə çox yaraşıqlı, idmançı görkəmində qıvraq gənc kişi daxil olur. Bu I SEVGİLİdir. O, kiçik dibçəkdəki gülü arxasında gizlədib. QADIN elə durduğu yerdən bu səhnəni izləyir.

I SEVGİLİ – Sən necə gözəlsən!

QIZ – Bunu çox demisən. Əlindəki nədir, niyə gizlədirsən?

I SEVGİLİ – Güldür, sənə verməyə utanıram.

QIZ – Niyə utanırsan, güldən utanarlar?

I SEVGİLİ – Sənin gözəlliyin qarşısında bu gül də tərəvətini itirdi.

QIZ – Sən idmançı kimi yox, şair kimi danışsən.

I SEVGİLİ – Səni sevib şair olmamaq ...

QIZ – Yaxşı, şair-boksçu, gülü ver bura! Dedim ver! (*Ərköylüklə oğlanın əlindən gülü alır*). Bu nə güldür belə? Mən beləsini görməmişəm. Bəs niyə dibçəkdə? Necə gözəldir...

I SEVGİLİ (*qızın əlində tutub maraqla baxdığı gülə ehtiyatla toxunur*) – Həm çox gözəldir, həm də sən kimi ərköyündür, şıltaqdır, dibçəkdən kənarda yaşaya bilmir, tez solur.

QIZ – Çox gözəl ətri var. Hardan tapmısan bunu?

I SEVGİLİ – Moskvadan gətirmişəm, təyyarədə qucağımda saxlamışdım ki, qırılıb tələf olmasın. Bütün komanda güldürdü mənə. Yastıburun da deyir, bizim boksyorumuza baxın, qarımış qız kimi qucağında gül aparır. Heç kimi vecimə almadım, dedim mütləq bunu salamat aparacam Bakıdakı gülümə. Tanış ol, adı arxideyadır.

QIZ – Arxideya? Nə gözəl adı var.

I SEVGİLİ – Qızımız olsa, bəlkə adını Arxideya qoyaq?

QIZ (*diksindir*) – Arxideya?.. Yaxşı addır, amma...

I SEVGİLİ – Nə amma, bəyənmədin? Bəlkə sən başqa variantın var?

QIZ – Bilirsən...

I SEVGİLİ – Nəyi bilirəm? Olmadığım bir həftədə nə baş verib? Sən niyə ürkə-ürkə danışsən? Üzün gülür, gözlərin ağlayır.

QIZ – Məni teatra çağırıblar.

I SEVGİLİ – Nə olsun?

QIZ – Mənə rol veriblər. Baş roldur...

I SEVGİLİ – Nə baş rol, nə teatr? Mən nədən danışırım, sən nə deyirsən? Bizim şərtimiz nə tez çıxdı yadından? Sən teatra əlvəda demişdin, bu bizim ikimizin qərarı idi.

QIZ – Mən teatrı sevirəm.

I SEVGİLİ (*qışqırır*) – Yalan deyirsən! Sən teatrı yox, məni sevirsən! Teatrı anan sevir.

QIZ – Yalan deyil, mən səni sevdiyim kimi, teatrı da sevirəm.

I SEVGİLİ – Axı, hardan pırtlayıb çıxdı bu sevgi? Sən mənim boynumu qucaqlayıb qulağıma sevgi pıçıldayanda orda teatr söhbəti yox idi.

QIZ – Teatra sevgi mənim qanımdadır. Mən teatrdan çıxmışam, anam...

I SEVGİLİ – Bilirəm, anan xalq artistidir, məşhəri-ələmdir, hayıf ki mən bunu sənə vurulandan sonra bilmişəm. Sən də gizlətmisən məndən, iş-işdən keçəndən sonra dedin. Lənət o qadına!

QIZ (*sərt*) – Hələ gec deyil, səhvini düzəldə bilərsən.

I SEVGİLİ – Axmaq! Mən səhv eləmişəm dedim? Baba-Yaqanın qızı olsan da əl çəkməyəm səndən, heç kəs səni əlimdən ala bilməz, nə anan, nə teatr! Mən səni sevirəm, indi tək səni yox, sizi sevirəm, ikinizi də (*diz çöküb qızın belini qucaqlayır, başını qarnına söykəyir*). Sizi sevirəm... Hələ qımıldanmır, amma eşidir. Mən səni sevirəm, balaca, səni gözləyirəm (*qızın qarnının arasından gəldi sürətlə öpür və öpə-öpə tədricən qalxıb dodaqlarına yaxınlaşır, lap dodaqlarının arasına pıçıldayır*). Mən səni sevirəm, daima səni istəyirəm... Bilirəm, olmaz, amma öhdəmdən gələ bilmirəm, gedək... Bu nə göz yaşlarıdır, niyə ağlayırsan? Bəlkə sənə nəse deyiblər məndən? İnanma! Heç kim bizim xoşbəxtliyimizə mane ola bilməz (*ehtirasla öpür*) Bilirsən Moskvadan nə qədər körpə paltar almışam, bir çamadan. Yoldaşlarım gülür, ələ salırdılar, "mama-şa" deyirdilər mənə. Biri də deyir, nə bilirsən oğlandı, bəlkə qız oldu? Mən də eləmədim tənbellik gedib bir çamadan da Arxideya üçün pal-paltar aldım.

Kənarda daş kimi dayanıb bu səhnəyə baxan QADIN üzünü pəncərəyə sarı çevirir.

QIZ (*gözlərindən aramsız axan yaşın arasından sakit səsle*) – Arxideya kimdir?

I SEVGİLİ – İndicə dedik ki! Qızımız olsa adını Arxideya qoyaq. Arxideya Fuadın bacısı.

QIZ – Fuadın bacısı? Fuad...

I SEVGİLİ – Oğlumuz olsa adını Fuad qoyacam, demişdim sənə, üzünü görmədiyim atamın adıdır (*QIZın yanaqlarını silir*). Sən gülmək, sevinmək əvəzinə ağlayırsan? (*QIZ susur, əlləri ilə ağlamaqdan əyilib kifirləmiş sifətini gizlədir*). Sən məni qorxudursan. Nə olub? Nə baş verib?

QIZ – Uşaq yoxdur.

I SEVGİLİ – Nə dedin? Sən nə dedin? (*Qızı çiynlərindən tutub möhkəm silkələyir*) Sən nə dedin?

QIZ (*qışqırır*) – Uşaq yoxdur! Yoxdur!

I SEVGİLİ dizləri vurulmuş kimi döşəməyə düşür. Vəhşi hönkürtüdən bütün bədəni titrəyir. QIZ bu reaksiyadan çaşır. O da diz üstə düşüb onun hönkürtü-dən titrəyən çiynlərini qucaqlayır. I SEVGİLİ onun əllərini kobud şəkildə itələyib

ayağa qalxır, çox asanlıqla QIZI da özü ilə bərabər qaldırır və düz gözünün içinə baxır.

I SEVGİLİ – Bu necə oldu? De görüm, necə oldu? Ağır nəşə götürmüşdün? Axı, mən sənə qadağan eləmişdim. Dayan... dayan... Yoxsa sən uşağı tələf eləmisən? Aborta getmisən? *(Cavab gözləməyib QIZA güclü bir şillə vurur. QIZ tab gətirməyib çarpayıya yıxılır).* Həqiqətən, sən qadın deyilsən, sən o ürəksiz qadın kimi aktrisasən!

QADIN *(Qəzəbli şəkildə səhnəyə müdaxilə edir)* – Bəli, mənim qızım mənim kimi aktrisadır! Sənsə başı ilə deyil, şillə-yumruqla düşünən... kötüksən! Hər kəs öz yerini bilməlidir! Mənim qızım sənə arvad ola bilməz!

I SEVGİLİ – Sən sus, sus, teatr qqq... qoy, o özü desin!

QADIN – Abort elətdirməklə o, sözünü bir həftə qabaq deyib.

I SEVGİLİ – Sən özün de, bu ifritə doğru deyir, sən aborta getmisən?

QIZ qəfil yerindən qalxıb açıq pəncərəyə tərəf qaçır. QADIN qışqırır. I SEVGİLİ bir göz qırpımında sıçrayıb qızı qamarlayır. QIZ onun əlində xeyli çapalayır və nəhayət gücdən düşüb çarpayıya düşür. Oğlan qızın qabağında diz üstə düşüb əllərini tutur, başını qucağına söykəyib hönkür-hönkür ağlayır.

I SEVGİLİ *(qəfil qalxır)* – Biz çox xoşbəxt ola bilərdik, bizim Arxideyamız, Fuadımız ola bilərdi, anan qoymadı... Yox, anan yox, teatr qoymadı. Bitdi, hər şey bitdi. Bundan sonra yüz il yaşasan da bir daha mənim üzümü görməyəcəksən. Əlvida! *(Gedir).*

III SƏHNƏ

Uzun çəkən pauza.

QADIN göz yaşlarını silir. QIZ qalxıb xalatını soyunur. Əlləri ilə gicgahlarını sıxır. İndiki zamandır.

QADIN – Nooldu? Ağrıyırsan? *(Qıza yaxınlaşır, bilmir nəynəsin, necə kömək etsin).* Ovuşdurum? Bəlkə...

QIZ – Haramı ovuşduracaqsan, mama, bütün varlığım yanır. Ah!.. *(Gicgahlarını daha bərk sıxır)* Çağır iynəmi vursunlar, dözə bilmirəm.

QADIN – Qızım, morfi ölümdür, ona bu qədər alışmaq ziyandır, bəlkə...

QIZ – Mən çoxdan diri deyiləm, mama, çağır, tabım yoxdur... Yox, elə sən vur, sən daha yaxşı vurursan.

QADIN – Görürsən, mən heç özümə vurmuram, axı mən də ağrıyıram, amma dözmürəm, sən də dözməyə çalış.

Qız ona necə baxırsa, Qadın tabe olur. Şprisi doldurub iynə vurur.

Kiçik bir pauzadan sonra Qız dərindən yüngüllüklə nəfəs alır.

QADIN – Keçdi? Yat bir az, qurban olum, yuxusuzluq səni əldən salır.

QIZ – Onun səsini eşidirəm, morfi damarıma yeriyan kimi onun səsini eşidirəm. Sən də eşidirsən onun səsini?

QADIN – Kimin səsini?

QIZ – Yaxşı bilirsən kimin səsini deyirəm! Sən o səsi heç vaxt unuda bilməzdin, unutmaq istəməzdin də.

QADIN – Hayıf ki, sən bütün pisliliklərin səbəbini məndə axtarırsan. Bu dünyada səni hamıdan çox istəyən məndə.

QIZ – Bəs kimdə axtarım? Bir də nə axtarmaq, hər şey göz qabağındadır. Qırx yaşı keçdim, əlini qanına buladığın o körpədən sonra uşaqsız qaldım. Ailəmi dağıtdın, ikinci dəfə sevdiyim adama ərə getməyimə hər vəchlə mane oldun. Sən səhnədə oynadığın qadınları həyata köçürür, həyatda da onlar kimi hökm verirdin. Elə indi də! Əllərinin qana batdığından xəbərin yoxdur, mama.

QADIN – Bilirəm, sən o gündən mənə nifrət eləyirsən.

QIZ – Buna əsasım olsa da alınmır, mən sənə nifrət eləyə bilmirəm. Mən səni sevirəm.

QADIN – Sən məni bağışlaya bilmirsən.

QIZ – Mən hər dəfə xoşbəxtliyin bir addımlığında olanda, sən elə bir badalaq vururdun ki, qolum-qanadım qırılıb yanıma düşürdü.

QADIN – Keçmişləri ortaya gətirmə, qızım, olanları danışib əzabımızı artırma, biz keçmişə dəyişə bilmərik.

QIZ – Eşidirsən? Eşit, qulaq as...

QADIN – Mən heç nə eşitmirəm, səni morfi dilləndirir, sayıqlayırısan...

QIZ – Yox, eşit, mən onun səsini eşidirəm, sən də eşit.

IV SƏHNƏ

Qadın geriləyir, arxası pəncərəyə dayanıb olanlara baxır.

İndi keçmişdədirlər.

II SEVGİLİ (*səsi eşidilir*) – Mən indi sənə bir qadın kimi deyil, bir ideal kimi baxıb yenidən sevirəm. İndi mən də boranlı həyatın acı keçməkeşlərindən yorulmuşam, usandım.

Qız yataqdan qalxıb başqa bir xalat geyinir və səs gələn tərəfə üz tutur.

QIZ – Sənsən... Doğrudan bu sənsən? Bəs niyə məni yoluxmağa gəlmirsən? Eşitməmişən öldüyümü?

II SEVGİLİ (*gəlir, məşq geyimindədir*) – Sən mənə yenidən həyat verdin. Gəl uzaqlaşaq bəşəriyyətin bu mənfur dəbdəbələrindən, gedək xəlvət bir kəndə. On ilin iztirablarına qarşı bu son arzumu rədd etmə.

QIZ – Nə vaxtsa arzuna qarşı çıxdığımı gördünmü? Səni hər şeydən artıq sevirdim. Bir arzuna əməl edincə, bütün dünyanı aldığımı zənn edirdim. İndi də mən səni sevirəm. Son dəfə olaraq dodaqlarından öpmək, sonra can vermək istərdim... Fəqət, fələk onu da mənə çox gördü.

II SEVGİLİ – Allah eşqinə, nədir bu maneə?

QIZ – O maneənin nə olduğunu sən məndən yaxşı bilirsən.

II SEVGİLİ – Sən replikanı düz demirsən.

QIZ – Yox, bu elə mənim demək istədiyimdir.

II SEVGİLİ – Bu söhbətin yeri deyil, biz məşqdəyik.

QIZ – Təəssüf, biz həyatı da məşq bilmişik.

II SEVGİLİ – Davam elə!

QIZ – Mən bura gələrkən... zəhər içmişəm. Mən sənin dodaqlarını zəhərləmək istəmirəm.

II SEVGİLİ – Ah, ruhum, həyatım...

QIZ – Təlaş etmə, artıq gecdir, hər şey keçmiş... Zəhər öz işini görmüşdür.

II SEVGİLİ – Ah, zavallı, neçin etdin? Bütün həyatım odlar, qiyamətlər, cəhənnəmlər içərisində belə çırpınırkən sənin xəyalınla yaşadım. Ona gah nifrət, gah pərəstiş, gah şikayət edirdim. O bir ulduzdu ki, daim ona doğru gedirdim, fəqət indi hara gedəsən, hara? Neçin, kimin üçün yaşayasan? Oh, tanrım, aldığın bu intiqamlar nəyə qarşıdır, nəyə? Nifrət, artıq... hər şeyə nifrət!

QIZ – Dayana bilmirəm, qüvvədən düşürəm, ürəyim çeynənir...

II SEVGİLİ – Sən məni yenidən diriltidin, bir də öldürürsən. Burax, dodaqlarından öpmək istəyirəm. Onsuz da mən sənsiz yaşaya bilmərəm.

QIZ – Mən də istərdim, fəqət... Son dəfə bir arzum vardı: öz doğma evciyimizdə, sənin qucağında can vermək. Bağışla məni, bağışla vəfasız sevgilini.

II SEVGİLİ – Mən səni, yavrum, heç vaxt müqəssir bilməmişəm. Sən məni sevirdin, fəqət altun...

QIZ – İndi nə qədər xoşbəxtəm... Son nəfəsimdə dodaqlarından öpməyi nə qədər arzu edirəm, fəqət... *(halsız vəziyyətdə çarpayuya uzanıb gözlərini yumur)*.

II SEVGİLİ gedir. Qadın yuxuya getmiş qıza baxır.

QADIN – Yatdı... *(tibbi şirmanı onun qabağına çəkir)* Adam hər bir canlının əvvəl-axır öləcəyini bilsə də, öz ölümünə inanmır *(çəkilir)*.

İşıq dəyişir.

V SƏHNƏ

II SEVGİLİ adi geyimdə gəlir. Digər tərəfdən QIZ gəlir. Onlar keçmişdədirlər.

QIZ – Sən məni sevirsən?

II SEVGİLİ – Məşq bitmədi?

QIZ – Məşq bitdi, indi mən Gültəkin deyiləm, özüməm, sən də mən bilən indi Aydın deyilsən.

II SEVGİLİ – Nə yaxşı yadıma saldın. Çox vaxt kim olduğumu unuduram, ya da qarışdırıram. Səhnə ilə reallığı ayıra bilmirəm.

QIZ – Sualımdan qaçma.

II SEVGİLİ – Sən sualların heç vaxt bitmir *(qulağına nəsə pıçıldayır)*.

QIZ – Şitlik sənə yaraşmır. Sualıma da cavab ver, məni sevirsən?

II SEVGİLİ – Sevirəm, özü də çox sevirəm *(qəfil qucaqlayıb ehtirasla öpür)*.

QIZ – Bəs niyə evlənmirik?

II SEVGİLİ – Ta evlənmək, sevmək necə olur? Biz həmişə bir yerdə deyilik?

QIZ – Bir yerdəyik, bütün teatr da bizdən danışır.

II SEVGİLİ – Qoy istədikləri qədər danışsınlar.

QIZ – Mən nə vaxtaca sənə lyubovnitsan olacam?

II SEVGİLİ – Bu nə axmaq sözdür?

QIZ – Nədir, bəlkə aşna deyim?

II SEVGİLİ – O sualın cavabı məndə deyil.

QIZ – Bəs kimdədir?

II SEVGİLİ – Anandan soruş.

QIZ – Mən anama yox, sənə ərə getmək istəyirəm. Cavabı da sən verməlisən. Susursan... Axı, bu nə sirdir? Anam səni çox istəyir, qiymətləndirir, məni də istəyir, sən subay, mən də sərbəst. Bəs bizi birləşməyə qoymayan maneənin adı nədir? Bəlkə sən də qeyrətli kişilər kimi aktrisa ilə evlənməyi özünə yaraşdırmırsan? Özü də boşanmış aktrisa ilə.

II SEVGİLİ – Çox uzağa getdin. Sualının cavabı məndə deyil, özün də bilirsən, mən evlənməyə hazıram. İcazəni anandan al.

QIZ – Niyə anamdan? Mən öz taleyimi həll etmək gücündə deyiləm?

II SEVGİLİ – Sən ondan çox asılısan.

QIZ (*əsəbi şəkildə gicgahlarını sıxır və qəfil*) – Sən anamla sevgili olmusan?

II SEVGİLİ – Bu nə axmaq sualdır?

QIZ – Axmaq, qeyri-axmaq, cavab ver, bir kişi kimi cavab ver. Sən indi də anamla münasibətdəsen?

II SEVGİLİ – Hansı cavab səni qane edərdi?

QIZ – Nə qədər acı olsa da, doğru cavab.

II SEVGİLİ – Mən bu suala cavab verməyəcəm.

QIZ – Deməli, hə! (*Onunla döş-döşə dayanır və düz gözlərinin içinə baxır*). Hansımız yaxşıyıq?

II SEVGİLİ – İkiniz də.

QIZ – Bəlkə xırdalayasan?

II SEVGİLİ – Məmnuniyyətlə! O çox təcrübəli, maraqlı, gözlənilməz... sən gənc, gözəl, təravətli, səmimi...

QIZ – Sən isə... Sən... Sən... (*Əlini qaldırır vursun*).

II SEVGİLİ – Sss... (*QIZın əlini havada tutub yüngülcə sıxır*). Mənə təzyiq eləmək olmaz... Heç olmaz!

QIZ (*əlini aşağı salır və tam ümitsiz*) – Deməli, sən anamın... (*Gicgahlarını tutub sıxır*).

II SEVGİLİ – Nə olub, başın ağrıyır?

QIZ (*qışqırır*) – Bəlkə ikimizi də alasan?

II SEVGİLİ (*pis gülür*) – Pis ideya deyil.

QIZ ona qəfil şillə vurub qəti addımlarla şirmanın arxasına keçir.

II SEVGİLİ (*şillə dəyən yanağını tutur*) – Deyəsən, mən... əclafam!

VI SƏHNƏ

Xeyli gənc görünən QADIN gəlir. II SEVGİLİ əylir QADINı öpsün, etirazla qarşılaşır.

QADIN – Sən məni dalana dirədin.

II SEVGİLİ – İstəməzdim, hər şey tədricən oldu, addım-addım gələn xəstəlik kimi.

QADIN – Axı, mən sənə demişdim, qıza yaxın durma...

II SEVGİLİ – Mən onu sevdim, heç vaxt duymadığım bir məhəbbətlə sevdim.

QADIN – Bəs o bizim münasibətimizdən xəbər tutsa necə?! Aman Allah! O özünə əl qaldıra bilər. Bilirsən bu nə deməkdir?

II SEVGİLİ – Mən heç vaxt sizi belə çaşqın görməmişdim, hanı sizin qətiyyətiniz?

QADIN – Qətiyyət səhnədədir, real həyat səhnəsində mən bezdarnı aktrisayam, burda həmişə uduzuram. Qızımdır, amma qorxuram ondan, ah, necə qorxuram?! Gözünün içinə baxa bilmirəm.

II SEVGİLİ – Bunu siz deyirsiniz?

QADIN – Mən, mən deyirəm. Onun ailəsini dağıtdım, körpəsinin qanına bais oldum. Bətnində tərənənən dördaylıq uşağını tələf elədim.

II SEVGİLİ – Bu ki... qəddarlıqdır.

QADIN – Özü də necə?! O bir daha ana ola bilməyəcək.

II SEVGİLİ – Ah-ha... Ona görə bizim uşağımız... Lənət şeytana! Bəs siz bunu bilə-bilə...

QADIN – Mən onları ayırmaq üçün başqa yol tapmadım. Bilirdim, uşağı abort elətdirsek, o bunu bağışlamayacaq, üzünü çevirib birdəfəlik gedəcək. Elə də oldu. O, uşağı necə həsrətlə gözləyirdi. Moskvadan iki çamadan uşaq paltarları alıb gətirmişdi. Kolyaska da almışdı, eyvandan küçəyə atdı.

II SEVGİLİ – Axı, bu qəddarlıq, bu qatillik... Üzr istəyirəm... onların ayrılması sizin nəyinizə lazım idi? Bildiyimə görə onlar bir-birini möhkəm seviblər.

QADIN – Mən qızımı səhnədə görmək istəyirdim, o mənim davamçım olmalı idi. Hayıf, alınmadı, o, ümidimi doğrultmadı, mənim kimi aktrisa ola bilmədi.

II SEVGİLİ – Niyə elə deyirsiniz, o sizin kimi deyil, sizə bənzəmir, amma onun özünəməxsus səhnə məlahəti var.

QADIN – Mələhətlə çox uzağa gedə bilməzsən. O özü də bilir zəif olduğunu.

II SEVGİLİ – Siz bunu ona təlqin eləyirsiniz. Onun özünə inamını öldürürsüz. Siz olmayanda o çox gözəl oynayır, sərbəst, ilhamla, incə yumorla...

QADIN (*maraqla qulaq asır*). – Mənə xoş gəlmək üçün deyirsən?

II SEVGİLİ – Mən yaltağa oxşayıram?

QADIN onun yanağından öpür.

Siz qüdrətli aktrisasınız, təcrübəniz də çoxdur, aktyor arsenalınız hədsiz zəngindir, siz daha çox texnika ilə oynayırsız, onun oyununda isə texnika zəifdir, hisslər çoxdur, o oynadığı rollara qəlbinin istisini verir, o təəccübləndirməyə yox, sevdirməyə çalışır, yox, çalışmır, onda öz-özünə alınır, ona görə onun oynadığı qadınları da, onun özünü də tamaşaçılar, hətta paxıllığını çəkən həmkarları da sevirlər.

QADIN – Məni sevmirlər? Bəlkə deyəsən nifrət edirlər?

II SEVGİLİ – Nifrət niyə, sizi ancaq paxıllığınızı çəkən qadın həmkarlarınız sevməyə bilər, tamaşaçılar isə sizin oyununuzdan heyrlənir, vəcdə gəlirlər. Onu isə sevirlər, bütün teatr onu sevir, hətta sizin açıq-aşkar düşmənləriniz də.

QADIN – Maraqlıdır... Bəlkə Oliviyanı verim ona, dublyorum olar, sınaq üçün.

II SEVGİLİ – Yox, ona kraliça, şahzadə, nə bilim, Janna Dark lazım deyil, o öz xarakterinə uyğun rollar oynamalıdır, kiçik, balaca insanları, sadə qadınları, müasirlərimizi. O bir insan kimi o qədər mehriban, qayğıkeş, sadədir ki, hətta səhnədə belə hökm etməyi bacarmır. Mən onu çox sevirəm, amma... biz evlənə bilmərik. İndicə gəldim bu qərara.

QADIN – Əlbəttə, səbəb mənəm.

II SEVGİLİ – Tək siz olsaydınız...

QADIN – Daha nə var?

II SEVGİLİ – Sizdən gizlətməyəcəm, uşağı olmayan qadınla evlənə bilmərəm.

QADIN – Yenə də mən! Mən!

II SEVGİLİ – Özünü əzab verməyin, biz tanış olanda, nə siz, nə də mən bu günü görə bilərdik.

QADIN – Daha görüşmə onunla, sakitcə aralan, ingilissayağı, heç bir izahat vermədən, səbəbləri demədən. Mən onu sakitləşdirə bilərəm, nə qədər çətin olsa da, bacararam.

II SEVGİLİ – O qədər də çətin olmayacaq, mən teatrdan getmək qərarına gəlmişəm, bir müddət görünməyəcəm, onunla bütün əlaqələri kəsəcəm.

QADIN – Bu yaxşı oldu (*yanağından öpür*). Əlvida! Mən səni daha çox bir aktyor kimi sevirdim...

II SEVGİLİ – Mən isə sizi hər mənada dahi bir qadını sevən kimi sevdim. Hansı səhnədə olursansa olum, gözümlə tamaşa zalında həmişə sizi axtaracaq, hətta bu dünyada olmasanız da elə biləcəm hardansa mənə baxır, oyunumu izləyirsiniz (*əyilib Qadının əlindən öpür və tələsik gedir*).

QADIN – Əlvida! (*Yanağında ilişib qalmış göz yaşını silir*) Hər şeyə əlvida...

QIZ (*gəlir*) – O gəlmişdi? Uzaqdan gördüm, bizim blokdan çıxdı. Çağırdım, eşitmədi.

QADIN – Hə, gəlmişdi. Teatrdan getmək istədiyini deyirdi.

QIZ – Teatrdan getmək istəyir? Heç mənə deməyib.

QADIN – Bu gün qərara gəlib.

QIZ – Axır vaxtlar qaçır məndən.

QADIN – Qaçır qaçsın də! Dünya onun başında qərar tutmayıb ki?!

QIZ – Onunla açıq danışdım. O da açıq cavab verdi. Mənimlə evlənmək istəmir, nəyə ona mane olur.

QADIN – O evlənen adam deyil, özünə vurğundur.

QIZ – Əslində mən ondan uşaq istəyirdim, o da alınmadı. Hətta həkimə getdim.

QADIN – Mənə deməmiş həkimə getmisən?

QIZ – Məlum oldu ki, mənim heç vaxt uşağın olmayacaq. Birinci hamiləliyini pozan qadının yüzdə doxsanı ana ola bilmir!

QADIN qulaqlarını tutur.

Niyə qulaqlarını tutdun, niyə eşitmək istəmirsən?

QADIN – Eşidəcək halda deyiləm.

QIZ – Yox, eşitməlisən! Məni necə bədbəxt elədiyini bilməlisən. Bilirsən niyə mənimlə evlənmək istəmir? Cavab ver, bilirsən niyə?

QADIN – O səbəbi sən heç vaxt bilməyəcəksən? Üçüncü heç kəs bilməyəcək!

QIZ – Təəssüf ki, mən bilərəm.

QADIN – O dedi sənə?

QIZ – Hə, amma səbəb sən bilən deyil, o bildi ki, mənim uşağım olmayacaq. Ona görə üz döndərdi məndən.

QADIN – Özü dedi sənə?

QIZ – Deməsə də, başa düşdüm.

QADIN – Mən hər şeyi sənənin xoşbəxtliyin üçün etmişəm, qızım, nəticə pis olubsa, günah məndə deyil.

QIZ – Sən heç nədə özünü taqsırkar görmürsən. (*Qışqırır*) Məgər mənə məcburən həkimə aparın sən olmadın?!

QADIN (*daha bərk qışqırır*) – Sən həqiqətən, uşaq istəsəydin, bütün gücünlə etiraz edərdin. Sən uşağı yox, səhnəni seçdin!

QIZ (*heysiz, zəif səslə*) – Məndə etiraz etməyə güc qoymadın. Hara baxırdım, teatrı görürdüm. Dedim, uşaq sonra da olar. Daha bilmədim ki... Amma sən bilirdin!

QADIN – Mən onda sənə yaxşılıq elədiyimi düşünürdüm.

QIZ – Hərdən təəccüblənirəm, necə olub sən mənə doğmusan? Niyə mənə yarımçıq tələf eləməmişən? Niyə? (*Hönlür*).

QADIN (*çox sakit*) – Hamilə olduğumu gec bildim, çox gec. Biləndə geriye yol yox idi (*yavaşıdan gülür*). Hermionanı axırıncı dəfə oynayanda sən bətnimdə səkkiz aylıq idin. Qarnım bilinməsin deyə ətəyi on iki taxta gümüşü işıq saçan ağ don geyinmişdim. O vəziyyətdə düz on bir dəqiqə heykəl kimi dayandım səhnənin dibində, gur işıqların altında, heç gözümü də qırpmırdım. Tamaşaçı elə bilirdi heykələm. Sən də içəridən elə hey təpik atırdın, kəllə vururdun (*hər ikisi gülür*) Qıdıqlanırdım, gülmək tuturdu mənə. Heç kəsin ağlına gəlməzdi ki, heykəl kimi donub qalmış Hermiona vot-vot doğacaq (*daha bərkdən gülür*).

QIZ (*gülə-gülə göz yaşlarını silir*) – Sən onda xoşbəxt idin?

QADIN – Nə bilim, o vaxt bu barədə düşünmürdüm, amma səhnədə keçirdiyim o hala bərabər halı bir də yaşamadım. Qərribə hiss idi.

QIZ – Sən mənə o hissdən birdəfəlik məhrum elədin.

QADIN (*QIZı qucaqlayır*) – Sən mənim portretimi çox qəddar cizgilərlə çəkirsən. Bu mənə kədərliyədir. Mənə tanımayan adam o portretə baxıb elə bilər mən Qorqonayam, toxunduğum, baxdığım hər şeyi daşa döndərirəm, insafsızcasına parçalayıb məhv edirəm. Halbuki mənim ən böyük taqsırım səni çox sevməyimdirdi. Mən səni səhnədə görmək istədim, sənə sonsuz xoşbəxtlik vermək istədim.

QIZ – Sən bunları mənə demisən.

QADIN – Bəlkə də demişəm, amma bu həqiqətdir.

QIZ (*QADINDan aralanır*) – İndi sənə yetmiş yaşın var...

QADIN (*qulaqlarını tutur*) – Demə o rəqəmi, qorxuram.

QIZ – Amma bu faktıdır.

QADIN – Bəlkə də, amma mən qorxuram, qadının cəhənnəmidir qocalıq.

QIZ – İndi səhnə də getdi, ordakı xoşbəxtlik də bitdi, bəs sonra. Doğrudanmı sən hələ də xoşbəxtsən?

QADIN – Bilmirəm... Hərdən mənə elə gəlir, mənə səhnədən qovub real deyilən bu aləmə sürgün ediblər. Mən bu aləmin qayda-qanunları ilə yaşaya bilmirəm, içimdə bir boşluq var, dibi görünməyən uçurum qarşısında yam. O uçurum mənə çəkir, dartır girdabına. Bəlkə də bu həyatın özüdür. Səhnə mənə işıqları, alqışları, şöhrəti ilə aldatdı, həyatımda oyun, yalan birinci yerdə dayandı, həqiqətlə yalanı qarışıq saldım, yerləri dəyişik düşdü. Mən səni də bu yola çəkdim, doğru yoldan sapdırdım. Halbuki sən adi bir həyat yaşamaq istəyirdin, xoşbəxt qadın, ana həyatını seçmişdin. Mən qoymadım, öz şöhrətimlə əzdim səni, şirnikdirdim dekorasiyalar arasındakı xoşbəxtliyə. Övladını tələf elədim, sevdiyin adamı perik saldım. Sən məndən fərqli gözəl ana ola bilərdin. Qoymadım, səni yalan və haram dolu teatr yoluna çəkdim. İndi, sən deyən kimi yetmiş yaşında elədiklərimin əzabını çəkirəm, hətta indinin özündə də bu əzabları aktrisa kimi oynayıram, özümü səhnədə hiss

edirəm. Səni ikinci sevdüyindən də ayırdım, səbəbini iki adam bilir, o, bir də mən. Bu tək uşaq məsələsi deyildi, səbəb daha dərinədir.

QIZ – Mən də bilirəm.

QADIN – Nəyi bilirsən?

QIZ – Sən biləni (*başını iki əli ilə tutur*)

QADIN – O dedi sənə?

QIZ – Deməzdi, mən məcbur elədim, boynuna qoydum. Yalandan dedim ki, onsuz da bilirəm, mamam deyib. Onda o da etiraf etdi ki, siz ehtiraslı bir eşq yaşamısınız.

QADIN – Yalan deyir, bu eşq deyildi, bu oyundu, teatrdı...

QIZ – Sus... (*Yenə də başını tutur və güclə*) Danışma, mən hər şeyi bilirəm, detallarına kimi (*yavaş-yavaş çökür*).

QADIN – Nə oldu? Sənə nə oldu? (*Onu saxlamağa çalışır*) Başını niyə tutdun?

QIZ – Bilmirəm... Hərdən başım gic gedir, bütün bədənimdə dəhşətli bir yorğunluq hiss edirəm... (*Yıxılır*).

QADIN – Nə oldu? Axı mən nə dedim ki... Həkim!

QIZ – Qışqırma (*çətinliklə qalxır*). Həkimə getmişdim...

QADIN – Mənim xəbərim olmayıb?

QIZ – Bir dəfə də belə olmuşdum, bir an huşum getmişdi. Elə bildim hamilə qalmışam, sevindim. Sənə demədən həkimə getdim. Hamiləlik deyildi.

QADIN – Bəs nə idi, həkim demədi?

QIZ – Dedi.

QADIN – Ürəyimi üzmə, nə dedi?

QIZ – Qan xərcəngi, leykoz...

QADIN – Ola bilməz! Nə xərcəng? Nə leykoz?

QIZ – Həri, tam xoşbəxtlik üçün bu çatmırdı.

QADIN – Dedim, ola bilməz, mən bütün həkimləri ayağa qaldıracam. Bu saat gedirik, qalx, qalx ayağa... (*QIZı belindən qucaqlayıb aparır*). Bu yalandır, yalandır...

VII SƏHNƏ

Həmin məkandır. QIZ yataqda uzanıb. QADIN çarpayıya yaxın yerdə kürsüdə oturub. Hiss olunur yuxu aparıb onu. QIZ gözlərini açır. Yatmış QADINı bir müddət süzür. Əlini onun əlinin üstünə qoyur.

QIZ – Mama!

QADIN (*diksinib gözlərini açır*) – Yatmışam? Bütün gecəni gözümə yuxu getməyib. Elə hey sənə baxmışam. Bir sutkadır yatırsan. Həkim deyir yatmağı yaxşıdır, tez sağalar. Çox rahat yatmışdın, həmişəki kimi səssiz-səmirsiz. Sən həmişə, lap körpəlikdən sakit yatardın, o qədər sakit ki, qorxardım, əyilib qulağımı az qala burnuva söykəyirdim görüm nəfəs alırsan ya yox. Papa da gülürdü, deyirdi, qorxma, o həmişə eləcə rahat yatır, onda sakitləşirdim, axı, o səni məndən yaxşı tanıyırdı. İndi necəsən?

QIZ – Yaxşıyam, hətta... mənə elə gəldi ölmüşəm. Ölmək necə rahatmış. Nahaq biz ölümdən qorxuruq, qorxulu olan ölüm deyil, həyatdır, yaşamaqdır.

QADIN – Pisniyəbət danışma. Ölmüşdüm, yox bir... Sən niyə sağalacağına inanmırsan?

QIZ – İnanmaq istərdim, çox istərdim.

QADIN – Mənim bu qədər yaşıım var, çox qərribə olsa da, deyirlər, xəstəliyim də səninkindəndir, amma ümitsiz deyiləm, mütləq sağalacağımıza inanıram. Hələ ledi Makbeti də oynayacam. Sən də Gültəkini. Sağ olsunlar, sənə görə məşqləri saxlayıblar. Deyirlər, sağalıb gələr özü oynayar. Səni teatrda çox sevirlər, bu məni sevindirir.

QIZ – Mən yatan müddətdə gələn olmayıb?

QADIN – Heç kəsin gəlməyi lazım deyil. Özüm qadağan eləmişəm. Qoy bizi xəstə vəziyyətdə görməsinlər. Sənə baxma, mənim dostdan çox düşmənim var. Böyük istedad adama dostdan çox düşmən qazandırır.

QIZ – Mənim ki nə böyük istedadım var, nə də düşmənim. Bəs niyə dost bildiyim adamlar belə tez yoruldular, tez unutdular, dönük çıxdılar? Mən hər səhər özümü səliqə-səhmana salıram, gələn olar deyə. Gələn isə yoxdur. Deməli, hamı üstümdən xətt çəkib, heç kəs mənim sağalacağımıza inanmır. Bir dəfə o mənə demişdi, axırda sən tək qalacaqsan.

QADIN – Qələt eləyib demişdi. Pis şeylər haqqında düşünmə, özünü yaxşıya köklə.

QIZ – Heç bizim şerikli sevgilimiz də gəlmir, guya biz yoxuq. Bu qədər vəfasızlıq?! Sevgi cəhənnəmə, bəs dostluq, bəs etibar, nəhayət...

QADIN – Gəl heç kəsi qınamayaq. Hər kəs öz həyatını yaşayır.

QIZ – Dedilər, evlənin.

QADIN – Kim dedi?

QIZ (*acı təbəssümlə*) – Dostlardan biri zəng eləyib gözaydınlığı verdi. Özündən iyirmi yaş cavan qızla evlənin.

QADIN – Nədi, qarımış qızla evlənməli idi, ya dul arvad almalı idi?

QIZ – Bilmirəm, bu mənim üçün maraqlı deyil. Mən daha bu dünyanın sakini deyiləm.

QADIN – Yenə başladın?

QIZ – Ölümdən çox qorxurdum...

QADIN – Yenə ölüm? Axı, demişəm sənə, pis şeylər haqqında danışma, heç düşünmə də. Mən yaşda adamın yanında bu qədər ölümdən danışmaq yaramaz işdir. Məni qorxudursan.

QIZ – Mən qorxmuram, indi heç qorxmuram, ona yaxınlaşdıqca əvvəlki xofum azalır. Bax, o küncə də indi qorxusuz baxıram, qorxmadığımı görüb o da mənə dost kimi gülümsəyir.

QADIN – Ölüm də qələt eləyir, sən də. Ölüm buna gülümsəyir, yox bir hırıldayır.

QIZ – O çox məlahətlidir.

QADIN – Kişidir?

QIZ – Kişi? Mən buna fikir verməmişəm. Deyəsən orda bunun əhəmiyyəti yoxdur.

QADIN – Mən qorxuram, boynuma almaqdan da utanmıram. Yetmiş keçmişəm, amma qorxuram, həm də... (*Ucadan, əmr formasında*) Ölmək istəmirəm!

QIZ – Sən heç vaxt ölməyəcəksən, sənətin yaşadacaq səni, teatr tarixinin şanlı səhifəsi kimi unudulmayacaqsan.

QADIN – Məni gələcək maraqlandırmır. İndiki zaman vacibdir mənim üçün. Ölsəm, sevinənlər çox olacaq, o qaşqaldağa oxşayan aktrisa, nəhayət, dərinədən nəfəs alacaq. Həmişə mənim qulluqçum, kənizim olub (*gülür*). Misir kraliçasını oynayanda hirsle çənəsindən necə yapışdımsa, yazıq qulun kimi qışqırdı. Tamaşaçıları diksindi. Demə dırnağım zavallının dərisini yırtıb (*gülür*).

QIZ – O, sənin haqqında bir televiziya verilişində danışdı.

QADIN – Yox a?! Nə deyirdi?

QIZ – Sən Kruçininanı oynayanda demisən, çətirimin kənarlarına iki qat muncuqlar tikilməsə, səhnəyə çıxmayacam.

QADIN (*gülür*) – Hə, olub elə şey. Rejissor da gerek ki, elə o bədbəxtin əri idi. Səhərişi gün də premyera olmalı idi. Rejissor yalvardı ki, premyeranı oynayın, sonrakı tamaşada mütləq istəyinizi yerinə yetirərik. Bir xırda məsələyə görə qanımızı qaraltmayaq. Dedim, rejissor yoldaş, teatrda xırda heç nə yoxdur. Muncuq, vəssalam!

QIZ – Yazıq rejissorun da gücü çatıb arvadına. Deyir neynəyə bilərdim, gecəni yatmadım, səhərə kimi bircə-bircə muncuqları düzdüm o boyda çətirin qıraqlarına. Tamaşa da çox uğurla keçdi. Dalınca da dedi ki, çox prinsipial aktrisadır. Bunu deyəndə onun üzünü görmək lazım idi (*gülür*).

QADIN – Onun kimi mənə sevənlər teatrda çoxdur. Sən də ölümdən danışsən. İstəyirsən onları sevindirək? Biz yaşamalıyıq (*QIZı qucaqlayır*).

QIZ – Biz heç vaxt indiki qədər bir yerdə olmamışıq.

QADIN – Doğrudan da.

QIZ – İndiki qədər də bir-birimizi tanımamışıq. Bunun üçün gerek xəstələne idik, özü də eyni xəstəliklə. Bu qəribə deyil, mama? Bəlkə bu Allahdan gələn bir işarədir?

QADIN – Qəribə şeylər danışsən, Allah, işarə, nə bilim nə! Qulağını dirədiyin o radio başını xarab eləyib. Marağ üçün bir dəfə o arvadın verilişinə bir az qulaq asdım, höyl elədim. Namaz belə, dua elə... Qorxdum ey!

QIZ – Elə deyil, mama, sən mahiyyətə fikir verməmişən. Çox kritik vaxtımdı, hətta özümü öldürmək haqqında düşünürdüm, bir söhbətə qulaq asdım orda, deyilənlər içimdən keçdi. Bəlkə özgə vaxt, xəstə olmasaydım, heç vecimə gəlməzdi o deyilənlər.

QADIN – Nə bilim, danışsən də.

QIZ – Sən heç Allah haqqında düşünmüşən?

QADIN – Bu nə axmaq sualdır?

QIZ – Cavab vermədin.

QADIN – Axı nə deyim? Bizim vaxtımızda Allah dəbdə deyildi. Başımız teatra, səhnəyə elə qarışmışdı ki... Biz sağlam, cavan, gözəl idik, yaxşı da dolanırdıq, xətir-hörmət, ondan da çox şöhrət. Allah yada düşürdü?

QIZ – Bax, həmin söhbətin mahiyyəti də bunda idi. Adamı Allahdan iki şey uzaqlaşdırır: sağlam can, çoxlu mal-mülk. Hər ikisini itirəndə Allah düşür yada, üzünü göyə tutub soruşursan: niyə mən? Sağlam olanda, xoşbəxt dolanda bu sual heç ağılımıza gəlmir. Mən onlar kimi danışa bilmirəm. Amma onu başa düşdüm ki, mənim həyatım başdan-ayağa səhvlərlə, haramlarla dolu olub.

QADIN – Nə haram, nə günah, sən kimin gözüne ağ salmışsan, kimin evini dağıtmışsan, kimin ərinə əlindən almışsan?

QIZ – Mən heç kəsə pislik eləməmişəm, mama, mən özüm özümə zülüm eləmişəm. Ən böyük günahım övladımın qatili olmağımdır. Hər şeydən xəbərsiz, özünü müdafiə etmək imkanından məhrum tiflə əl qaldırmışam. Özüm öz xoşbəxtliyimi məhv eləmişəm. Qalan günahlarımı saymayacam, sən məndən yaxşı bilirsən.

QADIN – Taqsırkar, əlbəttə, mənəm.

QIZ – Taqsırkar olsan da, olmasan da, mən səni çox sevirəm, həmişə sənə sevginə möhtac olmuşam... Mən heç kimi günahlandırmıram, taqsırkar mən özüməm, amma tövbə qapıları həmişə açıqdır.

QADIN – Onu kim dedi?

QIZ – Əgər sağalsam, Allah möcüzəsini göstərib məni bu ölüm yatağından qaldırırsa, başqa cür yaşayacam, həyatımı tamam dəyişəcəm... *(Gülür)* Bax, ölüm o küncdən baxıb gülümsəyir, deyəsən istehza eləyir mənə. Deyir sən saydığını say, gör mən nə sayıram.

QADIN – Bəsdir, belə şeylər danışib məni qorxutma, o küncdə də heç nə yoxdur, morfi başını xarab eləyib. Nə danışdığını özün də bilmirsən.

QIZ – Heç vaxt həyatımı belə aydın görməmişdim, mama. İynəmi vur, bu aydınlığa dözə bilmirəm... *(Gicgahlarını var gücü ilə sıxır)* Dünyanın bütün ağrıları canımdadır. Tez elə, mama, tez elə... *(Ağrıdan qışqırır)* Dozanı ikiqat elə...

QADIN – Nə danışırısan, niyə ikiqat? Olmaz! Həkim icazə verməz!

QIZ *(qışqırır)* – Dedim, ikiqat! *(Hövsələsizliklə şprisi QADINDAN alıb əsən əlləri ilə doldurur)*.

QADIN – Sən neynirsən? Sən... *(mane olmaq istəyir)*.

QIZ *(qətiyyətlə)* – Çəkil!

QIZ dolu şprisi damarına boşaldır və sona yaxın sakitləşib süst düşür. QADIN bir müddət sakit uzanıb gözlərini yummuş QIZa baxır. Şirmanı QIZın qabağına çəkir. Gözlərində yaş görünür. Işıq dəyişir. Qadın bir özünə, sonra əllərinə baxır, onları möhkəm-möhkəm bir-birinə sürtür, guya yuyur.

QADIN – Əllərim qan içindədir. Yəni bu qanı mən yuyub təmizləyə bilməyəcəm? *(Əllərini bir-birinə möhkəm sürtür)* Bəsdir, bəsdir... *(əllərini iyləyir)* Hələ də qan qoxusu gəlir... Oh, oh, oh!.. Ərəbistanın bütün ətriyyatını bir yerə cəm etsən də bu xırda əlləri təmizləyib pak edə bilməz... Heç vaxt, heç vaxt!.. *(gedir)*

VIII SƏHNƏ

Yarımqaranlıq səhnə. QIZ ağ rəngdə çox gözəl donda gəlir.

QIZ – Mən gözəl bir yaz günündə öldüm, anamın qolları üstündə. O bu dəfə də, səhnədəki kimi oynadı, misilsiz oynadı, məni də ağlatdı. Bu oyunda əsil dərd vardı. O mənim yarımqıq qalmış arzularımı yanıqlı dillə oxşadı. Üç ay içimdə çəkdiyim ağrılarımla dilə gətirdi. Həyatı ana bətnində bitən övladımı ağladı... Və birdən anamın səsi eşidilməz oldu, onu içimi titrədən bir səs əvəz elədi. Bu, Şeytanın səsi idi, mən bu səsi yaxşı tanıyırdım, çox eşitmişdim. O, Rəbbimizə deyirdi "Sənin cəlalına and olsun, bəndələrini, nə qədər ki ruhları cisimlərindədir, doğru yoldan sapdırmaqda davam edəcəm". Rəbbimiz isə qəlbə sakitlik, hüzur gətirən arxayın səsle cavab verdi: "Şanıma və cəlalıma and olsun, mən də onları bağışlamaqda davam edəcəm, ta ki onlar bunu məndən istəsinlər..."

Işıq sönür

PƏRDƏ

**14 iyun – 20 iyul, 2020.
Koronavirus dövrü**

♦ P o e z i y a

Əlizadə NURİ

KÜL

Kağızın içində yandı bu ömür, -
Mən adam külüyəm, ya kağız külü?
Yanan ürəyimdə o qız da yandı, -
Bir az öz külüməm, bir az qız külü...

İndi bu gecələr ömürdən uzun,
Ölümlə oyunda ölüm udur.
Hər axşam yandırır ayı-ulduzu,
Tanrı səhər yığır ay-ulduz külü.

Dərd çıxmaq daşdı, - daşdan yanmışam,
Ayaqdan od alıb, başdan yanmışam...
İlahi, nə yaxşı, eşqdən yanmışam, -
Baha eləmişəm bu ucuz külü...

YAŞIL KÖYNƏKLİ OĞLAN

Vaqif Bayatlıya

Dərdinin şairidi,
Bu dilin şairidi.
Yaşını soruşmayın,
Min ilin şairidi.
Bəlkə də bu dünyanın

Ən diri şairidi
Yaşıl köynəkli oğlan.

...Dünya ovcunda ikən
Niyə yerə salmısan?
Əynindəki köynəyi
Çəməndənmi almısan
Yaşıl köynəkli oğlan?

Yaşıl-yaşıl şeir yazıb
Əyninə geyən oğlan.
Heç utanma yaşından,
Çıxma, çıxma yaşıldan...

...Yaşılı sevmədilər,
Yaşıl yaddaşın olsun.
Yaşılköynək ağaclar
Sənin adaşın olsun,
Yaşıl köynəkli oğlan.

...Xəbəri yox, bu dünya
Yanır yanar dağ kimi.
Çıxar o köynəyini
Qoy dünyanın üstünə
Yaşıl bir budaq kimi...

Yaşıl köynəkli oğlan,
Orda nə axtarırsan?
Sən sevdiyin ağacı
Kəsdilər, apardılar
Oynadığın yarpaqları
Yellər aldı qoynuna...

...Çoxu "dəli" deyib keçir
Sataşır sevincinə.
Çağır o adamları,
Yaşıl köynək içinə...

...O kəsilən ağacın
Yeri indi göydələn.
Dən səpdiyin o quşlar
Çəkir səni göylərə...

Çəkil, çəkil göylərə,
Öləndə də qayıtma,
Bulud buludun olsun.

O yaşıl köynəyin də
Yaşıl tabutun olsun.

Qayıtma, gəlmə bura,
Girmə bütün altına.
...Orda ulduzlar girər
O tabutun altına...

TƏNHA QADIN

Kədər solğun divardan
Baxıb ona irişər.
İşıqı da söndürməz ki...
Qaranlığa ilişər.

...Kim gəlib götürəcək
Bəs bu qəmi üzündən?
Elə təkdi - diksindir
Ürək döyüntüsündən...

Yada düşər o sevgi
Köhnə bayatı kimi.
Əlindən saldıqı qab
Sınır həyatı kimi.

...Qəfil bir zəng istəyir, -
Bir əli telefonda,
Biri göz yaşındadı.
Bəlkə elə xoşbəxtlik
Xəttin o başındadı?!

Qonşular da eşitməz, -
Kəsib hasar səsini.
Hər səhər sinəsinə
Çəkər azan səsini...

...Pəncərə arxasından
Onu çağıran yağış
Bəlkə tanrı səsidir?
Yoxsa, yoxsa o yağış
Sevgi şikəstəsidir?!

BİR GÜN

Bir gün yaxamızdan yapışib
Allahı istəyəcək uşaqlar,
Deyəcəklər: "Neynədiniz ONU?"

Bir gün biləcəksən ki,
Dənizin üstündəki duman
Suyu qorumaq üçünmüş...

Bir gün məzarımı qorumaqçün,
Başdaşım əsgər gedəcək...

Bir gün
Su kimi
Ayrılıqlar basacaq dünyanı...

Bir gün hamı atıb gedəcək
Bu dənizi,
Təkcə bu liman qalacaq.

Bir gün bütün günlər sona yığılacaq,
Əllərim bədənimdən yıxılacaq.

Bir gün dərk edəcəksən ki,
Dünyadakı bütün cütlər
Əslində təkdİ.
Ən ağır ayrılıq
Allahdan ayrı düşməkdİ.

...Bir gün
Üstünə duz səpsən də,
Dadı qaçacaq ümidlərin də...

COĞRAFIYA MÜƏLLİMİ

Gənc coğrafiya müəlliminin
Əlində tutduğu çubuq
Elə dartınırdı ki,
Sevdiyi qızın yaşadığı şəhərə tərəf.
Elə bil çubuq o qızı axtarırdı...

Deyəsən, o qızın SU idi adı
Sən demə, ölüm də əkinçi imiş, -
Torpaq ömürləri xışlayıb keçir.
Dünən bir-birinə çiçək atanlar,
Bu gün bir-birini daşlayıb keçir.

Şeytana daş atan özü də cinmiş.
Sonuncu ümid də dünən keçinmiş.
...Tanrı bu dünyadan gəlib keçibmiş, -
Ancaq yer üzündə düşməyib keçib...

DEYƏSƏN, O QIZIN SU İDİ ADI

Deyəsən, o qızın SU idi adı,
Hara axıb getdi, niyə qalmadı?
...Bu dünya elə bil qızıl almadı,
Hərə bir tərəfdən dişləyib keçir...

**HANSI ALBOMUNDA
SOLURAM SƏNİN?**

Deyəsən, çox sevib, əzab verirəm, -
Dərdini çox çəkib "yoruram" səni?
Görək necə çıxır "GÜLÜN HEYKƏLİ" -
Hələ ləçək-ləçək yonuram səni...

Dünya çox cavandı, sevgim çox qədim -
Oturub dünyanı nə çox gözlədim?!
Bilirəm, ayrılıq səni gizlədib,
Gedib ayrılıqdan soruram səni.

Odu atıb gedən bu kül kimiyəm,
Yolda azıb qalan fikir kimiyəm.
...Mən çoxdan çəkilmiş şəkil kimiyəm, -
Hansı albomunda soluram sənini?!

**YAXŞI Kİ QANADI
BİR CÜTDÜ QUŞUN**

Deyirlər Allahdan gözəli yoxdu, -
Onun da boyunu görə bilmədim.
Yüz sevgi böyütdüm içimdə, ancaq,
Birinin toyunu görə bilmədim.

...Sonuncu yarpaq da son gülə imiş, -
Payız atıb yerə tərksilah olur.
Tənha qadınların uzun gecələr
Göz yaşı üstündə tək silah olur...

...Yaxşı ki, qanadı bir cütdü quşun, -
Yaxşı bu tufəngin tək lüləsi var.
Kibrit çöplərindən ev tikənlərin
Evinin alışmaq təhlükəsi var...

BACIM, SƏN BİR QƏM BÖYÜTDÜN

Çox yaşadım, sanki ilin
On üçüncü ayı oldum.
Qəm yükündən səs eləyən
Bir köhnə çarpayı oldum.

Əzdi məni əzizlərim,
İçim-çölüm əl izləri.
Sən sevdiyin dənizlərin,
Mən də isti yayı oldum...

Bu qəm məni kəm böyütdü,
Həm böyüdü, həm böyütdü.
Sən ana ola bilmədin,
Bacım, sən bir qəm böyütdün, -
Mən o qəmə dayı oldum...

BƏLKƏ BU ÖMÜRÜ ATIM BİR YANA?

Bəlkə yüz ömürlük havam olarsan, -
Çəksəm nəfəsimə bir udum səni...
Mən səhra kimiyəm, sən yağış kimi,
Hələ gözləyirəm umudum səni.

Bir az yavaş yeri, haqlayım, ay qız,
Bəlkə bu yolları saxlayım, ay qız?!
...Səni şeir-şeir ağlayım, ay qız,
Sonra misra-misra ovudum səni.

Qılinc doğuldum ki, batım bir yana.
Çatmağa yer də yox... çatım bir yana.
Bəlkə bu ömürü atım bir yana,
Bəlkə bundan sonra unudum səni?!

GETMƏK

Hamıdan çıxıb gedəsən,
Gedəsən çox uzaqlara.
Adamlara yem olunca
Olasan yalquzaqlara.

Götürəsən qələmini
Son şeirinin varağından.

Hərdən əyilib öpəsən
Bu yolların yanağından.

Bir qız kəsə yollarını
O ağlaya, yol ağlaya.
Gedəsən batan günəşi,
Soraqlaya-soraqlaya.

Tapasan bir tənha ada,
Çatasan öz muradına.
Yorulanda baş qoyasan
Bir qağayı qanadına...

Dalğaları çevirəsən
O üzünə, bu üzünə.
Bat, ya batma, - nə fərqi var,
Hamı çıxır su üzünə...

...Arxanca him-cim başlaya:
"Kimə getdi, nəyə getdi?"
Bir uşaq göyü göstərə:
"Allahı görməyə getdi..."

A ZƏRGƏR, BU DÜNYA YAXŞI ZƏR DEYİL...

Sevdadı - gəldisə, boşuna gəlməz,
Dünyada hər kəsin başına gəlməz.
O ac sərçələrin xoşuna gəlməz
Gedib öz balama dən axtarmağım.

A zərgər, bu dünya yaxşı zər deyil,
Bu ki, şəhər evidi, bu, bəşər deyil.
Gecəylə gündüz də bərabər deyil, -
Nədir bu dünyada tən axtarmağım?

Payız soyunmuşdu... girmədim bağa,
Mən baxa bilmirəm solan yarpağa.
...Bənzəyir səhrada su axtarmağa,
Səndən uzaqlarda sən axtarmağım...

BİR AZDAN GECƏNİ ƏRİDƏR BU ŞAM

Mən dedim bu dünya sığsın canıma,
Amma demədim ki, dünya dar olsun.

Mən sənin üzünə sevdim dünyanı, -
Qoy dünya üzünə minnətdar olsun.

Dağda lalələri bəlkə qan çəkir?
Damlanın dərini bir ümman çəkir...
Şirəni güldən yox, tikandan çəkir,
Belə "arı"lara bəlkə ar olsun?!

Bu gün göy üzündən qovulmuş quşam,
Bir azdan gecəni əridən bu şam.
Bu ölüm yolunda bir can qoymuşam,
Qoydum ki, məndən də yadigar olsun...

O yel nəğməsini çölə oxuyur,
Ocaq son duanı külə oxuyur.
İlahi, bu quş ki, belə oxuyur,
İndi insafımı adam kar olsun?!

MƏN SƏNİN ADINI SULARA VERDİM

O qumun üstündə o iz mənimdi...
O yan Allahındı, bu üz mənimdi.
Sən sahil olanda, dəniz mənimdi, -
Verdim dənizi də qağayılara.

Bu ömrü bir neçə suala verdim...
Çaylar da axmadı... su ara verdi.
Mən sənin adını sulara verdim,
Verdim dənizi də qağayılara...

Səni yermi aldı, göylərimi çəkdi? -
Günəş neynəsin ki, günəş də təkdi.
Qalsaydım, dənizi mən içəcəkdim, -
Verdim bu dənizi qağayılara.

Nə olsun, qoruna-qoruna qaldım? -
Mən də bu taleyin zoruna qaldım.
Gördüm su pərisi soruşur səni,
İlişib balıqçı toruna qaldım...
Verdim bu dənizi qağayılara.

BU DÜNYA BİR SOYUQ BUDDA...

Dünya, mən də laxlayıram,
Sanki çürük diş kimi yəm.
Yer üzünü qarış-qarış
Gəzən bir dərviş kimi yəm.

Özü xəstə bir loğmanam,
Hər yer ayrılıqdı, anam.
Bir kilsədə müsəlmanam,
Bir camda keşiş kimiyəm.

Gah odsan, gah soyuq Budda
Söydüm səni mən kobud da.
...O dünyaya - bu tabutda
Gedən bir bəxşiş kimiyəm...

DÜŞÜNCƏ

Dənizə baxanda düşünürsən ki,
görəsən,
Torpağın üstünə suyu kim sərib?!

Dağların başında düşünürsən ki,
bəlkə çiçəklərin davası düşüb, -
lalələr hamısı qan içindədi?!

Bağçaya çıxanda düşünürsən ki,
bəlkə külək
Nəğmə dərsi keçir
sırayla düzülən ağaclara?!

Səmaya baxanda düşünürsən ki,
bəlkə günəş
göyə çəkilməmiş portağal rəsmidir?!

...Bu gülə baxanda düşünürsən ki,
bəlkə bu gül bir gülüşdü, -
O qızın dodağından düşüb qalıb?!

SƏHRA KİMİ YAŞADIM

Sən udduğun havadan
Bir dəfə udum, ölüm.
Sən baxınca, ölmürəm, -
Gözlərini yum, ölüm.

Belə qəmli oxuma, -
Qar yağacaq yuxuma...
Mən boyda bir toxuma,
Olarsanmı şum, ölüm.

Getdin, qaldı boş adım,
Mən dünyanı boşadım...
Səhra kimi yaşadım, -
Qoy indi qum-qum ölüm...

* * *

Sevməyə qəm göndər mənə
Bir az sirr kimiyəm, Allah,
Bir az aşkar kimiyəm.
Nədən məni ovlamadın, -
Mən ki, bir şikar kimiyəm...

Dilini bildiyim quşun,
Qəmi canımda qurğuşun.
Kədərini var qoşun-qoşun, -
Mən də bir xotkar kimiyəm.

Göndər, yenə də kəm göndər,
Kağız göndər, qələm göndər.
Mənə sevməyə qəm göndər,
Çoxdandır bekar kimiyəm.

Qurtar məni, aman, atım!
Söz tanrının amanatı...
...Həqiqətin səsi batıb, -
Yoxsa ki, mən kar kimiyəm?!..

YOLLAR - YERİN ÜZÜNDƏKİ QIRIŞDI

Ortasına əlim çatmır, neyləyim,
Qırağından bəyənmişəm dünyanı.
Şeir yazdım, ətirləndim hisində, -
Çırağından bəyənmişəm dünyanı.

Əl apardım saçlarına, - əl axdı...
Bu dünyanın yanağından tər axdı...
Neçə pis var, bir yaxşıya calaqqdı,
Calağından bəyənmişəm dünyanı.

Söz olmasa, dünya nədi? - quruşdu.
Yollar yerin üzündəki qırışdı...
Qələm verdi, mən özümlə vuruşdum, -
Yarağından bəyənmişəm dünyanı.

Tay etdilər Xocalını Xaçına,
Çörək verin, - gül nə gərək acına?!
Daraq çəkdi bir yetimin saçına,
Darağından bəyənmişəm dünyanı.

Kim dünyanın gərdişindən baş açar?
Boş qutudu, boş qılıd, boş açar...
Heç kimsəylə ömür sürməz başacan, -
Talağından bəyənmişəm dünyanı.

...İşim çoxdu, yolda sona saxlad,ı
Dedim Sonam, səni sona saxladım...
Yüz sirrimi büküb ona saxladım, -
Varağından bəyənmişəm dünyanı.

Neçə dərdin damağında dadım var,
Bir öldüyüm, yüz sevdiyim qadın var.
Bu kədər in dodağında adım var, -
Dodağından bəyənmişəm dünyanı.

Bu dünyada kimim var ki? - vətəndi
Bir az sümük, bir az kəfən, və... təndi.
Yarı eşqdi, yarısı da bədəndi, -
Çanağından bəyənmişəm dünyanı...

SEVGİ MƏKTUBU KİMİ

Tanrı bu dünyanı
Bir eşq məktubu kimi yazıbmış, -
Sonra cırıb atıb diyarbədiyar...
Hər ölkə bir tikə eşq məktubudu...

Sevgi məktubuymuş bu yerin adı,
Sonradan nədənsə "dünya" qoyublar...
...Niyə bu yollarda azıb bu məktub, -
Yoxsa bu məktubu Allah yazmayıb?!
...Bu elə məktub ki, elə məktub ki,
Heç kəs sona qədər oxuya bilmir...

...Eh, bu dünya nədir ki? -
Dolsa da gözlərinə
Səhranın qumu kimi -
Oxumaq istəyirsən
Sevgi məktubu kimi...

Natiq MƏMMƏDLİ

ƏN GÖZƏL GÜNAH

♦ *Roman**

İkibaşlı sirr

Səid bu gün axşam həyatının ən böyük imtahanına hazırlaşırdı. Çəkinmədən, qorxmadan hər şey necə vardsa elə də etiraf edəcəkdi – mən başqa bir qızı sevirəm, özü də lap çoxdan. Mən yalnız onunla xoşbəxt ola bilərəm, vəssalam! O ki qaldı hələ bu vaxta kimi düz-əməlli kəlmə kəsmədiyim dayım qızıyla göbəkəkədi söhbətinə, bu, mənim yox, kimlər qundaqda olan uşağın əvəzinə qərar veriblərsə, onların günahıdı, - bax, beləcə də söyləyəcəkdi. Onun sözlərindən sonra mərəkəmi qopacaq, ya sükutmu yaranacaq, bilmirdi. Ancaq o, evdən qovulmağı daha çox gözaltı eləmişdi və bu variantda özünü hazırlamışdı. Əgər belə bir qərar olardısı, ona hamıdan çox özü sevinəcəkdi. Çünki doğmaları arasında getdikcə yad adama çevrildiyinin fərqləndiyi və edəcəyi etirafından sonra onsuz da ilgəhdən asılı qalmış bütün körpülərin dağılacağını ovcunun içi kimi bilirdi. Artıq ailəsində elə bir adam da qalmamışdı ki, onunla rahatca diz-dizə, göz-gözə oturub ürəyindəkiləri açıb tökə, məsləhətli don gen olar deyib nəse kəlmə kəsə bilsin. Nənənin müəmmalı, qəfil ölümünün ardınca heç kimin gözləmədiyi halda Qaraca bibinin nəslin mütləq hakiminə çevrilməsiylə hər şey başqa cür olmuşdu. Niyə başqa varis yox, məhz Qaraca sualını verənlərin hamısı əvvəlcə gözdən salınmış, sonra adları nəsil kitabından birdəfəlik silinmişdi. Sanki belə adda əmi, xala heç olmamışdı. Nəsil ağacı budanıb qurtarandan sonra kəsilmiş qol-budaqları tarixin zibilliyinə elə gömmüşdülər ki, onları heç xatırlamaq istəyən də yox idi, baxmayaraq ki, xatırlamaq hələ qadağan deyildi.

Nəsil davasının şiddətli çağında Lələ dayısının onun qəlbini oxuyurmuş kimi Londona ingilis dili kursuna getməsinin xərclərini öz üzərinə götürməsi o zaman Səidə çox qəribə gəlmişdi. Hətta nənəsinə belə, demədiyi arzusundan dayısının necə duyuq düşməsi beynində türlü suallar yaratsa da, bu vaxta kimi onların heç birinə cavab tapmamışdı. Böyük məyusluqla başa çatan London səfərindən döndəndən sonra isə hər şey gün kimi aydınlaşmışdı – onu, həqiqəti öyrənmək istəyən yeganə adamı, sadəcə, hər şeydən təcrid etmişdilər. İndisə ortada

** Jurnal variantı. Əvvəli ötən sayımızda*

əlahəzrət fakt dayanmışdı – anası az qala hər gün səhər o başdan cingildəyən zəngli saat kimi beynini yağır eləməkdəydi “dayın qız sənin göbəkkəsdindi... bibin də razıdı... elimizin adəti var... qardaşın evləndi, indi növbə sənindi...” Sevimli nənəsinə ürəyi istəyən kimi yas saxlamağa imkan tapmamış anasının zəhlətökən dirəşməsi, dayısı qızınınsa özünü onun gözüne soxmaq üçün evlərini su yoluna döndərməsi dünyanı Səidin gözündə zülmətə bürümüşdü. Məhz bu axşam bu zülmətin üzərinə günəş doğmalıydı; o, doğma elindən-obasından birdəfəlik qovulmağı belə, göz altına alaraq öz Müjdəsi haqqında danışacaqdı, anasının gözlərini bəreltməsini, atasının yumruğunu düyünləməsini, hətta bibisinə və qayınatası olmuş dayısına özünü xoş göstərmək üçün qardaşının belə, onun üstünə gəlməsini vecinə almayacaqdı.

Sanki özünü məhkəmədə son söz deyəcəkmiş kimi hiss edirdi. Lakin burada taleyin bir kinayəsi var idi, çünki bu məhkəmənin qərarı qurulmamışdan əvvəl elə onun özünə məlum idi. Başını ağrıdıb müdafiə nitqi söyləməyə də lüzum yox idi, onsuz da eşidən olmayacaqdı. Ən yaxşı halda qovulmaq, ən pisi nə olacaqdı, onu Allah bilirdi, amma Səid hətta ən pisinə də hazırlamışdı. Hardansa yadına nənəsinin danışdığı Şərq rəvayətləri içərisində ən təsirlisi - Səyavuşun faciəsi düşdü. Gecələr gözüne yuxu getməyəndə beşiyinin üstündə dayanan nənəsi bu rəvayəti ona lay-lay deyərək danışardı, hətta böyüyəndə belə, bu qeyri-adi əhvalatın təsirindən çıxıbilməyib nənəsinə saysız-hesabsız suallar yağdırardı. Yəni doğrudanmı Səyavuş alovun içindən yanmadan keçə bilib? Yəni doğrudanmı insanın analığı ona qarşı belə qəddar olarmış? Yəni doğrudanmı... Nənəsi illər keçdikcə hər dəfə eyni rəvayəti müxtəlif əlavələrlə nəql elədikcə Səid eynən beşikdəki uşaq kimi heyrdəndən donub qalardı. İndi öz doğmalarının arasında yad adama çevrildikcə, tez-tez yadına Səyavuş düşürdü. Hardan biləydi ki, nənəsinin danışdığı rəvayət onun gələcək taleyi olacaqmış. Yəni doğrudanmı... Hər halda, Südəbənin qurduğu məkrli planın yalan olduğunu sübut etmək üçün Səyavuş alovlardan keçməyə razı olur və adamları öz məsumluğuna inandırma bilər. Düzdür, Səyavuş faciədi, amma o, faciənin bəxti gətirmiş qəhrəmanıdı, heç olmasa, ona günahsız olduğunu sübut etmək üçün oddan keçməyə icazə verirlər. Axı bütün günahsızların belə şansı olmur. Barəsindəki məhkəmə qərarını əvvəlcədən bilən Səid elə buna görə də Səyavuşa qibtə edirdi. Ürəyində qədim Şərq rəvayətinin istisi müsəlman qəbiristanlığına çatanda hava hələ qaralmamışdı. Nənəsiylə vidalaşmaq, başdaşına qısılib dərdləşmək istəyirdi. Əgər başını cəllad kötüyünə qoymamışdan qabaq son arzusunun nə olduğunu soruşsaydılar, ona nənəsinin qəbrini göstərmələrini xahiş edərdi. Bəs hardaydı qəbir?

Yan-yörəsini çayır, qamış, sarıtkan basmış xəndəyin iki yerə böldüyü qəbiristanlığın dəbdəbəli baş daşlarının kürək-kürəyə verdiyi böyük hissəsi müsəlmanlara, yosun basmış seyrək xaçların göründüyü balaca hissəsi isə hardansa gəlib bu qərrib diyarda canını torpağa tapşırılmış xristianlara məxsus idi. Bura iç qəbiristanlıq sayılırdı, yəni nəslə-kökü bilinənlərin hamısı burada uyuyurdu. İç qəbiristanlığa bitişik, ən azı ondan iki dəfə böyük başqa bir məkan da var idi ki, burada nəslə-kökü bilinse də, anadan “balaca” doğulmuş adamları basdırırdılar. Adı da öz məzmununa uyğun idi – çöl qəbiristanlığı.

Səid nənəsinin məzarını adlı-sanlı adamların heykələ çevrilmiş soyuq baxışları altında axtarmağa başlayanda canına üşütmə düşdü. Dəfn gününü bütün detallarına qədər xatırlayırdı və əmin idi ki, hardasa bu soyuq heykəllərin arasında nənəsinin canına istilik salan baxışlarını tapmaq elə də çətin olmayacaq. Amma çətin oldu. Qəbirlərin arasında nənə heykəli yağlı əppək olub yoxa çıxmışdı. Məzarın təxmini yerini tapsa da, dəmir hasara alınmış bir neçə kvadratmetrlik boşluqdan savayı heç nə görmədi.

Cəmi üçcə rupiyə kimin gəldi ruhuna “Yasin” oxumaq üçün qəbirlərin arasında səssiz ruh kimi gəzib müştəri axtaran qozbel molladan eşitdiyi sözlərdən sonra yumruqlarını düyünləyib bağırmaqdan özünü zorla saxladı. Molla bir neçə ay əvvəl mərhumənin yaxınlarının qəbrin yerini dəyişdirdiklərin söylədi. “Qohumları idilər. Qəbri açdılar. Heç “Yasin”də oxutmadılar. Eləcə sümükləri torbaya yığıb apardılar. Bunun adına gorbagor olmaq deyirlər”, - qozbel molla axırncı kəlməsi Səidi küreyinə arxadan saplanmış xəncər kimi incitdi. Saçının dibindən süzülən soyuq tər bütün bədənini qıc eləyib, iliyinə işlədi. “Deməli, bu xarabada öləndən sonra da rahatlıq yoxmuş? Ay Allah, eşidirsənmi? Bu torpaqda adamın meyitinə də dinclik vermirlər”, - Səid içini didən sözləri heykələ çevrilmiş adamların arasından bağıraraq söylədi. Onsuz da, ölümlər eşitmir. Onsuz da, ölüdən bu vaxta qədər hələ heç bir diriye ziyan gəlməyib.

- Dəqiq qohumları idi, səhv eləmirsən? Görsən, tanıyarsan o adamları? - Səid dodağını gəmirə-gəmirə soruşdu. Elə bu suala bəndmiş kimi qozbel molla tapança təkisi açıldı “əlbəttə, hamısını yox, ancaq başlarında duranı tanıyıram, Lələni kim tanımır ki?”

- Yanılmırsan ki? - bərelmiş gözlərini kişinin üzünə zillədi.

- A bala, Lələni mənə tanıdacaqsan? Düzdü, indi o, mənə tanımır, böyük adam olub axı. Dabbaqda gönünə bələdəm. Bir yerdə böyümüşük də. Lələydi, Lələ, - molla eynilə onun kimi gözlərini bəreltdi, hələ üstəlik Allaha da and içdi.

- Ölüni qəbirdən çıxarmaq Lələnin nəyinə lazımdı axı? - təzəcə beynini döyəcəyən sualın ağırlığını hiss eləməyə macal tapmamış yenə də molla dəxilsiz atmacası hər şeyi alt-üst elədi.

- Heç olmasa ikicə rupi verə bilərsənmi? Allaha and olsun ki, günortadan dilimə su da dəyməyib, - o, bu sözləri elə fağır, elə acizənə formada dedi ki, Səid onun doğrudan da molla, yoxsa molla cildinə girmiş dilənçi olduğunu aydınlaşdırma bilmədi və istər-istəməz əlini cibinə salıb üç rupi uzatdı. Qozbel kişi birdən-birə pulun qalığı kimi bir rupini geriye qaytarmaq üçün ısrar eləməyə başladı, “axı mən heç kimə “Yasin” oxumamışam? Yox, bu, yaxşı düşməz, pulun qalığını götür, oğul. Mənə artıq pul lazım deyil”. Onun hərəkəti məyusluq bataqlığında boğulan Səidə elə gülməli görünürdü ki, əvvəlcə molla, sadəcə, özünü naza qoyduğunu, artistlik elədiyini düşündü. Kişinin ona sarı uzanan arıq biləyindən yapışıb “axı bir rupi bu dünyada nəyi dəyişir ki, belə ısrar edirsiniz? Qoy sizdə qalsın. Vəssalam”, - dedi.

- Bu, halal deyil axı, bala. Bu yaşda mənə günaha batırma, - qozbel kişinin inadından dönənə oxşamırdı.

- Yaxşı mən halallıq verirəm. Qoy cibinə pulunu, getməliyəm. Çox işlərim var, çox şeyləri aydınlaşdırmalıyam, -dedi.

- Madam ki, halallıq verdin, Allah səndən razı olsun. Mən də sənə bir məsləhət verim. Bil və ağah ol ki, müsəlmanın qəbrini yalnız bir halda açırlar – dirinin qisasını ölüdən almaq üçün. Zalım dünyamızın qaydaları belədi, elə şeylər var ki, onları aydınlaşdırmağa gerek yoxdu. Cavansan, sən də başını ağrıtm.

Səidin gün doğmadan ağrıyan başının zoqqultusu indi daha da şiddətlənmişdi. Söhbət kimin qisasından gedə bilərdi axı? Ruhsuz sür-sümükdən qisas almaq fitnəsini kim düşünə bilərdi ki? Və nəhayət, sirr duvağına bürünmüş bütün hadisələrin mərkəzində dayanan Lələnin istəyi nəydi? Səid bir azdan qurulacaq “məhkəmə”də bu sualların hamısını yağış kimi yağdıracaq qədər uşaqlıq etməyəcəkdi. Anlayırdı ki, hər şeyin öz vədəsinin çatması üçün bacardığıca təmkinini pozmadan gözləmək lazım gələcəkdi. Bu vaxta kimi o, yalnız özünü müdafiə nitqinə hazırlayırdısa, qəbiristanlıqdan qayıdandan sonra anladı ki, nəslində-kökündə ittiham tərəfi kimi çıxış edə bilən birçə nəfər varsa,

o, da elə onun özü idi. İndi o, daha da ürəklənmişdi, bütün dünyaya meydan oxuyacaq qədər.

* * *

Şam yeməyi bitər-bitməz Səidin heç kimdən utanıb-çəkinmədən başını dik tutaraq çoxdandı başqa bir qızı sevdiyini söyləməsi hamının ağzını açıq, gözünü bərələ qoysa da, Qaraca bibinin sifətində heç nə dəyişmədi; nə qaşını çatdı, nə dodaqlarını gəmirə, heç əllərini də ovuşdurmadı. Arvadın heç bir mənə ifadə etməyən, məchul nöqtəyə zillənmiş mal baxışları altında hamı içindəki hikkəsini bürüzə vermək üçün qırıla-qırıla qalmışdı. Belə götürəndə, adamların içindəki heç hikkə də deyildi, əgər bibi qəzəblənsəydi, onlar məmnuniyyətlə Səidi şaqqalayardılar, yox əgər sevinseydi, onlar da hırıldaşaraq əlini sıxıb, alından öpərdilər.

“Adı Müjdədi. Sadə ailənin qızıdır. Eyni agentlikdə işləyirik. Bir-birimizi həqiqətən sevirik. Sizə bəlkə də, ayıb gələ bilər, böyükklərin yanında belə şeyləri danışmaq, amma mənə, kimisə sevmək və bunu etiraf etmək ayıb deyil. Açıq və düz danışmağı nənəmdən öyrənmişəm. Rəhmətlik həmişə deyirdi ki, “örtülü bazar dostluğu pozar”. Nənəm məndən heç vaxt heç nəyi gizlətməzdi, hər şeyi açıq danışardı. İstəyirəm siz də biləsiniz ki, biz, sadəcə, xoşbəxt olmaq istəyirik. Bunun üçün, sadəcə, xeyir-duanız lazımdır. Başqa heç nədə gözümlə yoxdu, heç nə də istəmirik”, - “məhkəmə” salonuna çökmüş sükut Səidi ürəkləndirmişdi. Belə bir səssizliyin olacağını əvvəlcədən ehtimal etsə də, bunun bu qədər davam edəcəyini təsəvvürünə gətirməmişdi. Qurbanı gölə elə bir daş atmışdılar ki, ana qurbanın balalarını haylamaq üçün bircə dəne “qur” eləməyə belə, cəsəti çatmırdı. Səidin özünü müdafiə üçün düşündüyü kombinasiya tamam başqa effekt vermişdi, indi o, müttəhimdən daha çox böyükklərin yanında sevgidən danışmağı ayıb, bəlkə də, günah hesab eləyən kütləni bu məzmunluq mühafizəkarlığa görə ittiham edən sərt prokurora çevrilmişdi. Səssizlik bir tərəfdən onu ruhlandırırsa da, digər tərəfdən, qeyri-müəyyənliyi artırır və bunun belə davam etməsi nəinki Səidin, heç kimin ürəyindən deyildi.

Bibi hələ də mal baxışlarını məchul nöqtəyə zilləyib dayanmışdı. Bir balaca, lap azacıq qaşlarını səyritsəydi, Lələ dayı qəzəblə ayağa qalxıb dişinin dibindən çıxarı Səidin üstünə yağdırardı. Hər halda, söhbət onun qızının taleyindən gedirdi. Öz halal-hümmət, göbəyi qundaqda kəsilmiş deyiklisindən atasının gözü qabağında sırtıqcasına imtina etməyin bədəli ağır olmalı idi. Qızın adına söz çıxarmaq bir ayıb, indi onu yarı yolda buraxıb tanınmaza-bilinməzə hansısa sadə ailənin qızıyla eşq yaşadığını etiraf etmək iki ayıb. Lələ istəsəydi bunu şərəfinə düşən ləkə kimi qiymətləndirib məsələni daha da dramatikləşdirə, daha da qəlizləşdirə bilərdi. Bu işin axırından həttə qan iyi də gəlirdi. Lakin bibi susurdu. Lələnin ürəyindən keçirdiklərini vulkan kimi püskürməsi üçün onun, sadəcə, qaşının birini tərpətməsi kifayət idi. Amma mal baxışlar israrla, az qala hamının acığına heç kirpiklərini də qırpmadan məchul nöqtədən çəkilmək bilmirdi. Bu susqunluğun içərisində Lələnin əlindən şərəfinə düşmüş “ləkəni” tumarlamaqdan başqa bir iş gəlmirdi, eləcə bığlarını gəmirə-gəmirə bacardığıca özünü təmkinli göstərməyə çalışırdı.

Qaraca arvad bilirdi ki, hamı barmağının bir işarəsinə bənddi ki, qabağında əyilməyən bu dikbaşın boğazını üzüb ayağının altına atsınlar. İlan tək soyuqqanlı görünə də, canına düşən vələlənin səbəbini aydınlaşdırmaq, zərbənin haradan və ya kimin sifarişiylə gəldiyini dəqiqləşdirməkdən ötrü tək soyuqqanlı yox, həm də ilan kimi müdrik olmaq lazım idi. “Nənəm məndən heç

vaxt heç nəyi gizlətməzdi”, - Səidin bu kəlməsi hamının qulağına dəyib qayıtsa da, Qaraca onu göydə tutmuşdu. İlan tufəngdən açılan gülləyə sarı heç nə fikirləşmədən necə çevikliklə tullanırsa, arvad da bu kəlməni hamıdan qabaq göydə qapmışdı. “Əgər nənəsi ona hər şeyi danışsasa, deməli, böyük sirdən də xəbəri var. Bəs nə əcəb bu vaxta qədər susub? Bəlkə, elə bu vaxtı gözləyirmiş? Bəlkə də onu öyrədən var? Ya da, sadəcə, şantaj edir?”, - arvad mal baxışlarını heç kimin yox, yalnız onun gözüne görünən qeyri-müəyyən bir nöqtəyə zilləyib bu suallar haqqında düşünürdü. Səidin kimi istəməsi, evlənməyə, hətta ərə getməyə hazırlaşması heç vecinə də deyildi. Lələ öz ikinci qızını da ailəyə dürtükdürmək üçün bacısıyla oturub “göbəkədi” nağılı uydurmuşdu, bunlar hamısı məlum idi və heç Qaracanın eyninə də deyildi. Hərçənd ki, ailədə onun iradəsindən kənarda heç nə baş verə bilməzdi. Onun ürəyinə xof salan “nənəm mənimlə hər şeyi açıq danışardı” kəlməsi idi. Səid özü də bilmədən dilindən qaçırdığı sözlərlə hədəfi necə dəqiq nişan aldığını təsəvvür etmirdi. Ona da, şam süfrəsinə yığılmış əqrəbalarına da elə gəlirdi ki, bibi qəfil sözlərdən sarsıldığından qərar verməyə çətinlik çəkir. Bibininə qərarı hazır idi, özü də bu qərar Səid adında uşaq yer üzünə gəlməmişdən əvvəl verilmişdi – böyüyünün üzünə ağ olanın, onun sözündən çıxıb öz yolu ilə getməyə çalışanın qəbilədə yeri yox idi; həmin adam küçəyə atılmalı, başqalarını da yoluxdurmaq üçün evdən bacardıqca uzaq tutulmalı, bir sözlə, rədd olunmalı idi. Bibinin canına üşütmə salan yalnız nənəylə onun arasında olan sirrin üstünün açılması idi. Arvad ölməmişdən qabaq hər şeyi öz sevimli nəvəsi Səidə danışmağa imkan tapmışdısa, deməli, onunla çox ehtiyatla oynamaq lazım gələcəkdi. Balaca ehtiyatsızlıq Qaracanın canı-dildən bünövrəsini bərkitməyə çalışdığı xanımın alt-üst olmasıyla nəticələnə bilərdi. İndi ona hər şeyi yerli-yataqlı öyrənmək və ya ürəyini sıxan gizlinləri əbədi olaraq ört-basdır etmək üçün vaxt qazanmaq lazım idi. Ürəyindəkiləri açıb tökəndən sonra artıq Səid də susmuşdu. Onun da hamı kimi sual dolu baxışlarının üzünə zilləndiyini fərq eləyən Qaraca, nəhayət ki, sifətinə mələk maskasını keçirdi; əvvəlcə gözləri qıyılaraq parladı, sonra ensiz dodaqları bir qədər yanlara əyildi, nəhayət, qaşları yuxarı qalxdı. İnanılmazdı? O, gülümsünürdü. Hirsindən, yoxsa hikkəsindən – heç kim fərq edə bilmədi. Bibinin gülümsəməsi çox nadir hadisə idi, ona görə ki, hələ bu vaxta qədər kimsə onun nəinki dişlərinin ağarmasını, heç qımışmasını da görməmişdi. Çatma qaşların düynələnməsi, qıyıq gözlərin bərəlməsi, dodaqların büzülməsinə yana əyilməsi qəzəbin hamının yadında qalmış şəkli idi ki, onun sifətində əbədi yuva salmışdı. Amma indi insanlara elə gəlirdi ki, o gülümsəyir. Buna hamıdan çox təəccüblənən Səidin anasının da qeyri-ixtiyari dodaqları qaçdı, arvadının məsləhəti olmadan ömür boyu bir işə əl bulamayan atası da həyat yoldaşının dodaqlarının hərəkətini bacardıqca dəqiqliklə təkrarlamağa cəhd göstərdi. Qayınatasının yanında özünü həmişə əmrə müntəzir aparan qardaşı isə atasından daha çox Lələ dayısı kimi qaşını oynadıb gözlərini qıydı. Süfrə başında əyləşmiş digər qohumlarsa hərəsi bir-birinin sifətinə baxıb oradakı ifadələri kopyaladıqdan sonra üzlərini bibiyə sarı çevirmişdilər. Birdən-birə peyda olmuş bu qədər maskanın içərisində tək Səidin siması özününkü idi və orada başı əcaib formada əyilmiş yekə bir sual asılmışdı. Bibi əlini əlinə vurub ensiz dodaqlarının arasından dişlərini göstərəndə onun həqiqətən güldüyü heç kimdə şübhə doğurmadı. Camaat elə buna bənd idi; Səidin anası, ardınca atası və hətta Lələ dayısı elə qəhqəhə çəkildilər ki, digərlərinin gülüşünün boğuq cingiltisi eşidilməz oldu. Adamlar içini arıtlaya-arıtlaya, çiyini oynada-oynada ta o vaxta qədər güldülər ki, bibinin ensiz dodaqları dişlərinin üstünü örtüdü və arvad hər iki əlini yuxarı qaldırıb birçə kəlmə “şükür məsləhətinə” deyib sözə başladı.

“Anam səni çox sevərdi”, - Qaraca bu kəlməni deyər-deməz gözləri yaşardı. Sözüünün davamını gətirə bilmədi, səsi titrədiyindən dəsmal çıxarıb gözüünün yaşını sildi və ağlamsındığını hamıya nümayiş etdirmək üçün yenə də gözlərini məchul nöqtəyə sarı bəreəltdi. Lakin bu dəfə pauza uzun sürmədi, adamlar Qaracanın anası haqqında danışanda həmişə beləcə kövrəldiyinə adət etdiklərindən onlar da özlərini doluxsunmuş kimi göstərər başlarını aşağı saldılar. “Anam heç vaxt sənin beşiyinin başından çəkilməzdi. Heç öz doğma balalarını sənin kimi əzizləmirdi...”, - Qaraca bu dəfə özünü saxlaya bilməyib hönkürdü. Üzünü dəsmalla tutub sanki anasını elə indicə itiribmiş kimi “ana, ana” deyib hıçqırdı. Bayaqdan süfrənin başında pərvanə kimi dolanan qulluqçu elə buna bənd idi, dərhal sakitləşdirici damızdırılmış fincanı masanın üstünə qoydu. O, handan-hana dəsmalı üzündən atıb fincanı götürdü, onu bir balaca qoxulayıb heç dodaqlarına da yaxınlaşdırmadan təzədən masanın üstünə qoydu. Süfrəyə yığışanların arasında mərəkə qopmuşdu; mərsiyə deyib ağlamaqda Səidin anasına heç kim çata bilməzdi, yaxşı ki, arvad bu dəfə əliylə ağzını bərk-bərk sıxdığından qıpqırmızı pomidora dönmüşdü, əri də eyni hərəkəti təkrarlasa da, rəngi heç də qızarmadı, yerdə qalanların hərəsi bacardığı kimi hıçqırsa da, hamısının gözündən eyni cür selləmə yaş tökülürdü. “Xoşbəxt olmaq...”, - bibinin daha ağlamayıb, sözünə davam etdiyini görən adamlar bir göz qırpımında “diqqət mərkəzə” maskalarını geyindilər, - “xoşbəxt olmaq sənin haqqındı, Səid. Əlbəttə, xoşbəxt olmağı kim istəməz ki? Bəs dayın qızı necə olsun? Axı o da xoşbəxt olmaq istəyir? Bax, bu anan, bu da dayın, təsdiqləyə bilərlər, siz doğulanda göbəyinizi nənən özü kəsib. Bu onun arzusu idi. Məgər özü sənə nəsə deməyib?”

Səid çiyinlərini çəkib başını buladı “bunu birinci dəfə anamdan eşitmişəm. Əgər belə bir şey olubsa, bu nə mənim, nə dayım qızının iradəsiylə baş verib. Nənəmə gəldikdəysə, o, heç vaxt bu haqda mənə bir kəlmə də söz danışmayıb...”

“Bəs nə danışır sənin nənən?”, - Qaracanın qaşlarını çatmasını onun əsəbləşməsi kimi anladığından Lələ də hirsələndiyini bürüzə verməklə ehtiyatsızlıq etdi. Gözlərini bərəldib yumruqlarını düynləyəndə arvadın şəhadət barmağını yuxarı qaldırdığını gördü, “yeni söhbəti mən edirəm, sən yuyulmamış qaşqıq təkini özünü ortaya atma”. Lələ dərhal əllərini masanın üstündə çarpazlayıb arxaya söykəndi.

“Nənəm deyərdi ki, adam olan kəs dirinin qisasını ölüdən almaz!”, - Səid sözüünün davamını gətirib dayısı sayılan bu vücudu hamının gözü qabağında biabır etmək üçün him axtarırdı. O, hamıya sübut edəcəkdiki, anasının qardaşı yox, lap öz doğma qardaşı olsa da, burnunu hara gəldi soxan bu şəxs əslində goreşəndi. Nənəsinin sümüklərini qəbirdən çıxarıb oğurlamağın bədəlini ödəmək zamanı, nəhayət ki, gəlib çatmalı idi. O inanırdı ki, lazım gəlsə, qəbiristanlıqdakı qozbel mollanı tapıb hamının yanında Lələylə üzləşdirmək də olardı. Lakin şəhadət barmaq çoxdan havaya qalxmışdı... və o, itilənmiş qılinc kimi kiminsə boynuna da enə bilərdi. Səid əlinə düşəcək növbəti fürsətdə dayısının kürəyini yerə vurmaq üçün susmağa üstünlük verdi.

Hamı səsinə içinə çəkmişdi. Qaracanın barmağını aşağı endirib Lələyə gözlərini ağırtması, dərhal da üzünü Səidə tərəf çevirib gülümsəməsi arasındakı zaman məsafəsi heç bir dəqiqə çəkmədi. Kiminsə taleyini həll etmək üçün beyni işıq sürətiylə qara planlar qurmağa qabil Qaraca kimi adamlara elə bu azacıq vaxt da kifayət idi. Bax, bu saniyələrin içərisində bibinin mütləq və dəyişilməyəcək qərarı hazır olmuşdu – Səid hər şeyi bilir və o, həmişəlik susdurulmalıdı!

“Səid”, - bibi heç vaxt yuxuya getmək istəməyən beşikdəki dəlisov uşağa laylay deyirmiş kimi mülayim səslə davam etdi – “həmişə düz danışdığına görə anam səni sevirdi. Mən də sevirəm, qardaşımın balasısan, sənin yerin ürəyimin içindədi, heç başqa cür ola bilərmə? Sən danışdın mən qulaq asdım, indi sən eşit. Əgər nənənin arzusunu həyata keçirmək istəmirsənsə, bunun günahı sənin üstündə qalacaq. Günah ağır yükdü, bala, bu haqda yaxşıca düşünməyini istəyirəm. Bir az fikirləş. Nə qədər istəsən düşünə bilərsən. Bil ki, qərarın nə olur-olsun, Qaraca bibin sənin yanında olacaq. Bircə günaha batma, oğul”, - bibi axırıncı kəlməni deyərək yenə də gözləri yaşardı, bir az udqunub baxışlarını sevimli nöqtəsinə sarı zillədi. Səidin məhəbbət və hiddətlə çırpınan ürəyi hadisələrin bu cür inkişafına hazır deyildi. O, hər cür variantı gözaltı eləmişdi – döyülməyi, qovulmağı, hətta ölümlə təhdid olunmağı belə. Heç vaxt orta xətt tanımayan, nəsil davasında özünü amansız cəllad kimi aparmış bibisinin birdən-birə yumşalacağını təsəvvürünə gətirmirdi. Nənəsinin sağlığında heç vaxt heç nəyə qarışmağa ürək etməyən, hamıdan gen gəzən, qaraqabaq bibisinin nə vaxtsa onun alnından öpməsi, başını tumarlaması belə, yadında deyildi. Başını nənəsinin dizinin üstünə qoyub şirin Şərq nağıllarına qulaq asan vaxtlarda bibi hardansa peyda olan kimi arvadın səsini kəsdiyini, ya da söhbətin məcrasını dəyişdiyini xatırlayırdı. Və bu hal o qədər təkrarlanırdı ki, hətta o, özü də nənəylə ən xırda, əhəmiyyətsiz şey haqqında danışanda bibi gözə görsənən kimi söhbətini yarımcıq kəsərdi. Qaraca bibi nənəsinin böyük xanımında Səidin heç vaxt əhəmiyyət vermədiyi, çox zamansa görməzdən gəldiyi ruh kimiydi. İndi həmin “ruh”, onu sevdiyini, sən demə yerinin “ürəyinin içində olduğunu” deyirdi, bu, məhəbbət nə vaxt yaranmışdı, Səidi çaş-baş salan da bu idi. O, fikirləşmək üçün vaxt uzatmağın bir mənası olmadığını, Müjdəyə olan sevgisindən heç vaxt vaz keçməcəyini yenidən, daha da ısrarla söyləmək istəyirdi. Lakin, bibi sentimental çıxışını qurtarar-qurtarmaz kimsəylə xudahafizləşmədən birbaşa yataq otağına getdi. Deməli, hələ qeyri-müəyyənliyin ömrü bir qədər də uzanacaqdı, yenə də gözləməkdən başqa əlac yox idi. Rəhbərin qərarlılığı hamıya sirayət etdiyindən hər kəs hərəkətini və əhval-ruhiyyəsini sözsüz-söhbətsiz ona uyğunlaşdırmışdı. Yəni bu, bir instinkt kimi idi, məsələn, sədaqətli it heç bir şey fikirləşmədən sahibinin barmağının işarəsiylə necə hərəkət edirsə, adamlar da anlaşılmaz situasiyada özlərini o cür aparırlar. “Hür” və ya “parçala” əmri verilməyəndə didib-dağıtmağa hazır itlər, sadəcə, dişlərini şaqqıldadıb, quyruqlarını oynadırlar. Səidin qohumları da məhz belə etdilər; Lələnin ürəyində bir söz ilişib qalmışdı, o, gözlərini bərəldərək soruşmaq istəyirdi “bayaq o nəydi mənə dedin”, amma heç nə soruşmadı, dodaqaltı sağollaşıb dinməzcə evinə getdi, qardaşı isə heç onun üzünə baxmadan qayınatasının arxasınca kölgə kimi sürünüb qeyb oldu, bibi ayağa qalxan kimi anası əlini süfrədən götürüb harasa çəkildiyindən atası da gözə dəymədi, başqaları da hərəsi bir-birinin hərəkətini kopyalayaraq yoxa çıxdılar. Səid bir vaxtlar hər bucağının ona nə qədər isti gələn doğma imarətinin içində birdən-birə üşüməyə başladı. İnsanların qəlbinin soyuqluğu şimal buzlaqları kimi dörd bir tərəfdən onu dondururdu. İliyinə kimi titrəyirdi.

* * *

Qaraca işığı yandırmadan qaranlıq otağında ay bədirlənənə kimi var-gəl elədi. Gərginliyin səbəbi qərarlılıq deyildi – cəza qaçılmaz olacaqdı, qəti və birmənalı. Səid tək elin adətini pozmamışdı, hamının yanında bibinin zəhmini əski parçası kimi ayaq altına atmışdı. Elə bir iş tutmuşdu ki, cəzası ağır

olmasaydı, bu, nəslin yerdə qalan cavanlarını da yoluxduran mərzə çevrilə bilərdi. Qaracanın canına vəlvələ salan Səidin böyük sirdən xəbərdar olması idi. Bəlkə də, bu belə deyildi, bəlkə də, beləydi, hər halda, ağına batmış fikri indi bütün bəşəriyyət yığılıb ordan çıxarmağa cəhd göstərsəydi də, faydası olmayacaqdı. Vaxt qazanmaq istəyirdi ki, hər şeyi xırda detalına qədər götür-qoy edə bilsin. Əgər işin içində nəsil davasında uduzmuş əqrabalar da vardısı, deməli, onlar məqsədlərinə çatmaq üçün Səiddən, sadəcə, vasitə kimi yararlanıb əsas zərbəni məhz ona endirəcəkdilər. Yəqin Səidə dil verənlər sirdən də xəbərdardılar, hamı hər şeyi bilir, sadəcə, səslərini içlərinə salıblar ki, ilk fürsətdə endirəcəkləri zərbə ölümcül olsun.

Qaraca anasının öldüyü günü; həmin ərəfədə və ondan sonra baş verənlərin hamısını təkrar xatırlamaq üçün yaddaşını eşələməyə başladı. Həmin gün ayın sıradan günlərinin tayı deyildi, çünki Qaracanın doğum günüylə üst-üstə düşürdü. Heç vaxt ad günü keçirmədiyindən özündən başqa kimsə bunun fərqinə varmamışdı. Səidin sə iyirmi yaşının tamam olmasına bir aydan da az vaxt qalırdı. Nənə son nəfəsini verərkən Qaracadan savayı yanında kimsə yox idi, hər şey əvvəlcədən necə planlaşdırılmışdısa elə də olmuşdu; arvad qəflətən içinin alovlanmasından şəkəndi, gözlərini bərəldib ayağa qalxanda əlində tutduğu yaşıl çay süzülmüş gümüşü fincan yerə dəyib iki bölündü, o, titrəyən barmaqlarıyla qartal caynağı kimi anidən Qaracanın boğazından yapışsa da, doğma qızını boğmalamağa heyi çatmadı və səndələyib yerə yıxıldı. Qaraca otağın qapısını içəridən bağlayıb ona yaxınlaşanda isə arvad yerində ilan kimi qıvrılır, nəse bağırmaq istəyirdi, bir xeyli güc versə də, pişik balasının miyol-tusuna bənzər iniltidən başqa səs çıxara bilmədi. Qaraca həmişə yalnız onun gözüne görünən sevimli məchul nöqtəyə zilləməkdən xoşlandığı baxışlarını bu dəfə canıyla əlləşən anasının qıc olmuş vücuduna zilləmişdi. Bu ağrılar anaya tanış idi, illər öncə bax beləcə zoqqultusu kürəyinə vuran dəhşətli sancılardan sonra birinci övladı Qaraca dünyaya gəlmişdi. On üç yaşında zorla özündən on doqquz yaş böyük kişiye əre verilən qız gəlinciyini oynatmaqdan doymamış özü dünyaya gəlincik gətirəsi olmuşdu. Sonradan zəhər badəsini ona içirdəcək bir gəlincik... Ana qəddini düzəldib dikəlmək istəyəndə qızının bayaqdan ona zillənmiş mal baxışlı gözləri az qaldı ki, hədəqəsindən çıxsa. O, doğma anasının hamıdan möhkəm, zəhmli və hökmlü olduğunu bilirdi, lakin nə qədər güclü olursa olsun onun ölümə də hökm eləməsi mümkünsüz idi. Ana məhz bu gün son nəfəsini verməli və öz ölümüylə də qızının ad gününə ən qiymətli hədiyyəyə çevrilməli idi. Qaraca arvadın dayaq verib qalxmaq istədiyi titrəyən qolunu təpiklə vuranda ana qanadı qırılmış qartal kimi təkrar yıxıldı. Bəlkə də, son qüvvəsini toplayıb təzədən qalxmaq üçün cəhd göstərə bilərdi, alınmadı... nə özü, nə də bətnindən çıxmış "gəlincik" bunu istəyirdi.

Nəhayət, o, canını tapşırdı. Heç ölmək istəmirdi, amma öldü. İnsanlar onun belə urvatsız ölümünə inanmayacaqdı, amma inandılar. Böyük nəslin patriarxının ölümü, daha doğrusu, qətlə yetirilməsi qəsdin təşkilatçısı Qaracadan və ortağı Lələdən başqa hamı üçün müəmma olaraq qalacaqdı. Qaracanın qorxduğu böyük sirrin iki başından biri patriarxın öldürülməsi və onun sandığında gizlədilmiş yarımçıq vəsiyyətnaməsi idi. Patriarxın artıq tam şəkildə öldüyünə əmin olduğdan sonra Qaraca anasının sinəsində gəzdirdiyi açarı götürüb sandığa sarı cumdu. Səid yalnız London sürgünündən qayıtdıqdan sonra sehrli sandığın açarının bibisinin - atasının evdə qız qarımış bacısı Qaracanın sinəsindən asıldığını görmüşdü. Lakin nə o zaman, nə də üstündən illər keçdikdən sonra bunun nə anlam daşması, ümumiyyətlə, açarın niyə bibidə olması haqqında düşünmədi. Səid bizim dünyamızın bütün yaxşı adamları kimi

heç vaxt lüzumsuz detallara fikir verməzdi. Amma adamı məyus eləyən odu ki, həmişə üzərinə qaranlıq kölgə çökmüş həqiqətlər çoxunun xırda hesab eləyib üstündən keçdiyi həmin o detalların arasında gizlənir. Açar Qaracada idi – taxt-tacın simvolu artıq onun boynundan asılmışdı. Bəs nədən başlamalı? Hakimiyyəti mənimsəmiş orta statistik möhtəkirlər birinci nədən başlayırlarsa, Qaraca da adını eşidib, üzünü görmədiyi sələflərinin etdiyini təkrarladı; qisas tarixdən alındı, tarix yenidən yazıldı. Dünyamız belədi – hər yanda eyni şeylər baş verir, tarix bir cür yaranır, lakin müxtəlif cür yazılır. Öz doğma anasının qatiline çevrilmiş Qaraca kimi tiranlar təbii ki, bu qanunauyğunluğu bilmirlər, belə şeyləri dərk etməyə ağıllarının gücü çatmır və başı çıxmadıqları bütün şeylərə nifrət edirlər. Lakin hakimiyyət instinkti onu mənimsəmə məqamının çatdığını yavaşcadan pıçıldayanda amansız və ölümcül zərbə endirərək hücumu hazır olurlar. Bu, aslanın qocaldığını, heydən düşdüyünü, cavan aslan tərəfindən sürüdən uzaqlaşdırılaraq təkləndiyini müşahidə eləyən çaqqal sürüsünün qəfləti və ölümcül zərbəsi kimi bir şeydi. Qaraca zərbəsini vurmuşdu, indi tarixdən də qisas almaq zamanı idi.

Nənənin sandığında nəyin harda olduğunu beş barmağı kimi bilirdi; ordakı əşyaların çoxunu özü yerbəyer eləmişdi axı. Ona nə qatlanmış bahalı qumaşlar, nə qardaş-bacısının ilk dəfə qırılmış saçlarının saxlandığı yastıqcalar, nə saysız-hesabsız mülk kağızları, ləl-cavahirat maraqlı deyildi, bütün bunların başında gələn vəsiyyətnamə lazım idi ki, o da elə birinci cərgədə qoyulmuşdu. Qaraca sənədin yerinə böyük nəslin tarixini dəyişəcək əvvəlcədən hazırlanmış, Lələylə dəfələrlə yoxlayıb düzəliş etdiyi saxta vəsiyyətnaməni qoyub sandığın qapağını endirdi. Beləliklə, əsaslı düzəliş və əlavələrdən sonra təzə adamlar köhnə tarixdə öz adlarını yazdılar.

Qaraca ha götür-qoy elədisə də, anasını onun öldürdüyünü Səidin anlaması üçün xırda bir ipucu belə, tapa bilmədi. Amma yenə də ürəyi sakitləşmirdi, çünki canına vəlvələ salan böyük sirrin ikinci başı da vardı. Bunu bilmək üçün vəsiyyətnamənin orijinal nüsxəsini oxumaq lazım idi ki, bu, mümkün olan iş deyildi. Ya da nənə sağlığında bunu kiməsə danışmalı idi, hərçənd ki, bu da ağlabatan görsənmirdi. Arvad qızının bədbəxtçiliyi barədə düşünəndə, heç vaxt ağzını Allah yoluna qoymazdı, eləcə baxışları Qaracaya sataşanda gözləri yaşarardı. Lakin bu hissini də adamların yanında heç vaxt büruzə verməzdi, təkliyə düşəndə qızının başına sığal çəkib, bəzən də alnından öpüb pıçıltıyla “mənim bədbəxt balam” deyib doluxsunardı. Nənənin göz yaşları bir ananın öz faciəsinin etirafı idisə, Qaracanınsa ürəyini parçalayan qəzəbdən başqa bir şey deyildi. O, anasının iztirablarını anlamaqda çətinlik çəkirdi, belə baxanda heç anlamaq da istəmirdi. Bütün nəslin gözü olan böyük ailədə həmişə kölgədə qalmaq, heç nəyə qadir olmayan, heç bir iş tapşırılmayan ikinci növ uşaq kimi gəzib dolanmaq illərlə üst-üstə qalaqlanan elə bir xiffət idi ki, özü də bilmədən səssiz-səmirsiz onu böyük xəyanətə doğru sürükləyirdi. Düzdü, nəslin gözmuncuğu sayılan qardaşı var idi, lakin onun varlığı-yoxluğu heç vaxt bilinməzdi; həmişə zəhmli anasının kölgəsi kimi dalınca sürünürdü, anasının məsləhətiylə yaşamış, anasının məsləhətiylə evlənmişdi, yəni Lələnin bacısıylə ailə qurmuşdu. İnsanlar öz aralarında ona nəslin kişisi, gələcəyin varisindən daha çox, əl quzusu kimi baxırdılar, bunu Qaraca bilirdi, heç şübhəsiz, nənə də duymamış deyildi. Qardaşıyla gələcək qurmağın, sadəcə, mümkünsüz olduğuna qəti əmin olduğdan sonra Qaracanın ona hardasa yazığı da gəlirdi və onu nənəsindən sonra özünün kölgəsi kimi görürdü. Kölgədən kimsə qorxmaz, belə zavallılar sürünməkdən savayı nə bacarırlar ki? Qardaşının böyük oğlu atasından da betər idi, düzdü Şərqin yaxşı oğul standartına görə o, atasının tayı idi, yəni

kölgənin kölgəsi kimi lap görünməz olmuşdu. Onun maraq dairəsinin, təbii ki, əgər belə bir dairə var idisə, nədən ibarət olmasını müəyyənləşdirmək də çətin idi. Qardaşoğlu sifətdən atasına oxşayır, əməldə isə anası necə buyururdusa, hər şeyi o cür də yola verərdi. Nənəsi öldükdən sonra anasının məsləhətiylə dayısı Lələnin qızıyla evlənməyə həməən razı olmuşdu və özünü ailəcanlı, həm də çox xoşbəxt hesab edirdi. Qaraca qurmaq istədiyi dünyada onun da yerini kölgənin kölgəsi kimi gördüyündən həmişə başına sığal çəkməkdən xoşlanardı. Yalnız Səid fərqli idi? İnsan sərraflı olan qaraqabaq və zəhmli nənə yalnız onunla saatlarla söhbət edə, onunla dərdləşib təsəlli tapar və Səidi hamıdan çox istədiyini bütün nəslin qabağında dəfələrlə dilə gətirərdi. Lakin bu, hələ o demək deyildi ki, nənə öz doğma qızının hamıdan gizlin saxladığı qüsurlu da açıb nəvəsinə danışa bilərdi. Bəs danışırıbsa necə? Əgər Səid də bildiyini başqalarıyla bölüşübdüysə, onda sirrin ikinci başını qorumaq üçün ondan aqah olanların hamısını aradan götürmək lazım gələcəkdi. Bu torpağın adamları arasında kiminsə özündə güc tapıb Qaracanın gözlərinin içinə baxaraq ona meydan oxumasına yol vermək müdhiş sonun başlanğıcı sayıla bilərdi. Adamlar yalnız məsləhət görünən yerə qədər nələrisə öyrənə, özlərinə aid nələr haqqındasa mühakimə yürüdə bilərdilər, qırmızı xəttə yaxınlaşmaq isə günah idi, bağışlanmırdı. Günahkarın hansı cəzaya layiq görülməli olduğunu Qaraca hamıdan yaxşı bilirdi, çünki heç kəsə gözünə görünməyən qırmızı xətt onun içindən, taleyindən keçirdi.

Artıq çoxdan bədirlənmiş ay Qaracanın qəzəblə var-gəl etdiyi otağının pəncərəsini işıqlandırırırdı. İri gövdəli ağacların arasından sürünən bostan müqəvvasını xatırladan kölgə pəncərəyə yaxınlaşıb ehtiyatla onu taqqudatdı və cavab gözləmədən gəldiyi kimi də sürünüb içəri keçdi. Müqəvva qaranlıqda gözləri alışana kimi bir müddət otağın ortasında səssizcə dayanıb ətrafa marıtladı, nəhayət, taxtda oturmuş Qaracanın parlayan mal baxışlarının işartısını tutub ona yaxınlaşdı. Dinməzəcə taxtın ayaq tərəfində bardaş qurub oturdu.

- Sənə də elə gəlir ki, o, hər şeyi bilir? - qaranlıqda olsa belə, yenə də, hardansa öz sevimli məchul nöqtəsini tapıb gözlərini bərəldən arvad yerindən tərpenmədən dilləndi, - ya bəlkə bu, sadəcə, şantajdı? Nə fikirləşirsən, Lələ?

- Mən qozbel mollanı öldürdüm, - Lələ pıçıltıyla danışsa da, arvad onun səsindeki vahiməni də, bu hərəkətinə görə təşəkkür eşitmək əminliyini də duydu, lakin ona daha çox vahimənin səbəbi maraqlı gəldi. Adam öldürmək Lələnin əlində toyuq başı kəsmək qədər sadə bir iş idi, bəs onda niyə belə titrəyirdi. Lələ güman edirdi ki, Qaraca bunu eşitcək "Nə danışırısan? Niyə axı?" deyib yerindən sıçrayacaq və mətləbə vəqif olduqdan sonra onun iri dodaqlarından öpüb "sağ ol" deyəcəkdi, hələ bəlkə, ənam da ola bilərdi. Lakin bunun heç biri baş vermədi və Qaracanın yerindən qımıldanmadan verdiyi tərs sual onun əsməcəsini daha da artırdı.

- Bəs niyə qorxursan?

- Mən qorxmaq... yo... yoox...

- Bəs niyə titrəyirsən?

- Məən... məə..., - arvad şaxtadan donan sərcə balası kimi tir-tir əsən kişinin ağzının üstündən babat bir təpik ilişdirdi. Lələ futbol topu kimi arxası üstə mayal-laq vurub aşdı, dikəlmək istəyəndə Qaracanın o biri ayağını boğazına dirənmiş gördü. Gözləri bərəlib xırıldadığından arvadın bunu hansı cəldliklə bacarmasını anlaya bilmədi, danışdıqca aşağı-yuxarı tullanan yekə ulğumu ayaq altında qaldığından az qalmışdı nəfəsi kəsilsin.

- Mənə tapmaca danışma! Niyə qorxursan, ondan başla!

Arvad ayağını çəkən kimi Lələ boğazını tutub çətinliklə bir-iki dəfə udqundu. Bir təhər nəfəsini tənzimləyib, bu dəfə ayaq üstə canlı heykələ çevrilmiş Qaracanın ayaqlarından yapışib dilləndi:

- O... o... bəzi şeyləri bilir. Bəzi...

- Məsələn, nəyi?

- Nənəsinin qəbrini dağıtmağımızı...

- Kəs səsin! Yəni deyirsən mən öz doğma anamın qəbrini dağıtmışam?!, - bu dəfə onun təpiyi ayaqlarını pişik kimi yalamağa başlamış kişinin sinəsindən deydi. O, bu dəfə top yox, meyit kimi yerə sərildi. Əgər üçüncü zərbə bir qədər aşağıdan mədəsinin üstünə endirilsəydi, heç şübhəsiz, zavallının şam yeməyində içəri ötürdüləri elə ağzından da geri qayıdacaqdı. Onun əllərini ovuşdura-ovuşdura taxtında əyləşdiyini görcək, Lələ xatanın heç olmasa, bir qədər uzaqlaşmasından ürəkləndi.

- Gorbagor olmaq onun haqqı idi, - Qaraca yalnız ona məxsus amiranəliklə dilləndi, - sonra!

- Adamlarım bütün günü onu izləyiblər. Qəflətən qəbiristanlığa gedib. Əvvəldən bilsəydik, ona mane olardıq...

- Hadisəni danış!

- Nənəsinin qəbrini nə qədər axtarsa da, tapmayıb. Axmaq qozbel molla da hər şeyi açıb danışib.

- Nəyi?

- Qəbri açanda mənim orda olmağımı...

- Səfeh, sənə kim demişdi ora gedəsən?

- Özüm... özüm getmişdim... əmin olmaq üçün. Bu, elə bir iş idi ki, özüm əmin olmasaydım, ürəyim rahatlamazdı.

- Bəs mənim ürəyimi necə rahat edə biləcəksən, ay bədbəxt?

- Qozbel mollaya ikicə rupi verən kimi nə söhbət olmuşdusa, hamısını etiraf elədi. Mən də onu öldürüb...

- Nənənin qəbrinin yerində basdırıb gəldin. Sabah səhər gün doğmadan da gedib başdaşını yerinə qoyacaqsan ki, kimsə şübhələnməsin.

- Bunları hardan bildin? Axı bütün gecəni otağından çıxmamısan?

- Zavallı Lələciyim, məgər sənin ürəyindən keçənləri oxumağım birinci dəfədi? Nə düşündüyünü, nə edəcəyini mənim kimi duyan varmı?

- Amma...

- Nə amma?

- Mən artıq başdaşını yerinə qoymuşam.

- Görünür, qocalıram, - Qaracanın qaranlıqda çiyinlərinin atılıb-düşməsinə hara desən yozmaq olardı - içini çəkib səssizcə ağlamağa, qarşısındakı adamla məzələnməyə, bircə gülməyə yox. Lakin bu dəfə o həqiqətən güldü, bunu bürüzə verməmək üçün əlini ağzına dayasa da, çiyinləri sözünə baxmırdı.

- Allah eləməsin, Qaraca, sənəin əvəzinə mən qocalaram.

Lələnin üzgörenliyi elə səfeh alındı ki, arvad uğunub getməkdən özünü zorla saxladı. Lakin o haqlı idi, əgər kiminsə əvəzinə qocalmaq kimi bacarıq icad olunsaydı, Lələ fikirləşmədən Qaracanın qocalığını öz üzərinə götürərdi. Özü də tək qocalmaq yox, onun əvəzindən ölməyə də hazır idi. Qaraca təmənnəsiz səmimiyyətin və köpək sədaqətinin qoxusunu hamıdan yaxşı bilirdi, Lələ isə onun canlı nümunəsi idi.

- Deməli, buna görə atmaca atırmış, "dirinin qisasını ölüdən almaq olmaz". Hərif elə düşünüb ki, bizdən bir addım qabaqdadı. Axmaq uşaq!

- Ona elə cəza vermək lazımdı ki, bir də başını dik tuta bilməsin. Onu elə rüsvay etmək lazımdı ki...

- Sən nə vaxtdan belə məsləhət verən olmusan, Lələ! Birdə başından yekə sözlər danışma!- Lələ peşman olduğunu nümayişkəranə şəkildə göstərmək üçün başını aşağı salıb dırnaqlarını çeynədi, Qaraca əliylə oturmaq işarəsi verəndəysə dinməzcə taxtın aşağısında bardaş qurdu. İndi o, qulaqlarını ov itləri kimi şəklemişdi. Bir azdan sahibinin əmrini eşidər-eşitməz həməən hücumla keçəcəkdi. Patriarxın yanında sədaqətini bir daha sübut etmək üçün əlindən nə gəlirdisə edəcəkdi. O, bütün bunları yalnız yarımaq üçün eləmədi, elə öz içindən gəlirdi. Köpəklik elə vəzifədir ki, hər dəfə sədaqətini yenidən sübut etmək lazım gəlir, yorulmaq və ya dayanmaq olmaz. Bu peşənin təbiəti belədi. Qaracanın qərarı isə fikirləşməyə başlamamışdan əvvəl hazır idi, bir qalırdı detalları dəqiqləşdirmək. Deməli, Səidin nə nənəsinin qətindən, nə də vəsiyyətnaməsindən xəbəri var., sadəcə, şübhələnir, buna da sənəin yelbeyinliyin əsas verib, Lələ. Bu, heç kimin yox, sənəin səhvindi. Onu sən də düzəltməlisən.

- Mən hər şeyə hazıram, təkəi əmr elə.

- Xoşbəxt olmaq istəyirmiş zavallı uşaq. Məgər bunu kim istəməz? Sənəin gorbəgər nənən, mənəim doğmaca anam imkan verdimi ki, biz xoşbəxt olaq? Yəni çox şeymi istəyirdim? Sadəcə, ürəyimcə yaşamaq, özüm kimi olmaq, vəssalam. İmkan vermədiniz! Mən də imkan verməyəcəm!

- Əmrin nədi?

- Öldür onu! Günü sabah! Onun lovğa kəlləsinin bir daha qabağımda dikəlməsini istəmirəm.

- Bəlkə, əvvəlcə rüsvay edək. Əlimizdəki faktı elə fırladırıq ki...

- Ölüm!, - Lələ onun səsinin tonundan anladı ki, bu qərar müzakirə edilmir və öz sədaqətini gözə soxmaq üçün nəse canıyananlıq eləsə, bu, düzgün başa düşülməyə bilər. Hələ üstəlik hirsli beyninə vurmuş patriarxın qəzəbinə də tuş gəldinsə, qanın getdi demək.

- Sən tərəddüd edirsən? Aç ürəyindəkini mənə söylə. Özüm oxusam, nəticəsini təsəvvür edirsənmi? - Qaraca taxtından qalxıb düz onun qarşısında heykəl kimi dayanmışdı. Növbəti təpiyin endirilməsi üçün yerinə düşməyən cavab və ya cüzi bir səhv kifayət idi.

- Sənə görə qorxuram, - Lələ başını qaldırmadan pıçıldadı, - əgər o, başqa şeyləri də bilirsə, kimlərəse danışsasa...

- "Başqa şeyləri"? Başqa? - Qaraca çiynlərini çəkərək pıçıldadı. Gülə-gülə də Lələnin boğazından yapışib yuxarı dikəltdi. Ağzını onun qulağına dirəyərək pıçıldadı, - bunu deməyə anamın vaxtı olmadı, çünki mən onun əcəlini tələsdirdim. Anladınımı? Hansı ana deyə bilərdi ki, mənəim qızım əslində...- arvad Lələnin boğazından yapışdığı əliylə onu yatağına tulladı. Üzü üstə yatağa sərilən Lələ dişləriylə yastığı sıxıb heç bir müqavimət göstərmədi, yalnız qulaqlarını şək-lədi. Dan yeri sökülənə yaxın otaqda ehtiraslı iniltilər, Qaracanın vəhşi pıçılıtları və Lələnin onu təkrarlamasından savayı heç nə eşidilmirdi – Ölüm! Ölüm! Ölüm!

* * *

"Mən bu vəsiyyətnaməni tam anlaşıqlı, heç kimin diktəsi olmadan, öz iradəm və istəyimlə yazıram. Qoy mən öləndən sonra övladlarım arasında ayrı-seçkilik yaranmasın, qohum-əqrəbalarımın içində nifaq toxumu cücərməsin. Ömrümüzü çürütdüyümüz nəsil davalarında qalib olmur, axırda hamımız uduzuruq. Mən sağlığımda olduğu kimi, öləndən sonra da nəsil ağacımızın sağlam böyüməsini istəyirəm. Unutmayın ki, dünya sərvətinə aldanıb başınız bir-birinizi qırmağa qarışarsa, bundan yalnız düşmənlər mənfəət götürər. Bir-birinizin əlini sıxmaqdan, utanmadan gözünün içinə baxmaqdan çəkinməyin. Başa düşən ki, bu

qədər malın-mülkün içindən özümlə o dünyaya heç nə aparmıram, hətta aparmaq istəsəm belə, yenə bacarmaram. Nə yaxşı ki, Allahın yaratdığı bəndələrdən bunu hələ heç kim bacarmayıb. Sizə ağıl öyrətməyim bu qədər, zəhmət bütünü ömrüm boyu bu işlə məşğul olmuşam. Bilirəm ki, qorxumdan qabağımda yalandan başınızı tərpədir, arxada isə öz bildiyinizi edirsiniz. Ona görə də sizə həmişə məsləhət yox, əmr vermişəm. Hələ ki, ölməmişəm və vəsiyyətimi də sağlığımda özüm elan edirəm ki, bunu əmr kimi başa düşəsiniz.

Rəhmətlik atam Hacı Əmiran mənə öz qardaşının iki dəfə evlənsə də, dünyaya zürrət gətirə bilməyən otuz üç yaşlı oğlu Kumara ərə verəndə on üç yaşımı təzə tamamlamışdım. Gəlinciyimi əlimdən alıb əynimə gəlin paltarını geyindirtilər. Xalalarım, bibilərim əlimə xına yaxıb gözüyaşlılığı verirdilər. Özüm də sevinirdim, çünki o vaxta kimi sevinmək üçün heç vaxt nəşə bir əsasım olmamışdı. Mənə elə gəlirdi ki, evcik-evcik oynayıram, bəzəyib-düzədiyim gəlinciyimi bir evcikdən başqa evciyə köçürdüyəm. Bunun uşaq oyunu yox, özümdən xəbərsiz mənim üçün seçilmiş tale olduğunu elə həmin günü anladım. Bu tələdən bütün ömrüm boyu qaçmaq istəmişəm, lakin heç vaxt bacarmamışam. Əvvəllər uşaq idim, bütün əzablara qatlaşmaq zorundaydım, qaçmağa hünerim çatmırdı, qorxurdum. Öz ayaqlarım üzərində dayanıb, hiyləgər dünyaya hökm edəcək qədər gücləndikdən sonraya sizi qoyub qaçmağa ürəyim gəlmədi. Heç qaçacaq yerim də yox idi. Mən öz gəlinciyimi hələ də saxlayıram. Hər axşam yatmamışdan qabaq onunla söhbət edirəm, saçını tumarlayıram, oynayıram, hələ də doya bilməmişəm. Mənə torpağa tapşırmaqdan qabaq onu kəfənimin altından sinəmə qoyub bağlayarsınız. Molla etiraz eləsə, deyərsiniz, özüm belə istəmişəm.

Əmioğlu, uşaqlarımın rəhmətlik atası öz atam kimi çox imkanlı idi. Dünyanın sərvətindən onun kimi beş əlli yapışan qeyri kimsəni təsəvvürümə gətirmirəm. Zalımlıq eləməzdi, söyüş söyüb, artıq-əskik danışsa da, heç vaxt mənə əl qaldırmazdı. Cəmi birçə dəfə üzüm qibləyə tərəf tikdirdiyi otağında saxladığı xəzinəsini mənə göstərərək soruşmuşdu ki, bu sərvətə yiyə duracaq varis doğa bilərəmmi? Utandığımdan yanaqlarım pötrmüşdü, başımı aşağı salıb heç nə söyləməmişdim. O, hər gün ən azı beş dəfə üzüm qibləyə olan otağıma gedib, arxadan qapını bağlayardı. İnsanlar onun möminliyinə heyran idilər. Yalnız mən ərimin pulun qabağında ibadət elədiyini bilirdim. Bu dünyadan pulla ala bilmədiyini yeganə şeyi - övladı isə ona mən bəxş etməli idim. Əvvəlki iki arvadının dərdinə heç Hindistanın məşhur həkimləri də çarə qıla bilməmişdilər.

Nəhayət, həmin gün gəldi; dişlərimi qıcayıb gəlinciyimi əlimdə bərk-bərk sıxmışdım, mədəmi doğrayan sancı kürəyimi qarsırdı, uşaq kimi hönkürüb ağlayardım, uşaq idim də. Günəş qürubə enərkən çiskinli noyabr axşamı o dünyaya gəldi, mənim siftem, gözləri gəlinciyimin gözləri kimi qaraya çalan Qaraca. Huşumu itirmişdim, nə vaxt özümə gəldiyimi bilmədim. Ayılanda qonşu arvadın körpəmə süd verdiyini gördüm. Bir həftə bundan qabaq onun oğlu olmuşdu, qərribə də ad qoymuşdular, deyirlər ulu babalarının adıymış - Lələ. Mənim, on üç yaşını təzəcə adlanmış qızçıqazın döşlərinə heç vaxt süd gəlmədi. Beləliklə, o, mənim körpəmin süd anası oldu. Allah ona rəhmət eləsin. Körpə qundaqda elə sakit dayanmışdı ki, hərdən bir kirpiklərini tərpətməsəydi, elə bilərdin ki, gəlinciyimin ekiz tayıdı, cıqqırın çıxarmaz, elə-hey gözlərini harasa zilləyib uzun-uzadı baxardı. Əmioğlum mənə təbrik eləmədi, heç əmim də sevinmədi. Onun bu halı mənə çox pərişan eləsə də, ürəyim istəməyən çox şeylərə alışdığım kimi buna da dözüb, yola verdim. İndi əmrimi dinləyin – Qaracanı sevin, onun qaraqabaqlığına həqarət eləməyin, ona mənim nişanəm kimi hörmət edin! Mənim xatirəmə onun xətrinə dəyməyin!

Qaracadan sonra ard-arda dörd uşağım tələf oldu. Buna hamıdan çox mən özüm üzölsəm də, qayınatam məndən də betər dərd əlindən inləyirdi. Astma xəstəliyi yaxasından yapışib nəfəsini kəssə də, o, daha çox oğul nəvəsini oynatmağın xiffətindən vəfat elədi. Onun ölümündən bir il keçməmiş yenə hamilə qaldım. Zətən həmin illərdə başqa bir işim də yox idi. Heç olmasa, bu dəfə dölünü qorumaq üçün Kumar xəsislik eləməyib Hindistandan məşhur həkimlər çağırırdı. Onlar mənim tam sağlam olduğumu, elə ərimdə də qeyri-adi bir şey olmadığını söylədilər. Bəs niyə uşaqlarımız qalmırdı? Bu dünyanın əzabına bundan sonra nə qədər tab gətirməli idim? İçimi yara eləmiş bu suallara hind loğmanlarının ən yaşlısı cavab verdi. “Övladınızın tələf olması qohum nikahın fəsadıdır”, - söylədi. Əmim oğlu bunun günah olmadığını deyib, onunla höcətləşsə də, loğmanın sözləri qara daş kimi ürəyimdən asılı qaldı. Həkim bundan sonra övladımızın yalnız möcüzə nəticəsində dünyaya gələcəyini demişdi. Və həmin möcüzə baş verdi. Görünür, qismət beləymiş. Buna məndən çox ərim sevindi, evlənəndən bəri onun qırıışığının açılıb bu qədər şadyanalıq elədiyini görməmişdim. Oğlu olmuşdu axı. Ona rəhmətlik atasının adını qoydu – Aşir. Qohumla ailə qurmağı qadağan elədiyimi bilirsiniz, bu qadağa mən öləndən sonra da qorunmalıdı – bu da ikinci əmrim. Uşaq yaşında qızlarınızı arvad eləməyə tələsməyin, bu da üçüncü əmrim - mənim nəslimdə erkən nikah qadağandı!

Kumar qara qızdırmadan yatağa düşüb can verəndə əlimi bərk-bərk sıxıb gözüylə üzü qibləyə olan otağımıza işarə eləyib cəmi bircə kəlmə deyə bildi: “yadımdan çıxarma hər şey pulun başındadı”. Uşaqlarımın atasını itirəndə iyirmi yaşımı təzə tamamlamışdım. Həddindən çox sərvətimin olduğunu və hər şeyin pulun başında cövlan elədiyini artıq özüm də dərk edirdim. Ərimi basdırandan qırx gün sonra məni təzədən ərə vermək istəyən atamı qapıdan qovdum. Bir-birlərindən xəbərsiz mənə elçi yollayan o biri əmimin uşaqlarını da rədd elədim. Artıq mən gələcəklə oynayan on üç yaşlı zavallı qızciğaz deyildim, zalım dünyanın istənilən həmləsini dəf eləmək üçün hər şeyim vardı. Gövdəsi salamat ağacın çürümüş qol-budağını necə budayırlarsa, mən də nəslimin bütün tör-töküntülərindən eləcə imtina elədim. Ürəyimə daş bağlayıb onların qəddar kabusuna çevrildim. Öz dünyamı necə istəyirdimsə, elə də qurmağa başladım. Qarşıma çıxanları, yolumu kəsənləri qarışqa kimi tapdalayıb keçməkdən çəkinmədim. Övladlarımın gələcəyi, nəslimin sağlam böyüməsi üçün bunları eləməyə məhkum idim.

Altı yaşında Aşirin xəstələnməsi ərimin ölümündən də betər zərbə oldu. Onu dünyanın dörd bir yanına apardım. Oğlumun sağlması, tay-tuşlarından geri qalmaması üçün bütün var-yoxumu qurban verməyə hazır idim. Allah bilir həkimlərə nə qədər pul xərcləyirdim. Nəhayət, bir gün onlar mənə övladımın heç vaxt sağalmayacağını söyləyəndə dünya başıma hərləndi. Bax, o zaman yadıma qoca hind loğmanı düşdü. Uzun axtarışdan sonra onu tapanda kişinin gözlərinin işığı solmaqdaydı. O qədər qocalmışdı ki, heç yatağından qalxa bilmirdi. Lakin məni görən kimi tanıdı, sanki yolumu gözləyirmiş. Aşiri ona göstərib hönkürdüm, “nişan verdiyin möcüzə sağalmaz dərdə tutulub” dedim. Qoca loğmanın heç səsi də çıxmırdı, zorla qulağıma pıçıldadı ki, təlaşa düşməyə lüzum yoxdu, oğlunun azarı irsən keçib və bunu müalicə etdirmək yox, sadəcə, dözmək lazımdı. Çox şeylərə dözən ürəyim buna da tab gətirdi, şükür yaradana ki, qoca loğmanın söylədiyi kimi, zaman hər şeyi yoluna qoydu. Oğlumu qərarlılığına görə hər dəfə cəzalandırmaq istəyəndə ana-bala keçdiyi-miz çətin günlər gözümün qabağına gəlir, heç nə edə bilmirəm. İrsən gələn bəlalər müalicə olunmur, yalnız zamanla təskinlik tapır - qoca loğman belə

deyərdi. O müdrik insan çoxdandı bizim dünyamızı tərk edib, qoy ona öz allahları yar olsun. Onun sonuncu pıçıltısını isə heç vaxt unutmadım “möcüzə qabaqdadı”, söylədi. Mən oğlumu sevirəm. Siz də övladlarınızı sevin, onların arasında fərq qoymayın. Onları bir-birlərindən ayırmayın ki, hamısı bərabərcə məhəbbətinizdən dada bilsinlər. Hesab edin ki, bu da dördüncü əmrimdi.

Mən ölüm mələyinin ağuşunda nə vaxt canımı tapşıracağımı bilmirəm, ona görə də öz varisimi sağlığımda elan edirəm ki, nəsildaşlarım onun ardınca getməkdə tərəddüd etməsinlər. Bu gün iyirmi yaşını tamamlayan, ikinci nəvəm Səidi varisim elan edirəm! Qərarlarımın heç vaxt sizi karıxdırmadığını, ürəyinizə xal salmadığını bilirəm, lakin bu dəfə “nə üçün məhz o” sualı ətrafında özünü zü yormayın. Səid hamınızdan, hətta məndən də fərqli olaraq sevə bilir. Mən ona Səyavuşun hekayətini anladanda necə qızardığını görürdüm, özünün odlü məhəbbətlə sevməsini eşidəndə isə bunu möcüzə kimi qarşıladım. Mənim iradəmdən kənarda öz taleyinə özü qərar vermiş nəslimin nümayəndəsinə ilk dəfə rast gəlirdim. Müdrik hind loğmanının nişan verdiyi möcüzə budur. Bütün ömrüm boyu öz taleyimə özüm qərar vermək istəmişəm, bütün ömrüm boyu sevmək istəmişəm. Səid mənim nakam arzularımı yarımçıq qaldığı yerdən davam etdirəcək adamdı. Onu mənim varisim kimi tanıyın!

Unutmayın, əgər nə vaxtsa ürəyinizdə sevgi boy göstərmək istəsə, onu sərbəst buraxın. Mən sizə sevməyi əmr edə bilmərəm. Əgər sevirsinizsə və heç olmasa, buna cəhd göstərirsinizsə, hesab edin ki, sizin artıq əmrə ehtiyacınız qalmayacaq. Bir-birinizi sevməkdən yorulmayın!

Hamınızı sevirəm,
Nənəniz Yaxşı”.

* * *

Səid tir-tir titrəyirdi. İlin bu fəslində heç vaxt yorğanda yatmazdı, amma Səidi elə bil yatağı buz bağlamışdı. Evin içində əlini hara vururdusa, hansı tərəfə boylanırdısa, əti ürpenirdi. Noyabrda dünyanın çox yerlərinə qar da yağar, çaylar aşıb-daşmış yolları, cığırırları basar, sunamilər şahə qalxıb şəhərləri viran qoya bilərdi, təkçə günəşli Kandidən savayı. İnsanlar bu şəhərə yalnız Dalada Milqava məbədidəki Buddanın müqəddəs dişlərinə baxmağa, kil ilə satılan manqonun, qırmızı bananın dadını çıxarmağa gəlmirdilər, həm də payızın son ayında Şərqdə heç vaxt tükənməyən günəşin nəfəsində qızınmaq üçün axışırırdılar. Planetin dörd bir yanından sənəin doğma şəhərinə isinməyə gəlsinlər, lakin sən öz isti yatağında üşüyəsən. Səid sabahkı gününün yorucu olacağını, işin çoxluğundan başını qaşımağa vaxt tapmayacağını bilirdi. Həmişə turistləri Siqiriya qalasına ekskursiyaya aparanda mütləq nəse xoşagəlməz hadisə baş verirdi – kiminsə ayağı burxulur, kiminsə dizi sıyrılır, hələ qan təzyiqi olanları min iki yüz pilləkan qalxdıqdan sonra aşağı düşürmək üçün nə qədər əziyyət çəkmək lazım gəlirdi. İnsanları min cür xəyanətəkar planların cızıldığı bu qalaya cəlb edən nə idi axı Səid başa düşmürdü. Bunu Müjdədən soruşanda qız gülərək çiynlərini çəkməkdən savayı heç nə demirdi. Səid özlüyündə elə-hey götür-qoy edirdi ki, görəsən, Siqiriya xəyanət yox, xeyirxahlıq qalası olsaydı, insanlar yenədəmi onun zirvəsinə qalxmaq üçün bu qədər zillətə dözüldülər? Ağır keçəcək gün ərəfəsində yaxşıca yatmaq lazım idi, onunsa gözüne yuxu gət-mirdi.

Ailəsinə hər şeyi açıb danışmışdı; bibisinin zəhmindən, ata-anasının tənə-sindən çəkinməmişdi, döyülüb, söyülməyi, evdən qovulmağı, hətta ölümü belə, gözaltına alaraq, sevdiyini etiraf eləmişdi. Bəs niyə üşüyürdü? Hər halda, sabah

Müjdəyə deməyə nəse sözü olacaqdı. Düzdü, bu, ürəkdən tikan çıxaracaq söz deyildi, amma hər halda o, bunu bacarmışdı. Atasının, qardaşının, elə babasının da bu vaxta kimi düşünə bilmədiyi, ağılından keçirmədiyi ilkə imza atmaq hər oğulun hünəri deyildi. Bibisinin cavabı yubatmasından, heç bir mənə ifadə etməyən müəmmalı baxışlarından nə qədər desən nəticə çıxarmaq olardı. Bəlkə, onun da verəcəyi qərar həyatının bir ilki olacaqdı, elə ona görə də hər şeyi dərinlən götür-qoy etmək istəyirmiş. Məgər Qaraca bibi qərar verə bilirmi? Gecənin qaranlığında Səidin beynində közərən sual qəfil ildırım zərbəsi kimi soyumuş bədənini sızıldatdı. Bir gün nənəsi soruşmuşdu “işlətmədiyin günaha görə səni tonqalda yandırmaq istəsələr nə edərsən?”. “Deyərəm ki, belə etməyin. Əgər günahım varsa, sübut edin”, - Səid cavab vermişdi. “Bəs yaxşı, səni yandırmaq istəyənlərin özləri günahkardırsa necə? Öz işlətdikləri suçu sənə üstünə atarlarsa, nə edərsən?”. Səid, sadəcə, boynunu qısıb çiynlərini çəkmişdi. “Əgər günaha batan hakim özündürsə və artıq tonqal qalanıbsa, öz təmizliyini sübut etmək üçün yanmaqdan başqa çarə qalmır”. Bunun ardınca nənəsi onun heyrdən bərəlməmiş gözlərindən öpüb növbəti dəfə Səyavuşun alovdan necə adlamasını anlatmışdı.

O, beynini yağır eləyən qarmaqarışıq düşüncələrin ağırlığına dan yeri sökülənə kimi tab gətirə bilmədi. Kirpikləri səyriyib qapananda Səidə elə gəldi ki, yuxuya gedir. ...nənəsinin üstü açılmış qaranlıq çuxura bənzəyən məzarından qalxan qatı tüstünün ətrafı sarıb zülmət dumana çevrilməsi bir an çəkdi. Səid bu yerlərin yazın ortasında, payızın sonlarında hər yanı ağuşuna alan sərin dumanından sonra çəmənlərin canına hopdurduğu şəhin üstündə ayaqyalın gəzdirdiyi günləri xatırladı. Bu, o dumandan deyildi. Siqiriyadan üzə aşağı baxanda ucsuz-bucaqsız azman okeana bənzəyən yaşıl ormanların başı üzərində daim asılı qalan topa buludlar da yığılsaydı, yenə belə bir qatı dumana çevrilə bilməzdi. Göz qamaşdıran bəyazlığın ortasında Səid hara gəldiyini, hansı məkana düşdüyünü unutsa da, qorxmurdu. Ehtiyatla ayağını basdığı yerdə torpaq yumşaq qar kimi xartıldaırdı və özündən irəlidə nə bir iz, nə bir cığır gözüne dəyirdi. Geriyə boylananda yalnız özünün ürək ləpirlərindən, ehmalca açdığı cığırdan başqa bir şey görsənmirdi. Uzaqdan, kor dumanın dərinliyindən qulağına dəyib qayıdan canavar ulartısını, hərdən də ney naləsinə bənzəyən səsi tutub səksəkədə irəli addımlayırdı. Pəri çınqılının üstünə gəlib çıxanda duman bir az seyrəkləşmişdi. Uzaqdan nənəsinin qara ağızlı, sarı başlı bir qurdun başını tumarlaya-tumarlaya ona baxıb gülümsədiyini gördü. Onlara yaxınlaşmaq üçün addımlarını yeyinlətsə də, çata bilmədi, sanki onlar qayalıqın ucunda kölgə kimi ilişib qalmışdılar, əl yetməz, ün çatmazdılar.

***Mən aşiq, dərdiməndə,
Hər dərdin dərdi məndə.
Eşqdən cünun olanın,
Tapılar dərdi məndə.***

Səid yana çevriləndə gördü ki, yanında sərv qamətli, əynində bərq vuran uzun sarı əlbisəsi, buxara papaqlı, mavigözlü bir aşiq sazını köksünə basıb bayatı deyir. Qərribə görüşdən heç biri təəccüblənmədi, elə bil, köhnənin tanışları idilər, elə bil, fərqli zamanlarda boy göstərmiş eyni ömrün yolçuları idilər. Kor duman çəkilən kimi məhz burada – Pəri çınqılının üstündə Yaxşı nənənin və sarıbaş qurdun gözünün qabağında görüşməli imişlər. Aşiq əlini onun gəldiyi səmtə uzadıb “Axır ki, yetişə bildin, Səid. Gözüm yolunda qalmışdı”, - söylədi. Səid qayalığa çatana kimi bir dəfə də olsun geriye boylanmamışdı və indi arxaya

baxanda meşənin dərinliyini kəsib-keçən sarıtanların, pişpişələrin, yulğun kollarının arasıyla Pəri çınqılına tərəf uzanan ensiz bir çığır gördü. “Ay Sarı Aşıq”, - pıçıldadı, “bəs dumanın içində naümid qalanda, heç bu yol rastıma çıxmamışdı?” - soruşdu. “Çünki bu, sənin öz yolundu. Bu iz sənin izindi. Əvvəllər bu çığırda heç kim addımlamayıb. Burdan o tərəfə isə mənim izimi tutub gedərsən”, - Sarı Aşıq dedi. Səid təzədən yana çönəndə onu bir də görə bilmədi. Aşığın nişan verdiyi çığırın davamı çayırıların, kolluqların arasından sıyrılıb düz Pəri çınqılına başına tərəf yön alırdı. Yenə də uzaqdan qulağına canavar ulartısını deyim, ney naləsini deyim, səs toxundu “bəri gəl... bizə sarı gəl...”

Qayanın başına dırmaşanda nənəsiylə sarıbaş canavarın yerində Qaraca bibisi və Lələ dayısının oturduğunu görəndə təəccübdən daha çox özünü gülməkdən zorla saxladı. Ha çalışdı əliylə ağaran dişlərinin üstünü örtün, bacarmadı, elə bir şaqqanaq çəkdi ki, daşlar, kəsəklər də hırıldaşib qayadan aşağı sürüşdülər. Çox gülməli idi; Qaraca bibinin saqqalı çıxmışdı, özü də kişi paltarında idi, yəni dayısının şalvarı, köynəyi əyninə elə qutu kimi oturmuşdu ki, sanki məxsusi onun üçün tikilibmiş, dayısınınsa, əksinə, saqqalı tökülmüş, saçları uzanmışdı, əynində də bibisinin şam yeməyində geyindiği əlbisə vardı. İş orasındadı ki, kişilik bibisinə, arvadlıq da dayısına çox yaraşırdı. Lələ eynən sarıbaş canavar sayaq bibinin dizinin böyründə çöməlmişdi, Qaraca isə onun başını tumarlayırdı və heç bir ifadə sezilməyən mal baxışlarını bu dəfə məchul nöqtəyə yox, düz Səidin gözlərinə zilləyib dayanmışdı.

- Qaraca dayına biət elə, - Lələ canavar başını naz-qəmzəylə yellədə-yellədə nəvazişli, incə səslə dilləndi. Səid bu dəfə elə möhkəmdən qəh-qəhə çəkdi ki, deyəsən, bir balaca tumanını islatmış kimi oldu. Özünü heç cür ələ ala bilmirdi, axı bu necə olur – bibim dayı imiş, dayımsa bibi?

- Biz xoşbəxt olmaq istəyirik, Səid, - Qaraca dilləndi, – “eynən sən kimi. Həmişə bunu istəmişik. Məni gördüyüm kimi, olduğum kimi qəbul edərsənmi? Biz xoşbəxt olmaq istəyirik”. O, bu sözləri gözləri dolaraq söyləyirdi, üzündə elə yazıq, çarəsiz ifadə var idi ki, Səid “yox” cavabını versəydi əgər, özünü qayadan aşağı ata bilərdi.

- Qaraca dayına biət elə, - Lələ canavar bu dəfə elə yaxından pıçıldadı ki, onun nəfəsinin qoxusunu belə duya bildi.

- Xoşbəxt olmağı kim istəməz ki? - Səid özü də istəmədən bibisinin şam yeməyində söylədiyi sözləri təkrarladı – “bizim adətimiz var, onları ayaqlayıb keçərək necə xoşbəxt ola bilərsiniz ki? Qadınla kişinin cinsini dəyişdirməsinin günah olduğunu bilmirsinizmi? Belə şeylər bizim kitabımızda yazılmayıb. Bizi rüsvay eləməyin. Nəslimizin adını batırmağınıza icazə verə bilmərəm!”

- Deməli, belə! - Qaraca başı tumarlanmaqdan gözləri xumarlanmış Lələni bir kənara itələyib yerindən dikəldi, - “Eşidirsənmi, o, nələr dedi? Qulaqların duyumu, Lələ!? “Rüsvay elmə!”, “Nəslimizin adını batırma!”, “Adətimiz var” - biz axı bunları haçansa eşitmişik. Hamısı gorbagor anamın sözləridi! Onun qabağında diz çöküb yalvaranda, göz yaşı tökəndə, bax, beləcə amansızcasına üstümə bağırırmışdı – “İcazə vermərəm!” Yalvardım ki, məni Hindistanın həkimlərinə göstər. Axı dünyaya bədbəxt gəlmək mənim günahım deyildi. Bəs o, nə etdi? Öz evimizdə məni dustağa çevirdi. Bağlı qapılar arxasında saxlayıb gün işığına həsrət qoydu. Məgər nə istəyirdim? Sadə, bapbalaca bir şey – xoşbəxt olmaq... Bəs sən özün – əziz qardaşoğlu, başqa tayfadan, hətta başqa dindən olan qızla evlənib necə xoşbəxt ola bilərsiniz? Başqa dinə iman aparıb bizi rüsvay elmə! Səni daş-qalaq edirlər. Nəslimizin adını batırmağınıza icazə verə bilmərəm! Sən başqa yolla gedə bilməzsən! Yalnız mənim icazəmlə, yalnız mənim izimlə”.

- Qaraca dayına biət elə, - Lələ canavar onun boynunun arxasından pıçıldadı, nəfəsinin ağırlığı bütün kürəyini qarşdı.

- Heç vaxt! - Səid Lələnin ulğumundan yapışib Qaracanın ayaqları altına qolayladı, "mən öz yolumla gedəcəm!", - deyərək bağırırdı. Pəri çinqilının arxasında üfünü qızartmış günəş yeni günə başlamaq üçün boylanmağa hazırlaşırırdı. Duman da çəkildiyindən Sarı Aşığın Səidə nişan verdiyi yol lap aydın görünürdü. Qaracayla Lələ vəhşi ehtirasla bir-birlərinə sarılıb buruldular və Səidin yolunun üstündə ikibaşlı bədheybət ilana çevrilib fısıldamağa başladılar – Ölüm! Ölüm! Ölüm!

...Səid qan-tər içində ayılarda günün elə vaxt idi ki, zəngli saat səsinə başına atıb cingildəməkdən yorulub səssizliyə qapılmışdı. Yenə də yatıb qalmışdı və tələsmək lazım idi. Səid bir balaca tumanını islatdığını şalvarını tələsik əyninə keçirəndə fərq etdi. "Lənət şeytana"- deyib vanna otağına keçdi. O, gördüyü, yaxud da yaşadığı yuxunu krandan axan suya danışmaq istəyirdi, lakin hardan başlayıb, harda qurtarmaq lazım gəldiyini bilmədi. Yubanmaq da olmazdı. Bu gün o, turistləri Siqiriya qalasında müşayiət etməliydi. Ora gedəndə həmişə xoşagəlməz nələrsə baş verirdi...

* * *

"Əziz dostlar, nəhayət, sizi Şri-Lankadan salamlayıram! Ona görə "nəhayət" deyirəm ki, Hindistanın cənubundakı bu, armuda oxşayan ölkəyə çatana kimi başımıza nələr gəldi, nələr... Hətta ölümdən döndük. Bəli, inanmayacaqsınız! Nağıl kimi gəlir, amma həqiqət belədi. Elə deyilmi, Cek?

"Əlbəttə elədi", (kameranın arxasından Cek Kruzun şaqraq səsi eşidildi).

Bu Cekdi, biz burada dostlaşmışıq, özü də, deyəsən, həmişəlik.

İndi mən sizə bu armudvari ölkədən banışım. Getdik.

Buralar çox gözəldir, dostlar, çox gözəl. Şri-Lanka sinq dilində "xoşbəxt torpaq" deməkdi.

Hamı elə bilir ki, ölkənin paytaxtı Kolombodu. Amma bu, belə deyil, bağışlayın ki, rəsmi paytaxtın adını sizə söyləyə bilməyəcəm, elə çətindir ki, tələffüz edəndə adamın dili dönmür.

Yanımızdan sürətlə ötüb keçən, içi adamlarla dolu avtobuslara diqqətlə baxın. Cek, çəkə bilirsənmi? Dostlar, bu ölkəyə gələndə avtobuslardan ehtiyatlı olun. Mənə elə gəlir ki, buranın avtobus sürücüləri "Formula-1" yarışlarında iştirak etmək üçün hər gün məşq edirlər. İçi adamlarla dolu avtobusların əyləcinin qəflədən basılması və ya sərt döngələrdən bir-birlərinə yol vermədən sürətlə ötüb keçmələri, bir növ yazılmamış qaydadı.

Baxmayaraq ki, biz indi məscidin qarşısında dayanmışıq, amma ölkənin əsas dini buddizmdir. Cek öyrənib ki, camaatın yetmiş faizi buddizmə, iyirmi faizi isə iudizmə sitayiş edir. Yerdə qalan iyirmi faiz isə müsəlman, xristian və başqalarıdır.

Dostlar, inanmayacaqsınız dünyanın 145 ölkəsinə çay Şri-Lankadan gedir. Bu balaca ölkə ildə neçə milyon ton çay istehsal edir? "305", - kameranın arxasından Cekin səsi eşidildi. Bəli, bəli 305 milyon ton! Cek, yalan demirsən ki?

Ən nəhayət, kriket! Kriketsiz Şri-Lanka yoxdur. 1996-cı ildə, bizim sevimli gidişimiz Səidin anadan olduğu il bu ölkənin komandası kriket üzrə dünya çempionu olub. Hələ ki, bu qədər. İndi biz Siqiriya getmək üçün avtobusumuzu gözləyirik. Biz azdan sizi Şri-Lankanın ürəyi ilə tanış edəcəyik. Kanalımıza abunə olun, "kommet" yazın, "layk" qoyun. Sizin hər bir "layk"ınız bizi yeni videolar hazırlamağa həvəsləndirir".

Vəli Özdəmir rolisini yükləyən kimi "layk"dan daha çox dünyanın müxtəlif yerlərindən adamlar çeşidli suallar yağdırmağa başlamışdılar. Onlar hər şeylə maraqlanırdı; münasib turu necə tapmaq olar, avto-stopla oraları gəzmək mümkündürmü, Kandi şəhərində doğrudanmı Buddanın dişinə sitayiş edirlər, Buddanın dişini yaxından göstərə bilərsənmi? Doğrudanmı Şri-Lankada paltarları qadınlar yox, kişilər yuyurlar... və sairə və ilaxır. Hətta kanalın abunəçilərindən biri lap ağını çıxarmışdı "Vəli, gop eləmirsən ki?" - yazmışdı. İş orasıdır ki, hansısa axmağın verdiyi bu sualı Vəlinin rolindən çox "layk" etmişdilər.

"Bu qədər suala necə cavab vermək olar? Lap başımı itirmişəm", - məscidin qabağında Siqiriya qalasına getmək üçün yığılmış qrup üzvləri arasında hamıdan həyəcanlı və nigaran görünən Vəli Özdəmir elə hey dodaqaltı mızıldanırdı.

"Sən nədən narahatsan ki?" - Cek Kruz yenə də ona təskinlik verməyə başladı, "yaz ki, "bizi izləməkdə davam edin, bütün suallarınıza cavab verəcəm".

"Yalan danışım deyirsən?"

"Vəli, sənin saflığın bəzən adamı özündən çıxardır. Bax, gör, "gop eləmə" cümləsinin "layk"ları bizim alın təri töküüb çəkdiyimiz rolıkdən çoxdu. Özün gördün ki, şütüyən avtobusları çəkəndə az qalmışdı maşının altına yığılım. Sən mən dediyimi elə", - Cekin səsindeki ötkəmlik öz işini gördü və tədricən Vəliyə də sirayət etdi. O, dinməzəcə dostunun məsləhət gördüyü kimi də elədi. İnanılmaz idi ki, elə bundan sonra rolünün baxış sayı əvvəlkindən daha sürətlə artmağa başladı. "Qəribədi", - Vəli fikirləşdi, "dünya yalana nə tez inanır?"

Səid gözə dəyməsə də, Müjdə artıq qrup üzvləri ilə hal-əhval tutub Kandinin görməli yerləri barədə danışdı. Uilyam rahat uçuşdan sonra yerləşdikləri xudmani mehmanxanada gecəni də rahat yatdığından şux görünürdü, hətta eynini açma bilməsə də, bir-iki dəfə atasına zarafat da eləmişdi. Endryu Kruz buddist ölkəsində avtobusu niyə məhz məscidin qarşısında gözləyəcəkləri barədə bütün gecəni fikirləşmiş və nəhayət, bunu Səidin müsəlman təəssübkeşliyi ilə əlaqələndirmişdi. Hətta Müjdə şəhərdən Siqiriya istiqamətinə gedən avtobusların otelə yaxın yeganə dayanacağına məhz bura olduğunu söyləyəndə də o, ağlına saldığı qənaətdən vaz keçməmişdi. Tomas əmiylə Merio xala yenə də hamıdan əvvəl toplanış yerinə gəlmişdilər və həmişə olduğu kimi gülümsəyirdilər. Onların bu nikbinliyi Banqkokdakı söhbətlərindən sonra artıq Mariyaya da sirayət etmişdi.

Merio xalanın bağışladığı dördkünc miniatür kitaba bənzəyən, qızılı suya salınmış medalyon onun sinəsinə elə yaraşırdı ki, sanki həmişə onunla olmuşdu. Bəxtəvərcəsinə gülümsəyirmiş kimi qollarını yana açmış Sakuranın əksi o qədər canlı idi ki, hətta balaca medalyondan belə, onun ətrini duymaq olurdu. "Uğur", "oyanış", "gümrahlıq", "sevinc" və "sülh", - bu beş kəlmənin məhz Sakuranın əlamətləri olduğunu dəqiqləşdirmək Mariya üçün elə də çətin olmamışdı.

"Sabahınız xeyir, bratva!", - Seryojanın gümrah səsi eşidiləndə inanılmaz sürətlə tını burulan avtobus da dayanacağa sarı yaxınlaşırdı. Turistlər rüqzaqlarını götürüb ona tərəf getmək istəyəndə avtobus elə şütüdü ki, ətraf bir anlıq toz dumanına büründü. "Bu lap cəhənnəm maşınıdır ki... Belə də adam daşıyarlar?", - Endryu Kruz öskürə-öskürə bağırırdı, - "Lənətə gəlsin belə istirahəti!", - deyərək, ardınca da bir neçə yağlı kəlmə işlətdi. Uilyam atasının əvəzindən üzr istəyirmiş kimi az qala hamının üzünə baxaraq acizənə qımışdı. "Sabahınız xeyir, dostlar!", - Seryoja toz dumanı çəkilər-çəkilməz yenə də salam verdi və ağzını Müjdənin qulağına dirəyərək "nə əcəb toplanış yerini məscidin qabağına salmışınız? Bəs birdən azan veriləndə qorxudan kimsə infarkt keçirsə, zibilə düşməzsiz?" - , hırıldayaraq pıçıldadı. Müjdə ağzını açmağa macal

tapmamış Saşa onu dümsüklədi “bəsdə də, axı söz vermişdin ilişməyəcəksən?”. “Mən nə deyirəm ki, əzizim, sadəcə, soruşuram kiminsə ürəyi getsə, kömək eləməyə hazıram”. “Sergey, xahiş edirəm, Endryu Kruzdan uzaq durun. Səfərimizin sonuna yaxın istəmirik ki, nəşə qanqaraldıcı hadisə olsun. Onsuz da menecerimiz maaşımızı kəsmək üçün fürsət axtarır”, -Müjdə yavaşdan dilləndi. “Sən heç nigaran qalma, canım. Seryoja bir də şuluq salmaz”, - nəvazişlə qoluna girmiş Saşanın sözlərindən sonra Seryoja barmaqlarını dodağının üstünə qoyub başını tərpətdi.

“Çatıram”, - Səid az əvvəl Müjdəyə tələsik bir mesaj atmış, sonuna da təbəssüm bildirən üç dənə “smaylik” qoymuşdu. Turistlərin Səidin gecikməsindən və avtobusun yubanmasından xəbərləri yox idi. Lakin heç kim darıxmırdı, sanki dayanacaqda dayanıb kinoteatrın iri ekranında ekzotik Şərq ölkəsi haqqında filmə tamaşa edirdilər. Yalnız bir balaca fərq vardı, çünki özləri də bu filmin iştirakçısı idilər. Kandidə adi günlərdən biri idi; səhərin gözü açılan kimi Daqqanın üç təkərli rikşalarına oxşayan “tuk-tuk”lar - gəlmələr onları belə adlandırırdı, növbəyə dayanmışdı, qarayanız, çəlimsiz, məktəb yaşlı uşaqlar yalın ayaqları günəşin qızdırdığı torpaqda yanmasın deyərək bu arabacıqların qaraltı kimi düşən kölgəsində dayanıb müştəri haylayırdılar. Və bu prosesin əsasən saatlarca davam etməsi kənardan baxan əcnəbilər üçün həmişə gülməli görünürdü. Gülməliydi ona görə yox ki, onların ölkəsində və ya dünyanın başqa bir yerində belə mənzərəyə rast gəlmək mümkün deyildi. Gülməli həm də o idi ki, bu sınıq-salxaq üç təkərli arabaların hamısına bahalı avtomobillərin markaları yapışdırılmışdı – “Mercedes”, “BMW”, “Ford” və hətta “Volqa” - görünür axırınıcını getdikcə sayları artan rus turistlərinin diqqətini cəlb etmək üçün hansısa yerli “piar-menecer” düşünmüşdü. Əcnəbilərin tez-tez axışdığı ölkələrin sakinlərinin sonradan instinktlə çevrilən fəvqəladə işgüzar qabiliyyətləri formalaşır, belə ki, onlar vətənləri haqqında formalaşmış təəssüratları pula çevirmək üçün nə lazımdırsa edirlər. Məsələn, əgər sən Şri-Lankadasansa, deməli, mütləq nəhəng filləri görəəcəksən, aha, deməli, təəccübdən ağzı açılaraq qalan turistləri küçə boyu qocalıqdan xortumu sallanan filin üstündə gəzdirməklə yaxşı pul qazanmaq olar. Kandinin ensiz səkilərini başdan-ayağa bəzəyən suvenir mağazalarının satıcıları da səhər o başdan iş başındadır. Bu mağazaların vitrinlərinə baxa-baxa gəzib dolaşmaq və xatirə üçün balaca da olsa nəşə almaq istənilən turistin sevimli məşğuliyyətidir. Çoxuna elə gəlir ki, bahalı zینət əşyaları, daş-qaşlar bu adanın başına yağış kimi yağır, hansı qarış torpağı qaldırsan altından qızıl çıxacaq. Turistlər bilsəydilər ki, onların aldıqları ən yaxşı suvenirlər əslində kustar üsulla emal olunan fil nəcisindən hazırlanır, görəsən, nə edədilər? Seylon adasına gəlib çayın dadına baxmaq mümkündürmü, əlbəttə mümkündür. Ölkəsi haqqında təəssüratları pula çevirməkdə pərgar olan, Səidlə Müjdənin çalışdığı turizm agentliyinin meneceri cənubdakı çay plantasiyalarına baş çəkməyin yorucu və bir qədər çox xərc tələb etdiyindən heç vaxt səyahət proqramına daxil etməzdi.

“Unutmayın, dünyanın hər yerində turistlər iki şey axtarır; geniş qumlu sahillər və bir də tarixi abidələr”, - deyərdi. İş orasındadır ki, Hindistanın cənub burnunda göz yaşlı kimi düyünlənmiş bu “xoşbəxt torpaq” menecerin söylədiyi hər iki cəhətdən zəngin idi; dörd bir yanını okeanın səxavətlə yuduğu geniş qumlu sahillər, Hollandiya, İspaniya müstəmləkəçiliyinin izlərindən tutmuş insanlığın yaranışına qədər tarixi izləmək üçün çeşidli məbədlər, kilsələr, nəhəng qayalardan yonulmuş əzəmətli abidələr və bir də Siqiriya. Sanki İlahi bu torpağı insanın özünü xoşbəxt hiss etməsi üçün yaratmışdı, bəs insanlar necə xoşbəxt idilərmi?

Yolun kənarında hardansa peyda olan çiynində meymun gəzdiren çəlimsiz kişi dayanacaqda dayanmış turistlərə sarı çevrilərək, sifətinə üzərində acizane

təbəssüm sezilən maskasını taxdı. Meymun da sahibi kimi diqqəti cəlb etmək üçün sortuqladığı banan qabığını havada oynadırdı, əcnəbilərin hələ qımıldanmadığını görəndə isə cingiltili səslər çıxardaraq insafsızcasına kişinin başına qaval kimi döyəcləməyə başladı. Çəlimsiz kişi də eynən meymun kimi ayaqlarını oynada-oynada onlara yaxınlaşdı və arıq barmaqlarını qoşalaşdırıb avropalıların "Viktoriya" kimi başa düşdüyü işarəni göstərdi. Elə buna bəndmiş kimi hamının, hətta qaş-qabağı yer süpürən Endryu Kruzun da eyni açıldı. Meymunun zərbələri altında hoqqabazlıq eləyən, arıqlıqdan qara dərisinin altından az qala bütün sümükləri sayılan kişiye isə "Viktoriya" yox, cəmi ikicə rupi lazım idi. Yəni günəşin altında bütün bu məzhəkə və müsibət ikicə rupinin üstündə idi. Seryoja əlini onun boynuna salıb selfi çəkirdi, sonra Şaşa meymunu çiyninə alıb belini tumarladı, Cek kişinin başının arxasında buynuz tutub şəkil çəkirdi, o biriləri isə, sadəcə, qəh-qəhə çəkib gülürdülər, heç şübhəsiz bu, bəmərə mənzərə Vəli Özdəmirin kamerasından yayınmamışdı. Hamı bir anın içində xoşbəxt olmuşdu. Xəsis gəlmələrdən öz istədiyini qopardıqdan sonra iki rupilik məzhəkənin müəllifi dayanacaqdan uzaqlaşdı. Meymun da səsinə kəsmişdi, indi o, bayaqdan həyasızcasına döyəclədiyi sahibinin başını tumarlayırdı. Onların ikisi də "xoşbəxt torpağın" yerli sakinləri idilər.

Onlar üçün nəzərdə tutulan avtobusun yaxınlaşdığını görən Müjdə elə zənə elədi ki, Səid də sürücüylə birlikdə gəlir. Lakin axırıncı mesajının üstündən iyirmi dəqiqəyə yaxın vaxt keçsə də, ondan, hələ də bir xəbər yox idi. Müjdə qrup üzvlərini avtobusa dəvət edib siyahısını çıxardı. Daqqanın qırmızı torpaq yollarında şütüməkdən həmişə toz içində olan ictimai nəqliyyata baxanda Kandinin yolları və avtomobilləri öz səliqə-sahmanı ilə fərqlənirdi. Endryu Kruz bu fərqləndirici cəhəti Şri-Lankaya ayaq basan kimi hamıdan qabaq hiss etmiş və qəti hökmünü vermişdi, - "Avropa müstəmləkəsi olmaq başqa şeydi. Mədəniyyət budu". Ölkənin Hind okeanının cənub və şərq sahilləri boyu uzanan şəhərlərində hollandların və ispanların tikdikləri kilsələr, ictimai binalarla rastlaşanda baba Kruz öz qənaətində yanılmadığını dəfələrlə söyləyirdi, onunla mübahisə etməyin mənasız başağrısı olduğunu çoxdan anlamış qrup üzvləri isə, sadəcə, başlarını tərpətməklə qocanı yola verirdilər.

Hamı yerində olsa da, Müjdə sürücüdən bir az da gözləməyi xahiş edib saatına baxdı. Gecikmək Səidin köhnə adəti idi, amma öz doğma şəhərlərində və bu qədər də yox. İkisi də yaxşı bilirdi ki, həmişə hansısa xoşagəlməz macəranın baş verdiyi Siqiriya gəzintisi günorta saatlarında daha dözülməz olur. Cəngəlliyin ortasındakı qayanın başına qalxmaq üçün istiyə, rütubətə, insanların basasına dözmək lazım gəlirdi, hələ yan-yörədə atılıb-düşən oğru meymunların yaratdığı maneələri dəfə etmək, burnunu hara gəldi soxmaq istəyən naşı turistləri zəhərli ilanlardan, xoruldayan yarasalardan qorumaq lazım idi. Qarşıda hansı çətinliklərin onları gözlədiyini, ikisi də yaxşı bilirdi, amma Səid yenə də gecikirdi.

"Dostlar, bir balaca da səbr edək, artıq yola çıxmağımıza az qalıb", - Müjdə qrup üzvlərinin hamısının gəldiyini dəqiqləşdirəndən sonra dilləndi. Adamlar macara dolu gəzintiyə hazır olsalar da, hələ ki, heç kim darıxmırdı. Bəlkə də elə bilirdilər ki, turizm firması onların rahatlığı üçün bir qədər yubanmağı əvvəlcədən planlaşdırıb.

"Müjdə xanım", - Vəli Özdəmir gözünü smartfonundan ayırmadan bələdçiye hamıda gülüş doğuran naqolay bir sual verdi, - "bəs biz Buddanın dişini görə biləcəyik?" Avtobusun sürücüsü yumruğunu düyünləyib öz dilində nəsə mızıldandı. Müjdənin ona göz ağardıb nəsə pıçıldamasından belə başa düşmək olardı ki, kişi möhkəmcə əsəbləşibmiş. Yerdə qalanlar isə bu qeyri-adi sualdan

uğunub getmişdilər. "Kanalımın abunəçilərindən biri maraqlanır, ona görə soruşuram. Onu bizə göstərsiniz də? Çəkə bilərəmmi?"

"Hörmətli Vəli Özdəmir, marağınızı başa düşürəm. Siz də anlayın ki, Buddanın dişini bizim üçün müqəddəsdir, insanlar ona sitayiş edirlər. Dişin qorunduğu müqəddəs Dalada Milqava məbədinə ziyarət etmək səfər proqramımıza daxildir. Siz məbəddə gəzişə bilərsiniz, lakin Şri-Lankanın müqəddəs əmanətinin qorunduğu otağa heç kimin, hətta bizim də daxil olmağımız mümkün deyil. Bu, bizim inancımızdır, başa düşürsünüzmü?"

"Hardan başa düşsün ki, indiki gənclərdə baş nə gəzir. Ağızlarına gələn danışirlər, ağillarına nə gəldi edirlər. İndiki gənclər üçün müqəddəs heç nə yoxdu. Onlar yalnız pula sitayiş edirlər, başqa heç nəyə. Onlar...", - heç şübhəsiz ki, bu, baba Kruz idi. Atasının yenə də özündən çıxdığını görən Uilyam çiyinlə onu dümsükləməsəydi, öyüd-nəsihət dolu monoloqunu Siqiriyanın başına çıxana kimi davam etdirəcəkdə.

"Vəli, sən də sual tapdın da verməyə", - Seryoja hırıldayaraq dilləndi, "ürəyini sıxma, brat, istəyirsən mənim dişlərimi çək, tər-təmiz yumuşam", - onun pıçıltyla dediyi sözləri Vəli, Cek və Saşadan başqa heç kim eşitmədi, amma deyəsən, Mariyanın da qulağına nəşə toxunmuşdu, çünki dördü də birdən qəh-qəhə çəkdi. Elə bu vaxt Səid qaranəfəs özünü avtobusa çatdırmağa bildi. Onu görən qrup üzvlərinin hamısı əl çalmağa başladılar. Elə gurultu qopdu ki, incikliyinə baxmayaraq hətta Müjdə də onlara qoşuldu. Səidin üzrxahlıq üçün dediyi sözləri heç kim eşitmədi, hamıya elə gəlirdi ki, istiqanlı bələdçilər məhz onların rahatlığını düşünərək bir az gözletmişlər.

"Dostlar", - avtobus tərpənən kimi Səid azacıq nəfəsini dərib yol boyu davam edəcək söhbətin bünövrəsini qoydu. Onların peşəsinin xüsusiyyəti beləydi; mütləq nədənsə danışmaq, zarafatlaşmaq, yeri gəldi gəlmədi hırıldamaq və turistlərin bütün kaprizlərinə dözmək lazım idi - , "Yolumuz Şri-Lankanın düz mərkəzinə, keçilməz cəngəlliğin ortasında ucaldılmış sirlər və əfsanələrlə dolu Siqiriya qalasınadır. Siqiriya haqqında məlumatı olan varmı?" Gülümsəyərək əlini qaldırmış Tomas əmi və Merio xaladan başqa hamı çiyinini çəkdi. "Ah əziz Tomas əmi, Merio xala, belə də güman edirdim. Yaxşı olardı ki, bildiklərinizi bizimlə bölüşəsiniz, amma çox təəssüf. Onda icazə versəydiniz özüm danışardım". Səid danışmağa başlayanda Tomas əmi göy üzlü dəftərçəsinin arxa səhifələrini vərəqləyib sadə qara karandaşla çəkdiyi Siqiriya miniatürlərdən birini tapıb ona uzatdı. "Çox gözəldi, Tomas əmi, bu qalanın güzgülü divarında olan rəsmlərdən biridi. Bir azdan onu əyani görə biləcəksiniz. Siz yaqın orda olmusunuz?" - Tomas əmi gülərək başını yellədi, - "Heç vaxt üzünü görmədiyiniz rəsmi necə dəqiq çəkə bilərsiniz? Gəlin Tomas əmini alqışlayaq", - dəftərçəni qrup üzvləri bir-birlərinə ötürməyə başladılar. Növbə Cekə çatanda heyranətini gizlətməyərək "Vau! Bu ki əsil "Kama-sutra"dı" dedi. "A, yox e, bu, əsil erotikadı. Tomas əmi, sənə belə işlərin də varmı?", - Seryojanın atmacasını hamı eşitdi. "Verin bura onu", - Mariya qaş-qabağını sallayıb dəftərçəni uşaqlardan aldı, - "məzələnməyə bir cansınız".

Dəftərçədə sinəsi açıq iki əndamlı qadın təsvir olunmuşdu; çiyinləri mütənasib formada hamar, baxışlarından qeyri-adi məmnunluq yağan qadınlar bir-birlərinə bənzəyirdilər, bədənləri qurşaqdan yuxarı təsvir olunsada, iri açıq sinələrinə və ətli döşlərinə baxanda onların böyük ehtimalla kök və hündür olması qənaətinə gəlmək olardı. Şəkil profildən çəkildiyindən enli dodaqlarından daha çox toppuş yanaqlarını, sivri və dik qalxmış incə burunlarını daha aydın fərq etmək olardı. Onlar bir-birlərinə elə bənzəyirdilər ki, sanki məşhur kosmetik cərrah hansısa möcüzə nəticəsində orta əsrlərə getmiş, Siqiriya qalasındakı

hərəmləri bizim dövrün xanımlarına bənzətmək üçün uğurlu əməliyyat keçirib geri qayıtmışdı. Təsvir olunan iki qadının nəyə sevindikləri məlum deyildi, sadəcə, çox xoşbəxt görünürdülər və onlar arasında yeganə fərq diqqətlə baxanda birinin əl barmaqlarının beş yox, altı olması idi, amma bu elə bir incə fərq idi ki, belə mükəmməl gözəlliyin qabağında heç də hamının diqqətini cəlb etmirdi.

“Siqiriya qalasının başında hökmdar Kasapın beşinci əsrdə inşa etdirdiyi əzəmətli sarayın xarabalıqları yerləşir”, - Səid turistlərin marağını artırmaq üçün getdikləri yer haqqında məlumat vermirdi, – “Zaman öz işini görüb, hər şeyi dağıtsa da, abidə hələ də insanları heyrətə salmaqda davam edir, xarabalıq belə əzəmətli görünür. Sarayın yerləşdiyi qalanın yuxarı qatı dəniz səviyyəsindən 370 metr hündürlükdədir. Bəri başdan xəbərdarlıq edirəm ki, qan təzyiqi olanlar, ya da özünü əziyyətə salmaq istəməyənlər, Pələng pəncəsi darvazasının yanında dayana bilərlər. Orada maraqlıdır və cəngəlliyin bir hissəsini görmək mümkündür. Darvazanın arxa tərəfində isə Tomas əminin çəkdiyi rəsmlərin olduğu güzgülü divarlar yerləşir. Yox, əgər sarayı görmək istəyirsinizsə, oradan başlayaraq gerek min iki yüz pilləkan qalxasınız”.

“Beşinci əsr? Mən düz eşitdim, beşinci əsr dediniz, Səid?” - Mariya sual verdi.

“Bəli, düz eşitmisiniz. Alimlər indi də təəccüb edirlər ki, o vaxtın texnikasıyla belə hündürlükdə qalanı necə inşa etmək olardı. Ortada yalnız əfsanələr və alimlərin versiyalarından başqa heç nə yoxdur”.

“Yeni Misir ehramları kimi”, - Uilyam dilləndi.

“Hə, tamamilə doğrudur. Siqiriyanın daha mürəkkəb quruluşu var. Görəcəksiniz, qalanın üç yarusunda bir-birini təkrarlamayan, lakin həm də bir-birinə bağlı saysız-hesabsız hovuzlar, fontanlar və bağlar da var”.

“Orada çəkiliş aparmaq olacaq də, Səid?” - Vəlinin sualı heç də təəccüblü olmadı.

“Əlbəttə, üreyin istəyən qədər çəkə bilərsən. Hamınızdan bir xahişim var, yuxarı kim qalxacaqsa, ehtiyatlı olsun. Sıldırımlardan, sürüşkən divarlardan, bir də meymunlardan özünüzü qoruyun. Meymunlar zərərli deyil, yalnız əl-ayağa dolaşırlar, bir də çantalarınızdan yemək qoxusu alsalar, oğurlayacaqlar. Hələ ki, bu qədər. Başqa məlumatları yerində alacaqsınız. Sualı olan varmı?”.

“Mən, mən...”, - Seryoja nəsə vacib şeyi xatırlayırmış kimi qəflətən əlini qaldırıb ayağa durdu, “bəş Tac-Mahala nə vaxt gedəcəyik?” Onun sualına bəndmiş kimi maşının salonuna anidən ölü bir sükut çökdü, hətta deyəsən, sürücü də əyləci basıb avtobusu saxladı.

“Seryoja, nə danışırısan? Tac-Mahal Hindistandadı?” - Səid səsinə heyrət yapışmış pıçıltıyla cavab verdi.

Seryoja sanki haqlıymış kimi gözlərini bərəldərək, - “A... bəs bura Hindistan deyil?..” - söylədi. Bir neçə saniyəlik sükut, arxasınca isə hətta səkilərdən keçən adamların da eşidəcəyi qəh-qəhə ətrafı başına götürdü. Tomas əmi və Merio xala bu dəfə təkcə əl-ələ tutmamışdılar, həm də başlarını bir-birinə toqquşdurub səssizcə uğunub getmişdilər, Mariyanın sifəti gülməkdən göyərmişdi və alnını pəncərəyə dayayıb gözünün yaşını silirdi, Vəli özünü necə itirdisə, az qalmışdı kamerasını əlindən yerə salsın, Cek isə qarnını tutub xoruzvari səslər çıxarırdı, Səid gülməkdən sanki ağzı əyilmiş Müjdənin sifətinə baxanda artıq özünü saxlaya bilmədi, qəşş eləməkdən az qala ürəyi dayanmış Uilyam birdən fərqi nə vardı ki, atası hamıdan betər gülür, Seryojanın yanında oturmuş yarıyuxulu Saşa səs-küyə diksinəndə baba Kruz başını əlləri arasında sıxıb artıq dəqiqə yarım idi ki, uğunmuşdu. Bircə avtobus sürücüsü qaşlarını çatareq sinq dilində nələrsə deyirdi, özünü bir təhər toparlayan Müjdə ona sarı baxıb əvvəlcə gözlərini

ağartdı, bunun işə yaramadığını gördükdə isə əlini kişinin çiyinə vurub özünü ələ almasını xahiş etdi. Həmin an sürücünün nəyə qəzəblənməsinin tərcüməyə ehtiyacı yox idi, çox güman ki, öz ana dilində Seryojanın anasını, ya da nəslində gəlmiş-getmiş digər nümayəndələrini xatırlayırdı. “Seryoja, yenə neylədin?” - Saşa ağlamsınırmış kimi soruşdu. “Heç nə, əzizim, mənlilik bir şey yoxdu. Camaatın başı xarab olub”. Həminin əhvalı durulmuşdu. Səid əlavə sualların olmayacağını yəqinləşdirdikdən sonra nəhayət, qabaq sırada Müjdənin yanındakı yerində otura bildi. Yol Siqiriyaya – xəyanətlər qalasına idi.

“Bilmirsən, yuxuda sarıbaşlı canavar görmək nə deməkdi?” - Səidin gözlənilməz sualından gözləri yol çəkən Müjdə təzədən gülümsəməyə başladı.

“Nədi, yuxuna canavar girib deyə bu qədər gecikdin?”

“Əslində yuxuma Sarı Aşıq girmişdi mənə yol göstərirdi –dumanlı dərələrdən keçən uzun bir yol. Lakin sarıbaşlı canavarı da gördüm, hələ üstəlik ikibaşlı əjdahanı da, nənəm də onların arasındaydı, bibim də, dayım da...”

“Səid, axşam deyəsən, dəhşət filminə baxmısan? Yuxun qarışib...”

“İnanmırsan, Müjdə, mən bunları təkcə görmədim, yaşadım. Gülməli gəlir, eləmi?”.

“Bəs o sarıbaşlı canavarların, ikibaşlı əjdahaların arasında mən yox idim?”

“Sən... yox, yox idin. Ola da bilməzdin. Axı mən sənə sarı gəlirdim, səni axtarırdım. İnanmayacaqsan, amma, nəhayət ki, bibimlə danışdım, səni sevdiyimi dedim. Hər şey gözlədiyimin əksinə oldu”.

“Nə qərribə yuxu imiş bu?”.

“Yox, bu, yuxu deyil, bibimlə həqiqətən danışdım, hələ məndən düşünmək üçün vaxt istədi. Üzümə demək istəməsə də, hiss elədim ki, ürəyində razıdı. Bibim heç də düşündüyüm kimi çətin adam deyilməmiş, nəhaq bu vaxta kimi ondan saxlamışam. Hər şey yaxşı olacaq, Müjdə. Başqa cür olması da mümkün deyil”.

“Siqiriyaya gedərkən bir yaxşı xəbər eşitmək nə qədər xoşdu. Başqa cür olması mümkün deyil, əlbəttə, ola da bilməz”.

“Siqiriya... heç vaxt sevmədim oranı. Turistlər nə görüb o xarabalıqda başım çıxmır”.

“Özün dedin ki, “sirlər və əfsanələrlə dolu qala”, bundan artıq cəlbədicə nə ola bilər ki?”

“Tələsmək lazımdı!”, - avtobus sürücüsü gözünü yoldan ayırmadan dilləndi.

“Hə, bağışlayın sizi də yubatdım. Özümdən asılı deyil, qalaya gedəndə həmişə yatıb qalırım”, - Səid üzrxahlıq elədi.

“Mən ona görə demirəm, Səid, birinci dəfə deyil ki, gecikirsən. Qaladı də durub yerində, qaçmır ki? Mən yuxunu deyirəm, əgər yol görmüsənsə, deməli, tələsmək lazımdı, uzaq səfərə çıxacaqsan”, - sürücü gözünü yoldan ayırmadan başqasının söhbətinə qulaq asmaqda ayıb heç nə olmamış kimi dilləndi. Səid yuxusuna girmiş sarıbaşlı canavarın, ikibaşlı ilanının da nə demək olduğunu soruşmaq istədi, amma soruşmadı.

Səidin və Müjdənin müşayiətiylə qrup üzvləri bir vaxtlar insan ayağı dəyməyən keçilməz cəngəlliğin ortasından uzanan cığırla addımlayıb “Pələng pəncəsi” darvazasına çatana kimi hər şey öz yolunda gedirdi. Kürək-kürəyə söykənmiş min illik ağacların sıx yarpaqları arasından qalanın yalnız zirvəsi görünürdü, meşə seyrələndə isə onun əzəməti qismən də olsa özünü hiss etdirdi – bütün nəhənglər kimi o, da günəşin qabağını kəsib dünyaya meydan oxuyurdu. Bu torpağın düz göbəyinə sancılmış Şri-Lanka piramidası min illərdi insanın zəkasına özünün vüqarını və vahiməsini dolduraraq, nəyəsə işarə edir, nəsə söyləmək istəyirdi. Qorxusunu yenmək üçün hər şeyi dəyişdirib, özününküləşdirən insan isə arzularının girovudu və yalnız çırpınmağı bacarır,

bir dəfə də olsun qalaların pıçıltısına qulaq vermək haqda düşünmür. Siqiriya isə pıçıldamaqda davam edir və heç vaxt heç nəyə təəccüblənmir: atasını öldürən qaçaq şahzadə gizlənmək üçün onun sıldırım qayalığına pənah gətirəndə də, qardaş qardaşa qılinc çəkib cəngəlliyi qan gölünə döndərəndə də, hərəmxanalardan qalxan iniltilərdən, göz yaşından ürpənəndə də, ispanlar, ingilislər, onların da dalınca hollandlar var-yoxunu talayanda da qala indiki kimi əzəmətli sükutuna qısılmışdı. Siqiriya təəccüblənmir, çünki insanı yaxşı tanıyır, illər, nəsillər dəyişilir amma hər dəfə onu görəndə insan heyrətini gizlədə bilmir. Əvvəllər hər kəsə qalanın başına qalxıb atasını öldürən qaçaq şahzadənin əzəmətli sarayının qalıqlarını görmək müyəssər olmazdı, lakin dünyanın dörd bir yerindən axışan turistlərin marağını qarşılamaq üçün yerli hökumət qalaya dəmir pillələr bərkitdi. İndi Tomas əmi kimi yaşı səksəni haqlamış, hətta ondan da yaşlı qocalar inad etsələr, min iki yüz pillənin qalxandan sonra nə zamansa günəşə meydan oxumuş sarayın cazibədar xarabalıqlarının şahidi ola bilərlər.

“Qədim Siqiriya və onun ətrafındakı tarixi abidələrin hamısı 1982-ci ildə YUNESCO-nun Dünya mədəni irs siyahısına daxil edilib”, - Səid buranın hər çıxırına əlinin içi kimi bələd idi və giriş qapısından ta qalanın başına kimi harda danışmaq, harda susmaq lazım gəldiyini yaxşı bilirdi. Əvvəllər ona elə gəlirdi ki, tarixin sehrinə düşmüş turistlər heç ona qulaq asmırlar və o da ağılına nə gəlsə danışa bilərdi, lakin bəzən elə çətin suallar eşidərdi ki, cavab tapa bilməyəndə, ya da sualdan yayınanda qulağına kimi qızarırdı. Ona görə Siqiriyanın tarixini bacardığı qədər əzbərləmişdi. Amma içində göyərən bir suala heç vaxt cavab tapa bilmirdi: “bu, xəyanətlər qalasını insanlar üçün cəlbedici edən nədir?” Fontanlar, enli və dibi görünməyən hovuzlar, bir də budaqlarından iri, ətli yarasaların sallandığı nəhəng ağaclarla əhatə olunmuş qalanın birinci yarusu başa çatın kimi iki sıldırım qayanın baş-başa dayandığı ensiz qapı göründü. Daşların yan-yörəsində hərələnən təkəmseyrək meymunlar adamları görcək civildəşərək, atılıb-düşməyə başladılar. Tomas əmi ensiz qapıdan keçə bilmək üçün Merio xalanın əlini buraxmalı oldu, onlardan yarım addım arxada gələn Mariyanın fikri tarixdə qaldığından çantasının ağırlaşdığını hiss etmədi, yalnız Vəli Özdəmir kamera arxasından onu haylayanda nəyin baş verdiyini anladı. Yemək iyini alan sırtıq meymun balası onun ağzı açılmış çantasından yol üçün götürdüğü buterburodunu əkişdirmişdi. Mariya diksinib qışqırsa da, artıq gec idi, bala meymun anasının qarına sığınıb ləzzətli buterburodu bir göz qırıpımında içəri ötürdü. Avtobusda gələrkən Səidin meymunlar barədə xəbərdarlıq etməsini xatırlayan olmadı. Qalanın zirvəsindən yaşıl okeanı xatırladan dumanlı cəngəlliyi seyr edəndə, Saşa da çantasındakı peçenye qutusunu tapa bilməyəcəkdi və elə güman edəcəkdi ki, onu oteldə unudub, əslində peçenye də başqa bir meymunun zavalına gəlmişdi. “Pələng pəncəsi” darvazasının qarşısına çatana kimi qrup üzvlərinə qaladan enən az sayda yorğun adamlardan başqa kimsə rast gəlmədi. Darvazanın arxa hissəsində isə qayalığın dumanlı təpəsinə kimi uzanan ensiz dəmir pəlləkanların üzəri dolub daşırdı. Kənardan qarışqa sürüsünə oxşayan adamlar sanki qara sarmaşıq kimi Siqiriyanın gövdəsinə sarılmışdılar, hamı min iki yüz pilləni ehtiyatla addımlayaraq yuxarıya - qaçaq şahzadənin sarayına can atırdı. Min illərin rütubətini canına hopdurmuş qala divarları çox sürüşkən olduğundan ehtiyatsız bir hərəkətin xoşagəlməz sonluğu ola bilərdi. Müjdənin qrup üzvlərini təzədən təlimatlandırmaq üçün bir araya gətirməsi çox sürmədi, onların hamısı heyrətdən bərəlməmiş gözlərini “Pələng pəncə”lərinə zilləmişdilər. Pələngin iki nəhəng pəncəsi torpağın köksünə elə inamla pərçimlənmişdi ki, sanki qalanı əzəmətli çiyinləri üzərinə alıb, ona yaxınlaşanı parça-parça etməyə hazırla-

şırdılar. Elə qaçaq şahzadə də görünür bu mülahizələri əsas götürüb sarayının girişində daşdan belə bir bədheybət yondurmuşdu ki, onu öldürmək istəyən saysız-hesabsız sui-qəsdçilərin canına vəlvələ sala bilsin. Qorxunun və bir də heyretin yaşı olmur; beşinci əsrin adamları qara daşdan yonulmuş "Pələng pəncəsi"ni görəndə hansı hisslər keçirirdilərsə, iyirmi birinci əsrin adamlarını da həmin hisslər çulğamışdı. Hərçənd ki, pələngin başı ya zamanın sınağından, ya da soyğunçuların qəsdindən xilas ola bilməmişdi, amma pəncələr yerində idi və xof yaratmaq üçün elə bunlar da bəs edirdi.

"Dostlar, bəzi şeyləri xatırlatmağın vaxtıdır. Əvvəla deyin görüm, yorulmamısınız ki?" - Səidin sualını hamı gülərək "yox, yox" deyə cavablandırdı, - "Pələng pəncəsi" darvazasının arxasındakı güzgülü qayalıqda orta əsr rəssamlarının çəkdiyi rəngli freskalarla tanış olacaqsınız. Ondan yuxarıda isə qalanın başına qalxmaq üçün pilləkən başlayır. Sürahidən tutmağı unutmayın, ayağınızı qoyduğunuz hər yer sürüşkən ola bilər. Və nəhayət, Siqiriya! Əfsanəyə görə, Anuradxapur krallığının şahzadəsi Kasap hakimiyyətinə ona yox, balaca qardaşına veriləcəyi xəbərini eşidən kimi atasını öldürür və qisasçılardan yayınmaq üçün bu yerə özünə saray tikdirib dövlətinin paytaxtını da bura köçürür. Bu hadisənin 477-ci ildə baş verdiyi ehtimal edilir. Lakin qisasçılardan gizlənmək olmur. 18 ildən sonra taxtın əsl sahibi olan Kasapın balaca qardaşı gizləndiyi ölkədən - Hindistandan qayıdır və qardaşını açıq döyüşdə məğlub edib atasının qisasını alır. Siqiriyada yeni hökmdarın qəzəbinə gəldiyindən uzun illər baxımsız qalır, XII əsrə kimi burada yalnız ara-sıra rahiblər yaşayıb, XIX əsrdə isə qalanı avropalı işğalçılar yağmalamağa başlayıb. Bu qədər, qabaqda uzun yolçuluğumuz var, yəqin sualı olan yoxdu?" - Səid bilərəkdən izahatının axırını belə formada qurtarırdı ki, turistlər təkrar-təkrar zəhlə tökən sualları ilə vaxtı uzatmasınlar. Hərçənd qalanın başından günəşin qürubunu seyr eləməyin ayrı zövqü vardı, lakin bu romantik təəssüratdan sonra pilləkənləri aşağı düşərkən qayaların dəlmə-deşiklərindən hara gəldi şığıyan yarasalardan qorunmaq lazım idi.

"Səid, tarixi elə izah elədin ki, elə bil vurma cədvəli danışırısan?" - Mariya dilləndi "nəsə mənə elə gəldi ki, arada çoxlu "probel" buraxdın".

"Sualınız varsa, buyurun, istəyirsiniz yolüstü danışa-danışa gedək", - Səid də öz növbəsində dodaqaltı mızıldandı.

"Ay camaat, hərəkət edin də, bura tarix dərisinə gəlmisiniz?" - Seryojanın atmacasından sonra bu dəfə Saşa da ərinə qahmar çıxmaq üçün gülümsəyərək başını tərpətdi.

"Yaxşı, davam edək", - Endryu Kruz döyüşə apardığı dəstəsinə əmr verirmiş kimi dilləndi, - "başını ağrıtmı, Mariya, bunlar üçün heç bir fərqi yoxdu, nə vurma cədvəlindən, nə də tarixdən başları çıxır". Dəstə üzvləri qımıışaraq sərəya düzöldülər, bir azdan onlar da Siqiriyaya sarmaşıq kimi sarılmış qarışqa sürüsünə çevriləcəkdilər.

"Pələng pəncəsi"nin arxasındakı güzgülü divar doğrudan da heyretətamiz idi; hər tərəfdə şərqli rəssamların yüz illiklər boyu qayalara həkk etdiyi rəngli freskalar o qədər canlı idilər ki, sanki nəsə demək istəyirdilər. Tomas əminin üzünü görməyib şəklini çəkdiyi freska hamıdan qabaq Merio xalanın gözüne sataşdı və ərinin əlindən darta-darta ona sarı apardı. Hər şey dəftərçədə çəkildiyi kimi idi – profildən divara həkk olunmuş iki əndamlı xanımın çöhrəsində təbəssüm donmuşdu. Qadınlardan birinin əl barmaqlarının beş yox, altı olmasına gəlincə isə Mariya az qalmışdı bunu hansısa qədim Şərq mifoloji elementi ilə bağlasın, lakin bələdçinin açıqlaması hər şeyi alt-üst etdi.

"Altıncı" barmaq bərpa vaxtı hansısa başdanxarabın səhvi nəticəsində peyda olub. Bunun nəsə başqa izahı yoxdu, Siqiriya freskalarının hamısı eyni dövrdə

çəkildiyindən vahid kompozisiya təşkil edir”, - yaşlı bələdçi eynəyini düzəldib növbəti sualı gözləyirmiş kimi işgüzar formada turistlərin üzünə baxdı. O, nə indi, nə də bundan sonra heç vaxt fərqi olmayacaqdı ki, belə quru və işgüzar açıqlaması kimlənsə xəyallarını alt-üstə edə bilərdi. Ona görə qalanın Qərb divarlarına min beş yüz il əvvəl həkk olunmuş şəkillər də, elə bu nəhənglikdə qalanın özü də turizm obyektı idi – girişi hələ ki, otuz dollar olan Şri-Lankanın ən bahalı muzey kompleksindən başqa bir şey deyildi. Onun üçün məsələn, həyatın hər xırda detalında, hətta qadının təsadüfi peyda olmuş altıncı barmağında belə fəlsəfə axtaran Mariya kimi, heç vaxt reallıqda görmədiyi freskanı riyazi dəqiqliklə dəftərçəsinə hopduran Tomas əmi kimi adamlar, sadəcə, otuz dolların sərhədləri daxilində başı görünən qaraltı idi. O, ömrünün təravətini cazibədar əzəmətiylə insanları heyretə salan qala divarları arasında xərcləmiş qoca bələdçi idi və bu torpağın sahibi olan milyonlarca soydaşı kimi o da çörək puluna çıxmışdı. “Freskaların əks olunduğu güzgülü divarlar hardasa beş min altı yüz kvadrat metr ərazini əhatə edir”, - deyə qoca bələdçi davam edirdi. Səidlə Müjdənin qrupundan əlavə pilləkənlərdə yuxarı qalxmaq üçün növbəsini gözləyən digər turistlər də vaxt öldürmək üçün burada gəzişirdilər. Maraqlı idi hamı öz arasında, öz dilində nəse danışsa da, divarlarda yalnız qoca bələdçinin səsi əks-səda veriyindən, istənilən şəxs onun yerli ləhcədə bir az gülməli, bəlkə də, daha şirin səslənən ingiliscəsini eşidirdi. “Əvvəllər burada beş yüzdən çox qadın rəsmi olub, bizim günümüzə isə onlardan yalnız iyirmi bir dənəsi gəlib çata bilib. Kasapın qardaşına məğlub olmasından sonra paytaxt buradan köçürülür. Siqiriyada yüz illiklər boyu ara-sıra rahiblər yaşayıblar. Onlar da şəkillərin əksəriyyətini siliblər”, - qoca bələdçi izahatında heç bir mübaliğədən, şişirtmədən istifadə etmir, sadəcə, hamının gördüyü quru faktdan danışdı. Onun quru, rəngsiz, boyasız danışığı belə kifayət edirdi ki, tarixin ruhunu duyub seyrinə düşsən. Qrup üzvləri növbəsi çatdığından hamı kimi sürüşkən pilləkənlərlə yuxarıya dırmaşmağa üz qoydular. Sıldırımın böyrünə soxulcan buğumları kimi pərçimlənmiş yol uzun, ensiz və təhlükəli olsa da, zirvəyə çatmaq marağı hamının içindəki qorxuya güc gəlmişdi. Vahiməli “Pələng pəncəsi” darvazası, onun arxasındakı əndamlı xanımların freskaları və səsi divarlardan əks-səda verən qoca bələdçi artıq aşağıda qalmışdı. Saqqız çeynəy-çeynəy güzgülü divarlara gözlərini bərdən növbəti turist dəstəsini görcək, o, rəngsiz-boyasız, quru nitqinə yenidən başlamaq zorunda qalacaqdı: “Əvvəllər burada beş yüzdən çox qadın rəsmi olub, bizim günümüzə isə onlardan yalnız iyirmi biri gəlib çata bilib. Kasap qardaşına məğlub olandan sonra...”.

* * *

“Yaman fikirlisən? Yenə də sarı canavarı, ikibaşlı əjdahanı düşünürsən?”, - Müjdənin mülayim səsini eşitcək, Səidin qara bulud çökmüş sifəti nəhayət, öz rənginə gəldi, başını bulayıb gülümsündü. “Siqiriyada həmişə mənə qara basır”, - söylədi. Sonra sürüşkən pillələrin arasından nəse tapmış kimi gözləri parıldadı. “Nəhayət ki, anladım. Bu qalanın nədən milyonlarla turisti özünə cəlb etməsinin səbəbini başa düşdüm. Xəyanət!”, - və dərhal da geri çevrilib özündən bir qədər aşağıda, tənəffüs olmuş qadından “Mariya, sizcə, xəyanət maraqlıdı, eləmi”, - deyə soruşdu. Yersiz sualdan qadının ayaqları yerə kilidləndi, başını yuxarı qaldırıb cavabını gözləmədən yuxarıya dırmanmaqda davam edən Səidin arxasınca, “niyə elə fikirləşirsən ki, sevdiyinə xəyanət etmək maraqlı məşğuliyyətdi?”. “Yox, mən məşğuliyyət demədim”, - Səid arxaya boylanmadan cavab verdi, - “yəni hər şeyi xəyanətlə müqayisə eləyəndə və ya ondan

qorxanda sevginin qədrini daha çox bilirsən. Amma xəyanətin cazibəsi də güclü olur, elə deyil, Mariya?”. “Yox, elə deyil! Bütün xəyanətlər günahdır və bütün günahkarları bağışlamaq yox, cəzalandırmaq lazımdır”, - qadın bir az məyus, bir az qəzəbli formada cavab qaytardı, aşağı baxanda gözü qaraldığından titrəyən əllərini sürüşkən sürahidən çəkə bilmirdi, bir tərəfdən də Səidin onu axmaq sual yağışına tutmasını heç cür anlaya bilmirdi. Niyə axı, yanında bələdçi həmkarı ola-ola xəyanətlə bağlı sualları məhz ona ünvanlayır? Bəlkə, qulağına səs deyib? Bu suallar qadının titrəyən ürəyinə yuva salmamış Səid özü hər şeyə aydınlıq gətirdi, - “Heç sizdən belə cavab gözləmədim. Mariya, axı siz bizim filosofumuzsunuz?” - deyib nəhayət, geri boylanmasıyla qadının kinayəylə, “çünki mən Mariya deyiləm”, - deməsi bir oldu. “Oy Saşa, sizsiniz? Bağışlayın siz Allah, axı Mariya mənim arxamca gəlirdi?”. “Xeyir, onlar bizdən xeyli qabaqdadırlar”, - Müjdə Saşanı qabaqladı, - “Seryoja da onlarladı. Deyəsən, quyruqda qalan ancaq bizik”, - dedi.

Qalanın başına hamıdan qabaq qrupun gənc üzvləri çatmışdı. Vəli Özdəmir yol boyu meymunların şıltaqlığından, ətli-canlı yarasaların fısıldaşmasına qədər bütün təfərrüatları çəkmişdi, indisə sanki göylə yerin birləşdiyi məkanın düz ortasında heyretəməz təbiət mənzərələrini kamerasının yaddaşına köçürürdü. Roliklərində onun siması nadir hallarda görünərsə də, şən, həyat eşqi qaynayan səsi bütün kadrı müşayiət edirdi. Vəli çalışdığı firmanın qarşısında yeganə bir öhdəliyinin olduğunu dünyanın harasına gedirsə-getsin yadından çıxarmazdı – hər yanda yalnız pozitiv axtarmaq və hətta tapmadıqda belə onu mütləq uydurmaq lazım idi. Min iki yüz pilləni qalxdıqdan sonra ayaqları taqətdən düşsə də, yorğunluğunu səsində bürüzə verməmək üçün uca səslə və gülərək danışdı. Sıx dumanın qalanın başına əylidiyi yerdə, qaçaq şahzadənin uçulub-dağılsa da içi hələ də lilli suyla dolu olan iri hovuzunun kənarında Cekin fikirli-fikirli gəzişdiyini gördü. Əla kadr idi – “dostlar, bu hovuzda bir vaxtlar kralın hərəmləri çimiblər. Deyilənlərə görə, Kasapın doqquz yüz doxsan doqquz arvadı olub. Ey Cek, sən Amerika prezidenti olanda Ağ Evdə hərəmxana açacaqsan?” - sual nə qədər bəmərə səslənsə də, Cek üçün, elə ətrafda var-gəl edən turistlər üçün də aydın səmada qəflətən parlayan ildırım effekti verdi. Cek kameraya sarı gözlərini bərəldib heykəl kimi yerə mıxlanmışdı, ürəyində Allahına şükür edirdi ki, babasıyla atası qalanın başqa səmtində idilər. “Vəli, dəli olmusan? Axı bu, bizim sirrimizdi. Bu hissəni kəsib çıxararsan”. “Yaxşı da montajda qayçılarıq. Yaxşı bəs səndən nə soruşum?”. “Nə bilim soruş ki, necəsən? Özünü necə hiss edirsən?” Vəliyə bir az gülməli, bir az da şit cavab lazım olduğundan bu dəfə də sualı öz bildiyi kimi qoydu - “Ey Cek, de görüm ürəyindən nə keçir?”. “Pivə!” - çoxdan suyunu içib qurtardığı boş plastik butulkanı havada yelləyərək dişlərini ağartdı. “Doğrudan e, pis olmazdı”, - deyən Vəli gülə-gülə dostuna qoşuldu.

Onların gülüşü fonunda Tomas əmi və Merio xalanın ardınca isə Mariyanın qalanın başına çatdıqları görünürdü. Uzaqdan sıx buludların qucaqlaşmış harasa yağış ələməsindən tutmuş, yaşıl okeana bənzəyən keçilməz cəngəlliğin rütubətli payız havasında necə yırğalanmasını da yuxarıdan seyr etmək mümkün idi. Bu, Vəlinin indiyə kimi çəkdiyi rolidlərin ən yaxşısı olacaqdı və bəri başdan “layk” yağışına tutulub rekord qıracağını da söyləmək olardı. Bayaq dostunun sualına etiraz etsə də, hərəmxana söhbəti Cekin beynində olduqca qərribə və cəlbedici ideyanın cücərməsinə səbəb olmuşdu. “Gəl rolikin adını qoyaq – “Şərq hökmdarının gizli hərəmxanasından reportaj”, - demişdi. Vəli Cekin abıvatəli barmağına dolamaq kimi fitri istedadla malik olmasına artıq şübhə eləmədi “Banqkokda sevgi etirafı”ndan sonra “hərəmxana” söhbəti sosial şəbəkələrdə

partlayış olacaqdı. Cek doğrudan da dahi idi, onun nə vaxtsa Ağ Evdən parlayacaq zəkasının planet sakinlərinin gözünü qamaşdıracağı gün uzaqda deyildi. Milyonlarla insanın ürəyindən keçənləri duymaq, onların nəyi necə görməyə çalışmasına əmin olmaq, bir sözlə, insanların arzu və cəhdləriylə bazarlıq eləməyin özü də hardasa əla biznes növü idi. Elə kreativlik budu və Cek onu gözəl bacarırdı. Vəli isə, sadəcə, ona heyran qalmışdı, daha mükəmməl başqa variant ağılına gəlmədiyindən yenə də razılaşmaqdan savayı yolu qalmırdı.

Tomas əmi və Merio xalanı gözdən qoymayan Mariya öz pragmatik zəkasıyla hər şeydə səbəb-nəticə əlaqəsi axtardığından cəngəlliyn ortasında, xüsusən də sıldırım qayanın başında belə bir kompleksin necə tikilməsinin məntiqi izahını verməyə çalışırdı. Hökmdara sui-qəsd etdikdən sonra qaçaq şahzadə burada gizlənir - bu olub 477-ci ildə, yəni beşinci əsrdə. Axı belə mürəkkəb memarlıq harmoniyasını erkən orta əsrlərin adamları necə inşa edə bilərdilər? Bəlkə, bu, insan zəkasının və əməyinin məhsulu deyil, sadəcə, bizə belə gəlir? Bəlkə, yenə də tarixin elə bir mərhələsi gələr ki, biz də qədim əcdadlarımız kimi təzədən qalalara sığınmalı olarıq? Ağ buludlar Siqiriyanın üzərində baş-başa gəlib dövrə vurduqca, Mariya da düşüncələrindən asılmış ağır sualların hər birinə məntiqlə cavab tapmaq kimi çətin, daha doğrusu, mümkünsüz işlə məşğul idi. Tomas əmi və Merio xala şəkil çəkdirirmiş kimi qol-boyun dayanıb əngin səmanın gözəlliyini, aşağıda isə min illik tufandan sonra nəhayət, öz məcrasına çəkilmiş azman okeanı xatırladan cəngəlliyn yaşıl hüduqlarını müşahidə edirdilər. Onlar hər şeyin cavabını bilirdilər; alovlar içərisində qıvrılan Elba sahilindəki Florensiyadan ayaqyalın qaçan iki uşağın qəlbində boy göstərən qığılımlar Siqiriyanın zirvəsində yanaşı dayanmış nurani qocaların da qəlbində heç vaxt sönməyəcək kimi közərməkdəydi. Onlar uzun ömürləri boyu hər dəfə yol ayrıcında dayanmağa məcbur olanda seçimlərini məntiqlə yox ürəklərinin səsiylə etmişdilər. Onlar yersiz sualların əlində əsir-yesir qalmış istənilən kəsin narahat ruhunu ovunduran lazımı sözləri bilirdilər, ancaq heç kim əbədi sükutla baş-başa qalmış iki müdrikin qəlbinin səsinə qulaq asmağı ağılından keçirmirdi. Banqladəşdə, Tailandda çəkdiyi fotolarla az qala telefonunun yaddaşını doldurmuş Mariya qol-boyun dayanmış qocaları görcək yadına düşdü ki, Şri-Lankaya gələndən bəri hələ bir dənə də olsun şəkil çəkməyib. Smartfonunu çıxarıb qocaları səslədi, hər ikisinin üzündə əbədi təbəssüm yuva qurduğundan "kameraya baxın, gülümsəyin", - deməyə ehtiyac qalmadı. Mariyanın sual yağan işıldayan gözləri Tomas əmi və Merio xalanın nurani gülüşləri fonunda qəşəng bir selfi alındı. Siqiriya dan düşən kimi internetin işlədiyi istənilən yerdə Mariya bütün şəkillərin arasından məhz bunu seçib "həmkarlarımla tarixin ortasında" sözlərini yazaraq İnstagram hesabına yükləyəcəkdi və elə bunu gözləyirmiş kimi Kiyev Universitetindəki tələbələrindən "layk"ları yağacaqdı. Şəkilin lap aşağısında – sanki ağappaq buludların arasından sıyrılmış kimi boy göstərən üç insan silueti də gözə dəyirdi; onların Endryu və Uilyam Kruz, həmçinin arvadını pilləkənlərdəki basabasda arxada buraxmış Sergey olmasını heç kim fərqlətməyəcəkdi.

Ata-bala Kruzlar, demək olar ki, heç nə danışmırdılar; baba uzaqdan buludların toqquşmasını seyr edir, ətrafda tarixə şahidlik edərək, dağılıb tökülmüş hasar izlərinə baxıb nəse demək istəsə də, dillənmiirdi. Oğul atasının elə bil nəse demək istəyirmiş kimi dodaqlarını gəmərməsinə alışırmışdı, əvvəllər düşünürdü ki, nə vaxtsa elə bir gün gələ bilər ki, atası dişinin dibindən çıxanı onun üzünə deyib nəhayət, dilinin ucunda düynələnmiş sözlərdən yaxasını qurtara bilər, lakin o gün heç vaxt gəlmirdi. Endryu Kruz Siqiriyanın başını almış qara buludlar kimi həmişə bozarmış və qaşqabaqlı olardı, buludlar toqquşanda

ıldırım çaxar, yağış yağar, göy üzü açılardı, baba Kruz isə bütün ömrü boyu bozara-bozara gəlib bu yaşa çatmışdı. Uilyam isə komforta öyrəşmişdi və səyahət elədiyi bütün ölkələrin otellərində fikir verdiyi yeganə detal dəbdəbə və yeməklərin çeşidli, həmçinin dadlı olması idi. O, Şri-Lankanın göbəyindəki başı göylərdən nəm çəkən qalada özünü ağ qarğa kimi hiss edirdi, lakin hər şeylə maraqlanan oğlunun və qaradınməz atasının yanında bunu bacardıqca pərdələməyə çalışırdı. Kruzlar ailəsinin üç nəslini təmsil edən kişilər ilk dəfəydi ki, birlikdə səyahətə çıxmışdılar və elə təyyarənin trapına ayaq basan kimi də anlamışdılar ki, genetik bağları nə qədər möhkəm olsa da, onlar heç vaxt vahid komanda ola bilməyəcəklər. Hamısı bunu bilir və susurdu, heç vaxt da bu barədə danışmadılar.

Uilyamın əlini divarların ovulub dağılmaqda olan nəmli kərpiclərinə sürterek ora-bura vurnuxduğunu görəndə Seryojanı gülmək tutdu. Qrup üzvləri arasında yalnız Uilyamla söhbətləri tutduğundan yenə də onunla zarafatlaşmaq istədi. Gözləri baba Kruzun təkəbbürlü baxışlarına sataşanda isə "lənət şeytana" deyib fikrindən daşındı. Seryoja qocanın niyə məhz onu qaraladığının səbəbini anlamırdı, lakin bilirdi ki, heç özünün də Endryu Kruzdan ötrü ürəyi getmir. Onu görəndə elə ilk baxışdan dalağı sancmışdı ki, bu Vyetnam müharibəsinin məğlub əsgərindən nə qədər uzaq dursa yaxşıdı. Daha doğrusu, Saşa dönə-dönə xahiş etmişdi ki, Endryu kimi başında "soyuq müharibə"nin havası qalmış qocayla işi olmasın. Axı hər nə olsa da, onlar bal ayına çıxmışdılar və sonradan adamın qanını qaraldan hansısa xatirənin yaddaşda ilişib qalması yaxşı əlamət deyildi, həm də kimə gerek idi axı? Seryoja nədənsə Daqqadan aeroporta gələrkən qatara minməyə tələsən kütlənin avtobuslarının qarşısını kəsməsi səhnəsini xatırladı və elə bu zaman da başında axmaq bir ideya göyərdi. İstədi ki, baba Kruzun qulağının dibində var gücüylə "Allahu-əkbər" qışqırsın və qorxudan əsməcəyə düşən qocanın tumanını islatmasına ləzzətlə tamaşa eləsin. Bəlkə də, içkili olsaydı, bu ekstravaqant ideyasını heç kimdən qorxub çəkinmədən məmnuniyyətlə həyata keçirərdi, lakin Endryu Kruz hər nə zibil olsa da Uilyamın atasıdı deyə düşündü. Amma ağlına gələn fikir əla idi, indən belə baba Kruz onun üstünə bozarmaq istəyəndə bircə dəfə "Allahu-əkbər" deyəcəkdi, vəssalam. Artıq Tomas əmi və Merio xalanın kölgəsinə çevrilmiş Mariyaya uzaqdan əl elədi, qadın da gülümsəyərək başını tərpətdi. "Saşa lap kütbeyin imiş", - Seryoja özlüyündə fikirləşməyə başladı, - "adam nə qədər ağilsız ola ki, mənim Mariya ilə eşq yaşadığım haqqında düşünə. Kimsəsiz adada ikimiz qalsaq belə, əsla bu satqın fahişəyə tərəf baxmaram. Özünü hamıdan ağıllı hesab edir. Saşa isə az qala hər şeyi korlamışdı. Yox, Sergey, ehtiyatlı olmalısan. Hamının səninlə hesablaşacağı günə qədər ehtiyatı əldən vermə. Arvad tayfasının ürəyindən keçəni bilmək olmur. Hər halda, anası Saşadan daha ağıllı qadındı". Müjdə, Saşa, onların ardıncaysa Səid artıq Siqiriya sarayının xarabalıqlarına yetişmişdilər. Turistlərin hərəsi özünə maraqlı gələn səmtə dayandığından Səid onları təzədən bir yerə toplayıb min beş yüz il bundan qabaqkı tarixi xatırlatmağa ehtiyac duymadı. Göyün ənginliyində qərar tutmuş azman sarayın hər xırda daşı özü dil açıb danışdı. Siqiriya həmişə olduğu kimi onun köksünə ayaq basan əcnəbiləri xəyallar aləminə aparmışdı.

* * *

Səid dumanın arasından sıyrılıb saray xarabalığının arxa tərəfindən qayalığın cənub ucuna tərəf sürünən insan siluetini uzaqdan fərqləndirəndə, bunun adam olması ilk baxışda ağlına batmadı. Əgər hamı kimi pilləkənlə

qalxmışdısa, onların yanından adlayıb qabağa çıxması mümkün deyildi, ən azından bunu fərq edərdi. Qalanın başına dırmanmaq üçün başqa bir yol da vardı, lakin bu yol nə vaxtsa Kasapın istifadə etdiyi və tarixin çoxdan izini-tozunu sildiği gizli bir çıxış idi. Qoca bələdçi həmişə deyərdi ki, qardaşına məğlub olduqdan sonra qaçaq şahzadə istəsəydi həmin gizli çıxırdan keçib həyatını xilas edə bilərdi, lakin qüruru buna imkan vermədiyindən elə döyüş meydanındaca hamının gözü qabağında boğazını kəsib nümayişkaranə intihar edibmiş. Qoca bələdçinin versiyası nə qədər cəlbedici görünse də, bunu isbatlayan hər hansı yazılı mənbə bu vaxta kimi tapılmamışdı., sadəcə, söhbətlər və rəvayətlər baş-başa gələn buludlar kimi sirli-sehrli dumana çevrilib Siqiriyanın başı üzərində dövrə vururdu.

“Qaraca dayına biət elə”, - qayalığın cənub burnundan gələn səs Səidin qulağına soyuq hənirti kimi toxunanda əti ürpəndi. Müjdəylə Səsa bir-iki addım qabaqdaydılar, hırıldayaraq onlara yaxınlaşmış Seryoja gözü ilə Endruyu Kruza tərəf işarə edib qızlara nə söylədisə üçü birdən pısqıldadı. Qrupun o biri üzvləri də qalanın müxtəlif səmtlərində gəzişir, təmiz havanı ciyərlərinə çəkə-çəkə səfərin yorğunluğunu çıxarırdılar. Buludların arasından süzülən əcaib səsi yalnız Səid eşidirdi, başqa heç kimin eşinməsi deyildi. O, bu dəfə artıq yuxu görmürdü. “Qaraca dayına biət elə”, - tərəddüd içində ona olduqca doğma gələn səsə sarı getdi. Və... qoca bələdçi haqlı imiş, heç bir yazılı mənbədə adı keçməyən gizli çıxış həqiqətən də mövcud imiş. Sıx dumanın arasından sıyrılan adam da tarixin belə izini poza bilmədiyi həmin çıxışla qalanın başına qalxıbmiş. O, qayalığın cənub burnunun düz ucunda elə dayanmışdı ki, sanki vahiməli qanadlarını açıb ənginlikdə qıy vurmağa hazırlaşan quzğun idi. Səidin gözlərindəki qorxu qarışıq anlaşılmazlığın yerini indi parıltılı qəzəb tutmuşdu, yumruqlarını düynləyib bir az da qabağa yeridi. Onun qarşısındakı vəhşi quzğun özününkü idi – dayısını, xalasını sayılacaq Lələ idi.

- Gəl sənənlə açıq danışaq, Səid, - Lələnin sifətində heç bir dəhşət və ya qeyri-adi vahimə yox idi. İndi o, daha çox sıx küçələrin tinində dayanmış məzlum dilənçiləri xatırladırdı.

- Axı niyə belə qəzəblisən, bala? Ağıllı oğlansan, bizi də başa düş. Məgər çox şey istəyirik?

- Xoşbəxt olmaq...

-Ay sağ ol, görürsən, hər şey nə qədər sadədi. Məsələn qəlizləşdirmək lazım deyil.

- Siz günah işləmisiniz!

- Məgər, xoşbəxt olmağa cəhd etmək günahdı? Bəs başqa dindən qız sevmək necə, günah deyil?

- Sevmək günah deyil, Lələ. Başqasının faciəsi üzərində xoşbəxt olmağı isə yalnız qatillər arzulayar.

- Qatil? Sən qətdən danışırısan? Sübutun varmı?

- Sübut sizin vücudunuz.

- Bilirsən, hər şeyi bilirsən... nə etməli... Bağışla bala, bil ki, biz az, çox az şey istəyirdik. Yalvarıram, nənənin qəbrinə and iç ki, bizim sirrimizi heç kimə deməyəcəksən.

- Nənənin qəbri?

- Qəbiristanlıqda üç rupiyə Yasin oxuyan mollaın dediklərini yadından çıxart. O, bilmədiyi şeylərdən danışan yaramazın biri idi.

- İdi?

- Səid, niyə başa düşmürsən axı? Hər bir müsəlmanın əvvəl-axır qəbri itməli, kitabımız belə buyurur. Nənən də belə istəyərdi.

- Lələ, mənim üçün maraqlı olan bilirsən nədi? Siz qara əməllərinizin bəraətini qabaqcadan necə rahatlıqla düşünə bilərsiniz?

- Oğul, sən bizim qanımızdansa. İkimizdə eyni adamıq. Başa düşürsənmi, hara qaçırsan qaç, qanını dəyişməyəcəksən ki? Səid, sən elə mənsən, mən də sənəm. Cığırından çıxma, bala, sən bizim ardımızca gəlməlisən, bizim kimi addım atmalısən. Bizdən əvvəlkilər də belə edib, bizdən sonra da belə olacaq. Həmişə belə olacaq...

- Mən öz yolumla gedəcəm...

- Sarı Aşığın göstərdiyi yolu deyirsən? O, bizdən deyil! O qəribdən uzaq dur!

- Siz mənim yuxularıma da girirsiniz...

- Dedim axı, sən elə mənsən, mən də sənəm. Yaxın gəl, sənə öz yolumuzu göstərim. Gəl, öz gözlərinlə bax.

Lələnin sözlərindən sonra Səidin içində qəflətən baş qaldıran tərəddüd qeyri-ixtiyari onu dayısına tərəf itələdi. Ürkək qanadlarını hələ səmanın ənginliyində sınınamamış qartal balası sıldırımın düz başında sərt qaya parçasına oxşayan azman quzğunla yanaşı dayandı. Bura Siqiriyanın kələ-kötür cığırlarından daha çox yuxuda gördüyü Pəri çınqılının enişinə oxşayırdı. Duman bekara seyrəlsəydi, Sarı Aşığın nişan verdiyi istiqamət daha aydın görünərdi. Yuxuda Qaraca bibisiylə Lələ onun yolunun üstündə ikibaşlı bədheybət ilana çevrilib fısıldaşsalar da, indi, əksinə, dayısı ona nəsə üreyinin dərinliyində saxladığı mübhəm sözünü demək üçün həyəcanından qızaranaq əzilib-büzülürdü. Bir göz qırpımında ətrafa çökən qatı duman xəyanətlər qalasını ağuşuna alıb udmuşdu, yalnız Lələnin gözləri parıldayı və utancaq səsi eşidilirdi. "Səid, biz Qaracayla bura tez-tez gələrdik. Bura bizim görüş yerimiz idi. Özün fikirləş, qayalığın ən sərt ucunda yan-yana dayanmaqdan gözəl nə ola bilər? Bilirsən, bir vaxtlar ən böyük arzumuz nə idi? Nə vaxtsa qanad açıb Siqiriyanın başında dövrə vurmaq". Arzunun vahiməsindən Səidin canına üşütmə düşdü, dünən gecə doğma evlərində olduğu kimi yenə də titrəməyə başladı. Siqiriya niyə belə nifrət etməsinin səbəbi yavaş-yavaş aydınlaşırdı, deməli, bura tək-cə tarixin gizlətdiyi xəyanətlərin daş yaddaşı yox, həm də qanadlandığı yer imiş. İndi seçim anı idi – ya qan yaddaşının qollarına vurduğu qandala boyun əyib onlar kimi olmaq, ya da hara aparıb çıxarır-çıxarsın öz yolunu getmək. Səidin seçimi aydın idi, hətta o qədər aydın ki, kor dumanın arasından Sarı Aşığın nişan verdiyi cığırı görə bilirdi və ağzını doldurub "mən öz yolumla gedəcəm" söyləməsinə Lələnin fısıldayaraq "Qaraca dayına biət elə", deməsi yarıda kəsdi. Yavru qartalın uzun sürən tərəddüdlərindən cana doymuş azman quzğun onu son sözünü gözləmədən var gücü ilə dərənin qaranlığına itələdi. Xəyanətlər qalasını ağuşuna almış duman Səidi elə uddu ki, sanki bu dünyada heç belə bir adam olmayıbmiş. Lələ nəfəsini içinə çəkib səssizliyi dinləmək üçün qulaqlarını şəkələdi, sonra sinəsini gərək ciyər dolusu nəfəs aldı. Əmr icra edilmişdi. Hər şey Qaracanın istədiyi kimi olmuşdu.

Lakin bu yerlərdə heç vaxt eşidilməyən canavar ulartısı qulağına toxunanda ayaqları yerə mıxlandı. Heyrətdən, ya qorxudan bərəlməmiş gözlərini ətrafa səyridib səsin hansı tərəfdən gəldiyini dəqiqləşdirmək istədi. Adamın canına vəlvələ salan səs sanki ədalətsizliyin üzərinə püskürmüş vulkan kimiydi, bütün Siqiriyanı başına götürmüşdü, daşlar, qayalar bu qərək gurultudan sıxılıb xışıldamağa başladı. Lələ anlayırdı ki, sarıbaşlı canavarın bu yerlərə qədər gəlib çıxma bilməsi heç xeyirli əlamət deyil. Qorxusundan nə etmək lazım gəldiyini də bilmədi, canına düşən əsməcadən eləcə titrəyə-titrəyə qalmışdı. Qaraca kobud pəncəsiylə çiyindən tutub silkələməsəydi, bəlkə qurdla qiyamətə qalacaq heykəl kimi yerindən tərpənə bilməyəcəkdi.

- Sən yenə də qorxursan? - Qaraca rişxəndlə soruşdu.
- Mən qorxmaq... yo... yoox...
- Bəs niyə titrəyirsən?
- Məən... məə...məə...

- Yaxşı mələmə. Hər şeyi öz gözlərimlə gördüm. Afərin! İndisə əkilmək vaxtıdır, - arvad Lələnin hələ də ayaqlarını tərpədə bilmədiyini görcək, onu un çuvalı kimi çiyinə aldı və tarixin izini poza bilmədiyi gizli cığıra tərəf yüyürdü. Onlar bütün xəyanətlərin qanad açıb uçmaq istədiyi qaladan küləkdən də iti uzaqlaşdılar. Sarı başlı canavarın ulartısının ardınca Sarı Aşığın daşlarda əks-səda verəcək bayatısını eşidə bilmədilər. Daha doğrusu, eşitmək istəmədilər. Başlarını götürüb var gücləriylə qaçırdılar, əlini nahaq qana buladıqdan sonra cinayət yerindən qaranəfəs uzaqlaşan bütün qorxaqlar kimi qaçırdılar. İndiyə qədər dinməz-söyləməz nə qədər xəyanətə şahidlik etməkdən cana doymuş qayalardan bu dəfə ürək dağlayan inilti gəlirdi:

***Mən aşığam baxtı kəm,
Taleyi kəm, baxtı kəm.
Mən fələyə neylədim,
Fələk mənə baxdı kəm?***

Qəflətən çökən duman turistlərin saray xarabalıqları arasında vaxt keçirməsini mənasız eləmişdi. Əvvəlcə Müjdəyə elə gəlmişdi ki, Səid də aşağı tələsən dəstə üzvləri arasındadır və onu gören kimi dərindən nəfəs alıb "yaxşı ki, bu dəfə hər şeyi xatasız yola verdik" söyləyəcəkdi.

O, kor dumanın sevgilisini udmasından heç vaxt xəbər tuta bilməyəcəkdi...

Turistlər ensiz pillələrlə aşağı düşüb "Pələng pəncəsi" darvazasının yanına çatanda toran qovuşmuşdu. Qala bir azdan ətli-canlı yarasaların uçuşduğu, oğru meymunların cildləşdiyi qaranlıq xarabalığı xatırladacaqdı. Qoca bələdçi isə deyəsən, hələ də iş başındaydı, bəlkə də, çoxdan evinə getmişdi, amma güzgülü divarlarda ilişib qalmış səsinin əks-sədasını hamı aydınca eşidirdi: "Əvvəllər burada beş yüzdən çox qadın rəsmi olub, bizim günümüze isə onlardan yalnız iyirmi biri gəlib çata bilib. Kasap qardaşına məğlub olandan sonra..."

BEŞİNCİ HİSSƏ

Odlu torpağa doğru

Kandi, noyabr, 2017

***Mən aşığam baxtı kəm,
Taleyi kəm, baxtı kəm.
Mən fələyə neylədim?
Fələk mənə baxdı kəm.***

Səid kilidlənmiş qalın kirpiklərinin arasından süzülən ilğıma bənzər işıqda sərv qamətli, əynində bərq vuran uzun sarı əlbisəli, buxara papaqlı, mavi gözlü bir kişinin sazını köksünə basıb bayatı söylədiyini gördü və gören kimi də tanıdı. Bu, rəyasına çökmüş kor dumanda azıb qalan vaxtı ona getməli olduğu yolu göstərən həmin nurani qoca idi – Sarı Aşığın özü idi. Qanı qaçmış dodaqlarını tərpədərək, ürayinə yaxın buraxmaq istəmədiyi qorxudan qurtulmaq üçün "ölmüşəmmi, qalmışammi", - deyə, pıçıldamaq istədi. Lakin qəhər boğazına dirəndiyindən ürkək kirpikləri təzədən qapandı, yarıda qırılmış nakam məhəbbətin acısı yazqabağı guruldayan dəlisov dağ çayı kimi yanağından süzülüb boynunu, boğazını islatdı. Başibəlalı sevginin göz yaşları burada də

bənd olmayıb Siqiriya qalasındaki bütün xəyanətlərin izini silə-silə dünyanın o başındakı Odlu torpağa tərəf axıb Həkəri çayına töküləndə göyün nərilisindən qulaq tutuldu. Dağlar baş-başa gəlib elə haray saldılar ki, Pəri çınqılından qopan qaya parçası Siqiriyanın düz köksünə – “Pələng darvazası”nın kandarına sancıldı. İnsanlar planetin müxtəlif tərəflərini eyni vaxtda lərzəyə salan təbiətin sərt üzünün sunami, zəlzələ və ya tufan olduğunu ayır edə bilmədilər, hələ üstəlik göydən də daş yağması hamının kürkünə birə salmışdı. Çobanını itirmiş qoyun sürüsü kimi hərə öz başının hayındaydı - hamı qışqırır, qaçır, heç kim canını qoymağa yer tapa bilmirdi, çünki Yer üzündə artıq insanların gizlənəcək yeri qalmamışdı. Göydən daş yağdı, Pəri çınqılının ətəyindəki daş-kəsəyin hamısı günəşin qabağını kəsib qara buluda çevrilmişdi. Bu müsibətin məntiqi izahını tapa bilməyən kütlə əlini göyə açıb hərə öz Allahına yalvarırdı. Günahkar bəndəsinin kəramətinə hamıdan yaxşı bələd olan Allah isə susurdu. Məlum məsələdir ki, yer üzündə haqq-ədalət əvvəl-axır öz yerini tapır, amma bu, elə gec, o qədər əzabla baş verir ki, onun zamanın yaralarını sağaltmağa gücü çatmır. Göy üzündə sükut, yer üzündə isə tufan qopmuşdu. Sarı Aşıq özünü vaxtında yetirməsəydi, nakam aşıqın dağ çayı kimi kükrəyən göz yaşları dünyamızın bütün izlərini silib yox edəcəkdə.

Səid hələ canıyla əlləşirdi, iki dünya arasında vurnuxan ruhunun ağrıyla dolu üreyinin nə zaman dayanacağını gözləməkdən başqa çarəsi qalmamışdı. Lələ dayısı qana susamış qara quzğun caynaqlarıyla onu xəyanətlər qalasının qaranlıq sıldırımından itələyəndə öldüyünü zənn etmişdi. Əgər kor dumanın arasından sıyrılan sarıbaşlı canavar onun vahimədən qar kimi ağarmış vücudunu havadaca yaxalamasaydı, Səid doğrudan da öləcəkdi. Həmin vaxtı sarıbaşlı canavarın ulartısını Lələ də, Qaraca bibi də eşitmişdi və bu yerlərdə heç vaxt qulaqlarına toxunmayan əcaib səsdən hürküb Siqiriyanın tarixlərdən gizlənmiş cığırqlarıyla aradan çıxmışdılar. Qurdun ulartısı Sarı Aşıqın qulağına nakam məhəbbətin naləsi kimi toxunduğundan daha Həkərinin qırağında bənd olmadı, sazını köksünə basıb özünü dünyamızın bu başına yetirdi.

***Mən aşıq, dərdiməndə,
Hər dərdin, dərdi məndə.
Eşqdən cünun olanın,
Tapılar dərdi məndə.***

Sarıbaşlı canavar aşıqı görən kimi Səidin başı üstündən aralanıb kor dumanın içinə çəkildi. Ölüm haqdı, aşıq fikirləşirdi, axırını düşünməyə, dünya adlı müvəqqəti sığınacaqdan dörd əlli yapışan, nə qarnı, nə də gözü doyan görməmişlərə min lənət!

Qocalıb yatağa düşməyə nə var? Balalarının, nəvələrinin gözü qabağında son nəfəsini verib nəhaq dünyanı törəmələrinə tapşırıb köçünü çəkməyə nə var? Qocalmaq sevinc deyil, amma elə bir dövrə gəlib çatmışıq ki, cavanlar zamanın dəyərini anlamadığı kimi, qocalar da müdrikliyinin fərqlində olmur. Yaş artdıqca mərdimazarlığından qalmayan, nəvəsi yaşda uşaqların yolunda qara tikana çevrilən mərifətsiz ahıllar dururkən, Səid yaşda oğulun canıyla əlləşməsi haqq aşığının qəlbinə toxunmuşdu, gözlərini yaşartmışdı. Ölüm haqdı, ömrün pöhrə çağında yarıda qırılması isə haqq-zad deyil, sadəcə, günahdı. Elə günah ki, bədəlini ondan sonra gələn nəsillər ödəsə də, üstü açılmış yara kimi həmişə qanı axacaq, yada düşdükcə göyüm-göyüm göynəyəcək. Sevən qəlbin ah-naləsini nə sanmışdınız? Aşıq bu dünyanın yamanlarından qoruya bilmədiyi sevgilisi Yaxşını torpağa tapşırıqları günü xatırladı; onda da hava indiki kimiydi – göydən sarı yağış yağdı, palçıq dizə çıxmışdı, Həkəri kükrəyib daşmış, qabağına çıxan bəndi-bərəni yuyub aparmışdı. Allah o müsibəti bir də heç bir sevən

qəlbə yaşatmasın. Aşıq dünyanın o başından buraya çırpınan ürəklərə hayan durmaq üçün, insanların təzədən nakam məhəbbət dastanını eşitməməsi üçün gəlmişdi. O, bilirdi ki, adamlara yerişini yamsılamaq, uşaqlarına adını qoymaqdan ötrü qəhrəman lazımdır idi. Heç kimin Sarı Aşığın izini tutmağa cəsarəti çatmırdı, baxmayaraq ki, Yaxşıya olan məhəbbəti yüz illərdi ki, dillərdə dastana çevrilmişdi. Adamlara yağı düşmənin üzərində tənənəli və qəti qələbə çalmış qəhrəman lazım idi - bir oturma öküzü parçalayıb yeyən, nərəsindən dağları, daşları lərzəyə salan, təpəgözlərin, divlərin kürəyini yerə vuran həc-porcu qəhrəman. Sarı Aşıq da qəhrəman idi, bu dünyanın yamanları, əcinnələriylə qeyri-bərabər döyüşdə eşqi yolunda canını fəda eləmişdi... Lakin adamlara qəhrəmanlığın baş gicəlləndirən parlaqlığı maraqlı gəlirdi, kimsə canını fəda etmək istəmirdi. Sarı Aşığın bayatıları, üçtelli sazından süzülən həzin nəğmələri yüz illərdi Həkerinin sularına qarışıb dünyanın dörd bir yanını gəzib dolanır, ürəkləri titrədir, ruhları ovsunlayıb onun yoluyla getməli olan, özünü sevgisi yolunda fəda etməyə hazır qəhrəmanı soraqlayırdı. Sarıbaşlı canavarın ulartısı gələr-gəlməz aşıq anladı ki, artıq vaxt-vədə tamamı, gün elə bu gündü, dara düşən üreyin imdadına yetişmək vaxtıdır. Muradına çatmayan sevginin göz yaşları bir daha bu torpağın üstünə düşməməliydi, dünyanı və onun adamlarını növbəti günahdan xilas etmək lazım idi.

Aşıq Səidin canıyla əlləşən arıq vücuduna baxıb alınının puçurlanmış tərini siləndə o, hələ də "ölmüşəmmi, qalmışammi", deyib sayıqlamağındaydı. Aşığın mübarək nəfəsi üzünə toxunan kimi nəbzi ağır-ağır da olsa vurmağa başladı, yalnız məhəbbətin və sevginin yuva qurduğu köksünə sığmayan ürəyi cana gəldi. Ruhu bədənində qayıdanda Səidin soyuq tər basmış vücudunu təzədən titrəmə tutdu. Qorxurdu. Yaşadığı ömrünün yarıda qırılmış anının təkrarlanmasından - təzədən Siqiriyanın sıldırım ucunda quzğuna çevrilmiş Lələ dayısı ilə yanaşı dayanmaqdan qorxurdu. Qorxurdu, çünki yaddaşı geri qayıdırdı, həyat başlayırdı.

"Müjdə", - deyib dikəlmək istəyəndə, yanında bardaş qurub əyləşmiş tərədən dırnağa sapsarı aşıq, ondan arxa tərəfdə isə kor dumanın içərisində işildəyən gözləri sezilən canavarı görüb toxtadı, "şükür, yuxu imiş", - deyib salavat çevirdi. "Biz yuxuda deyilik, oğul, yuxu kimi gördüyün şeylər elə həyatın özüdür", - aşıq gülərək cavab verdi. "Axı bu, necə olur? Heç cür ağıma batmır, bayaq mən ölmədimmi? O, zalım dayım başımı tovlayıb məni qayadan aşağı itələmədimi? Bəlkə, bunlar da yuxu imiş? Bəs Müjdə? Sevgilim qalada yalnız qaldı, aman Allah!", - Səid əllərini ovuşdurub, ürəyənən vücuduna sıxaraq inlədi.

Haqq aşığına hər şey əyan olduğundan nəse danışmağa lüzum görmədi, üçtelli sazını köksünə basıb dağları, daşları sızladan yanıqlı bir hava çaldı, deyəcəyi sözləri səse yükləyib aşıqın yaralı ürəyinə ilk baharın sızqa yağışı kimi çilədi. Aşığın havası çayları məcrasına qayıtdı, göy üzünü qamarlamış topa qaraca buludlar aralanıb günəşin işığına yol verdilər, sızqa yağışı canına hopduran susuzluqdan cədar-cədar olmuş torpağın sinəsindən boynubükük bənövşə, nərgizgülü, çobanyastığı, bir də ətriylə sevənlərə yol göstərən Sakura fidanları baş qaldırdı. Aşığın havası Səidin qorxudan tir-tir əsən ağarmış bənizinin rəngi-ruhunu yavaş-yavaş yerinə qayıtdı. O, bu vaxta kimi eşitmədiyi mahnının niyə ona bu qədər doğma gəldiyini, beşiyinin başında nənəsinin həzin laylası kimi ruhunu sərinlətdiyini izah etmək üçün nə qədər düşündüsə də, söz tapa bilmədi. Heç belə bir söz də yox idi, sözə lüzum qalmamışdı, sazın sirli-sehrli səsi adamın ürəyindən keçən və hətta heç vaxt dilinə gətirməyə macal tapmadığı bütün sözlərin hamısını əvəz eləmişdi. Səid səsin möcüzəsinə təslim olub gözlərini yuman kimi gödək ömrünün bütün enişini-yoxuşunu, yaxşısını-yamanını adlayıb İsfahandan bir göz qırpımında sevgilisinin yasına yetişən haqq

aşığının nalə çəkdiyi günün şahidi oldu. ...Qolları arasında canını tapşıranda Yaxşının gülüşü dodağında donub qalmışdı. Aşığın saf qəlbi bu dəhşətə dözə bilmədi, elə bir nalə çəkdi ki, yer, göy lərzəyə düşdü. Göy guruladı, şimşək çaxdı, ildırım nərildədi, qopan küləyin ardından sarı yağış tökməyə başladı. Ruzigar da aşığın naləsinə qoşulub dağları, dərələri yaladı, yüz illik çinarların gövdəsini laxlatdı. Aşıq çox davam gətirmədi, qəşş eləyib Yaxşının yanında yerə yıxıldı. Üzünə güləb səpib handan-hana özünə gətirdilər.

***Mən aşıq yasa məni,
Açıbdı yasəmən.
Fələyə neyləmişdim,
Batırdı yasa məni?***

Adamlar Aşığa təskinlik verdilər, amma o sakitləşmək bilmirdi: hava da qan ağlayırdı, Maxsudlunun üstünü almış qara buludlardan torpağın sinəsinə sapsarı göz yaşı axırdı, ana təbiət aşığa qoşulub hönkürür, ağı deyirdi həmin gün...

Səid gözlərini açmağa qorxurdu, əgər bu, gerçək yox, onun düşündüyü kimi yuxu idisə, bunu heç axar suya da danışmaq olmazdı. Üç gün idi ara verməyən sarı yağışda islanan doğma şəhəri Kandinin sərin payız mehi Siqiriya qalası qarışıq onun da vücudunu yalayıb keçəndə, Səid titrəyən bədənini ovundurmaq üçün yumruqlarını düynlədi. Sarı yağışdan qorxuya düşən Budda məbədinin kahinləri başlarını çölə çıxarmırdılar, bütün günü şam yandırır ibadətdə olurdular və hətta yağış kəsəndən sonra da üç gecə dualarına davam etdirdilər. Məmləkətin canlıları arasında yalnız təkgez ağ fil bakirə qızın özünə qəsb etməyindən duyuq düşmüş və xortumunu yuxarı qaldıraraq necə ulamışdısa az qalmışdı Bandarın oğlu Murini iri pəncələrinin altında tapdalasın. Həmin günü fil yetimxanasındakı heyvanların heç birinin boğazından bir damcı su da keçməmişdi, eləcə şələ qulaqlarını sallayıb fısıldamışdılar, insanların əməlindən xəcalət çəkdiələrindən başlarını qaldıraraq bir Allah bəndəsinin üzünə də baxmamışdılar. Fillər utanırdı, insanlarsa nəyinsə düz getmədiyini bilirdilər, ancaq hansı səhvi buraxdıqlarının, harda günah işlətdiklərinin fərqi deyildilər. Səid gözünü açmağa ürək eləmədi, qorxurdu ki, sevgilisinin məzarı başında nalə çəkən aşıq tək o da kirpiklərini aralayanda özünü, Allah eləməmiş Müjdənin nəşi başında görə bilər. Hər dəfə köhnə şeylərin təzə əlbisə geyinib təkrarlandığı cansız zamanlarda geri qayıdan tarix özüylə bir yerdə yarımçıq qalmış arzuları, keçmişin kəm-kəsirini, sağalmaz yaralarını və nadürrüst səhvlərini də gətirir. İnsanlar da eynən babaları kimi həmin yarımçıq arzuların siyahısını bir az da artırır, həmin kəm-kəsirlərin üstünə nələrsə əlavə edib, həmin sağalmaz yaraları və nadürrüst səhvləri bir daha təkrarlayıb gələcək nəsillərinə miras kimi ötürürlər. Bax, buna görə ki, zaman həmişə qılıncını sıyranda bizi hazırlıqsız yaxalayır və heç nəyə rəhm eləmir. Tarix geri qayıdanda özüylə bir yerdə yarımçıq eşqləri, yarıda qırılmış nakam məhəbbət dastanlarını da gətirir ki, bəlkə, kimsə muradına yetməyən sevdanın yarımçıq yerindən davam edə bilsin. Üçtelli sazdan süzülən həzin nəğmə Səidi tarixlərin qaramatından, zamanların keçidlərindən adladır yavaş-yavaş bugünümə doğru dartırdı. Səid başa düşdü ki, sarıbaşlı canavarın onu ölümün caynağından qurtarması, tarixin başqa bir üzündən, dünyanın o başından Sarı Aşığı haraylayıb buralara qədər gətirməsi heç də adicə təsadüf deyildi. Doğma şəhərinin adamlarını hürküdən, hər tərəfi kəhraba rənginə boyayan sarı yağış da təsadüf deyildi, bu, elə həmin yağış idi - Maxsudlunun üstünü almış qara buludlardan torpağın sinəsinə axan sapsarı göz yaşının davamı idi, bəlkə də, elə özü idi. Əvvəl-axır gözünü açmaq, həqiqətin üzünə dik baxmaq, haqq aşığının tərtəmiz ilahi eşqinin yarıda qırılmış yerindən təzədən başlamaq lazım gələcəkdi. Kim hara yozur-yozsun, kim inanır-

inansın, bunun adı qismət idi, nə qədər əlləşsən də ondan qaçmaq olmazdı. Səidin yuxusuna girən odlu torpaq təzədən yadına düşdü, daha doğrusu, vücudu xəyanətlər qalasının qalın dumanında ilişib qalsa da, ruhu çoxdan qartal dimdiyi kimi dənizə əyilmiş odlu torpağa uçurdu. Aşığın nəğmələri onu nağıllardan gələn sirli-sehrli Simurq quşu kimi qanadlandırıb dilim-dilim alovların Quzğun dənizə meydan oxuduğu diyarın başı üzərində dövrə vurdururdu. Bura dünyanın harasıydısa dağları, dərələri, ağacları, meşələri o qədər doğma gəlirdi ki, Səid bir anlıq duruxub qalmışdı, göyün ənginliyində özünə vətən axtarmaq üçün qanadlanmış ruhunu yalnız bu torpaq özünə tərəf, isti ağuşuna sarı çəkirdi. Ona elə gəldi ki, alovları heç zaman sönməyən bu qəribə torpağın üstündə nə vaxtsa iməkləyib, əlini qayalarına dayaq verib yeriməyi, öz ayaqları üstündə durmağı öyrənib, nə vaxtsa Pəri çınqılının başına çıxıb Həkəri çayına baxa-baxa bayatılar deyib, yuxuda eşq mələyinin buta verdiyi sevgilisinin dalınca gedib, sazını köksünə basıb adamların üreyinə ümid, gözlərinə işıq verən mahnılar oxuyub, sanki nə vaxtsa bura onun öz doğma obası olub. İndi Odlar diyarı onun torpağından uzaq düşmüş nigaran ruhunu özünə cəzb edirdi. Burada məqsəd var idi; tarix təzədən yazılmaq üçün təkrarlınırdı, yarıda qırılmış qara sevdanın yarımçıq yerindən davam eləmək qismətini kimsə yaşamalı idi. Keçmişin səhvlərini düzəltmək, dərin, dibsiz boşluqlarını doldurmaq üçün üç yüz ildə ilk dəfəydi ki, fürsət yaranmışdı, onu əldən buraxıb yük kimi gələcək nəsillərin çiyinə atmaq rəva deyildi. Onda torpağın bağrını yarıb dilim-dilim şahə qalxan alovların Quzğun dənizə meydan oxumasının anlamı qalmazdı. Onda bu fani dünyadakı insan həyatı gündəlik güzəranın dalınca qaçıb yaşam və ölüm arasında axmaqcasına vurnuxmaqdan başqa bir şey olmazdı. Elə zamanlar olurdu ki, quzeydən əsən soyuq, yabançı küləklər fırtınalı, qasırğalı dənizə meydan oxuyan alov dillimlərini söndürürdü, lakin dəlisov külək yatan kimi ani bir qığılcım bəs edirdi ki, torpaq təzədən alovlansın məcrasına sığmayan dənizə yerini göstərib meydan oxusun. Burada alovun belə əbədi və azman olmasının heç kimin vəcəhinə yetə bilmədiyi, tarixlərdən gizli qalan sirri var idi – bu sirin adı ümid idi. Nə quzeydən, nə güneydən gələn təhlükələr, nə də Quzğun dənizin şahə qalxan vəhşi dalğalarının azğınlığı bu torpağın sabaha olan ümidinin üstündən xətt çəkməyi bacara bilməmişdi. Simurq quşunun gözləriylə səmanın ənginliyindən baxanda qartal dimdiyi kimi dənizə meydan oxuyan bu torpaq Sarı Aşığın öz vətəni idi, haqq aşığı üçtelli sazından süzülən yanıqlı nəğməsiylə öz torpağını təzə aşiqə nişan verirdi.

Artıq xəyanətlər qalasında yubanmağın yeri yox idi. Səidə gedəcəyi yolun onu hara aparacağı əyan olmuşdu. Bu yolun sonunda işığı hələ öləzimməmiş ümid boylanırdı, onun təklənməsinə, şam təkəriyib yox olmasına imkan vermək olmazdı. Sarı Aşıq nəğməsini qurtaran kimi Səidin qolundan tutub kor dumanın arasından keçirdi, cəngəlliyin hələ insan ayağı dəyməyən rütubətli cığırlarıyla aparıb düz yola çıxardı. Səid başına gələnlərin rəya, yoxsa həqiqət olduğunu aydınlaşdırmağa bir də cəhd göstərmədi, buna macalı da qalmamışdı, yolunu gözləyən sevgilisinin imdadına yetişmək üçün tələsmək lazım idi. O, aşığın nişan verdiyi kimi elədi – gözlərini açmadan burnuna toxunan Sakura ətrini tutub ayaqlarının apardığı yerə tərəf tələsdı. Sakuranın nəfis qoxusunu alar-almaz aşiqin üreyində yuva salmağa çalışan xəyanətin və qorxunun çamuru buz kimi buxarlanıb qeyb oldu, indi o, heç kimdən çəkinmirdi, sevgisini xilas etmək üçün dünyanın ən murdar əcinnələriylə döyüşməyə hazır idi. Onu irəlində hamıdan çox yaşamağa haqqı olan məhəbbət gözləyirdi, arxasınca isə haqq aşığının üçtelli sazının həzin nəğməsinin sehrinə bürünən sarıbaş canavarın gözləri parla-yırdı.

Səid Müjdəni qəsəbə xəstəxanasının reanimasiya şöbəsinin darısqal palatasında tapanda çoxlu qan itirməkdən huşunu itirmiş qız hələ özünə gələ bilməmişdi. Həkimlər əllərindən gələni əsirgəməsələr də, o dünya ilə əlləşən vücudu təzədən öz ruhuna qovuşdurmaq onların bacaracağı iş deyildi. Ümid yalnız möcüzəyə qalmışdı. Yalnız kasıbların son sığınacağı kimi ad çıxarmış, kənardan baxanda yaman günlü nəhəng komanı xatırladan qəsəbə xəstəxanasında isə çoxdandı möcüzə baş vermirdi, insanların şəfa tapmaq üçün gəldikləri komadan meyitlərin çıxması artıq hamının öyrəşdiyi realıq idi. İki gündü Müjdənin canıyla əlləşdiyi palatanın qapısı ağzında boynu bükülü dayanmış atası Daruna Pale, göz yaşı qurumasa da, hələ də təkəbbüründən bütün baş verənlərin günahını qızının dikbaşlığında görən anası Suzan da möcüzənin baş verəcəyinə inamını itirməmişdi. Biçarə valideynlərinin başına pərvanə kimi dolanan Sonali isə Muridən dönə-dönə xahiş eləmişdi ki, harda olursa-olsun mütləq Səidi tapıb gətirsin. Muri atası Bandarla Siqiriya qalasının başına qədər çıxmışdılar, cəngəlliyn insan həniri toxunan bütün səmtlərini ələk-vələk eləmişdilərse də, Səidi gördüm deyən olmamışdı. Yalnız "Pələng pəncəsi" darvazasının arxasındakı güzgülü divarlarda həkk olunmuş freskalar haqqında turistlərə hər gün eyni şeyləri anladan qoca bələdçi Səidi həmin gün gördüyünü, hətta söhbət elədiyini söyləsə də, bunun axtarışlara heç bir xeyri olmamışdı. Artıq öz ölkələrinə qayıtmağa hazırlaşan turistlərin dedikləri də qoca bələdçinin sözləriylə üst-üstə düşürdü, lakin heç kim Səidin qəflətən yoxa çıxmasını fərq eləməmişdi. Hətta Vəli Özdəmir kamerasıyla çəkdiklərini əvvəldən axıra kimi ələk-vələk etmişdi, heç bir kadrda heç olmasa, uzaqdan belə Səidin görüntüləri yer almamışdı. Muri də, atası Bandar da ölüm faktını istisna edirdilər, heç bu qara fikri özlərinə yaxın da buraxmaq istəmirdilər. Səid qalanın bütün çığırlarına, yol-yolağasına əlinin içi kimi bələd idi, həm də birinci dəfə deyildi ki, turist turuna bələdçilik edirdi. Həmin günün şahidlərinin hamısının yekun fikri beləydi ki, qatı duman gələne qədər Səid onların yanında olub. Deməli, nə baş vermişdisə, duman gələndən sonra olmuşdu. Hamının başını itirdiyi vaxtlarda Sonali turizm agentliyinin xəsis menecerinə yalvar-yaxar edərək, Səidin ev ünvanını alıb onlara getmək istəsə də, ayılandan sonra bunu eşidən bacısının qəzəblənəcəyindən ehtiyat eləmişdi. İlk baxışdan Muriyə də qızın təklifi ağlabatan görünmüşdü, lakin Müjdədən daha çox valideynlərinin qəzəbinə tuş gələcəyindən çəkinmişdi. "Axı Səidgilə hansı üzlə getmək olar? Bəlkə, onlar da öz oğullarını axtarırlar? Məncə, Müjdə özünə gələne kimi bir az da gözləyək. Həm də Səidin tapılması nəyi dəyişə bilər ki?", - söyləmişdi. Bacısının əzabları içində qovrulmasından başını itirmiş Sonali Murinin belə soyuqqanlı, bir qədər də etinasız cavab verəcəyini gözləmədiyindən dəli kimi qışqırmışdı, "Səidin tapılması nəyi dəyişəcək? Məgər bizim hamımızın başına hava gəlib, eləmi? Mənim bacım ölüm yatağındadır! Bunun günahı Səid deyilmi? Əgər qorxursansa, gəlmə, onu özüm tapıb üzünə tüpürəcəm! Zavallı qızı ortalıqda tək buraxıb qaçmaq nə deməkdi, anlayacaq...". Muri qəzəbindən nə danışdığını bilməyən Sonaliyə təskinlik üçün çox sözlər söylədi, lakin qızıcığaz onların heç birini eşitməyib hirsindən düynələnmiş yumruqları ilə xəstəxananın divarlarını döyəcləyərək ağlayırdı. İki gündü Daruna Pale və Suzanın yanından ayrılmayıb onlara ürək-dirək verməkdən savayı heç bir iş görməyən Bandar gələcək gəlininin ürək dağlayan göz yaşlarını götürə bilmədi, "qızım, ünvanı mənə ver, bu bir işə yarayacaqsə, Səidgilə mən özüm gedərəm. Özü də indi, bax, elə indi gedərəm", - söylədi. Bandarın yola düzəlməyinə az qalmış cırıldayan döşəmənin üstündə ayaqlarını sürüyə-sürüyə Müjdənin yatdığı palataya girən gonbul tibb bacısının "Ayıldı! Ayıldı! Bu ki lap möcüzədi!", - qışqıraraq dəhlizə qaçması bir oldu.

Həkimlərdən qabaq Suzan, onun ardıncaysa Daruna Pale özünü palataya atdı, hətta Bandar da, oğlu Muri və Sonali dəbirlikdə çarpayının yanında dayanıb heyrətlə gözlərini bəreəltmişdilər. Hamı ağlayırdı, iki gecədir ki, hamının ürəyində közərən ümid indi bir anlıq da olsa şölə saçan alova çevrilmişdi. Dünyanın gözdən-könüldən uzaq qəsəbəsinin kasıb komalarından fərqlənməyən xəstəxanasında, nəhayət ki, gözlənilən möcüzə baş vermişdi. Həkimlər palataya daxil olanda elə kobudluqla hamının çıxmasını tələb etdilər ki, çəliyinə söykənmiş Daruna Pale belə üz vurmadı, səssizcə gözlərinin yaşını silib arvadının qolundan yapışdı. Yalnız bundan sonra Müjdənin özünə gəlməsindən ürəklənmiş Bandar daha xəstəxanada bənd olmayıb birbaşa Sonalinin ona verdiyi ünvana götürüldü. Ağlından nə keçdisə, oğlu Muri də heç kimlə sağollaşmadan onun ardınca çıxdı. Görünür, atasının heç vaxt yolunun düşmədiyi müsəlman məhəlləsində yad adamların arasında təkə baş çıxara bilməyəcəyindən ehtiyat eləmişdi. Onlar Səidi axtarmaq üçün gedirdilər, Səidsə başı sinəsinə əyilmiş heykəl kimi Müjdənin çarpayısının yanında çoxdandı mürgü vururdu. Amma heç kim bunun fərqi deyildi.

* * *

Bandarla oğlu Səidi görə bilməsələr də, aldıkları cavabdan elə sarsılmışdılar ki, bunu Müjdənin ailəsinə necə deyəcəklərini yol boyu elə hey götür-qoy elədilər və nəhayət, ata da, oğul da Səid özü gəlib çıxmayana kimi susmaq qərarına gəldilər. Cavab elə ağır və gözlənilməz idi ki, təzə özünə gəlmiş qızçıqaz bunu eşitcək, əhvalı pozula, bəlkə də, yenidən komaya düşə bilərdi. Seven qəlbi təzədən yaralamamaq üçün ən münasibi hələ ki, bir müddət susmaq idi. Hər halda, Səid su deyildi ki, göyə buxarlansın, əvvəl-axır üzə çıxacaq, başına gəlmiş qəzavü-qədri anladacaqdı - deyə Bandar düşünmüşdü. Oğlunun "bəş nə vaxta kimi susacağıq" sualının qabağında, sadəcə, çiyinlərini çəkmişdi.

Bandar orta yaşını adlamış, bəstəboylu kişi idi; ölkəsində vətəndaş müharibəsi qurtarandan sonra o, da hamı kimi mülki həyata alışmağa çalışsa da, heç bir təhsili olmadığından nə düz-əməlli iş tapa bilmiş, nə də ki, hansısa bir peşəyə yiyələnmişdi, elə ona görə də gününü müharibənin şikəst və yetim qoyduğu fillərin cəmləndiyi dünyanın yeganə fil yetimxanasında zavallı heyvanlara qulluq etməklə keçirirdi. İyirmi altı illik müharibə məmləkətin bütün insanların həyatında qırmızı cizgilər qoymuşdu, kimsə atasını, kimsə hər iki valideynini, kimsə, uşaqlarını, evini-eşiyini itirmişdi. Onlarla müqayisədə Bandarın vəziyyətinə hələ yaxşı demək olardı, çünki o, məsələn, Müjdənin atası Daruna Pale kimi ayağını itirməmişdi, heç bədənində qəlpə yarası da yox idi, ürəyini yağır eləyən yeganə nisgili üç yaşından anasından yetim qalan oğlu Murini böyüdüb adam eləmək idi, vəssalam. Belə götürəndə Muri heç anadan yetim də deyildi, Bandar özündən yaşca cavan arvadının onu və qundaqdakı oğlunu qoyub qaçandan sonra qəsdən belə söz buraxmışdı ki, böyüyəndə oğlu şərəfinə düşən ləkənin əzabını yaşamasın. Bandar hamını bağışlayırdı, hamını başa düşürdü, hətta özündən cavan arvadını zaman-zaman qınasa da, qəzəbli deyildi, ürəyinin hansısa guşəsində onu da anlamağa çalışırdı – neyləmək olardı müharibə gedirdi, adamlar nə elədiklərini bilmirdilər, hamıya yalnız bir parça çörək və sabaha inam lazım idi. Bandar fil yetimxanasında nə qədər nəhəng və əzəmətli görünsələr də, bir o qədər də zavallı və qorxaq ürəyi olan heyvanlara qulluq elədikcə, bu dünyadan aldığı yaraları ovudurdu. Elə Muri də ayağı yer tutandan mehrini bu cüssəli, müharibənin gözüqıpqıq etdiyi varlıqlara salmışdı,

atası bir də başını qaldırdı ki, bir zamanlar təkgöz ağ filin quyruğundan tutub yerimək öyrənən oğlu indi onun kimi nəhənglərin sevimlisinə, yetimxananın gözetçisinə çevrilib. Turistlər üçün burada gördükləri hər şey heyramiz dərəcədə maraqlı idi; dünyanın dörd bir yanından fillərlə şəkil çəkdirmək, onları yemləmək, sonra da belinə minib gəzmək üçün uzun növbələrdə dayanan qayğısız insanlar Bandarın da, oğlu Murinin də yeganə dolanışiq mənbəyi idi. Fil nəcisindən buddist simvollarını xatırladan suvenirlər düzəldib satan Daruna Palenin balaca emalatxanası da yetimxananın yaxınlığında idi. Sunetta (Müjdə) kimi bacısı Sonalinin də uşaqlıq illəri, demək olar ki, fillərin arasında, xəsis turistlərin heyramiz dərəcədə yalançı təbəssüm yağan gözlərinin qabağında keçmişdi. Murinin ilk dəfə Sonaliyə "sənə vurulmuşam" pıçıldamasını da hamıdan qabaq təkgöz ağ fil eşitmiş və xortumunu göyə qaldırıb fil dilində nəse ulamış, quyruğunu yelləmişdi. Müjdənin damarlarını doğramasını eşidəndə isə qəzəbdən qızarmış gözləri heç yanı görmədiyindən az qalmışdı ki, quyruğundan tutub yerimək öyrənən adamı iri pəncələrinin altına salıb xurd-xəşil eləsin. Sonra üç gün üç gecə sarı yağış yağmışdı, fillərdən başqa bütün canlılar qorxu və səksəkə içində bu ağır, dözülməz günlərin tezliklə başa çatmasını gözləyir, çaşıb qalmış insanlarsa dayanmadan dua edirdilər. Fillərinse danışmağa sözü yox idi, onlar pələ qulaqlarını yapırdaraq allahlarından aman diləyən insanların əvəzinə utanırdılar.

İndi Bandar da, oğlu da təzədən ağır sınaq qarşısında idilər, ata-bala Səidin dayısı hesab olunan Lələ adında adamdan eşitdikləri sözləri, hələ Səidin qardaşı sayılan gədənin ağır ittihamlarını olduğu kimi deməyə qorxurdular. Bu, hələ qaysaq bağlamayan yaranın üstünə duz basmaq olardı. Nə Bandar, nə də oğlu bu vaxta kimi kimsənin xətrinə dəyməmişdi, kimsəni acılamamışdı, buna heç vaxt zərurət də yaranmamışdı. Neyləmək olardı ki, həqiqətin dadı həmişə olduğu kimi, yenə də acı çıxmışdı və onu müvəqqəti də olsa, pərdələmək üçün ata-balanın gücü yalnız susmağa çatırdı.

Bir vaxtlar Səidin hökmlü nənəsinin hüdudsuz hakimiyyətini sürdürdüyü müsəlman məhəlləsinin Şərq tərəfindəki hündür ağ hasarlı imarətin qarşısında onların qabağına çıxan Lələnin titrəməyə başladığını görəndə, Bandar elə zənn etmişdi ki, zavallı parkinsondu. Lələninse canına əməllicə vəlvələ düşmüşdü, həmişə ona elə gəlirdi ki, həyatın bütün gözlənilməz dönüşlərinə bələd olduğundan artıq onun nəyəsə təəccüblənmək, ya da heyrətdən ağzını açıb marıtlamaq limiti qurtarıb. Lakin Siqiriyada sarıbaşlı canavarın qulaq batıran ulartısını eşidəndə qorxudan necə üyütmüşdüsə, indi də Səidin adı çəkilər-çəkilməz əlləri, ayaqları qeyri-ixtiyari titrəməyə başlamışdı. Elədiyi qələtin üstünün açılmasından duyulmuş bütün darqursaq cinayətkarlar kimi əvvəlcə o da qaçmaq istədi və hətta buna cəhd də göstərdi, amma nə qədər əlləşsə də dizdən aşağı titrəyən ayaqları sözünə baxmadı.

"Xeyrixah adam, hər vaxtınız xeyir. Səid lazımdı, çağıra bilərsinizmi?", - Bandar sualı elə nəzakətlə, özü də bilmədən elə hüquqşünas dəqiqliyi ilə vermişdi ki, Lələnin beynində dərhal bir-birini döyəcləyən iki təhlükəli fikir göyərmişdi. Birincisi, "xeyrixah" kəlməsinin yaratdığı kinayəli ton idi ki, heç də, sadəcə, gəlişigözel sözə oxşamırdı, yəni nə qədər malalamağa çalışırsan çalış, Lələsən ki, Lələ, hansı yuvanın quşu, hansı əməlin sahibi olmağın kürreyi-ələmə sirr deyil, biləsən. İkincisi, kimliklərindən asılı olmayaraq, artıq Səidi axtaran adamlar vardı və onların əvvəlcə təəccüblü, sonra isə şübhəli suallarının hamısına dəqiq cavab vermək lazım gələcəkdi. Vəziyyətin belə dəyişəcəyini gözləmədiyindən Lələnin dili topuq çalır, hətta mızıldanmağa belə cürəti çatmırdı. Başa düşürdü ki, Qaracanın icazəsi olmadan ağzını açıb nəse "quş" buraxmasının bədəli ağır

ola bilərdi. Böyük imarətin qapısının açılması ilə Səidin qardaşının küçəyə çıxaraq səksəkəli nəzərlərlə sağa-sola kərəlməsi Lələnin qanının arasına girdi və o, dərhal əlini kürəkəninə tərəf uzadıb, "qardaşıdı", - deyə kəkələdi. İki qərib kişinin qabağında qayınatasının dizlərinin titrəməsinə məhəl qoymayan kürəkən salamsız-kalamsız "nəyinizə lazımdı Səid", - deyə saymazyana sual etdi. Bandar nə belə qarşılanmanı, nə də bu cür mənasız sualı gözləməirdi, odur ki, çiyinlərini çəkib oğlunun üzünə baxdı. Muri isə bu yerin adamlarına yaxından-uzaqdan bələd idi; məktəbdə oxuyarkən Sonalının üstündə müsəlman məhəlləsinin oğlanları ilə o qədər dalaşmışdı ki, tərs olduqlarını bilirdi, onu da bilirdi ki, müsəlmanın evinin yanında söz güləşdirməyin axırı mütləq yumruq davasına gedib çıxmalıydı, hətta qan da tökülə bilərdi. Elə ona görə də atasını tək buraxmağa ürək eləməmişdi. Səidin qardaşının saymazyana sualına təmkinini pozmadan sakitcə cavab verdi, - "Səidi çağır. Lazımdı". "Elə bizə də lazımdı, görəndə deyərsiniz, eşqbazlıqdan başı açılanda bir evlərinə də baş çəksin", - kürəkənin ötkəm cavabı Lələni də ürəkləndirdi, bu vaxta kimi onun elədiklərini təkrarlamaqdan savayı əlindən bir iş gəlməyən başaşağı kürəkən indi az qala Qaraca arvad kimi hökm eləyəcək qədər böyümüşdü. Bandar hələ də nəyin baş verdiyini, belə hikkəli qarşılanmanın və qəzəbin nədən qaynaqlandığını başa düşməmişdi. Muri isə, əksinə, bu adamların onları tanıdığını və dava salmaq üçün nəse bəhanə axtardıqlarını göydə tutmuşdu. Bura müsəlman məhəlləsi idi, hər an hər şey baş verə bilirdi; bağlı qapılardan, kimsəsiz zənn etdikləri komalardan əli dəyənəkli adamlar bir göz qırpmında küçəyə tökülə, onları ölüncəyə qədər xurd-xəşil edə bilərdilər. Aranın qarışması üçün bircə kəlmə yerinə düşməyən söz, cüzi də olsa sifətin ifadəsinin dəyişməsi yetərli idi. Muri yavaşdan atasının qolundan yapışıb getmək üçün işarə edəndə, Səidin qardaşı sinəsini bir az da qabağa verib "ona deyərsiniz ki, tövbə eləməyəne qədər ona bizim aramızda yer yoxdu!", - söylədi. Bandar hələ də ilk dəfə gördüyü gədənin yekəbaşlığından bir şey anlamamışdı və ağzını doldurub "axı Səidin günahı nədir ki, onun əlindən zəncir gəmirirsiniz", - deyə soruşmaq istədi, lakin Muri onu qabaqlayıb dilləndi: "görsək, elə belə də deyərik. Əgər siz bizdən əvvəl görsəniz deyərsiniz ki...". "Biz onu görmək istəmirik", - Səidin qardaşı sanki öz doğma qardaşı deyil, uzun illərin qanlı-bıçaq olmuş nəsil düşməni haqqında danışmış kimi qeyzləndi. "Elimizin adəti var. Başa düşürsünüzmü, dədəmizdən, babamızdan qalmış adətlərimiz", - Lələ sanki bayaqdan titrəyən sərchə balası deyildi, elə bil, ikinci nəfəsi açılmışdı, səsindəki civilti və kəkələmənin yerini sərt ittihamçının amiranə hayqırtısı tutmuşdu, - "Heç kim bizim dəyərlərimizi ayaqaltı eləyə bilməz! Bu harda görünübü ki, qız adamları oğlan qapısına elçi gəlsin?! Ayıb deyilmi, sizin üçün! Biz başqa dindən qız almarıq. Qızınız oğlumuzun saqqızını oğurlayıbsa, qoy əvvəlcə İslama gəlsin!" Nə Bandar, nə də oğlu gözlənilməz gərginliyi aradan qaldırmaqdan ötrü söhbəti başqa səmtə yönəltməyin yolunu-yolağasını tapa bilmədilər. Onlar heç elçi də deyildilər, başqasının ailə münaqişəsini həll etmək üçün vəkil də tutulmamışdılar. Onlar yalnız və yalnız xeyirxahlıq etmək istəyirdilər. Artıq burda qalmağın, hikkəsindən yerə-göyə meydan oxuyan adamlarla ağız-ağıza verməyin mənası yox idi. Axtardıqları bircə Səid idi və indi başa düşürdülər ki, onu tapmaq üçün lazım olan ünvana gəlməyibləmiş. Bandarla Muri yola düzələndə qardaşın boğuş səsi arxadan üfunətli hənirti kimi qulaqlarını dalayıb, ürəklərini qarsdı: "Sizi bir də buralarda görməyim! Biz namusumuzu, şərəfimizi küçə adamlarına yedirtmərik! Gedin pələqulaq fillərinizin yanına! Acından günorta duran peysərlər!..". Bandar oğlundan sarı narahat idi və az qala yalvararaq onun üzünə baxıb geri qayıtmaması üçün qolundan tutmaq istədi.

Amma buna ehtiyac yox idi, Muri çox sakit görünürdü. Səidin qardaşının evlərinin qabağındakı gədəliyin nəyə hesablandığını yaxşı bilirdi, lakin yad adamlar arasında təklənməyin məsuliyyəti qoca atasının yox, onun üzərində idi. Ola bilirdi Bandar filləri hamıdan yaxşı tanıyırdı, onların nədən naxoşlamasını, necə sağaltmağın yollarını da yaxşı bilirdi və bəzən elə günlər olurdu ki, fillərin pələ qulaqlarını tumarlayaraq, onlara nələrsə danışır qəh-qəhə çəkib gülürdü. Muridən başqa görənlərin hamısına bu mənzərə qərribə gəlirdi. Muri də filləri sevirdi, amma həm də yaşadığı balaca, rütubətli və rəngli dünyanın bir-birinə qəti bənzəməyən qarabuğdayı adamlarını da tanıyırdı. Müsəlman məhəlləsindən olan Səidin Sunettanı (Müjdəni) sevdiyini biləndə isə eynilə təkgöz ağ fil kimi qulaqlarını şəkəlib gözlərini bərəltmişdi. Həmin günü xatırlayanda, Sonali həmişə deyirdi ki, sifətin elə ifadə almışdı ki, lap ağ filə oxşayırdın, bircə xortumun yox idi ki, yuxarı qaldırasan. Amma Muri tezliklə anladı ki, Səid qız üstündə dalaşdığı o biri tay-tuşlarının tayı deyil, ayrı dünyanın adamıdır. Bir ananın bətnindən gələn qardaşların bu qədər fərqli olması nədən qaynaqlanırdı görəsən? Bu sual evlərinə çatana qədər yol boyu Murinin beynini döyəcləsə də, bir yerə vaxt ola bilməmişdi, nigarançılıqdan qaşları çatılan atasının üzünə baxandasa cavabı ondan soruşmaq niyyətindən də vaz keçmişdi. Nə Lələ, nə də Səidin qardaşı özlərini nə qədər qəzəbli göstərməyə çalışsalar da, sanki nədənsə ehtiyat edir, əsil həqiqəti deməkdən çəkinirdilər. Bandara elə gəlirdi ki, onların belə artistlik eləməsinin yeganə səbəbi elə bu idi - bildiklərini bacardıqca ört-basdır etmək istəyirdilər. "Muri sağ olsun. Əsil kişi kimi davrandı", - deyərək Bandar özlüyündə fikirləşirdi və yanınca addımlayan oğluna fərq etdirmədən gözücu onun təzəcə saqqalı görsənən qarabuğdayı sifətinə, günəşin altında qamış kimi dikəlib bərkimiş ariq boy-buxununa baxıb qürreləndi, "oğul, mənim oğlum! Bir vaxtlar barmağımdan yapışib tullana-tullana yanımcə gedərkən ürəyindən nələr keçdiyini deyər bilmərəm, amma indi səninlə yanaşı addımlamaqdan nə qədər qürur duyduğumu bir bilsən!"

"Muri, sağ ol. Məni tək buraxmadın", - Bandar dilləndi. Murisə hələ də öz aləmində – ürəyini bulandıran sualların mənəngənəsində sıxılmaqdaydı, "sən olmasaydın, kim bilir başıma nə gələrdi?" - Bandar dedi.

"Onları tanıyıram, ata, səni heç vaxt tək buraxmazdım".

"Tanıyırsan? Bəs necə oldu ki, bu vaxta kimi..."

"Səid onların tayı deyil. O, başqa oğlandı", - atası sözünün davamını gətirməyə macal tapmamış dilləndi. "Onlar bizdən nəşə gizlədirlər. Bəlkə də, Səidin yerini bilirlər, bəlkə də, Səid özü onların sifətinə tüpürüb evdən qaçıb, bircə bunu öyrənə bilsəydik", - dedi.

"Bu işlərin axırını düşündükcə canıma üşütmə gəlir. Bəs yazıq Daruna Palenin günahı nədi? Ya Suzanın? Zavallı Sunetta ölüm yatağından təzəcə ayılıb. Bütün bu deyilənləri söyləsək, buna necə tab gətirəcək?"

"Fikrin nədi, ata?"

"Susmaq, hələ bir müddət susmaqda fayda var. Bəlkə, Səid özü üzə çıxacaq. Qoy hər şeyi özü desin. Belə görürəm ki, bizim bilmədiyimiz çox şeylər var".

"Hiss edirəm ki, onlar nəşə gizlədirdilər. Amma nə..."

Toran qovuşana yaxın qayıdan Muriylə atası yolüstü qəsəbə xəstəxanasına dəyəndə Müjdəyə qulluq edən gənclik tibb bacısı onları qapının ağzında qarşılayaraq, bir az əvvəl qohumlarının evə getdiyi və xəstənin də yatdığını söylədi. "Qərribədi, Sakura ətri gəlir", - Muri sanki pıçıldayırmış kimi dilləndi. Atası ilin bu vaxtında bunun mümkünsüz olduğunu demək istəyərkən, tibb bacısı onu qabaqladı, "qərribə niyə olur ki? Sunettanın palatasındakı çiçəklərin ətridi", - söylədi.

"Ona çiçək gətiriblər? Kim?" - Murinin gözləri təəccübdən parladı.

“Mən hardan bilim?”, - tibb bacısı eynilə onun kimi təəccüblə dilləndi, - “elə bildim siz vermisiniz”, - dedi.

“O, burdadı. O, bura gəlib, ata”, - Muri nə qədər yavaşdan pıçıldasa da, gonbul tibb bacısı onun atasına söylədiklərini göydə tutdu. “Siz kimdən danışırırsınız? Mənim gözümdən tük də yayınmaz. Qızın palatasına öz qohumlarından, bir də bizim həkimlərdən başqa heç kim daxil olmayıb”, - dedi.

“Aydındı, aydındı...”, - Muri əlavə söz danışmayıb söhbətin nədən getdiyini hələ də anlamayan atasının qolundan yapışdı və xəstəxanadan uzaqlaşdılar.

“Başa düşürsənmi, ata, o, bura gəlib. Sunettanın burda olduğunu bilir. O, hər şeyi bilir. Bu, yaxşı oldu. Şükür, çox şükür!”.

“Sənə nə oldu, Muri, niyə birdən-birə eynin açıldı, elə bil, başqa adam oldun? Kimdən danışırısan? Nəyə şükür edirsən?” - Bandar bayaqdan bəri oğlunun qəribə davranışlarını aydınlaşdırmaq istəyirdi, amma eşitdiyi cavabdan da axıra qədər heç nə anlamadı. “Səidi deyirəm, ata, Səid burdadı! Çiçəkləri də o, gətirib. Sakura ətrini duymursanmı?” - Muri elə sevinirdi, günün bütün ağırlığı, məyusluğunu unutmuşdu. Bayaqdan lazımsız suallara cavab axtarmaqdan sıxılmış ürəyi indi fərəhlənib, tamam başqa duyğularla aşıb-daşırdı. Bandar da belə tezliklə də olmasa, Səidin əvvəl-axır üzə çıxacağına inanırdı, lakin payızın son çağında, doğma qəsəbələrindən Sakura ətrinin gəlməsini heç cür ağılına sığışdırı bilmirdi.

Lələnin küçədə baş verənləri Qaraca arvada anlatmasına, uzun-uzadı izahatının gözüne qatıb kürekənini də tərifləməsinə lüzum qalmadı. Arvad onu sorğu-sual eləmədən birbaşa mətləbə keçmiş, buddistlərin Səidi öldürdüyünü və cinayəti ört-basdır etmək üçün qəsdən onların qapısına gəldiklərin söyləmişdi. “Hər şey gün kimi aydındı. Deməli, oğlumuzu öldürüblər, sonra da izi azdırmaq üçün onu axtarmağa başlayıblar. Zavallı Səid, yazıq balam. Heç olmasa, uşağımızın meyitini versinlər! Aman Allah bəlkə, onu doğrayıb qurduşa yem ediblər... Bu vəhşilərdən nə desən gözləmək olar! Ah Səid, dedik axı yad qızından sənə yar olmaz! Bizi gözü yaşlı qoyub hara getdin, ay bala?!” Qaraca arvad elə bağırırdı ki, ətürpədən naləsi böyük imarətin nəhəng ağ hasarlarını aşıb müsəlman məhəlləsinin bütün sakinlərinin qulağında cingildədi. Nəse dəhşətli şeyin baş verdiyini anlayan insanlar bir göz qırpımında imarətin yan-yörəsində sıralanıb pıçhapıça başladılar, hamı darvazanın kandarında ayaq saxlamışdı, kimsə cəsarətini toplayıb həyəətə girməyə tələsmirdi. Bu evdən axırıncı dəfə belə dəhşətli ağlaşma səsləri gözlənilmədən nəninin rəhmətə getdiyi gün eşidilmişdi, onda da Qaraca bax beləcə nalə çəkmiş və adamlar dörd bir yandan tökülüb gəlmişdilər. Bəs indi nə baş vermişdi? Hamı çaşqınlıq içərisində idi. Hamıdan betər isə səhərdən bütün bu baş verənlərin axmaq bir yuxu olduğuna özünü inandırmış Lələ hürkmüşdü. Qaraca arvad qara yaylığını ona uzadanda o, kütləvi səhnələr və meydan tamaşalarıyla zəngin olacaq bu tragikomediyada hansı rol oynayacağını anladı və dərhal da hərəkətə keçdi. Bu tamaşanın müəllifi də, rejissoru da, aktyoru da əslində bir nəfər – Qaraca arvad idi, yerdə qalanların hamısı özlərini tamaşaçı kimi aparsalar da, əslində içi Lələ qarışıq hamı dekorasiya idi. Ağlayanlar, özünü sarsılmış kimi göstərən, qəzəbdən yumruqlarını düynləyənler, lap elə həyəcədən ürəyi gedən, hətta ara səngiyən kimi künc-bucaqda pıçhapıç salıb qeybət edənlərin hamısı cansız dekorasiyadan başqa bir şey deyildi. Böyük sirləri pərdələmək, uydurulmuş yalanlara hamını eyni vaxtda inandırmaq kütləvi səhnələrsiz mümkün deyildi, - tarixin yazılmamış bu qanununu Roma imperatorlarından tutmuş bizim vaxtlara kimi insanlara hökm eləyən cahangirlərin hamısı əlinin içi kimi bilirdi. Qaraca arvad da bilməmiş deyildi, bunu heç harada oxumamışdı, heç kimdən eşitmə-

mişdi, sadəcə, hökm eləmək vermişlərinə yiyələndikcə, necə olmuşdusa bu keyfiyyəti də mənimsəmişdi və indi növbəti dəfə ələbaxan, sevimli dekorasiyalarıyla əylənməyə hazırlaşdı. Adamlar imarətin darvazası qabağında izdiham yaratmışdılar, hələ də kimsə qapının zəngini basmağa özündə güc tapmamışdı. Elə bu zaman eynilə nənənin öldüyü gündə olduğu kimi Lələ darvazanın sağ tayındakı dirəyin üstünə qara yaylıq bağlayandan sonra qapıları taybatay açdı. Buna bənd kütlə kimin, niyə və nə üçün ölməsinin fərqinə varmadan Qaraca arvadın dörd bir yanı başına götürmüş yanıqlı zənguləsinə hay verərək şüvən qopardı. Kişilər qorxudanmı, ya da hələ yuxu gördüyünü güman etdiyindənmi ağappaq ağarmış Lələni dövrəyə alan da eşitdiklərindən dəhşətə gəldilər və eynilə Qaracanın düşündüyü kimi yumruqlarını düynləyib qəzəbdən bağırmağa başladılar “Qan düşmənciliyi!”, “Buddistlər qan saldırlar!”, “İntiqam!”, “İntiqam!”... Bunu xalq istəyirdi, Qaraca demirdi, o, heç vaxt kimsənin yanında “intiqam” kəlməsini işlətməmişdi, bunun üçün kiməsə bir balaca da olsa işarə etməmişdi, minnətçi düşməmişdi –, sadəcə, xalqın istəyi ilə onun üreyindən keçənlər üst-üstə düşürdü, bu qədər. Bu, onun xalqı idi axı, istəklərini, duyğularını, bir sözlə, qarınlarının dərini, hətta gecə gördükləri mənasız və yozulması heç nəyi ifadə etməyən yuxularını da əzbərdən bilirdi. Qaracanın üzünü cırıb fəğan elədiyini görə arvadlar eynilə onun kimi ağı deyib ağlamaq, saçlarını yolub ortaya tökmək üçün yarışa girdilər. Hərçənd ki, onların çoxu hələ də kimin ölməsindən xəbər tutmamışdılar, amma həqiqətən ağlayır, ürəyi göynədən ağılar deyirdilər. Mərsiyə deyən arvadın dalınca xəbər göndərsələr də, gəlib çıxmamışdı, ağlaşmanın kulminasiyası ondan sonra başlayacaqdı, bu, atüstü göz yaşı tökməyi isə tamaşanın əsas hissəsinin baş məşqi kimi də başa düşmək olardı.

Xəbər müsəlman məhəlləsinə ildırım sürətiylə yayıldı, buddistlərin belə bir cinayətə əl atması az qala hamının məniyyətinə toxunmuşdu. Ortada yalnız şayiələr dolaşırdı, heç “meyit” də yox idi, lakin tayfanın gəncləri qisas almaq üçün artıq sözü bir yerə qoymuşdular, onların buddistlərə hücum etməsi an məsələsinə çevrilmişdi. Hadisələr kənardan idarəolunmaz xaosu xatırlatsa da, Qaraca sevimli dekorasiyalarının onun barmağının işarəsi olmadan hərəkət etməyəcəyindən əmin idi. Onu da bilirdi ki, cavab zərbəsini qəzəbindən zəncir gəmirən kütlənin hirsli soyumamış, isti-isti endirməsəydi, indi şəbeh çıxardan adamlar sabah hər şeyi gördükləri mənasız yuxular kimi unuda bilərdilər. Kütləvi səhnə Qaracaya təkcə böyük yalanın üstünü pərdələmək yox, eyni zamanda Səidin unudulması, icazəsiz sevgilərin yasaqlanması, dədə-baba izindən çıxmaq həvəsinə düşənlərə dərs vermək üçün lazım idi. Hamı qulağında sırğa etməliydi ki, bu torpaqlarda başqa cür fikirləşmək, ayrı yola düşmək elə bir qəbahətdir ki, öləndə heç meyitin də ələ gəlmir, heç başdaşın da olmur, yad adamlar bir yana, heç öz doğmaların, yaxınların belə səni xatırlamaq istəmir. İş orasındadır ki, günaha batan şəxsi xatırlamamağı heç kim qadağan etmir, adamlar özləri, könüllü şəkildə belə edirlər.

Mərsiyəxan arvad qaranəfəs özünü yas yerinə yetirəndə imarətin geniş həyətinin sağ tərəfində artıq kişilər üçün yas çadırı qurulmaqdaydı, arvadlar isə evin enli dəhlizində Qaracanın ətrafında dövrə vurub yerdən oturmuşdular və qara çarşaba bürünmüş mərsiyəxanı görə kimi sinələrinə, dizlərinə döyə-döyə ritm tutmağa başladılar. Mərsiyə deyən arvadın səsi anadangəlmə zildən idi və adi danışığında belə heç vaxt yavaşdan söz deyə bilmirdi, dediklərinin hamısı avazla və ucadan çıxırdı. Qaraca ona yanında yer göstərib özü ayağa durdu. Yolmaqdan pırpızı çıxmış başına yaylıq salıb otağına keçdi. Onun arxasınca hamının canına üşütmə salan mərsiyəxanın zil səsi imarəti başına götürdü.

Qaracanın ardınca qara kölgə kimi sürünüb otağa daxil olanda, Lələ artıq kürəkəninin əmrə müntəzir əsgər kimi bir küncdə farağat dayandığını gördü. Kürəkən bu gün artıq ikinci dəfəydi onu qabaqlayı, indiyə kimi hiss etdirmədiyi cəsarəti ilə heyrətə salırdı. Lələnin özünün lazımsız adama çevrildiyini güman eləməyinə az qalmış Qaracanın ona sarı çevrilib göz vurduğunu gördü. Deməli, işin içində iş vardı, deməli, sevimli Lələsi hələ də sahibi üçün lazımlı idi və onun yerini kimsənin belə asanlıqla tutması ehtimalı hələ ki, real görünmürdü. Qaraca otaqda bir az var-gəl eləyib, enli pəncərənin qabağında dayandı. Lələ də, kürəkən də onun özündən bədheybət kölgəsinə qısılib sakitcə dayanmışdılar.

“Heç olmasa, uşağın meyitini versinlər insafsızlar. Ölümünü ağlamağı da bizə çox görürlər. Allah bunu götürər heç!”.

“Bibi, dostlarım hazırdı. Elə günü bu gün buddist məhəlləsinin daşını daş üstə qoymayacağıq!”, - arvadın son sözünü gözləmədən kürəkənin belə qabaqdangəlmişliyi Lələyə xoş gəlməsə də, qımıldanmadı. Ayrı vaxt olsaydı, “böyük danışanda kəs səsini qulaq as, küçük”, - deyib gədən ağzının üstündən vurardı, amma bu dəfə nəinki onun, heç Qaracanın da cıqırı çıxmırdı. Böyüklərin sükutu kürəkəni ürəkləndirmişdi, sanki təzəcə hürmək öyrənmiş köpək yiyəsinin atdığı sümüyü hamıdan qabaq yaxalamaq üçün zəncirini gəmirirdi, -“bu gün səhər ikisi gəlmişdi, dərslərini verməsək, sabah daha çox adamla gələcəklər. O qancığı isə axtarıb tapıb başına elə oyun açarıq ki...” Bibi ucadan öskürməsəydi, kürəkən sidqi-ürəkdən həyata keçirmək üçün tələsdiyi “qisas” planının bütün detallarını açıb ortaya tökər, hələ üstəlik hərəkətə keçmələrinə razılıq verməsi üçün bibinin qarşısında diz çöküb yalvarardı da. Birdən-birə Lələnin gözləri qızmış kürəkəninə yazığı gəldi, cavan yaşında qardaşını itirmiş adam başqa nə edə bilərdi ki? Hadisələrin sonrakı axarını öz beynində götür-qoy elədikcə, Lələ düşünürdü ki, yəqin Qaraca indi özünü gülməkdən zorla saxlayıb. Və indi geriye çevrilib uşağa toxtaqlıq verəcək, “isti başda ağır olmaz”, deyib qisas almağın hələ tez olduğunu söyləyəcəkdi. Buddist məhəlləsinə gecəylə qəfləti hücum etmək, evləri yandırmaq, qız-gəlini zorlamaq elə bir qılgıncım ola bilərdi ki, fitili bütün ölkəni oda yaxardı. Lələ Qaracanı yaxşı tanıyırdı, nifrətinin qasırga kimi ürəklərə vəlvələ saldığını bilsə də, onun heç vaxt belə axmaq təşəbbüsə xeyir-dua verməyəcəyinə əmin idi. Həm də səhər buddist məhəlləsindən gələnlərə qardaşını görmək istəmədiyini, onun əvəzindən heç kimin tövbə eləməyəcəyini bağıran kürəkəninin indi qeyrət damarının tutması, qisas üçün qovrulması Lələyə çatmırdı, elə Qaraca da qərar verməyə tələsmədiyindən hələ ki, öskürüb sükuta dalmaqla kifayətlənmişdi. Kürəkən yumruqlarını sıxaraq yenə nəse axmaq bir şey söyləmək istəyirdi, lakin sükutun vahiməsi onun qımırından güclü gəlmişdi, odur ki, dil-dodağını gəmirəkdən savayı heç nəyə gücü çatmırdı.

“Sabah gecə hücumla keçərsiniz! Qanı qanla yuyarlar! Allah köməyiniz olsun!”, - Qaracanın sözlərini eşitcək kölgəsində gizlənmiş adamları elə bil, ildırım vurdu. Yaz günlərinin aydın səmasında qəflətən gurlayan ildırım çobanı yandırıb yaxanda, yamacda gövşək vuran qoyunların hərəsi mələşə-mələşə bir tərəfə dağılar, bu dəfə tərsinə olmuşdu, ildırım qoyunların üstünə düşmüşdü və nə qədər qəribə görünsə də, mələşən varlıqların yanib yaxılması çobana ləzzət eləyirdi. Qoyunlar belənin göydən yağdığını görsələr də, heç vaxt ağillarına gəlmir ki, bəla sandıqları elə çobanın özüdür. Lələ ilk dəfəydi ki, Qaracanın buz kimi soyuq ağlıyla deyil, hissiyyatıyla qərar verdiyinin şahidi olurdu, kürəkənsə rəhbərin ona qahmar çıxmasından elə vəcdə gəlmişdi ki, yanında cücə kimi sıxılmış dayısını belə fərq eləmədi. Hərçənd ki, Lələ onun üçün təkə dayı və qayınata deyildi, atasından daha çox güvəndiyi, hər addımını, hər xırda jestini döbə-döbə

təkrarladığı, hər əmrinə müntəzir olduğu ilahi bir kumir idi. Qaraca bibisinin ona qahmar çıxdığını görcək, kürəkən aslana dönmüşdü və qarşısında təzim eləməkdən yorulmadığı kumirinin ilahi cazibəsinin necə əriyib yoxa çıxmasının fərqi nə varmadı, arvadın əlindən öpüb özünü qırğı kimi otaqdan bayıra atdı.

“Tərəddüdlər... Hələ də ürəyini didib dağıdır sənin. Yenə qorxursan, yenə də titrəyirsən?”, - Qaraca asta-asta qapıya yaxınlaşıb qulaq verdi. Arvadların ağlaşması, hönkürtüsü imarətin divarlarını titrədirdi, mərsiyəxan elə zəngulələr vururdu ki, elə boğazlar işlədirdi ki, ağacların budağında civildəşən sərcələr də civiltilərini içinə çəkib dayanmışdılar. “Bir qulaq ver, hələ öz ölüsünü ağlayır. Qardaşımın cavan balasının bu dünyadan köçməsi heç kimin eyninə deyil. Görürsən Lələ, həyat necə vəfasızdı”, - Qaraca ehmal addımlarla keçib taxtında oturdu. Lələ doğrudan da tərəddüd içində idi, sabah gecə yarısı baş tutacaq qorxaq hücumun, nahaq qan tökülməsinin xofu indidən canına üşütmə salmışdı. Lakin qərar verilmişdi və onun rəhbərə heç vaxt müzakirə olunmayan qərarına təzədən baxmasını deyəcək qədər cəsəreti yox idi. Lələ yenə də özünün lazımsız adama çevrildiyi, duyğularının kütəldiyi qənaətinə yaxınlaşanda Qaraca astadan danışmağa başladı, “mənim zavallı Lələm, hər şeyin belə asan olduğunu, Qaracanın ağlının getdiyini düşünürsən, eləmi? Sən həmişə tərəddüd içində olmusan, həmişə qorxmusan, görəsən, mən olmasaydım neyləyərdin, hə? İndi kürəkəninəlinə sən yerini tutmaq üçün yaxşı fürsət düşüb. Ona öz yerini göstərə bilərsən?”

- Bir Allah şahiddi ki, mən yalnız səni anlamaq istəyirəm. Çalışıram, amma heç nə başa düşmürəm, - Lələ yavaşdan kəkələdi, - sabah dünyamız dağılacaq və sən buna rahatlıqla icazə verdin. Qırğın olacaq... - dedi.

- Mənim zavallı Lələm, dünyanı təzəcə fəth eləmişkən, onun dağılacağını haradan çıxardın?

- Bəs sabah gecə... onlar beyni qanlı, burunlarından qabağı görməyən uşaqdılar. Gözləri qızıb. Sabah gecə...

- Onlar Səidin tayı deyillər. Bizim yolumuzla gedirlər. Qoy özlərini göstərsinlər.

- Demək istəyirsən ki, əlimizi-qolumuzu sallayıb qırğınlara kənardan tamaşa edəcəyik. Axı...

- Hansı qırğınlardan danışsın? Lələ, səni tanımasaydım, elə fikirləşərdim ki, doğrudan da yavaş-yavaş lazımsız adama çevrilirsən. Amma yox, sən, sadəcə, sadələvhəsən! Gözümdən düşmək istəmirsənsə, onları qabaqla.

- Mən? Heç nə başa düşmürəm, anlaya bilmirəm. Yalvarıram, nə etməli olduğumu söylə. Əmrinə müntəzirəm.

- Sabah gecə bizim dəliqanlılar buddist məhəlləsinə çatana kimi Müjdənin işini bitir. Mənə onun dirisi yox, ölüsü lazımdı, amma bunu kimsəni duyuq salmadan elə. Biz göz yaşı tökə-tökə ona qardaşım oğlunun meyiti deyib anamın qəbrinin yanında dəfn edərək. Hamıya Səidin Siqiriya qalasından atılıb intihar elədiyini söyləyərək. İnsanlar görəcək ki, qardaşım oğlunun meyitini, həyatını riskə ataraq sıldırım qayaların ağzından sən tapmısan. Başa düşürsənmi, bu nə deməkdi? Bütün nəslimiz sənə ömür boyu minnətdar olacaq. Cırtmaquş kürəkəninə bir də heç vaxt yekə başını sən yanında dik tuta bilməyəcək. Səidi isə Allahın verdiyi bədənə qıydığı üçün hamı günaha batmış müsəlman kimi xatırlayacaq.

- Bir qızıcığazı öldürməyə nə var? Yəni, insanlar buna inanar?

- Əlbəttə. Bu düz söz deyil ki, sübut eləmək üçün tər tökəsən, yalana hamı rahatlıqla inanır. Sən bir qulaq ver, gör necə ağlayırlar? İnsanlar hələ ortada olmayan meyitə görə belə şəbeh çıxarırlarsa, sən hansı inamdan danışsın? Budur bizim dünyamız. Heç onun dağılmağına imkan vermək olarmı?

- Deməli, qırğın da olmayacaq...
- Bizim cavanlar mənim balaca keçilərimdi, onlarla işin olmasın. Sabah gecə növbə sənindi.
- Mən hər şeyə hazıram, - Lələnin içini didib-dağıdan bütün tərəddüdləri sanki qızmar günəşin altında bir damcı su idi, buxarlanıb yox oldu. Qaraca imarətin enli dəhlizində görünəndə mərsiyəxan boğazını arıtlamaq üçün ilıq su içir, o biri arvadlarsa döyməkdən yağır elədikləri dizlərini ovuşdururdular. Hətta bəziləri qabaqdangəlmişlik eləyib üz-gözlərini də cırmışdılar, lakin çox-bilmiş arvadlar üzlərinə əl atmağı Qaraca gələne saxlamışdı. O, nəhayət, öz yerində əyləşib heç bir mənə ifadə etməyən nəmli baxışlarını sevimli məchul nöqtəsinə zillədi, şəbehin gecə yarısına kimi davam edəcək növbəti "raund"du beləcə başladı.

* * *

Qızının iki günlük can çəkişməsindən sonra nəhayət, özünə gəlməsi Pale ailəsində hamını toxtatsa da, Suzanın əsəbdən hələ də gicgahları zoqquldayırdı. Hələ ki, dilinə gətirməyə tələsməsə də, ağlına yeritmişdi ki, başlarına gələn bütün bu müsibətin bir baskarı varsa, o da, doğmaca qızı Sunettadan (Müjdə) başqa kimsə deyildi. Suzan qara bulud kimi dolmuşdu və xırdaca bəhanə axtarırdı ki, hiddətini selləmə yağış kimi hamının başına ələsin. O, otellərin çirkli mələfələrini yuyaraq uşaqlarını böyütmüşdü, müharibədən mənasız bir təsadüf nəticəsində şikəst qayıtmış ərindən qəhrəman düzəldib, barəsində əfsanələr uydurmuşdu. O, gecə-gündüz demədən çalışmış, ac-yalavac qaldığını üzə vurmayaq bütün cəfalara dözmüşdü ki, hər tinində bir insanın göz yaşı axan dünyasında qızlarına gün ağlaya bilsin. Suzan bünövrəsini yalan-palan əfsanələri, rəvayətləriylə bərkitdiyi elə bir dünya qurmuşdu ki, bundan sonra hər şeyin onun istədiyi məcrada gedəcəyinə heç şübhəsi qalmamışdı. Əri Daruna Pale heç vaxt düz-əməlli arzuların arxasınca qaçmayan, müharibənin məyus elədiyi minlərlə əlildən biri idi, amma Suzanın dünyasında o, ayağını vətən yolunda qurban vermiş, son damla qanına qədər döyüşərək düşməni geri otuzduran qəhrəman idi. Yaşadıqları ev komadan bir az fərqlənən, sadə və isti daxma idisə, Suzanın dünyasında o, hər köşəsində qəhrəmanın xatirələri dolaşan, müharibədə şücaətlər göstərmiş kişinin övladlarını böyüdən qadının iztirablarına şahid qala idi. Suzanın dünyasında qızlarının xüsusi yeri vardı, onların hər biri ananın yarımçıq xəyallarını həyata keçirən əsgər olmalı idi. Həmin dəhşətli günə qədər Suzanın xəyalları qollu-budaqlı ağac kimi göyərək kasıb komanın üstünə gün işığı düşməyə qoymurdu, lakin sarı yağış hər şeyi əridib yox elədi. Ananın ürəyinə qızının özünə qəsd eləməsindən çox, itirdiyi dünyanın göynərtisi dağ çəkmişdi. Bünövrəsi şirin yalanlarla yoğurulan dünya artıq yoxa çıxmışdı, onun yeri bomboş qalıb yarımçıq arzuların qəbiristanlığına bənzəyirdi. Damarlarını doğramış qızını otağın qaranlıq küncündə yarımcan vəziyyətdə tapanda da, Bandarın oğlu Murinin Sunettaya yox Sonaliyə elçi göndərməyə hazırlaşdığını biləndə də, Suzan hələ də xəyallarının yarımçıq yuxusundan ayılmamışdı. İlk dəfəydi ki, nə ərindən, nə də qızlarından eşitmək istədiyi sözləri eşidirdi. "Ayıl, özünə gəl! Bu gedişlə hər şeyi məhv edəcəksən! Biz sənə uydurduğun adamlar deyilik, bizim də ürəyimiz var, bizim də başımız işləyir. Lənətə gələsən, biz də adamıq axı!", - Daruna Pale başına döyəcəyib bağıırırdı. Həmin müdhiş gün Suzan bərk sarsılmışdı, lakin nə qədər gözlənilməz və qarışıq hisslərin mənəngənəsində

sıxılsa da, günah hissini qəti şəkildə özünə yaxın buraxmırdı. Sarı yağış kəsəndən uzun illər sonra, hətta pəncərələrinin qabağında boy göstərən bir cüt Sakura fidanı böyüyüb yaraşıqlı ağaclara çevriləndə də Suzan özünü günahkar saymadı. "Övladının xoşbəxtliyini arzulamaq ana üçün günah sayılmaz", - özünə bəraət qazandırmaq üçün dilinin ucunda yalnız bu kəlmə bitmişdi.

Qara bulud kimi dolan Suzanın axtardığı bəhanə özünü çox gözletmədi. Sonalinin Səidin müsəlman olduğunu deməsi kifayət elədi ki, ayağının protezini çıxarıb iki gecənin əzabından sonra, nəhayət ki, doğma yatağında uzanmağa hazırlaşan Daruna Palenin dünyası başına fırlansın, əsəbləri təzədən tarıma çəkilib, səhəri dirigözlü açsın.

- Necə, müsəlman? Sunetta müsəlmana vurulub! Siz də bunu bilə-bilə susursunuz?

- Mən indi eşidirəm, - Daruna Pale yatağından dikəlib yerinin içində oturdu və arvadının yenidən özündən çıxması üçün dərinədən əsnədi, - Gəl, bu söhbətləri sabaha saxlayaq.

- Sən necə rahat danışa bilirsən? Bəlkə, heç sabah olmayacaq? Bəlkə, sabah qızımız müsəlmana qoşulub qaçacaq? Bura bax, açıq söylə, sən bu izdivaca xeyir-dua vermişən?

- Heç nədən xəbərim yoxdu, dedim.

- Atam hardan bilsin? Axı o, Səidi tanımır. Sunetta da heç nə danışmayıb. Mən, bir də Muridən başqa bunu kimse bilmir. Muri deyir ki, Səid yaxşı oğlandı...- Sonali də atası kimi gecə yarısı, bəlkə də, səhərə qədər sürəcək mübahisənin alovlanmasını istəmirdi. Qəsəbə xəstəxanasında əzablar içində keçən iki gecə hamının canını boğazına yığmışdı. Hamı taqətdən düşmüş bədənini ovundurmaq üçün, sadəcə, yatmaq istəyirdi. Suzan doğmalarından da betər yorğun idi, lakin hamını borclu çıxarmaq, "yolunu azmış" ərinin, qızının təzədən öz cığırına salmaq üçün əlinə düşmüş fürsəti sabaha saxlamaq niyyətində deyildi.

- Muri deyir "yaxşı oğlandı"? Bəs sevgilisi can verəndə hara yoxa çıxmışdı o "yaxşı oğlan"? Telefonuna zəng çatır? Yox. Hardasa onu görənlər? Yox. Sunetta hələ əre getməyib damarlarını doğradı. Nəyə görə axı? Gələcəkdə bədbəxt olmaqdan ötürü?

- Bəlkə, Səidin də başına bir iş gəlib? Axı Muri atasıyla onu axtarmağa getmişdi? - Sonali yavaşdan dilləndi.

- Yenə də Muri?! O getsin fillərini çimzdirsən, başa düşdün? Sənə də onunla görüşməyi qadağan edirəm. O kim olur ki, bizim ailə işlərimizə qarışır?

- Bandar həmin gün bizə elçi gəlməli idi. Sən darqursaq olmasaydın, indi hər şey başqa cür gedirdi, - Daruna Pale artıq özünü saxlaya bilməyib cavab verdi.

- Çox sağ olun. Deməli, mənəm günahkar? Qızlarının yaramazlığına göz yumursan, mənə borclu çıxarırsan? Ana günahkardı?

- Suzan, özünə də, bizə də zülm edirsən. Mənim qızlarıma heç bir günahı yoxdu, səni də heç kim qınamır. Uşaqlar artıq böyüyüb, özləri hər şeyi ayırd edə bilirlər. Sən, sadəcə, səbrini bas və onları dinlə. Qulaq ver gör balaların nə istəyir?

- Ana günahkardır, eləmi? Görəsən mən nə pis iş tutmuşam ki, başıma bu müsibətlər gəlir? Yarı ac, yarı tox övladlarını böyütmək, ocağını sönməyə qoymamaq pis işdimi məgər? Bəs onda mən niyə cəzalanıram?

- Axı qızlarının kimisə sevməsini niyə cəza kimi qəbul edirsən?

- Mənim qızım müsəlmana aşiq olub – bu, cəza deyil bəs nədi?

- Belə əzab çəkməkdənsə, Sunettanın xəstəxanadan çıxmasını gözləyək. Qızımız gələr evimizə, bütün suallarımızı da cavablandırır. O vaxta kimi Səid də ortaya çıxacaq. Bəlkə Muri haqlıdı, o, doğrudan da pis oğlan deyil.

- Bəli, o, pis oğlan deyil, sizin aranızda pis olan bir adam varsa, o da mənəm. Qızım müsəlmanla necə xoşbəxt ola bilər axı? Başa düşürsən, onlar dörd arvad alırlar. Görəsən, mənim qızım neçənci olacaq?

- Suzan, şişirtməyə bir cansan. Bəlkə, heç də hər şey sən düşündüyün kimi dəhşətli deyil. Qızımızın xəstəxanadan çıxmasını gözləmək bu qədərmi çətindi?

- Sənin vecinə deyil, heç olmasın. Amma mənim üçün çətindi. Mən anayam, başa düşürsənmi? Yalnız bir şərtlə bu izdivaca razılıq verə bilərəm, əgər Səid dediyiniz kimi, doğrudan da yaxşı oğlandırsa, qoy buddizmi qəbul eləsin. Gözlərimin qabağında Dalada Mliqavada şam yandırır sitayiş eləməyincə, südümü halal etməyəcəm.

Daruna Pale də, Sonali də başa düşürdü ki, Suzanın əsəblərinin yerindən oynadığı vaxta ona nəyisə izah etmək və ya başa salmaq qeyri-mümkündür. Belə baxanda onlar da çox şey bilmirdilər, hər dəfə Səidin yaxşı oğlan olduğunu xatırladanda mərəkə təzədən qızışırdı. Suzan dan yeri sökülənə qədər susmadı; qızlarının necə iməkləməsindən, qədəmlərini atıb yeriməsindən tutmuş vətəndaş müharibəsinin gətirdiyi aclıq və səfalətə qədər hər şeydən danışdı, hamını – əvvəlcə yaxınlarını, əzizlərini, ardınca müsəlmanları, sonrasa bütün dünyanı haqsız çıxardı. Səhərə yaxın isə azacıq mürgü vurmağa başlayanda, “ana günahkardımı” deyərək neçə dəfə sayıqladı.

Sübh şəfəqi kasıb komasının ensiz pəncərəsində süzülənə kimi Daruna Palenin gözüne yuxu getmədi, onun nəzərində günahkar nə müsəlmana aşiq olmuş qızı, nə də iddiası balaca boyundan hündür olan arvadı idi. Günahkar ömrünün dörd il on gününü və ayağının birini almış amansız müharibə idi. Arvadının hansı məşəqqətlərə tab gətirərək qızlarını böyütməsindən xəbərsiz olmasına, atalıq borcunu ləyaqətlə yerinə yetirə bilməməsinə görə yalnız müharibə günahkar idi. Daruna Pale oddan, alovdan keçmiş bütün müharibə adamları kimi həm də özünü qınayırdı. Qalib və ya məğlub olmasına baxmayaraq, qanlı döyüşlərin iştirakçısı olan, qolları arasında dostlarının güllə yarasından necə can verməsini gören, burnundan barıt qoxusu heç vaxt çəkilməyən kişilər həmişə, hər sınaqda özlərini qınayırlar. Müharibədən qayıdanda elə zənn eləmişdi ki, hər şey artıq arxada qalıb, lakin gün keçdikcə Daruna Pale anlamağa başladı ki, heç vaxt keçmiş döyüşçü olmur, belə bir anlayış yoxdur. Burnuna barıt qoxusu, əlinə insan qanı hopmuş adamlar səngərdə düşmənlə vuruşduqları kimi müharibədən sonra da yaddaşlarından heç vaxt silinməyəcək xatirələrlə vuruşurlar. Daruna Pale bir cəbhədən şikəst qayıtmışdı, indi arvadının açdığı ikinci cəbhədə də qalib durumunda deyildi. Çünki o, ümumiyyətlə, vuruşmaq istəmirdi. Qəsəbə xəstəxanasındakı iki günlük sarsıntıdan sonra evinə qayıtdıqda isə yalnız birçə şeyi – öz yatağına uzanıb sakitcə yuxuya getməyi arzulayırdı. Lakin səhərə kimi yata bilmədi. Onun istəmədən cəlb olunduğu müharibəsi heç vaxt bitməyəcək kimi görünürdü... Sonali isə yuxusu güc gəldiyindən anasının nifrət, qəzəb, hiddət, bir sözlə, məhəbbətdən başqa hər şeyin öz yerini rahatladığı alovlu monoloquna axıra qədər qulaq asa bilmədi. O, bir tərəfdən bacısının nəhayət, özünə gəlməsinə, həm də sevgilisi Murinin müsəlman olmadığına sevinirdi. Sonali gözlərini yuman kimi burnuna Sakura ətri toxundu, hər gecə olduğu kimi yuxuda yenə Murini və onun pələ qulaqlarını şappıldadan təkgöz ağ filini görürdü.

* * *

Səidin qardaşının dostları söz verdikləri kimi buddist məhəlləsinə döənən yol ayrıcında gecə yarısı saat ikiyə işləmiş yığışacaqdılar. Hər şey yaxşıca planlaşdırılmışdı, hərənin öhdəsinə düşən vəzifə dəqiq və konkret idi. Zərbə anidən, amansız və sarsıdıcı olacaqdı. Əvvəlcə məbədə od vurulacaq, səsə çıxanların hamısı alov şölələrinin işığında elə küçədəcə qətlə yetiriləcək, müqəddəs məbədin alovları Müjdəgilin evinə çatana kimi qırğınlar davam etdiriləcəkdi. Səidin qardaşı əsgərlərini düşmənlə qeyri-bərabər döyüşə aparan müzəffər sərkərdələr sayaq planını açıqlayanda dostlarından kimsə etiraz etməmişdi, dədə-baba yoluyla addımlamaqdan başqa əllərindən bir iş gəlməyən cavanlar üçün bu, yeknəsəq həyatlarına rəng qatacaq ağlasığmaz macəra idi. Heç nədən xəbərsiz, gecə yatağında uyuyan insanlara qəflətən hücum etməyin qorxaqlıq olması fikri kimsənin ağına gəlmirdi, çünki bu, sıradan bir savaşı deyildi – qisas əməliyyatı idi.

Gecənin qaranlığında buddist məhəlləsinə döənən yol ayrıcına hamıdan əvvəl çatan Səidin qardaşı intiqam saati yaxınlaşdıqca əllərinin titrədiyini hiss elədi, nə qədər özünü tox tutmağa çalışsa da, həyəcan öz işini görməkdəydi. Dostları gələne kimi özünü toparlamaq lazım idi, odur ki, yadlar üzərində çalacağı qələbənin ona verəcəyi üstünlüklər barədə düşünməyə başladı. İndən belə hər şey başqa cür olacaqdı; qardaşının qisasını aldığı üçün nəslin bütün başpapaqlıları ona hörmətlə yanaşacaqdı, o, artıq Lələnin kölgəsindən çıxacaq və qızmar günəş qürub eləməyə başlayanda torpağın üstündə öz kölgəsi olacaqdı. Qaya kimi sərt, kükrəyən dağ çayı kimi amansız Qaraca bibisinin belə tez yumşalması, onun qisas planına xeyir-dua verməsi gələcək zəfərlərin başlanğıcı idi, deməli, qarşıda onu daha böyük işlər gözləyirdi. Bir anlıq ona elə gəldi ki, bütün ömrü boyu məhz bu vaxtı – özündən yaşca kiçik olsa da, süfrənin başında oturmağa adət etmiş, nənəsinin sevimlisi olan qardaşının bax beləcə urvatsız ölümünü, Lələnin kölgəsindən qurtulmağını, Qaraca bibisinin əmrlərini yerinə yetirəcəyi günü gözləyirmiş.

Vədə çoxdan tamam olsa da, dostlardan hələ heç kim gözə dəymirdi. İnsan hənirtisi əvəzinə yuxunun şirin yerində olan qəsəbənin üzərinə gecənin qaranlığına qarışmış xəfif payız dumanı çökmüşdü. Hava ilin bu vaxtında dünyanın başqa yerləri ilə müqayisə olunmayacaq dərəcədə sakit və mülayim idi. Gecənin səssizliyində dəlmə-deşiklərdən uçuşan ətli-canlı yarasaların civiltisindən, bir də uzaqdan xorultusu gələn bayquşlardan savayı heç nə eşidilmirdi. Bu yerlərdə günəş tez boy göstərir və həməndə hər tərəfi işıqlandırır. Okeanın hüdudsuz ənginliyində zərif qızartı kimi dənizin sökülməsinə çox az adam şahid olmuşdu, görənlərsə təbiətin bu qeyri-adi oyanışının uzun-uzadı kefini çıxarda bilməzdilər, çünki hər şey bir göz qırpımında baş verirdi. Havanın işıqlanması təhlükəli idi, kimsə duyuq düşsə, ən azından onları görə bilərdi- , Səidin qardaşının səbri qalmamışdı, duman gəlmişkən işi bitirmək lazım idi, belə fürsət bir də ələ düşməzdi. Lakin əhdi-peyman bağlanmış dostlardan hələ də xəbər-əter yox idi. Nəhayət, məhəllənin aşağı tərəfindən ona sarı yaxınlaşan uzaqdan qozbel arvadı xatırladan qaraltını görcək, gözlərinə işıq gəldi, amma adamlığı, heyvanlığı bilinməyən qara kölgə yaxınlaşdığı sürətlə də özünü sıx ağacların arasına verib qəsəbə xəstəxanası istiqamətində gözdən itdi. Hücum planını hazırlayarkən dil boğaza qoymayan, hətta xəyalında bir neçə dəfə buddist məhəlləsini od vurub yandırmış dostların heç biri gələsi olmadı. Onlar həyatlarının yeknəsəq ritmini

nə qədər bezdirici olsa da, pozmağa ürək eləməmiş, bekarçılıqdan da olsa yenə də dədə-baba yoluyla addımlamağa üstünlük vermişdilər. Belə götürəndə heç Səidin qardaşı da əhdinə vəfasız çıxan dostlarını qınamağa söz tapmırdı, axı bu vaxta kimi onların tayfasının tarixində kiminsə məhəlləsinə od vurub yandıran, yataqdaykən insanları qanına bələyən olmamışdı. İndi Səidin qardaşı müzəffər sərkərdədən daha çox, əl-ayaq çəkildəndən sonra toyuq hininə dürtülmək istəyən şələquyruq tülküyə dönmüşdü. İndi o ya qardaşının qisasını alaraq bütün dostlarını məyus etməli, ya da tülkü olmasıyla razılışıb quyruğunu qısaraq gəldiyi yerə tərəf götürülməliydi. Bundan sonra Lələ dayısını hardasa birtəhər yola vermək olardı, bəs Qaraca bibiyə nə cavab verəcəkdi; tülkü olduğunu söyləyəydi, ömrü boyu qapazaltı qalacaqdı, hətta Lələnin belə kölgəsi olmaq şansını itirə bilərdi. İndi o, qardaşının “ölüsünə” dirisindən çox nifrət edirdi. Vəziyyətdən çıxmaq üçün heç olmasa, buddist məbədinə gizlincə od vurub yandıra və adamlar səs-küyə yığışmamış aradın çıxı bilərdi. Amma hətta bu, baş versəydi belə, heç bir əlamətinə görə qisasa oxşamayacaqdı. İntiqam almaq üçün mütləq qan tökülməliydi, bibi necə demişdi, “qanı qanla yuyarlar”, buddistlərdən kimse öldürülməyincə bu məsələ qapanmayacaqdı. Gələcəyin töhməti Səidin qardaşının cəsətsizliyindən güclü çıxdı, artıq vaxt itirmədən məhəllənin qaranlıqda bir-birindən seçilməyən, yastı-yastı təpələri xatırladan evlərinə tərəf getdi.

Lələ qəsəbə xəstəxanasının yaxınlığında belini qısıb kolların arasında daldalanmışdı. Onun şikarının üstünə şığıyıb bir göz qırpımında canını alması an məsələsi idi, lakin işin tərsliyindən, ya qismətdən içəridən süzülən solğun işığa çaşıb qalmışdı. Gecənin bu saatında kim oyaq ola bilərdi ki? Diri gələn insanların meyitinin çıxdığı sınıq-salxaq binanı qorumaq kimin nəyinə lazım idi? Deməli, planda bir balaca dəyişiklik etmək lazım gələcəkdi, öncə ani zərbəylə gözetçini aradan götürmək, sonra Müjdənin canını alıb cəsədini oğurlamalıydı. Lələ gözüne dəyən zəif işığın heç vaxt qorunmayan və yerli-dibli gözetçisi olmayan xəstəxananın gonbul tibb bacısının otağından süzülüyünü bilsəydi, bu qədər əndişələnməsinə acı-acı gülümsəyərdi. Tibb bacısı gedərkən işığı söndürməyi unutmuşdu, daha doğrusu, nadir hallarda lampası közərən işığın yanılı qalmasını heç fərq etməmişdi. Lələ bu dəfə də Qaracaya haqq qazandırmağa başladı - həlledici məqamda dizlərini titrədən tərəddüdlər görünür, heç vaxt tərgidə bilməyəcəyim vermişə çevrilib, - deyər, özünü qınadı. O, solğun işığa tərəf yaxınlaşıb pəncərədən boylanmaq istəyəndə isə Siqiriya qalasında canına vəlvələ salmış canavarın ulartısı təzədən qulağına toxundu. Bayaqdan baş-başa vermiş sıx kolların arasında qozbel qarışa oxşayırdısa, indi yerə yapışmış vücudu təqətdən düşmüş yaşlı tısbağanı xatırladırdı. Tərslikdən gecənin qaranlığına hopmuş duman ətrafı iki qat görünməz eləmişdi, hətta dan yeri sökülsə belə, geriye qayıtmaq üçün yol tapmaq o qədər də asan olmayacaqdı. Siqiriyada kor duman çökəndə onu canavarın pəncəsindən Qaracanın iri caynaqları xilas etmişdi, indi isə ova çıxmışkən özü ova çevrilmişdi.

Pəncərədən süzülən zəif işığın közərtisində şələquyruq tülkü və heyi kəsilmiş tısbağa vücutları ilə onlar göz-gözə gəldilər. Özlərinə qalsaydı sanki bir-birlərini görməmiş kimi yollarına davam edərdilər, lakin həmin gecə onları qarşılaşdırən tale idi - ikisi də eyni ünvana tələsir, eyni məqsədin dalınca düşmüşdülər. Kürəkən hələ başlamadığı müharibəsində labüd məğlubiyyəti daddığından artıq qəzəbli deyildi. İndi onun üçün ətli-canlı yarasaların uçuşub, bayquşların ulaştığı gecənin qaranlığında ömrü boyu kölgəsi kimi arxasınca süründüyü qayınatasından doğma heç kim yox idi. Məyus idi, əhdinə dönük

çıxan dostları tərəfindən aldadılmışdı və qardaşının qisasını almağa gücü yetməyən miskin dil pəhləvanından başqa bir şey deyildi. Qayınatasının qozbel qarılar kimi belini iki qatlamasına fikir vermədən gecənin qaranlığında özünün kölgəsini axtarmaq istədi. Bu gündən sonra hər şey doğrudan da başqa cür olacaqdı – Qaraca bibinin gözündə o, artıq qəhrəmana çevrilmək şansını birdəfəlik itirmişdi. Lələ kürəkəninin halından xəbərdar idi. Məğlubiyyət onun boyuna biçilmiş əlbisə kimi elə gözəl yaraşırdı ki, elə bil, anadan məğlub doğulmuşdu. İndi onu istədiyi kimi alçalda, ələ sala, təhqir edə bilərdi, lakin iş orasındadı ki, Lələ də qalib deyildi, həmin an onun yeganə üstünlüyü kürəkəninin hələ ki, bundan xəbərsiz olması idi. Canavar növbəti dəfə ulayanda ora-bura şütüyən yarasalar da, bayquşlar da səslərini kəsdilər, indi kor dumanı bürünmüş gecənin hər tərəfindən qorxu saçan bir ulartı duyulurdu. Lələ bir anlıq təsəvvür etdi ki, sarıbaşlı canavar yəqin onun və əfəl kürəkənin qoxusunu aldığından hardasa lap yaxınlarında dövrə vurmaqdadı, elə bu dəqiqə aradan çıxmasalar, ani sıçrayışla ikisini də parça-parça edə bilər.

“Nə qərribə sədi. Bu vaxta kimi eşitməmişəm”, - kürəkən qaranlıqda kölgəsini tapa bilməsə də, Lələnin arxasına qısılmışdı.

“Bu, bizim əcəlimizin səsi...Bizi bura əcəl gətirib...”, - Lələnin cavabı canavarın ulamasından betər canına vəlvələ saldı.

“Sarı işığa tərəf gedin, axmaqlar! Söndürün onu! Canavar işığa ulayır”, - hər ikisi Qaracanın xoflu pıçıltısını duyar-duymaz əsməcəyə düşüb ətrafa boylandılar. Qatı dumanın arasından onların bir-birindən ürkən baxışlarından savayı bir cüt göz də parlayırdı, arvadın gecənin bu saatında burada necə peyda olmasına təəccüblənəcək vaxt qalmamışdı. Dərhal da hərəkətə keçdilər, lakin onlar yaxınlaşdıqca xəstəxananın pəncərəsindən süzülən solğun işıq sanki bir az da uzaqlaşır, getdikcə lap xırda nöqtə boyda közərtiyə çevrilirdi. Bir azdan həmin közərti də qeybə çekildi, ətrafda dan yeri sökülənə yaxın dumanı çiskinə çevirən payız mehinin sərin xışıltısından savayı heç nə eşidilmir, kimsə gözə dəymirdi. Lələ kürəkəni və Qaraca peyda olana qədər xəstəxananın lap yaxınlığındakı kolluğa sığındığını xatırlayırdı, yəni işıq gələn pəncərə bu qədər uzaqlıqda ola bilməzdi. Bəs onda niyə addımlarını yeyinlətdikcə işıq da onlardan uzaqlaşdı? “Bizi bura əcəl gətirib”, - Lələ dillənməsə də, ürəyində belə fikirləşirdi və onun gəldiyi qənaəti bu dəfə heç Qaraca da dəyişə bilməyəcəkdi. O, artıq tərəddüd etmirdi, ölümün gecənin qaranlığına qarışmış hənirtisini, ağır nəfəsini duyurdu.

“İndi xoşbəxtsənmi, qızım?” - qaranlıqda parlayan başqa bir gözün işığı da, səsdəki doğmalığ da Qaracaya tanış idi. Bu səs qeybdən yox, ürəyinin döyüntüsü kimi içindən gəlirdi. Anası lap yaxınlığında dayanmışdı, əgər istəsəydi əlini atıb yenə də saçını tumarlayar, kövrəlib alnından öpərdi. Pəncərədəki solğun işığı tutub gedərkən hara gəlib çıxdıqları Qaraca üçün fərq eləmirdi, onu əndişələndirən başqa şey idi, “biz tələyə düşmüşük”, - deyə bağlırdı. “Xoşbəxtsənmi qızım?”, - ana təzədən soruşdu və səsi o qədər məlahətli, həm də nigaran idi ki, hətta əcinnə olsa belə, doğma balasından qisas almağı özünə rəva görməzdi. “Xəyanət, xəyanət... bu tələdi...”, - Qaracanın ürəyi ömürlük qəfəsə salınmaqdan ürkən quş təki çırpınırdı. İlk dəfəydi ki, iti zəkası bu naçar durumdan yol-yolağa tapa bilmirdi, lakin o, təslim olmayacaqdı, hətta aciz durumunda belə ətrafa təhlükə saçırdı. İntizarla ondan cavab gözləyən ana sualını dönə-dönə təkrarlasa da, Qaraca hay vermədi.

Arvadların başı özlərinə qarışanda, qəbrindən xortlamış qozbel molla da Lələnin çiyninə toxundu və düz qulağının dibində Yasin oxumağa başladı. “Sən hardan çıxdın, lənətə gələsən! Gəbərmışdin axı...”, - Lələ diksindi. “Sən mənə

öldürməmişdən qabaq iki rupi pul vermişdin, Lələ, yadına düşdü? Öldürəndən sonra isə məni elə tez-tələsik torpağa basdırdın ki, iki rupi də şalvarımın cibində qaldı. İndi sənə bir Yasin borcum var, onu oxumağa gəlmişəm". "Rədd ol! Rədd ol burdan!", - qorxusu qəzəbinə güc gəldiyindən Lələ artıq heç yana qaça bilmədi, molla'nın səsinə eşitməmək üçün əlləriylə qulaqlarını sıxdı. Qəribəydi qozbel molla'nın oxuduğu Yasin qaranlıqda yastı təpələrə oxşayan buddist komalarından əks-səda verirdi, onu eşitməmək mümkün deyildi. Lələ hər şeyi duyurdu, həm də başını tutub zarıyırdı.

"Biz gedirik, qardaşım. Qoy bu dünya sənin olsun", - solğun sarı işıq süzülən tərəfdən Səid Müjdənin əlindən tutub çaşqın qohumlarının bir addımlığında dayanmışdı. Qardaşının qisasını alacağına and içən kürəkən indi onun salamat olduğunu görcək, yumruqlarını düyünlədi, Qaracanın bircə göz qırpması yetərdi ki, irəli şığıyıb ikisinin də canını alsın. Lakin Qaraca karıxmış başının hayında idi, heç nə eşitmək istəməyən Lələ isə qulaqlarını tutub zarıyırdı, qismətinə yalnız kölgədə olmaq yazılan kürəkən qərar verə bilmədi, eynilə qayınatası kimi zarımağa başladı. Qəflətən Pəri çınqılının dikində peyda olub yamanların canına vəlvələ salan Sarı dərviş kimi Sarı Aşığın sazının nisgilli səsi bu qərib diyarın üstünə çökmüş kor dumanı yarıb keçdi. Aşıq üzünü qaraağzlı Qaracaya, bir də onun tumanının kölgəsində daldalanmış Lələylə kürəkəninə tutub yanıqlı bir bayatı dedi:

***Mən aşığam baxtı kəm,
Taleyi kəm, baxtı kəm.
Mən fələyə neylədim,
Fələk mənə baxdı kəm?***

Artıq bu yerlərdə bənd almağın anlamı qalmamışdı. Üçü də arxalarına baxmadan götürüldülər. Haqq aşığı onların kölgəsini qılınclayan bu sözləri dedi:

***Mən aşıq öz günümə,
Kababı köz günümə.
Fələk əlimə düşsə,
Salaram öz günümə.***

Günəş artıq okeanın hüdudsuz ənginliyində zərif qızartı kimi dan yerini sökməyə başlamışdı. Bu, füsunkar mənzərənin çox az adam şahid olmuşdu, görənlərsə təbiətin belə qeyri-adi oyanışının uzun-uzadı kefini çıxarda bilməzdilər, çünki, hər şey bir göz qırpımında baş verirdi. Çünki bura Şərq idi, günəş Qərbə tələsmək üçün boy göstərirdi. Hava işıqlanana yaxın canavarın ulaması səngidi, az keçmədən yarasalar və bayquşların yerini yarpaqların arasında daldalanmış sərcələrin civiltisi, ağacların gövdəsini döyəcəyən şanapipiyin taqqıltısı tutacaqdı. Nəhayət, bala meymunlar budaqdan-budağa atılanda Şərqdə səhər olacaqdı.

Qaraca da, Lələ də, Səidin qardaşı da o gecə başlarına gələnə kimsəyə danışmadılar və heç vaxt da xatırlamadılar. Deməyə sözləri, xatırlamağa hünərləri çatmadı. Şərqdə yenə günəş çıxır, səhərlər açılır, quşlar ötüşür, meymunlar oynayırdı, amma o gecədən sonrakı səhərlər əvvəlki kimi bir-birinin tayı olmadı. Sakura ətrini hiss edən sevnələrin sayı durmadan artırdı. Onları məğlub etmək mümkün olmayacaqdı.

Gonbul tibb bacısı Müjdənin səhər o başdan sevgilisiylə birlikdə xəstəxananı tərk etdiyini söyləyəndə, Suzan Paleni od götürdü, "yənəmi ana günahkardı", deyib gün boyu bitməyən monoloquna başladı. Daruna Pale arvadının halına acıyır, qızının hünərinə sevinirdi və heç kimə eşitdirmədən öz ürəyində sevnələrə halallığını verdi. Bandarın oğlu Muri sevgilisi Sonali ilə həmin günü Dalada Mliqava məbəbində bir cüt şam yandırıb Səidlə Müjdə

üçün dua etdilər. Təkgöz ağ fil pələ qulaqlarını şappıldadıb elə şadyanalıq edirdi ki, turistlər onu heç vaxt belə məzəli görməmişdilər.

Martin ortalarında Səidlə Müjdə bəstəboy Sakura ağacının yanında çəkirdikləri şəkli dostlarına göndərəndə, onların artıq Odlu torpağa çatdıqlarını hamı öyrənmiş olacaqdı.

ALTINCI HİSSƏ

İnsanlığın səhəri

Kandi, noyabr, 2017

Səfərin sonuncu günü, səhərə yaxın Mariya elə bir dəhşətli yuxu görmüşdü ki, onu nəinki Tomas əmi və Merio xalaya, axar suya belə danışmağa qorxmışdu. Bacardıqca rəşional fikirləşməyə adət etdiyindən, bu dəfə də gördüyü qəribə yuxunu Asiya ölkələrinə gözlənilməz macəralarla dolu səfərin yorğunluğu kimi yozub çox da dərinə getməmişdi. Amma dəhşətli idi... Bu vaxta kimi yuxularının Tomas əminin göy üzli dəftərçəsi kimi bir dəftərdə qeydiyyatını aparmış olsaydı, Şri-Lankanı tərk eləməyə bir gün qalmış gördüyü yuxunun təyibəbəbəri olmazdı. Google-də nəse yazıb axtarış aparmaq istədi, sonra dərhal da smartfonunu qapadıb bir tərəfə atdı. Mariya həmişə belə idi, xurafatı görə gözü yox idi və bunu kütləyə çevrilmiş insan şüurunun çarəsizliyi kimi qiymətləndirirdi. Yuxu nə qədər əcaib olsa da, o, özünü çarəsiz kütlə kimi yox, məhz Mariya kimi apardı, otel otağının ensiz eyvanına çıxıb dan yerini sökən Asiya günəşinə baxdı, payızın sərin mehini ciyərlərinə çəkib gülümsədi.

Tur iştirakçıları onun kimi vahiməli yuxudan əndişələnməsələr də, demək olar ki, səhəri dirigözlü açmışdılar; uzaq səfərə çıxanlar bunun adına "sonuncu gün" kompleksi deyirlər, adi günlərdə vaxt tez keçir hətta yeknəsəq hesab etdiyimiz şeylər bir-birini elə sürətlə əvəzləyir ki, başını qaşımağa vaxtın olmur. Lakin səfərin sonuncu günü müsibətdir, nə edəcəyini bilmirsən, baxa bilmədiyin görməli yerləri gəzmək, doğmaların, dostların üçün nəse hədiyyə seçmək və bir də vətənə qayıdıb həyatın yarımçıq qoyduğun yerindən davam etmək üçün səbirsizlənmək – bir sözlə, hər şey bir-birinə qarışıır. İmtahana hazırlaşan tələbə üçün həmişə bir gün çatışmır deyirlər, bu, elə turistlərə də aiddir, elə bil, nəse bir gün çatışmır və həmin çatışmayan günün ağırlığını isə tərslikdən məhz sonuncu gün hiss edirsən.

Şam yeməyi zamanı Müjdə Kandidə keçirəcəkləri sonuncu günün qeyri-adi təəssürat doğurması məqsədi ilə firmalarının məhz bu turun iştirakçıları üçün məxsusi proqram hazırladığını elan edəndə hamı sevinmişdi, amma səhər açılarda bu sevincin yalnız nəzakət jestindən savayı bir şey olmadığı aydınlaşmışdı. Hərənin bir cür kaprizi tutduğundan qrupu bir araya gətirmək, demək olar ki, mümkün olmadı. Belə götürəndə turizm firmasının məxsusi planı heç də təqdim olunduğu kimi "məxsusi" deyildi – şəhərin dağlıq hissəsindəki təpənin üstündə iyirmi yeddi metrlik nəhəng Budda heykəlinə baxmaq, Dalada Mliqava məbədinə ziyarət və nəhayət, Kandinin dünyaca məşhur Botanika bağında gəzinti. Daqqadan Kolomboya uçarkən təyyarənin qəza enişinin gətirdiyi məyusluğun əvəzini çıxmaq üçün turizm firmasının simic meneceri ziyarətçilərin Botanika bağına giriş biletini firmanın alacağını demişdi. Simic menecer bunu kifayət qədər şişirdib, bacardıqca müştərilərin gözünə soxmaq üçün səfər proqramının qabağında "məxsusi" sözünü işlətməyi dönə-dönə Müjdəyə tapşırırmışdı. Cəmi bircə nəfər - Vəli Özdəmərdən savayı kimsənin

Botanika bağına getmədiyini eşidəndə isə menecerin sevincdən gözləri yaşarmışdı.

Endryu Kruz səhər yeməyindən dərhal sonra öz otağına çəkilmiş, oğlu, nəvəsi nə qədər israr eləsələr də, inadından dönməmişdi. "Mən buddist monastırında ayaqqabılarımı çıxarmayacağam", - baba Kruzun tərsliyini əsaslandırان arqumenti başqalarına gülməli görünsə də, özü buna o qədər ciddi yanaşırdı ki, sanki ayağını soyunsa, Amerikanın milli maraqlarını zərbə altında qoymuş olacaq. Dalada Mliqavaya kimliyindən asılı olmayaraq, ziyarətçilərin yalnız ayaqyalın buraxıldığını hamı bilirdi və bunda qeyri-adi heç nə yox idi. Lakin qoca Kruz dediyindən dönmədi, səfərin sonuncu günü heç yerə addım atmayacağını bildirdi. Uilyam anladı ki, atasının tərs damarı tutub, yəni artıq xahiş-minnətin yeri yoxdur. Mariya dünən Siqiriya qalasında min iki yüz pilləkən qalxıb endikdən sonra dünyanın bütün pilləkənlərinə nifrət etdiyini söyləyib, Buddanın heykəlinə baxmaq üçün yenidən dağa dırmanmayacağını deyəndə, hamıdan qabaq Aleksandra onunla həmrəy oldu. Saşa təkçə pilləkənlərə nifrət etmirdi, o, bütün gecəni canıyla əlləşən Seryojanın başı üzərindən ayrılmamışdı. Dünənki qala gəzintisində hardansa ətrafda uçuşan eşşək arılarından biri o qədər turistin içərisində məhz Sergeyin dodağından sancmışdı. O, əvvəlcə buna əhəmiyyət verməsə də, avtobusa çatana kimi zavallının dodaqları uğursuz estetik əməliyyatdan sonra silikonu artıq düşən dodaqlar kimi havalanmış, sifətinin rəngi qaçmışdı, hərərəti yüksələndə isə az qalmışdı ki, huşunu itirsin. Belə şeylərlə zərəfat eləməyin yaxşı olmayacağını deyən sürücü Səidi gözləmədən avtobusu nəse xəstəxanaya oxşayan üzərində "Amerikan medikal" yazılan təzə əhənglənmiş binanın qabağına sürmüşdü. Video-bloggerlərin bir qayda olaraq ələ saldıqları, turistlərinse müraciət eləməyə heç də həvəs göstərmədikləri yerli həkimlər eşşək arısının neşterini çıxardıb yaranın üstündə özlərinin hazırladıqları məlhəmi sürtəndən sonra Seryojanın rəngi-ruhu özünə gəlmişdi. Həkim balaca dördkunc selefona torbada qablaşdırdığı bir ovuc alabəzək həbləri də verərək, qızdırmanın qabağını almaq üçün hər iki saatdan bir onları qəbul eləməyi tapşırırmışdı. Lakin dərmanların adı, göstərişi və istehsal tarixi barədə heç cür məlumat ala bilmədiyindən Seryoja otelə çatanda onları pəncərədən bayıra vızıldadıb bütün gecəni zariya-zariya viski içmişdi. Yalnız səhərə yaxın özünə gəlib mürgülədiyindən Saşa heç onu səhər yeməyi üçün də oyatmağa qıymamışdı. İndi Mariya pilləkənlərə nifrət etdiyini deyəndə sanki Saşanın ürəyindən xəbər vermişdi və dərhal da onunla razılaşmışdı, "Budda elə məbəddə də var, nəyə lazımdı təzədən dağa dırmanmaq", - söyləmişdi. Turizm firmasının məhz onlar üçün hazırladığı "məxsusi" planının alt-üst olması hamıdan çox milyonlarla "layk"lar yığmaq üçün kamerasını axşamdan sazlamış, Cəklə birgə kreativ ssenarilər qurmuş Vəli Özdəmirin işinə yaramırdı. "Axı niyə belə edirsiniz?" - deyinərək az qalmışdı ki, qrupun bütün üzvlərinə bir-bir yalvarsın, - "başla düşün, dağdakı oturmuş Budda heykəli bu şəhərin simvoludu, belə götürəndə elə ölkənin də. Şri-Lankaya gələsən, nəhəng Buddanı görmədən çıxıb gedəsən, bu necə ola bilər axı?" Mariya və Saşa başlarını bullayırdılar, Uilyam sanki xanımlarla həmrəymiş kimi çiynlərini çəkdi, gün dəyməsin deyə otelin kölgəliyində dayanmış Tomas əmi və Merio xala gülümsəyirdi, onlar günün istənilən saatında belə gülümsədiklərindən bunun razılıq əlaməti olduğunu aydınlaşdırmaq mümkün deyildi. Yalnız Cəkl səfərdə dostlaşdığı, tezliklə də özünün azad dünya haqqında mülahizələrinin təsiri altına saldığına inandığı Vəli Özdəmiri tək buraxmayacağını söylədi. Müjdə başını itirmişdi, hamını orta q məxrəcə gətirəcək qərar verməkdə çətinlik çəkirdi. Az-az təsadüf olunan belə hallarda, yəni turistlərin kaprizi tutanda həmişə ən münasib variantı Səid tapardı.

Siqiriya səfərindən sonra onu gördüm deyən olmamışdı, heç telefonuna da zəng çatmırdı. Əgər onu gözləməyib avtobusun getməsinə görə belə naz edirdisə, nəhaq yerə, onsuz da məsələnin nə yerdə olduğunu öyrənən kimi dərhal da incikliyi bir kənara qoyacaqdı. Hərəsinin ağzından bir avaz gələn qərrib ellərin adamları arasında Səidin yeri görünürdü və bunu hamıdan çox Müjdə hiss edirdi.

Dünənki avtobus otelin qarşısına yaxınlaşanda səhər saat səkkizə on beş dəqiqə qalmış göstərirdi. Səhərin erkən saatlarında - altıdan doqquza kimi Dala-da Mliqavada dini ayin icra olunurdu və məhz bu saatlarda məbəddə olmaq turistlərə çox maraqlı gəlirdi. Bütün firmaların müştərilərini səhər tezdən məbəddə aparacağını bildiyindən Müjdə bilərəkdən qrafiki elə qurmuşdu ki, nə qızmar günəşin altında Kandinin tozlu tıxaclarına yaxalansınlar, nə də məbədin qarşısında uzun növbələrdə gözləsinlər. Buna görə də proqramda birinci dağların ətəyindəki böyük Budda heykəlini ziyarət etmək planlaşdırılmışdı. Turistlər buranı da çox sevirdilər; yüksəklikdən zümrüd qaşı kimi parlayan Kral gölüne və baş-başa vermiş nəhəng ağacların kölgəsində yaşıl okeanın ləpədyəyinə oxşayan şəhərə tamaşa etmək bu ölkəyə ayaq basanların sevimli məşğuliyyəti idi. Şri-Lankada çəkilən şəkillərin, təbəssümlü selfilərin əksəriyyəti Buddanın əzəmətli heykəlinin qarşısında olurdu. Vəli Özdəmir bu baxımdan haqlı idi ki, belə gözəlliyi görmədən getmək heç insafdan deyil, lakin çoxluq qərarını verdiyindən marşrut xətti iki yerə bölündü; avtobus Mariya, Aleksandra, Uilyam, Tomas əmi və Merio xalanı Müjdəylə birlikdə məbəddə aparacaqdı, dostunu tək buraxmayan Ceklə Vəli isə əzəmətli heykəlin yerləşdiyi şəhərin dağlıq ərazisini gəzib-dolandıqdan sonra özləri məbəddə qayıtmalı olacaqdılar. Səid hələ də gəlib çıxmamışdı. Sürücü gözləməyin bir mənası olmadığını söylədi və yola düzəldilər.

Məbəd oteldən uzaq məsafədə olmasa da, hara gəldi şütüyən üçtəkərli "tuk-tuk"ların yaratdığı tıxacları yararaq dar küçələrlə irəliləmək vaxt aparırdı. Qrupun höcət adamları - baba Kruzla Seryoja oteldə qalmışdılar, hər şeylə maraqlanan Vəliylə Cek də öz istədikləri istiqamətə getdiklərindən avtobusda elə sakitlik idi ki, küçələrdə şütüyən maşınların uğultusundan savayı heç nə eşidilmirdi. Müjdə turistlərin yeri gəldi-gəlmədi bir-birindən məzəli suallarını cavablandırmağa həvəsli görünməsə də, hər halda, hazır idi, amma səfərin sonuncu gününü hələ öz dünyasına qapanmışdı və iki gündü küçələrində veyilləndikləri şəhərin tozlu səkilərinə, torpaq rəngdə adamlarına, kürək-kürəyə söykənmiş iki-üç mərtəbəli evlərinə baxaraq susurdular.

Gözü ağacların arasından ara-sıra boy göstərən Avropa üslubunda tikilmiş inzibati binalara baxanda Uilyam atasını xatırladı. Seylon adasının nə vaxtsa Britaniya müstəmləkəsi olduğunu göstərən bu boz binaları birinci dəfə görəndə baba Kruzun ürəyi elə fərəhlənmişdi ki. Lakin tarixdə olub-bitənlərin nişanəsi kimi qalan bu binalar nədənsə baba Kruz kimi qəzəbli görünürdülər. Bu qəzəb həm qocalıb əldən düşməyin gətirdiyi vasvasılıqdan, həm də Şərqi qızmar günəşi altında yanıb-yaxılmağın iztirabından irəli gəlirdi. Onlar yerli binaların yanında tərəvətlərini çoxdan itirmişdilər. Bir vaxtlar ölkənin taleyini həll edən qərarların qəbul olunduğu bu əlçatmaz, vahiməli tikililər indi heç kimin canına əsməcə salmaq gücündə deyildi. Onlar nə zamansa hüduzsuz hakimiyyətin, indisə qərribçiliyin nişanəsi kimi şəhərin küçələrində ilişib qalmışdılar. Qəzəbli, tənha və gülməli idilər, eynən Uilyamın atası Endryu Kruz kimi. Avtobus qızmar günəşin altında Kandinin nəfəsboğan havasında tozlu tıxaca yaxalandığından nimdaş memarlıq ansamblının bütün nümunələrini lap yaxından görmək mümkün idi. Hardasa uzaq Qot üslubunu xatırladan ikimərtəbəli bozarmış

binanın alaqapısı üzərində “McDonalds” lövhəciyinə gözü sataşanda Uilyam əlini əlinə vurub qəhqəhə çəkdi. “Bağışlayın”, - üzünü Müjdəyə tutub soruşdu, - “bilmirsiniz, bu əvvəllər nə binası olub belə?” Müjdənin uşaqlığının keçdiyi bu tozanaqlı tinləri əlinin içi kimi tanıyırdı, elə öz məhəllələri Kandinin göbəyindəki bu bozarmış “McDonalds”dan üç tin aşağıda yerləşirdi. “Bu, XIX əsrin sonlarında şəhər general-qubernatorluğunun inzibati binası olub”, - dərhal da cavab verdi. Uilyam bələdçinin izahatından sonra daha da ucadan güldü. Onun niyə belə qəh-qəhə çəkməsinin səbəbini başa düşməsələr də, sənişinlərin hamısı qımıışdı. Uilyamsa tarixin heydən saldığı binaya baxaraq, atasını yadına salıb gülürdü. İndi o, özü üçün bu vaxta kimi anlamadığı həssas bir məqamı kəşf eləmişdi, “elə şeylər var ki, onlara toxunmaq, restavrasiya etmək haqqında düşünmək belə mənasızdı. Çünki bu, mümkün deyil. Onları ya olduğu kimi qəbul eləməli, ən yaxşı halda qorumalı, ən pis haldaysa unutmaq lazımdı”, - Uilyam Qot üslubunda “Makdonalds”a baxaraq düşünürdü və birdən-birə atasını oğlunun dizləri cırılmış cinsində, qabağında LQTB-inin bayrağına oxşar emblemlə maykada təsəvvür elədi. Əlləri ilə ağzını qapatmağa çalışsa da, bacarmadı və bu dəfə elə uzun-uzadı qəh-qəhə çəkdi ki, tozanaqlı tıxacdakı “tuk-tuk”ların qarayanız sürücüləri belə avtobusa sarı çevrilib dişlərini ağartdılar. Müjdəyə elə gəldi ki, Ulini gün vurub, düzdür, bu vaxta kimi gün vurmada gülüş krizinə giren turist görməmişdi, amma iki daşın arasında bundan yaxşı versiya ağına batmadı. Uilyam özünü nə qədər ələ almağa çalışsa da, alınmadı və Dalada Mliqavaya çatana kimi gülməyinə davam elədi. Yalnız oğlunun da nə vaxtsa hansısa nimdaş binaya baxanda onu da beləcə xatırlayıb uğunub gedəcəyini təsəvvür eləyəndə, bir balaca toxtadı, “bəli bu, həyatdı. Hər şey nə qərdər də qəribədi? Biz gülə-gülə bir-birmizdən uzaqlaşırıq”, - Uilyam qımıışa-qımıışa düşünürdü.

Mariya dəhşətli yuxusunu məbəddə şam yandırarkən danışmaq üçün tələsirdi, Saşaya isə adını eşidib üzünü görmədiyi məşhur dini ayinə baxmaq maraqlı idi, Müjdəninse nigarançılıqdan artıq ürəyi sıxılırdı, əgər Səidi məbəddə də görməsəydi, ondan əməlli-başlı inciyəcəkdi, hələ məsələ firmanın simic menecerinin qulağına çatsaydı, nə həngamənin qopacağını təsəvvür etmək çətin deyildi.

Sənişinlər arasında tələsməyən, Uilyam kimi uğunub getməsələr də, yol boyu sifətlərindən təbəssüm əskik olmayan yeganə cütlük Tomas əmi və Merio xala idi. Onlar hamıya ilk baxışda olduqca qeyri-adi görünən işlə məşğul idilər - dünyanın hər yerində Babil qüllələrinin qalıqlarını axtarırdılar. Bu qocaman tarixçilərin özlərinə məxsus qəribə nəzəriyyəsi də var idi. Onlar belə qənaətə gəlmişdilər ki, qüllələr hamının bildiyi kimi yalnız İkiçayarasında deyil, dünyanın bütün tərəflərində eyni vaxtda tikilməyə başlayıb və göyün yeddinci qatına çatmağa az qalmış dünyanın hər yerində eyni vaxtda yarımçıq qalıb. Dalada Mliqavadan tutmuş xəyanətlər qalası qoca Siqiriyaya, Misir ehramlarından skif kurqanlarına, hətta maya sivilizasiyasının qalıqlarına qədər planetin köksündə yer salmış tarixin nə qədər izləri var idisə, hamısı möhtəşəm Babil qüllələrinin qalıqları idi. Allah yaratdığı bəndələrinin onu heyrləndirmək üçün qol çırmayıb, tər tökməsinə elə sevgiylə baxardı ki, bünövrəyə qoyduqları ağır daşların altına öz nurundan bir çimdik çiləyərdi. Tomas əmi və Merio xalanın nəzəriyyəsinə görə, dünyanın hər tərəfində eyni vaxtda ucalan Babil qüllələri heç də insanlar arasında dil ayrılığı səbəbindən yox, birdən-birə sevginin və etimadın yoxa çıxmasına görə yarımçıq qalmışdı. Sevgi və etimad – alovlu bombaların yağış kimi yağdığı Drezdenin xarabalıqları arasından onları məhz bu ümid xilas etmişdi. Onlar inanırdılar ki, insanlar nə vaxtsa unutduqları sevgi və etimadı

təzədən bərpa edə bilsələr, bəlkə də, yenidən Babil qüllələrini yarımçıq qalmış yerindən davam etmək mümkün olardı. Ən azından təzədən sıfırdan başlamaq lazım gəlməyəcəkdi, çünki bünövrələr hələ mövcud idi. Tomas əmi və Merio xala əzəmətli Babil qüllələrinin Hindistanın cənub burnunda göz yaşı kimi düşünlənmiş ölkədəki növbəti nişanəsinə – Dalada Mliqavaya bu ümidlərlə sevinərək yaxınlaşırdılar.

Qrupun avtobusu şəhərin ensiz yollarında yaxalandığı tozanaqlı tıxacdan qurtulub nəhayət məbədin qarşısında dayananda, Vəli Özdəmirə Cek artıq dağlıq ərazidəki nəhəng Budda heykəlinin qarşısında çəkilişlərini yekunlaşdırıb yüksəklikdən üzük qaşı kimi parlayan Kral gölünə, yaşıllıqlara bürünmüş Kandinin füsunkar mənzərəsinə tamaşa edirdilər.

- Dünyanın necə köhnəliyini görürsənmi? - Cek sözə başladı, - insanın yüz illiklər boyu öz enerjisinin belə şeylərə xərclədiyini təsəvvür elədikcə mat-məətlə qalırsan.

- Bunlar ki, gözəldi, - Vəli durduqları yüksəklikdən şəhərin panoramasının çəkilişlərini yekunlaşdırırdı, ümumi planda əla təsvirlər alındığından özündən razı halda gülümsədi, - gözəldi bunlar Cek, hamısı gözəldi. O qədər gözəldilər ki, heç vaxt köhnəlməyəcəklər.

- Afərin, əla! Çox nəşəli görünürsən, dostum. Bax sənəin ən böyük arzun nədir? Nə üçün çalışırsan?

- Bunu danışmışıq. Hamısını bilirsən, Avropada yaşamaq, Cek, Avropada...

- Bax, əgər sənəin Avropanın əvəzində Kandidate yaşamaq şansın olsa, hansını seçərsən? Dayan, sənəin əvəzinə mən cavab verim – Avropanı!

- Əlbəttə!

- Bax, belə! Mən də Avropanı seçərdim. Burada hər şey gözəldi, qızmar günəş, okeanın qumlu sahilləri, əzəmətli Budda heykəlləri, tarix və nələr, nələr. Bəs onda biz niyə Avropanı seçirik?

- Çünki gəzmək üçün yox, yaşamaq üçün...

- Bravo! Vəli hiss edirsənmi, ikimiz də artıq eyni şeydən danışırıq. Əladı hə? Amma azad dünya üçün Avropa da işə yaramır, biləsən. Çox köhnədi, əldən düşüb, başa düşürsənmi, necə deyim, bir növ Tomas əmi və Merio xala kimi. Gülərüzdü, dərinli, sehlridi, amma çox qocadı. Qoca ruhla təzə dünya qurmaq mümkün deyil...

- Onda ən ideal yer Amerikadı?

- Amerika niyə? Mən dünyadan danışırım, Vəli, bütün dünyadan. Azad insan...

- Hə, azad insan azad seksdən doğulur...

- Dostum, bilərəm, yenə də azad insanın anasını xatırlayacaqsan. Gəl ana söhbətinə girişməyək. Hələ ki... Qayıdaq Avropaya, onu bizim üçün cəlbədicə edən nədi? Orada insanlar özlərinin qədir-qiyətini bilirlər. Bilirlər ki, enerjilərini hara xərcləyirlər və bundan normal pul qazanıb həyatlarını qururlar. Yeni dünyada isə hər şey başqa cür olacaq, insanların əvəzindən onların dəyərini başqaları müəyyənləşdirəcək. İnsanların enerjilərini hara xərcləmək lazım gəldiyini başqaları diktə edəcək.

- Başqaları? Yəni kim? Ayrı planetdən gələnlər?

- Hər halda, biz yaxşı ssenariyə inanaq, ümid edək ki, başqa dünyadan müdaxiləyə ehtiyac qalmayacaq, insanlar özləri hər şeyi yoluna qoyacaqlar.

-Bəs onda kimdi başqaları?

-Başqaları, yəni yeni dünyanı quranlar. Bu sən də, mən də ola bilərik. Bu labüddür, bizim gecikmək şansımız yoxdu. İnsanın enerjisini idarə etmək o deməkdir ki, artıq yaşamaq üçün Avropaya getməyə ehtiyac qalmayacaq. Pla-

netin hər tərəfində insan özünü reallaşdırma biləcək. Böyük Buddanın heykəlinə sitayiş etməyə, Kandinin nəhəng Kral gölü kimi süni göl yaratmağa ehtiyac qalmayacaq.

- Deməli, insanın enerjisi sənə mənasız hesab elədiyin şeylərə deyil, bir istiqamətə yönəldilərsə...

- Bravo! Mən elə bunu nəzərdə tuturam. Ona görə də deyirəm ki, babamın uğrunda vuruşduğu ideallara və ya atamın inandığı kimi pulun sarsılmaz gücünə ehtiyac qalmayacaq. Dünyanı trendlər idarə edəcək. Bizsə həmin trendləri diktə edəcəyik. Yenə deyirəm, söhbət insanların yox, ideyaların idarə edilməsindən gedir. Dəb nədirsə, adamlar da onunla ayaqlaşmağa çalışacaqlar.

- Hə, nəhayət ki, sən Amerikanın prezidenti olacağın təqdirdə dünyamızı halını təsəvvür etməyə başlayıram.

-Dünya daha gözəl olacaq. Buna inanıram.

-Bilirsen, Cek, - Vəli artıq kamerasını qablaşdırmışdı və onlar nəhəng Budda heykəlinə aşağı düşən uzun pilləkənlərə doğru gedirdilər, - bunu əvvəl-axır sənəndən soruşmalıyam. Yeni dünya qurmaq üçün mütləq LGTB-nin üzvü olmaq lazımdı?

- Of Vəli, yenə də tarakanlar... Sənə beynindəki tarakanlar imkan vermir ki, düzgün fikirləşə biləsən, - Cek bu sualın Vəli Özdemiri necə intizarda saxladığını təsəvvür eləmirdi, ona görə də dayanacağı çatana kimi yalnız "tarakanlar"dan danışdı. Yol kənarında dayanmış "tuk-tuk"la Dalada Mliqava məbədinə avtobusla gedən səfər yoldaşlarından fərqli olaraq daha tez və rahat çatdılar. Sürücü onları Kandinin dar, tozanaqlı olsalar da, heç bir tıxacda rast gəlinməyən kəsə yollarından keçirib mənzil başına çatdırdı. Günəş artıq bütün parlaqlığı ilə payızın sonuncu ayına meydan oxuyurdu - Cek də, Vəlini də, sanki nəhəng bir tavanın içərisində qızartmışdılar. Onlar məbədə çatanda adamlar artıq şam yandıraraq arzularını pıçıldaırdılar. "Tuk-tuk" dayanar-dayanmaz Vəli bu qeyri-adi mənzərəni cəldliklə çıxardığı kamerasının yaddaşına köçürməyə başladı.

"...Elə bil, insanlığın gələcəyi haqqında səssiz filmə baxırdım. Baş rolda da mən özüm idim. Kino lenti işıq sürətiylə gözümün qabağından ötür keçsə də, hər şeyi ən xırda detallarına qədər yadımda saxlaya bildim. Qulağımı və ağ ciyərimin bir tayını dəyişdirmişdim. Bundan sonra gicgahlarımdakı küt ağırlar yoxa çıxmışdı, təngnəfəsliyim də qalmamışdı. Artıq əvvəlkindən də yaxşı eşidir və rahat da nəfəs alırdım. İnsan bədəninin bütün hissələrini mağazaların vitrinlərinə düzmüşdülər. İnflyasiya böyrəklərin və qaraciyərin qiymətini qaldırırsa da, dalaq və ağciyər bahalaşmamışdı. Qərribə idi, insan orqanları içərisində ən ucuz ürək, ən baha isə prostat vəzi idi. Satıcı deyirdi ki, belə gedişlə heç ürəyə ehtiyac qalmayacaq, çünki ildən ilə versiyası təzələnen donuz piyi ilə işləyən batareyalar insanın təbii ürək döyüntülərini asanlıqla əvəz edirdilər. Prostat vəzinə pərakəndə satışı çox baha idi, topdansatışı isə təxminən beyinin qiymətinə bərabər gəlirdi. Mən qulaqlarımı və ağciyərimi dəyişdirdim. Özümü yaxşı hiss edirdim. Bundan qabaqsa ödəmədən, həm də mədəmin bir hissəsindən imtina eləmişdim. Ümumiyyətlə, adamlar özləri bədənələrinin artıq hesab elədikləri hissələrindən könüllü imtina edirdilər. Hər bir əza üçün ayrıca vergi ödəmək lazım gəldiyindən anadangəlmə təbii bədəni saxlamaq insanlar üçün sərfəli deyildi. Tomas əmi və Merio xalanı muzeydə eksponat kimi saxlayırdılar. Nə qədər yalvarsalar da, onları ölməyə qoymurdular. İkisi də əl-ələ tutub çarəsiz şəkildə gülümsəyirdilər. Mən də onlara baxıb gülürdüm. Birdən başa düşdüm ki, mən insanlığın səhərinə düşmüşəm. Hər şey əcaib dərəcədə komfortlu görünərsə də, birdən diksindim. Ölmək üçün nə qədər cəhd göstərsəm də, heç nə alınmadı. Satıcı mənə dedi ki, sistemdən birdəfəlik silinmək heç də

asan prosedur deyil, bunun üçün yaxın qohumlarının birgə iştirakı ilə “delete” düyməsini basmaq lazımdı. Mənimsə heç bir qohumum qalmamışdı. Bəli, mən insanlığın səhərini gördüm. Biz məğlub olmuşduq. Bu, dəhşətli idi...” Mariya közərən şamın son şölələri sönənə kimi yuxusunu danışib qurtardı. Özünə elə qapanmışdı ki, pıçıldayarkən gözündən axan yaşın və uzaqdan Vəli Özdəmirin kamerasına yaxalandığının fərqi deyildi. Çiyinə toxunan doğma əlin hərəkətini hiss edən kimi özünü toparlamağa çalışdı. Geriyə çevriləndə Merio xalanın mehriban çöhrəsini, ondan cəmi birçə addım kənarda dayanmış Tomas əminin gülümsədiyini gördü. “Yaxşı ki, bütün bunlar axmaq bir yuxu idi. Təbəssüm bu nurani qocalara necə də yaraşardı, ilahi”, - Mariya mehriban qocaların qoluna girib bir söz demədən onlar kimi gülümsəməyə çalışdı.

Ziyarətçilər məbədin giriş qapısında ayaqqabılarını təhvil verib bir balaca hərəkət etmişdilər ki, bacardıqca özünü turistlərə mehriban göstərməyə çalışan yaşlı mühafizə işçisi qapqara dovşan dodaqlarını büzərək Saşanın qolundan yapışdı. Müjdə bunun baş verəcəyini sanki əvvəlcədən duyduğundan qoltuğunda tutduğu iri kələğayıya oxşayan yaylığı Saşanın çiyinə saldı və qızın gödək yubkasını bir balaca dizinə tərəf aşağı dartdı.

“İncimə, Saşa, Budda məbədinə açıq-saçıq paltarda girmək yasaqdı”, - söylədi.

“Əzizim, nə inciməyi? Əvvəldən bilsəydim, cinsimi geyinərdim”, - Saşa da eyni lütfkarlıqla Müjdəyə təşəkkür etdi.

“Hə, xanım bələdçi, cəmi birçə sualıma cavab verin, zəhmət olmasa”, - Uilyam artıq gülüş krizindən çıxmışdı, amma hələ də gözləri parlayırdı, sanki qəşş eləyib özündən getmək üçün himə bənd idi, - “bu məbədi müqəddəs edən nədir?” - deyər soruşdu.

“Çox fundamental sual verdin, Uli, açığı elə bildim lətifə danışacaqsan”, - Mariyanın Müjdənin əvəzinə dillənməsi hamıdan çox Uilyamın özünə ləzzət etdiyindən yüngülvari qımışdı.

“Dalada Mliqava dünya buddistlərinin müqəddəs məkanıdır. Budda öləndən sonra onun nəşini yandırırılar, tələbələrindən biri külün arasından onun dörd dənə dişini tapır. Bu eramızdan əvvəl olub. O dişlərdən günümüze cəmi bir dənəsi qala bilib, onu da dördüncü əsrdə Hindistandan buraya - Kandiye gətiriblər. Buddanın dişinin sehrli gücü var, ona sahib olan hüdudsuz hakimiyyətə malik olur...”

“Nə danışırırsınız, bu boyda məbədi cəmi bir dənə dişə görə tikiblər?” - Uilyam atmacasının gülməli olduğunu düşünsə də, Müjdənin sifəti ciddiləşdiyindən artıq heç nə demədi.

“Buddanın dişini bizim üçün müqəddəsdir. Biz ona inanırıq”, - Müjdənin səsinə incikliyi hiss olunsa da, kifayət qədər təmkinlə cavab verdi.

Əslində o, təkbəşinə heç vaxt turistləri Dalada Mliqavada müşayiət etməmişdi, dünyanın dörd bir yanından gələn insanların ciddi və ya məzəli, dəxli yoxdu, bütün suallarını Səid cavablandırardı. Və onun üçün Buddanın məbədi müqəddəs məkandan daha çox, yaraşıqlı tarixi abidə idi. Ona görə də turistlərin yerinə düşməyən suallarını elə onlar kimi gülə-gülə cavablandırardı. Bəzən hər şeylə həddindən artıq maraqlanan, zəhlətökən müştərilərə rast gələndə isə özünü elə göstərirdi ki, guya ingilis dilini yaxşı anlamır, kimin nə soruşmağından asılı olmayaraq, eyni şeyləri dönə-dönə təkrarlamaqdan yorulmazdı. İş orasındadır ki, onun gülə-gülə danışdığı diletant söhbətlərdən heç kim inciməzdi, lakin Müjdə bələdçiliyin belə məharətli sirlərinə hələ yiyələnmemişdi. O, Səid kimi hamını yola verməyi, hamı üçün sevimli olmağı bacarmırdı. Elə buna görəydi ki, Uilyamın sualındakı yumor qatından daha çox istehzası ona

yer eləmişdi və dərhal da bənizi ciddiləşmişdi. Bunu Uilyamın özü də, elə turun digər iştirakçıları da hiss etdilər. Tomas əmi göy üzlü dəftərçəsini açıb gülərüzlü budda rəsmini ona uzatmasaydı, bəlkə də, ortaya qızmar günəşin istisindən betər qanqaralığı çökə bilərdi.

“Tomas əmi, siz necə də dəqiq təsvir eləmişiniz. Heyrətamizdi. Şri-Lankaya birinci dəfə gəldiyinizi bilməsəydim, elə bilərdim məbəddə dəfələrlə olmusunuz. İnsan üzünü görmədiyi şeyləri bu qədər dəqiqliklə necə təsəvvür edə bilər?” - şəklə göz gəzdirib dilləndi.

“Sevgilə, əzizim, sevgilə”, - Mariya gülərək Tomas əmiyə göz vurdu.

“A,a,a... onlara baxın baraban çalırlar!”, - Saşa məbədin ortasında dövrə vurub dayanmış bir dəstə buddist kahinə işarə etdi.

“Buyurun artıq ayın başlayıb. İstəsəniz yaxından baxa bilərsiniz”, - Müjdə ziyarətçiləri adamların sıxlaşmağa başladığı istiqamətə tərəf apardı.

Saşanın barabana oxşadığı təbillərin çalındığı yerdən yuxarıda, Buddanın müqəddəs əmanətinin qorunduğu otağın qızılı qapısının ətrafı yerdən oturub ibadət edən adamlarla dolu idi. Qapıya sarı yönələn ensiz dəhlizlərdə isə lotos, yasəmən, liliyalar qarışıq çəmən çiçəkləri düzülmüşdü. Maraqlı idi bu qədər çiçəyin arasında adamların burnuna toxunub xoş əhval yaradan isə tünd darçın iyi idi. Sanki bütün əlvan çiçəklərin üzərinə xəfif darçın səpmişdilər və bu, hamının xoşuna gəlirdi. Saysız-hesabsız bir boyda doğranmış nazik çubuğu xatırladan şamlar məbədin çölündə torpaq masanın üzərinə sancılmışdı. Buddistlər tüstülənən şamları iki əl ilə tutub alınlarının ortasından yuxarı qaldırıb, nəse pıçıldayaraq masaya sancırdılar. Turistlərdən bəziləri onları yamsılamağa çalışır, bəziləri isə kilsədə şam yandırarmış kimi tüstülənən çubuqları sancdıqdan sonra xaç vururdular. Hərə öz dilində arzularını pıçıldayırdı. Onların hamısı Buddanın bu günümüze gəlib çıxan cəmi bir dənə dişindən bütün arzularının həyata keçməsinə istəyirdilər.

Tomas əmi və Merio xala ikisi bir şam yandırmışdılar və onun zərif, incə tüstüsünün buğum-buğum havaya qalxıb yad şamların xəfif dumanına qarışıb yoxa çıxmasına ləzzətlə tamaşa edirdilər. Bir-birlərini tanıyandan bəri əl-ələ tutub ömürlərini sürən qocalar hər şeyin şam kimi əriməkdə olduğunun fərqləndirdilər. Lakin onlar gülürdülər, bütün dolanbaclara, qarşlarına çıxan bütün sürprizlərə güldükləri kimi. Arzuları qurtarmışdı mı? Demək çətin idi. Onlar son nəfəsini verməyə hazırlaşan şamın dalğalanan sonuncu tüstüsünə, axırıncı işartısına elə məhəbbətlə baxırdılar ki, sanki əzəmətli operanın möhtəşəm finalına tamaşa edirdilər. Onlar milyardlarla insanın bacarmadığını etmişdilər – ömürlərini əl-ələ verib gülə-gülə yaşamaqla. Bu, xoşbəxtlik haqqında nəhəng filosofların düşündüyü traktat deyildi, elə xoşbəxtliyin özü idi. Bir şam yandırmaq, bir insanın əlindən tutmaq qədər asan və onu bir ömür boyu qorumaq qədər çətin...

Uilyam ürəyində heç bir arzu tutmamışdı. O, da Saşa kimi tüstülənən çubuqlardan birini götürüb torpaq masaya sancmış və xaç çevirmişdi. Bəlkə də, nəse pıçıldağa bilərdi, məsələn, Buddadan xahiş edərdi ki, heç olmasa, birçə dəfə atasının üzündə təbəssüm görsün və oğlunun həyatda öz yerini tapması üçün yardımçı olsun, lakin o, bunların heç birini eləmədi. Günəşin qızmarında yavaş-yavaş isti tavaya çevrilən döşəmənin üstündə yalın ayaqlarının birini götürüb o birini qoyaraq özlüyündə məbəddə gəlməyən atasına bəraət qazandırdı. “Doğrudan da biz ayaqqabılarımızı niyə çıxartmalıydıq axı? Bu kimin ağlına gəlib”, - deyə dodaqaltı mızıldandı. Saşa isə geri qayıdanda rəfiqələrinə baraban çalan buddistlərin yanında çəkdiyi selfilərini göstərəcəkdə və bunun necə əyləncəli olmasından Allah bilir nələr uydurub danışacaqdı. Vəli buddist

ayininə yetişə bilməsə də, insanların rəngarəng çiçəkləri məbədin ensiz dəhlizinə necə səliqəylə düzmələrini, şam yandırır dua etmələrini kamerasının yaddaşına köçürmüşdü. Yeganə bir şeyə təəssüflənirdi ki, Buddanın qızılı qapının arxasında qorunan dişini çəkə bilməmişdi. Nə qədər inad etsə də, gözetçilər bunun yasaq olduğunu söyləyib heç qapının yaxınlığına yan almasına belə icazə verməmişdilər.

Günorta saatlarına hələ bir az qaldığından turistlər məbədin arxasındakı saray xarabalıqlarını dövrələyən iriyarpaqlı ağacların kölgəsində daldalanmışdılar. Hamının bir yerə cəmləşdiyini gören Müjdə firmalarının məhz onlar üçün hazırladığı "məxsusi" planı xatırladanda, yenə də hərənin ağzından bir avaz gəldi. Bu dəfə protest edənləri həvəsə salan Uilyamın təklifi oldu: "Nə var Botanika bağında? Gəlin yaxşı bir nahar edək. Viski də mənlük". Hamı onsuz da yorulmuşdu. Asiyanın günəşin altında qaralan ekzotikasından nə qədər zövq alsalar da, Daqqanın bürküsü, Banqkoka qəza enişinin gərginliyi, nəhayət, Siqiriyaya dırmanmağın yorğunluğu öz işini görmüşdü, odur ki, Vəli Özdəmirədən başqa hamı bir nəfər kimi Uilyamın təklifini dəstəklədi. Belə götürəndə, izləyicilərinə sürpriz dolu rolik təqdim edəcəyinə söz verməsəydi, səfərinin sonuncu gününü ləzzətli süfrə arxasında keçirmək elə Vəlinin də üreyindən xəbər verirdi.

"Seryoja xəstə olmasaydı, mən də sənə qoşulardım", - Saşa canıyananlıq elədi, "amma Botanika bağında deyirlər Qaqarının əkdüyü kükənlər hələ də durur. Vəli, xahiş eləsəm, onu da çəkə bilərsənmi", - dedi.

"Qaqarin kimdi, Saşa?", - Vəli təəccübdən çiyinlərini çəkəndə, Saşa da gözlərini bərəltədi.

"Yeni Qaqarini tanıyırsan? Heyrətamizdir!", - söylədi.

"Heç mən də tanıyıram", - Uilyam da gülümsəyib ətrafa baxdı, Cek də atasını dəstəkləmək üçün başını tərpətdi.

"Mənim artıq sizə heç sözüm yoxdu. Dünyamız getdikcə yaddaşını itirir", - Saşanın sözləri hamıdan çox Mariyanın üreyindən xəbər verdi, lakin o da günün qızmarında Qaqarin haqqında danışmağa həvəs göstərmədi.

"Burada nə var ki? İndi Google-da axtarış verərik", - Cek smartfonunu çıxarıb nəse qurtdalanmağa başladı və həməndə Saşanın əsəblərinə işləyən olduqca mənasız görünən sual verdi, - "Saşa, bircə də görüm "Qaqarin" "Kü"ylə yazılır, yoxsa "Ci"ylə?"

Saşa, sadəcə, gözlərini bərəltmişdi, deyəcəyi sözlər boğazında elə pərçimlənmişdi ki, cıqqırını da çıxara bilmədi. Onun əvəzinə Mariya dilləndi - "yığışdır telefonunu Cek. Bu yaxşı zarafat deyil", - dedi. Cek nəyin baş verdiyini anlamadan kırıncə telefonu cibinə qoydu. Saşa həyatında ilk dəfəydi ki, Seryojanın yoxluğunu hiss edirdi. İndi onun ipə-sapa yatmayan qabalığının əsil yeri idi, belə nadanlar üzlərinə qarşı söyülməyi özləri haqq edirdilər, Saşa qırıla-qırıla düşürdü. Qrup üzvləri avtobusa doluşub restoran istiqamətinə tərpənənə kimi Vəli dolanbac yolları əlinin içi kimi tanıyan "tuk-tuk" sürücüsüylə Botanika bağına aparən yolun qiymətini öldürürdü.

Baba Kruz günorta saatlarına yaxın resepsində hay-küy salanda, Seryoja artıq bir balaca özünə gəlmişdi, bütün gecəni dan yeri sökülənə kimi yalnız viski içsə də, üreyi bulanmırdı, heç aclıq da hiss etməirdi. Qızartısı hələ qalsa da, dünənə baxanda dodaqlarının şişi nisbətən çəkilmişdi. Eşşək arısının sancdığı yer hərdən bir zoqquldayanda, Seryojaya elə gəlirdi ki, həkimlər onu aldadıblar, bəlkə də, neştər hələ də dodağında ilişib qalıb. Gülməli görünürdü. Rastlaşdığı adamların elə ilk baxışdaca gözlərini bərəltməsindən bunu hiss etmək heç də çətin deyildi. Bu lənətə gəlmiş səfərin tezliklə başa çatmasını bəlkə də, Seryo-

jadan çox heç kim arzulamırdı. Lakin vətənə dönənə kimi dodaqlarının şişi çəkilməsəydi, bunun necə bir həngamə olacağını təsəvvür etmək belə istəmirdi. Hansı avtoritet dodaqlarını eybəcər formada “botoks” elətdirmiş kürəkən arzulayardı? Düzdü, o heç bir plastik əməliyyat keçirməmişdi, bu haqda düşünmək belə axmaqlıq olardı, bu, istənilən adamın başına gələ biləcək adi bədbəxt hadisə idi, lakin buna kim inanardı? Axı o arı nəyə görə, hər gördüyünə hırıldayan Cek Kruzun çənəsindən və ya hara gəldi soxulan Vəli Özdəmirin burunun ucundan deyil, bu qədər adamın içərisində məhz Seryojanın dodağından sancmalı idi? “Axı nə üçün mən” sualı onun ürəyini zoqquldayan dodaqlarından daha çox sıxırdı. O, bəxti üzünə gülənə kimi böyüdü künçəni, onun tinlərində dayanan yaşdlarını, daim ehtiyac arxasında özünü hara gəldi vuran adamlarını, skamyalarda yatan sərxoşlarını xatırladı. Onların hamısı Seryojanın şişman dodaqlarına güləcəkdilər, heç kimə nəyisə sübut etməyə cəhd göstərmək mümkün olmayacaqdı. Nəhayət, özünü toparlayıb yatağından qalxdı, otelin lojasına düşəndə isə Endryu Kruzun resepsiondakı qızla inadkar keçdi kimi buynuzlaşdığını gördü. İlahi, bütün səfər boyu ona necə nifrət edirdi. Seryoja qoca Kruzu görən kimi şişmiş dodaqlarını büzüşdürə bilməsə də, qaşlarını elə çatdı ki, sanki cavan atasını öldürən əfqan mücahidlərinə baxırdı. Elə bu vaxt başında qocaya yaxınlaşıb qulağının dibində “Allahu-əkbər” qışqırmaq kimi fəvqəladə bir ideya baş qaldırdı. Ayrı vaxt olsaydı, ağına gələn kimi də edərdi. Lakin dodaqlarını marçıldatmaq istəyəndə, nəstərin girdiyi yerdən dözülməz küt ağrı tutdu, bütün dişlərini, dilini, damağını göynətdi. Acı məyusluqla heyi kəsilmiş bədənini resepsiondan azca aralıda qoyulmuş divanın üstünə atdı. Həyatə çıxmaq, bir balaca gəzişib Asiyanın rütubətli payız havasını səfərin sonuncu günü doyunca ciyərlərinə çəkmək istəyirdi, amma Kruzu görən kimi bütün ovqatı təlx oldu, indi Allah eşqinə yalnız onun ağzını yummasını istəyirdi, başqa heç nə.

- Sizin saatlarınız hələ də səhv işləyir, başa düşürsünüzmü? - divarda dünyanın beş şəhərinin vaxtını göstərən saatları görən kimi baba Kruz özünü saxlaya bilməyib bağırmağa başlamışdı. Hərçənd ki, otelə yerləşdikləri gündən bəri o, eyni iradlarını, demək olar ki, bir neçə dəfə dilə gətirmişdi və həmişə də otel əməkdaşları qocanın xətrinə dəymədən saatları onun düz hesab elədiyi vaxta uyğunlaşdırmışdılar. Lakin indi daş qayaya rast gəlmişdi - resepsionda dayanmış bəstəboylu arıq qızcıqaz qocanın hökmünə məhəl qoymamış, üstəlik onun özünün qol saatının düz işləmədiyini, ən dəhşətlisi isə geri qaldığını söyləmişdi.

- Sizə normal ingilis dilində başa salıram ki, saatlarınız qabağa qaçır! Başa düşürsünüzmü? Bu yaxşı deyil, dərhal vaxtı geri çəkin!, - Endryu Kruz pötrmüş alınının tərini silərək bağırırdı.

- Mən də sizi normal ingilis dilində başa salıram ki, sizin öz saatınız geri qalır. Başa düşürsünüzmü? Öz vaxtınızı qabağa çəkin, siz geri qalırsınız!, - arıq qızcıqaz gözlərini bərəldib eynilə qoca Kruz kimi qəzəblə cavab qaytarırdı.

- Vaxtı qabaqlamaq axmaqlıqdı, görünür, siz bundan zövq alırsınız. Saatlarınızı geri çəkməlisiniz. Bu, mənim əsəblərimə toxunur!

- Vaxtdan geri qalmaq da axmaqlıqdı, görünür siz də bundan zövq alırsınız. Bizim saatlarda heç bir problem yoxdur. Sizin səsinizsə artıq mənim əsəblərimə işləyir!

Tərslikdən turistləri yüz metrədən görəndə sifətlərində təbəssüm oynayan gülürüz otel işçilərindən kimsə gözə dəymirdi. Qızcıqaz çox güman ki, təcrübəsizlikdən tərs damarına salmışdı və əgər hər xırda detalda bir “əmma” axtaran menecerlərə rast gəlsəydi, heç şübhəsiz, tənbeh oluna bilərdi. Lakin

kimsə yox idi və nəse fəvqəladə bir şey baş verməsəydi, iki tərs adamın mübahisəsi hara qədər desən uzana bilərdi. Seryoja divandan qalxıb bu iki tərs keçinin cavabını vermək üçün möhkəmdən qışqıra və ya masanın üstünə babat yumruq çırpı bilərdi. Amma o biri tərəfdən də balaca qızcığazın qabağında əsəbdən dizləri titrəyən baba Kruzun çarəsiz durumuna tamaşa etməyin də ayrı bir kefi vardı. Mübahisəylə inadkarın ram edilməsinin mümkün olmadığını görən qoca şikayət etmək üçün otelin menecerlərini axtarmağa başladı. Resepşından azca aralıda ondanda betər məyus durumda əyləşmiş Seryojanı görəndəysə, hamı kimi gözlərini bərəltirdi. Əgər indi bu vəziyyətdə baba Kruz əlini-əlinə vurub qəh-qəhə çəksəydi bu, Seryojanın bütün ömrü boyu eşitdiyi ən ağır söyüş, ən dözülməz təhqir olardı. Qoca isə sual dolu baxışlarını onun əzgin sifətində, altı tuluqlanmış gözlərində gəzdirib, ən sonda dodaqlarına diqqət yetirdi. Gözləmədiyi halda yaxınlaşıb əlini onun alına qoydu. Seryoja eynən dünənki kimi od tutub yanırdı. O qədər haldan düşmüşdü ki, qocanın bu qeyri-adi hərəkətinə də təəccüblənmədi, sanki gözlərinin qabağını kəsmiş qaraltı əlini onun alına toxundurub çətinliklə eşidəcəyi nəse pıçıldadı.

“Antibiotik vurmaq lazımdı”, - baba Kruzun təlaşla geri dönməsini görən qızcığaz da tələsik Seryojaya yaxınlaşıb nəbzini tutdu.

“Dünən onun dodağından arı sancdı”, - Kruz yavaşdan pıçıldadı.

“Yox, ona antibiotik vurmaq lazımdı” - qızcığaz eynən onun kimi yavaşdan dilləndi.

“Yox, inana bilmirəm ki, səninlə dil tapa bildim”, - Seryojanın artıq ayaq üstə durmağa heyi qalmadığından iki inadkar bir-birlərinə “yox... yox”, deyə-deyə onun qollarından yapışib otağına qaldırdılar. Baba Kruzun təcili həkim çağırmaq lazım gəldiyini söyləməsinə ehtiyac qalmadı, qız əlində həkim çantası dərhal da geri qayıtdı.

“Yox, bu ola bilməz, bircə demə ki, sən həkimsən”, - heyrətlənmiş qocanın gözlərində yekə bir sual peyda oldu.

“Yox, mən doğrudan da həkiməm. Bu gün iş elə gətirdi ki, resepsindəki bacımı əvəz eləməli oldum”, - qızcığaz dilləndi. O, ağrıkəsici qarışdırılmış antibiotik vurandan sonra Seryojanın gözlərinin qabağını kəsmiş qaraltı yavaş-yavaş çəkilməyə başladı.

“Bəs dünən sizə dərman təyin etmədilər?”, - qızcığaz özünə gəlməyə cəhd göstərən Seryojadan soruşdu.

“Onu xəstəxanaya apardıq. “Amerikan medikal” idi, nəydi, belə də ad olar? Yox bir “Kolumbiya piççers”. Orda nəse dərman verdilər”, - xəstə ağzını açmağa macal tapmamış qoca dilləndi.

“Yox, niyə elə deyirsiniz? Ora lap yaxşı xəstəxanadı. Mən özüm də orda işləyirəm. Bəs dərmanları qəbul etmədiniz?”, - qız soruşdu. Seryoja nəse deməyə çalışsa da, bir şey alınmadığından əlini pəncərəyə uzatdı. “Demək istəyirsiniz ki, onları bayıra tulladınız? Lap atanız kimi inadsınız”, - qız bunu deyərkən gözüylə baba Kruza işarə elədi və onların reaksiyasını gözləmədən, “əgər o həbləri qəbul etsəydiniz, indi belə vəziyyətə düşməzdiniz”, - söylədi. Qızcığaz xəstənin hələlik yatmalı olduğunu və ayılıandan sonra ehtiyac yararsa, bəlkə, daha bir iynə də vuracağını söylədi.

“Yox, sən yaxşı qız imişsən”, - həkim otaqdan çıxmağa hazırlaşarkən, qoca Kruz bacardığı qədər mülayimcəsinə dilləndi. Qızcığaz onun səsindeki “mülayimliyin” arxasında dayanan növbəti gedişi göydə tutdu, “bizim saatlarımız düz işləyir”, deyib otağı tərk etdi. “Bu, lap məndən də betərdi ki”, - baba Kruz səhər açılıandan bəri adi qızcığazın inadını qıra bilmədiyinə təəccüblənmişdi. Otağı tərk etməmişdən əvvəl təzədən Seryojaya yaxınlaşıb əlini alına qoydu,

“Amerikan medikal”, belə də xəstəxana olar? Özü də harda, harda Şri-Lankada”, - öz-özünə pıçıldadı və nə fikirləşdisə, açıq pəncərənin yanındakı kreslodə oturub ağır-ağır nəfəs alan Seryojaya baxdı. Belə götürəndə artıq aşağı düşüb kiminləsə söz güləşdirməyə lüzum da qalmamışdı. Balaca qızcıqazın heç cür keçilməyən sərt istehkamı Endryu Kruzun bütün həmlələrini necə lazımdır dəf eləmişdi.

Seryojanın hətta ən dərin yuxusuna belə girməzdi ki, nə vaxtsa gözlərini açanda yanında baba Kruzun qayğılı sifətini görə bilərdi. Onun özünə gəldiyini görə qoca otağı tərk etmək üçün ayağa qalxdı. “Sağ olun”, - Seryoja baxışlarını yayındırmağa çalışaraq pıçıldadı. Kruz, sadəcə, çiyinlərini çəkdi, deyəsən, bir balaca dodağını yana da əydi. Seryojaya elə gəldi ki, oğlu Uilyamın arzuladığı təbəssümü indicə onun atasının sifətində görə bilmişdi. Qoca dəhlizə çıxan kimi tələsik resepsinə düşüb inadkar qızcıqaza xəstənin özünə gəldiyini söylədi. Bir daha əsəbləşməmək üçün heç başını qaldırıb divar saatlarına da baxmadı, cəld addımlarla da otelin xudmani həyətinə çıxıb, бүркүlü noyabr havasını ciyərlərinə çəkib gəzişdi. O, istəsəydi özünə gəlmiş Seryoja ilə maraqlı mövzularda, məsələn, elə Vyetnam müharibəsi, ya Əfqanıstan haqqında söhbətləşə bilərdi. Ən azı səfərin sonuncu gününü elə bir təəssürat formalaşdırmağa bilərdi ki, özündən razı Seryojanın belə yaddaşında uzun müddət silinməz xətirəyə çevrilsin. Və yaxud da, Daqqadan Kolomboya uçan təyyarənin qəza enişi zamanı danışılanların hamısını eşitdiyini söyləyə bilərdi. “Təyyarə qəza enişi edərkən nə danışdığınızı eşitdim. Bilirsən, həmin an nə fikirləşirdim? Okeana çırpılıb məhv olmağımızı. 189 nəfərin içərisində yalnız mən bunu arzulayırdım. Bilirsən niyə? Çünki uğrunda döyüşdüyüm idealların necə dağıldığını gördüm. Hər şey necə də sadə imiş – olur və bitir. Mənim uğrunda vuruşduğum, oğlumun yaşadığı və nəvəmin arzuladığı dünyalar arasındakı uçurumu təsəvvür elədikcə, dəhşətə gəlirəm”, - söyləyə bilərdi. Amma o, heç nə demədi. Arxasına baxmadan otelin həyətinə çıxıb, sadəcə, nəfəs aldı.

Mariya Tomas əmi və Merio xalanın ona bağışladığı dördkünc miniatür kitaba bənzəyən, qızılı suya salınmış medalyonun üzərindəki bəxtəvərcəsinə qollarını yana açmış ağacın Sakura olduğunu elə qocaların özündən öyrəndi. Medalyonun arxa tərəfində yazılmış sözlərsə Sakuranın beşləçəkli çiçəyini mənalandırırdı – “uğur”, “oyanış”, “gümrahlıq”, “sevinc” və “sülh”. Qocalar hər il martın ortalarında çiçəklənmiş Sakuranı görmək üçün Yaponiyaya getdiklərini söyləyəndə isə, Mariya əməlli-başlı təəccübləndi və növbəti dəfə onlara qoşulacağına söz verdi. “Yaxşı fikirdi, Hanami haqqında mən də çox eşitmişəm. Mən də sizə qoşularam”, - Uilyam Kruz viski badəsinə qaldırıb, “nə deyirsiniz, dostlar, mart ayında Yaponiyada görüşürük”, - söylədi. Hamı bir ağızdan “hə” deyib qədhələrini toqquşdurdular. Bu “hə”nin gəlişi gözəl söz olduğunu və heç nəyi ifadə etmədiyini hamı yaxşı başa düşürdü, lakin, Uilyamın şirin yalanı yerinə düşdü-yündən hamıya ləzzət eləmişdi. Səfərin sonuncu günü məclis çox da uzanmadı. Seryoja əvvəlki kimi keflənə bilmədiyindən kimsənin xətrinə də dəymədi. Onun dodaqlarının köpü yatsa da, arının sancdığı yerin qızartısı qalır, hərdən-bir gic qaşınma tuturdu. Tərsliyindən heç baba Kruzdan da geri qalmayan həkim-qızcıqaz qaşınmanın hələ bir müddət davam edəcəyini, bəzi sözləri deyərəkən be-kara kəkələmənin olacağını da qabaqcadan söyləmişdi. Baba Kruz isə vida məclisinə, ümumiyyətlə, qatılmamışdı, heç bunun səbəbiylə maraqlanan da olmamışdı, soruşsaydılar vidalaşmaqdan xoşu gəlmədiyini söyləyəcəkdi. Vəli Öz-dəmir Kandinin Botanika bağından etdiyi çəkilişləri, Böyük Buddha heykəli və Dalada Mliqavadakı kadrlarla birləşdirib Kandi haqqında çox maraqlı bir rolük hazırlaya bilmişdi. Youtube kanalına yükləyən kimi də istifadəçilərin “like” ya-

ğışına tutulmuşdu. Ona Saşanın nişan verdiyi Qaqarının küknarını tapmaq çətin olmamışdı, “bu da böyük Rus çarı Qaqarının əkdiyi ağac” deyərək, bələdçinin ona söylədiyi anlaşılmaz məlumatı olduğu kimi təkrarlamışdı. İş orasındadır ki, onun kamerasına yaxalanan ağac küknar yox, Seylon adasının Dəmir ağacı idi və həqiqətən də onu sonuncu rus imperatoru İkinci Nikolay 1891-ci ildə əkmışdi. Dünyanın birinci kosmonavtının küknarı isə bağın başqa səmtində idi, lakin xırdalıqlara bir qayda olaraq heç kim əhəmiyyət vermədiyindən bu vaxta qədər rolükə baxanlardan kimsə hələ də Vəlinin səhvini tuta bilməyib.

Turizm firmasının meneceri iki dəfə Səidi xəbər alsa da, Müjdə hər səfərində söhbətdən yayınmağa çalışmış, nə deyəcəyini bilməmişdi. Qız Səidin qəflətən yoxa çıxması, hələ üstəlik telefon zənglərinə, mesajlara belə cavab verməməsini hara yozmağa çalışsa da, ağlabatan bir şey alınmırdı. Sabah turistlərin otaqlarda buraxdıqları rəy blanklarını toplayıb firmaya aparmalı və simic menecerin məvaciblərini kəsməməsi üçün uydurduğu bütün bəhanələrinə cavab vermək lazım idi. Bunların öhdəsindən Səidsiz gəlmək, sadəcə, mümkün deyildi. Səidsə...

YEDDİNCİ HİSSƏ

Sakuranın möcüzəsi

Bakı, mart, 2018

Bakı Universitetinin bir vaxtlar hərbi kafedrasının yerləşdiyi beşmərtəbəli binanın ikinci mərtəbəsində kirayələdiyim iş otağının pəncərəsinin düz qabağında çiçək açmış Sakuranı görəndə, həm təəccübləndim, həm də yox. Sakura artıq başa çatdırmaq ərəfəsində olduğum romanımın nişanəsi idi və indi birdən-birə pəncərəmin qabağında onun çiçək açmış budaqlarının boylandığını görəndə necə təəccüblənməyə bilərdim? Mətbuat prospektinin görünüşünü korlamasın deyə universitet rəhbərliyinin qarşısında penoplastdan hasar çəkdiyi bu nimdaş binaya azı iyirmi il olardı ki, bələd idim; bir zamanlar burada təhsil almışdım, həm də ən azından gündə iki dəfə, səhər-axşam onun yanından ötüb işə gedib-gəlirdim, bəs bu vaxta kimi nə əcəb Sakuraya fikir verməmişdim? O, yapon Sakurası kimi yarpaqlamamışdan qabaq çiçək açan, əzəmətli qamətiylə insanları öz ətirli cazibəsində saxlayacaq qədər gözəl deyildi. Yoldan keçənlər budaqlarının əl çatan yerlərini o qədər dartışdırırdılar ki, ağacın yalnız yuxarı hissəsi çiçək açmışdı, o da uzaqdan baxanda başını poluboks qırıxdıran cavanları xatırladırdı. Əgər Bakının qatmaqarışq küləyinin qabağında beşmərtəbənin ikinci mərtəbəsinin pəncərəsindən görünəcək qədər yuxarı qalxa bilmişdisə, onu mübaliğəsiz böyük cəsarət mücəssəməsi də saymaq olardı. O, kiminsə gözündə hansısa əməlisaleh adamın əkdiyi və ya qarğanın, sağsağanın dimdiyindən düşən çəyirdəkdən boy göstərmiş adicə gilə ağacı idi. Lakin mənim gözlərimlə baxanda o, küləklər şəhərinin bütün şıltaqlıqlarına dözərək, Odlar Yurdunu sevgisiz qoymamaq üçün asfaltın bağrını yarıb göyə dikələn məhəbbət simvolu – mənim milli Sakuram idi. Özü də çiçəklərini elə açmışdı ki, bir tərəfinin qurduğunu yalnız zəndlə baxanda görmək olardı.

Mən onun pəncərədən içəriyə boylandığını həftənin şənbə günü günorta saatlarında qumruların səsinə fərq etdim. Çünki rəngi solmuş taxta çərçivəli iki taylı iri pəncərənin bir tərəfindən SSRİ-nin köhnə inzibati xəritəsini ortadan cırıb yanpörtü asmışdılar, o biri tayını isə o qədər çirk kəsmişdi ki, baxanda

adama elə gələ bilərdi ki, Bakıda həmişə duman olur. Mən heç komendantdan onların yuyulub-təmizlənməsini xahiş də etməmişdim, bu illərlə hopmuş elə bir çirk idi ki, onu təmizləməyə heç bir yuyucu vasitənin gücü çatmazdı. Elə iş otağının özü də yaman gündəydi. Mənim otağım nəmli divarları adamın üstünə gələn uzun alaqaranlıq dəhlizin sonunda, qapısı cırıltıyla çırpılan ayaqyoluyla üzbəüz yerləşirdi. Amma belə qeyri-münasib yerləşmənin otağın bərbad vəziyyətiylə heç bir əlaqəsi yox idi. Yazı yazanda dayanmadan çay içib, siqaret çəkdiyimdən özüm ayaqyoluna yaxın mövqe seçmişdim ki, həm vaxta qənaət edim, həm də öz-özümə danışa-danışa subaşına çıxanda kimsə başıma hava gəldiyini zənn etməsin. On yeddi il yaşadığım, son beş ilini isə iş otağı kimi istifadə etdiyim Şərifzadə küçəsindəki universitetin səkkiz saylı yataqxanasından çıxarılandan sonra belə demək mümkünsə, yaradıcılıq emalatxanamı keçmiş hərbi kafedraya köçürmüşdüm. Tələbəlik və gənclik illərimin acılı-şirinli xatirələri bu binayla yox, səkkiz saylı yataqxanayla bağlı olduğundan lazımsız təsvirlərə güc verib, mövzudan kənara çıxmaq istəmirəm. Dərinə getmədən, bircə kəlmə deyim ki, ucundan-qulağından dünyanı dərk elədiyimə görə, Bakı Universitetinin auditoriyalarından daha çox onun yataqxanalarına minnətdaram. Yazılarımin hamısını yataqxanalarda yazmışam, əvvəllər vəziyyət belə alınmışdı, uşaqlarım dünyaya gələndən sonra mənzilim olsa da, vəziyyət dəyişmədi, heç özüm də dəyişilmək istəmədim. İş yerində bütün günü sel kimi axan lazımsız informasiyaların ağırlığından bir təhər xilas olub gözdən-könüldən uzaq, sakit hücrəmə çəkilməyimlə ikinci nəfəsim açılırdı. Sakitlik və ritm – yazmağım üçün lazım olan bu sadə ikili bir arada yalnız mənim balaca hücrəmə hopmuşdu və ondan kənardakı həyatın hansı məcrada, hansı sürətlə axıb getməsi heç eynimə də deyildi. İndi mənim ürəyim keçmiş hərbi kafedranın ikinci mərtəbəsində, ayaqyolunun yanındakı balaca nimdaş otaqda döyünürdü və Novruzun nəfəsini duyur-duymaz cikkildəşən qumruların səsi diqqətimi çəkdiyindən çirk basmış pəncərəyə yaxınlaşanda onu gördüm – insanların dartışdırmağa əli çatmayan zərif budaqlarını qaldırıb otağa boylanmaq istəyən milli Sakuranı.

Bu vaxta kimi niyə ona fikir verməməyimin səbəbini izah etmək üçün söz tapmıram. Uzaq diyarlarda axtardığım məhəbbət ağacı sakit, təmtəraqsız baxışlarını mənim tozlu pəncərəmə zilləmişdi. Sanki hələ işıq üzü görməmiş kitabın içərisindən qopub düz gözlerimin qabağında bitmişdi. Onu, sadəcə, görmək lazım idi. Bir cüt qumrunun budaqdan budağa tullanaraq cikkildəşməsi, bir tərəfi qurusa da, hələ gövdəsi üzərində dayanmaqda davam edən çiçək açmış məsum Sakuranın mənim yazdıqlarımla nəsə qəribə bir bağlılığının olmasını düşünürdüm. Təsəvvür etdiyim və yaşadığım dünyalar arasında o qədər keçilməz sərhədlər mövcud idi ki... O vaxta kimi əfsanələrin yalnız kitablarda gerçəkliyə çevrilməsinə inanırdım, lakin hələ sonunu təsəvvür etmədiyim yazının qəhrəmanları gözümin qarşısında sıralananda heç də hər şeyin mənim planlaşdırdığım və yönləndirdiyim kimi getmədiyini anladım. İstər təsəvvür etdiyim, istərsə də yaşadığım dünya susuzluqdan cadar-cadar olmuş torpaq kimi sevgiyə təşnə idi. Sən demə, ağımdan keçən nə vadısa, hamısının öz sevgi tarixçəsi var və onların hər birinə tələsmədən qulaq vermək lazımdır. Pəncərəmdən boylan Sakura param parça olub dünyanın dörd bir yanına səpələnmiş nakam sevgi hekayələrində itmiş kələfin ucunu tapmağıma tamaşa edirdi. Təkcə tamaşa etmir, gözdən-könüldən uzaq hisli-paslı, balaca hücrəmdə saatlarla öz-özümə necə çarpışmamın yeganə canlı şahidi kimi mənə qol-qanad verirdi. Birdən ağıma gəldi ki, çiçəkləriylə çürümüş budaqlarının üstünü örtməyə çalışan bu utancaq ağac elə mənim ilham

pərimdi. Əgər Bakının sərt küləklərinə duruş gətirib çiçək açmaq mümkün imişsə, XXI əsrin insanını sevgiyə inandırmaq niyə mümkün olmasın?

Yazıya o qədər aludə olmuşdum ki, yalnız məmur dostum ailəmlə birlikdə məni öz evinə Novruz qonaqlığına dəvət edəndə, artıq bayram tətilinin son günlərini yaşadığımızı fərq etdim. Bu, illərdi ki, bizim ailəvi ənənəmizə çevrilmişdi, bahar bayramı günlərində mütləq bir-birimizin evinə qonaq gedərdik. Həmişə də birinci təklif məndən gələrdi, bu dəfəysə o, məni qabaqlamışdı, daha doğrusu, mən hər şeyi unutmuşdum. Açıqı, bayramı xüsusi qeyd etməklə bağlı nə mənim, nə də evdəkilərin xüsusi planı yox idi, uzaqda yaşayan qohum-əqəabayla da yalnız telefonla danışmışdıq. Bayramın bütün günlərinə öz hücrəmə qapılmaq, pəncərəmin qabağındakı Sakuramla baş-baş qalmaq üçün göydəndüşmə fürsət kimi baxırdım. Yazının məni haraya götürüb aparacağı, bütün bu yarımçıq sevgi hekayələrinin ümumiləşmiş finalının necə olacağı haqda düşünürdüm. Məhz bu arada dostumun bizi qonaq çağırması lap yerinə düşdü. Onsuz da əvvəl-axır özüm onu axtarmalı idim, çünki məni romanımın qəhrəmanları - Səid və Müjdəylə görüşdürəcəyinə söz vermişdi. Düzdü, onun söylədiyi əhvalat əsasında əsər yazdığımı hələ söyləməmişdim, bunu hələ ki, sürpriz kimi saxlayırdım. Lakin ən böyük sürprizin dostumun evində məni gözlədiyini təsəvvür etmirdim.

Şəhərdə elə qələbəlik idi ki, deyəsən, Novruz qonaqlıq üçün dünyanın yarısı Bakıya axışmışdı; indi onun sakit küçələrində, xudmani xiyabanlarında adam əlindən tər pənmək olmurdu. Taksi İstiqlaliyyət küçəsindəki uzun tıxacın quyruğunda iməkləyəndə uşaqlarımın maşının pəncərəsindən yaşıl səməni kimi bəzənmiş şəhərimizə, ətrafda qaynaşan qərrib adamlara necə heyrətlə gözlərini bərlətdiklərini gördüm. Maşını saxladıb piyada getmək fikrimi dilə gətirəndə, elə sevindilər ki. Baharın gəlişini tək-cə tumurcuqları çatlamış ağaclarıdan yox, Qoşa qala qapısından başlayaraq İçərişəhərin tarixin izləri yapışan darısqal dalanlarında dolaşan adamların çöhrəsindən də görmək olardı. Manqallardan qalxan kabab iyi uşaqlığımın sevimli xatirəsi kimi dadı damağımda qalan təndirlərin təzə çörək ətrinə qarışmış qala divarlarından Qız qalasına qədər adamları da, ağacları da, tarixin qədim nişanələrini də öz rahiyyəsinə bürümüşdü. Yurdumuza yeni günün, yeni ilin başlanmasını müjdələyən bahar gəlmişdi. Gənclik illərimin ilk çağlarını çıxmaqla, mən sovet adamı deyildim, amma uşaqlıqdan beynimə yeridilmiş sovet təfəkkürü hardasa öz izlərini buraxmışdı. Biz də hamı kimi Novruz kəndimizdə, demək olar ki, xəlvəti keçirərdik. Sovetin özünün geydirmə qırmızı bayramları o qədər idi ki, baharın gəlişini qeyd etmək dövlət səviyyəsində yasaq edilmişdi. Lakin biz öz bayramımızı öz bildiyimiz kimi də keçirərdik, bayram bizim idi, dövlət yox. Qoşa qala qapısının ağzında başlayan şənliklərdə kosaanın, keçəlin məzəli meydan tamaşaları, kəndirbazların kəndirin üzərində atılıb düşüb, təhlükəli tryuklar göstərməsi, adamın qanını qaynadan qara zumanın oynaq ritmləri məndən daha çox övladlarıma ləzzət edirdi. Novruzda mən də sevinirdim, lakin gözlərini açıb ölkələrini müstəqil görmüş uşaqlarımın bir də baharın nəfəsini məhz mənim şəhərimdə duymaq istəyən turistlərin sevinci bir başqa idi.

Mənim torpağımda bir zamanlar sevmək də yasaq idi, desəm, abartmış olaram, lakin o qədər lazımsız, mənəgənəyə çevrilib insan həyatını sıxan qadağalar var idi ki, adam balası kimi yaşamağı unutmuşduq, nəinki sevib sevlməyi. Əvəzində sovetlər özünün məzəli sevgi romanlarını bizə sıırırdı. "Məzəli" sözü burada bəlkə də, yerinə düşmür, ancaq qondarma konfliktləri, pafoslu və guya real, əslində isə həyatla yaxından-uzaqdan heç bir əlaqəsi olmayan əldəqayıma qəhrəmanlarla dolu kitabları, bir sözlə, yalanı bundan

yaxşı necə ifadə etmək olar ki? Yazıçıların uydurduqları bu istehsalat sərgüzəştlərinin hamısı kağız üzərində sosializmin təntənəsi, sevgililərin əl-ələ tutub mikrorayon tikməyə getməsiylə bitirdi. Belə riyakar müsbət sonluq gözümü elə qorxutmuşdu ki, romanımı sevnələrin muradına çatmasıyla yekunlaşdırmağa təəddüd edirdim. Belə baxanda sevgi dastanının nakam qalması, sevnələrin finalda qovuşa bilməyib canlarına qıyması "mikrorayon" tikməkdən daha maraqlı idi. Lakin nə qədər maraqlı olsa da, yaşamağa haqqı çatan qəhrəmanı öldürmək insafdan deyildi. Yenə də içimdə təlatüm qalxmış, gözüm yol çəkməyə başlamışdı; uşaqlarım sevinir, İçərişəhərin darısqal dalanlarında rastlaşan adamlar bir-birlərini təbrik edir, kosa, keçəl, kəndirbazlar min hoqqadan çıxırdılar, mənə Şeksprin məşhur dilemması ətrafında baş sındırırdım. Ölümü də, sevinci də əsaslandırmaq lazım idi, bayağılıqdan və sünilikdən kənar, ən vacibi XXI əsr insanını inandıra biləcək qədər əsaslandırmaq...

Zəfəranlı plovun qoxusunu dostumun qapısının kandarından duyduq. Gözəl bayram süfrəsi açılmışdı. Qapının zəngi çalınana qədər vaxtın necə keçdiyini uşaqlar öz dəcəllikləriylə bizə unutdurmağı bacarmışdılar. Dostluğumuzun övladlarımıza da yansıması qəlbimizi qürurlandırır. Bizim danışıldıqca qurtarmayan bir-birindən maraqlı o qədər xatirələrimiz vardı ki, yada düşəndə indi tək biz deyil xanımlarımız, uşaqlarımız da o anları bizimlə birgə yaşamışlar kimi sevinirdilər. Təbii ki, yalnız ikimizin arasında qalacaq yağmurlu payız gecəsində səkkiz sayılı yataqxananın damında baş vermiş əhvalatdan savayı. Və bir də bəzi xırda-para sərgüzəştləri çıxmaqla həyatımızın şəffaf səhifələrindən eninə-boyuna nə qədər desən danışa bilərdik. Zəng çalınanda dostum ayağa qalxıb qapıya tərəf getdi. Mənim təəccübləndiyimi görcək həyat yoldaşı da bir şey anlamadığından çiyinlərini çəkdi. Bizim ailə məclisimizdə heç vaxt kənar adamlar iştirak etməzdi. Dostumun arxasında onların utancaq simasını görəndə kimi tanıdım. Yanılmamışdım, onlar idi – Səid və Müjdə. Məhz təəvvür etdiyim kimi də görünürdülər, masanın arxasına keçib yanaşı əyləşəndə isə nədənsə mənə pəncərəmdən içəri boylanan Sakuranın çiçəkləri arasında cikkildəşən bir cüt qumrunu xatırlatdılar. Onlar olmasaydı, uzaq diyarlarda soraqladığım məhəbbət ağacının düz pəncərəmin ağzında, gözlerimin qabağında boy göstərdiyini anlamayacaqdım. Onlar olmasaydı, həyatın boşluqlarında ilişib qalmış yarımçıq sevgi hekayələrim heç vaxt tamamlanmayacaqdı və ömrümün qalan hissəsini də natamamlıq kompleksindən əziyyət çəkərək yaşayıb qurtaracaqdım. Nə qədər çalışsam da, gözümü onlardan ayıra bilmirdim, elə bil, uzun sürən gərgin axtarışlardan sonra canı canımdan, qanı qanımdan olan doğmalarımı tapmışdım. Bu vaxta kimi onların əvəzindən düşünüb, onların həyatını, yaman adamların, pis niyyətli əcinnələrin arasında öz saf məhəbbətlərini qorumaq üçün apardıqları mübarizənin tarixini yazırdım, indisə üz-üzə, gözə-gözə oturub zəfəranlı plov yeyirdik. Çox qərribə idi, onlarla görüşməyi çox arzulayırdım, bunun üçün lazım gələydi, eqomu ayaqlar altına atıb dostuma yalvarardım da. Lakin onlar Sakuranın budaqlarına qonmuş bir cüt qumru kimi qarşımda oturanda, danışmağa söz tapmırdım, haradan başlayıb, harada qurtaracağımı bilmirdim. Belə götürəndə onları məndən yaxşı heç kim tanıya bilməzdi, axı mən onların kitabını yazırdım. Birdən ağılıma heç kimə söyləyə bilməyəcəyim elə bir fikir gəldi ki, canıma üşütmə düşdü. Bəlkə, heç qapı döyülməyib, bəlkə, bizim ailə məclisimizdə doğrudan da özümüzdən başqa kimsə yoxdu, bəlkə də, mən heç məclisdə-falanda deyildim masamın

arxasında əyləşib işləyirdim və özümdə bilmədən yazının arxasınca düşüb buralara qədər gəlmişdim. Belə vəziyyətin adı qarabasma deyil, mən çoxdan real həyatdan ayrılıb təsəvvürlərimdəki dünyada - yazılarımın içərisində yaşamağa başlamışdım. Səidlə də, Müjdəylə də ona görə danışmağa söz tapmırdım ki, artıq onların haqqında hər şeyi bilirdim, daha dəqiqi hər şeyi biz bir yerdə yaşamışdıq. Dostum onları hamıyla tanış eləyib, artıq Şri-Lankanın ekzotik meyvələrindən söhbət salanda hələ də mənim tərəddüd içərisində olduğumu görüb, qəflətən “sürprizim xoşuna gəldimi?” deyib söz atdı. Yalnız bundan sonra hələ ağılının yerində olduğunu, reallıq hissimi itirmədiyimi anlayıb özümə gələ bildim. Bir anlıq hamının diqqəti mənə yönəldiyindən qeyri-ixtiyari gülümsündüm və meyvələrlə bağlı dostumun açdığı söhbətə candərdi qoşulub manqonun qiyməti ilə maraqlandım. Bunu elə-belə ağzımdan qaçırdım, çünki onların real adam, yoxsa kitabımdan gəlmiş obrazlar olması arasında hələ də beynimdə çək-çevir gedirdi.

“Bizdə manqonu kiloyla satırlar”, - Müjdə Səidi qabaqlayıb cavab verdi, “burada isə narı kiloyla satırlar, amma bizdə dənəsi təxminən bir dollardır”, - söylədi.

“Niyə məhz Azərbaycan?” - növbəti ritorik sualımı da eləcə söhbət xatirinə verdim, çünki onların seçiminin səbəbi kimə aydın olmasa da, mənə yaxşı məlum idi, lakin gözlədiyim cavabı aldım.

“ASAN vizaya görə. İş elə gətirdi ki, biz ölkədən təcili çıxması olduq. Ən əlçatımlı viza isə buraya idi. Çox götür-qoy eləməyə vaxtımız da qalmamışdı”, - Səidin ehtiyatla, sözləri seçərək danışdığının fərqi idim. Bəlkə də, bu qonaqlığı da onların ölkədə qalmasına izin verilməsi üçün bir sınaq kimi başa düşmüşdü və buna haqqı da çatırdı, hər halda, biz miqrasiya xidmətinin məmurunun evində idik. Lakin mən ürəyimdən keçən cavabı eşitmədiyimə görə duruxub qalmışdım, iş orasındadır ki, o, mənim yazdığım, məhz onun diliylə ifadə olunan sözlərin heç birindən istifadə etmirdi. Bir tərəfdən baxanda ona haqq da qazandırırırdım, çünki hansısa ölkədən sığınacaq almaq üçün xüsusi bərbəzəyə ehtiyacı olmayan, sadəcə, quru faktlar lazım idi. Bir də ki, ilk görüşümüzə onlar hələ oxumadıqları kitabın məzmununu danışması deyildilər axı. Mənim təxəyyülümle onun təsəvvürləri arasında nəse ziddiyyət doğuran məqamlar axtarmağa tələsmirdim. “Bilmək istəsəniz peşman da deyilik”, - balaca pauzadan sonra o, əlavə etdi.

“Hə, deyin görək, Yanardağa gedə bildinizmi?”, - dostumun sualı mənim üçün növbəti sürpriz olsa da, bir söz demədim. “Niyə məhz Yanardağa” sualı dilimin ucundan qayıtdı, bunun cavabını hamıdan yaxşı özüm bilməliydim axı.

“Heyrətamiz idi. Torpağın sinəsindən alov çıxır və heç vaxt sönmür”, - Səid dedi.

“Atəşgahda da olduq. Sən demə, bir vaxtlar hindistanlı zəvvarlar buralara qədər gəlmişlər”, - Müjdənin cavabından sonra dostum Azərbaycandakı atəşpərəstlikdən, sonra bu torpaqlarda ilk xristianlığın yayılmasından tutmuş İslamın qəbul edilməsinə qədər uzun-uzadı tarixi arayış verdi. Mən də ondan geri qalмайıb “Odlar yurdu” sözünün etimologiyası barədə danışa bilərdim, ancaq heç nə demədim, çünki nə Yanardağda, nə də Atəşgahda olmuşdum. Əslində həmişə o yerləri görmək ürəyimdən keçib, hətta bəzən yolum da o tərəflərdən düşüb, bəlkə, yanlarından ötüb keçmişəm, amma ayaq saxlayıb odlu torpağın heç vaxt sönməyən şölə saçan alovlarına baxmamışam. Yadıma şəhərin Mərkəzi parkında şaftalıyla, zoğalla qarışıq saldıığımız balacaboy Sakura düşdü. “Biz beləlik, taleyimiz və qismətimiz belədi – öz torpağımızın bitirdiyi, gözümüzün qabağında boy göstərən məhəbbət ağacının dəyərini

gərək bizə anladan ola, özümüzə qalsa bunun fərqi nə varmağa tələsmərik”, - deyə düşünmüşdüm. Yanardağ da, Atəşgah da hardasa Sakuranın taleyini yaşayırdı. Səidin və Müjdənin ağızdolusu təqdimatlarından sonra o heyrətamiz məkanları ziyarət edəcəyimə söz verdim. Axşam saat doqquza işləyəndə Qoşa qala qapısının qarşısındakı kəndirbazlar kimi atılıb-düşməkdən yanaqları pötrmüş uşaqlarımın sifətinə baxanda artıq getmək vaxtının çatdığını hiss etdim. “Hə, nə fikirləşirsən?”, - ayrılanda dostum qulağıma pıçıldadı. Açıqı həmin an nə fikirləşdiyimi heç özüm də bilmirdim, içimdə o qədər sual yığılıb qalmışdı ki, hansından başlayıb, hansından qurtaracağımı dəqiqləşdirməyə çətinlik çəkirdim. Dostumun üzünə baxıb çarəsizcə gülümsəməkdən başqa heç nə etmədim. O, xasiyyətimə əlinin içi kimi bələd idi və belə jestimin nə demək olduğunu bilirdi. Başa düşürdü ki, qara bulud tək dolmağım səbəbsiz deyildi. Elə bil, dilimin ucunda nəsə düyünlənib qalmışdı, amma nə, heç özüm də bilmirdim.

O gecə həyatımın ən uzun gecələrindən biri, bəlkə də elə birincisi oldu. Ürəyimin həyəcanlı döyüntüləri sanki dəmirçi çəkici idi, elə hey beynimi döyəcləyirdi. Nigarançılıq qızıl gülün budaqlarına dolaşmış sarı sarmaşığı kimi bütün vücudumu sarıb, öz əsarətinə almışdı. Başa düşdüm ki, nə illah eləsəm də yatmaq mümkün olmayacaq, yuxum yazılarıma keçmişdi, nəbzim də, ürəyim də sətirlərin arasında döyünürdü. Havanın işıqlanmasını gözləmədən yazı masamın arxasına keçdim, əvvəlcə tutduğum planlara, hadisələrin fəsil-fəsil inkişafına təzədən nəzər yetirdim, romanın kompozisiyası ilə bağlı qeydlərimin üzərində o qədər əlavələr var idi ki, öz yazdıqlarımı çətinliklə oxuya bildim. Nəhayət, kompüterimi yandırır ayrı-ayrı fayllarda yaddaşa verdiyim fəsillərin hamısına göz gəzdirdim. Yalnız uşaqlarım mətbəxdə səslərini yüksəldəndə artıq saatin ona işlədiyini fərq elədim. Lakin hələ də istədiyimi tapmamışdım. Nəsə çatışmırdı. Nəyisə ya unutmuşdum, ya da həmin o nəsnə hələ də yazıya çevrilmək istəmirdi. Yəni belə götürəndə sanki hər şey qaydasında görünürdü – günahı bir-birini sevmək olan iki fərqli dinə mənsub gənc real ölüm təhlükəsindən baş götürüb mənim ölkəmə qaçmışdılar və peşman da deyildilər. Həyat həqiqəti bundan ibarət idi. Məşhur sevgi hekayələrində aşıqla məşuq bir-birinə qovuşmadan ölürlər deyə, bu məsum gəncləri necə intihara təhrik edə bilərdim? Axı onlar ısrarla yaşamaq və sevmək istəyirdilər. Bir yandan xoşbəxt finalın bayağı görünəcəyindən qorxurdum, lakin bu, heç də yuxularımı ərşə çəkən nigarançılığımın yeganə səbəbi deyildi. İstənilən halda nəsə çatışmırdı. Deməli, mənə hələ bir müddət də əzab verəcəyi günlər qabaqdaymış.

Yazı əgər yazılırsa, saatlarla özünü yormağın mənası yoxdu, bunu öz təcrübəmdən bilirəm. Yarımcıq yazılar yarımcıq doğulmuş uşağa bənzəyir, kompüterin desktopunda, yazı masasının bir küncündə ilişib qalmış göz dağına çevrilir, heç vaxt böyümürlər, heç vaxt kitablarda səhifələnmirlər və günlərin birində öz-özlərinə elə itib-batırlar ki, sanki heç yoxmuşlar. Yazının çətin tərəfi bilirsiniz nədi? Susmaq lazım olan məqamda sən hələ də davam edirsən. Amansız tənqidçilər bunu heç vaxt bağışlamırlar və ağına-bozuna baxmadan “roman çoxdan qurtarıb müəllifinsə xəbəri yoxdu” deyirlər. Hiss edirdim ki, nəsə mühüm bir şey çatışmır və bu çatışmayan detal nikbin finala oxucunu inandırmaq cəhdi deyildi, nəsə başqa şey idi. Nə çatışmırdı? Axı mən nə axtarırdım? Əlimi saxlayıb hələ bir müddət pauza götürməkdən başqa çarəm qalmadı. Görünür, susmaq lazım imiş...

* * *

Bakının qızmar yayı başlamışdı. Gündüzlər gilavarın nəfəsboğan bürküsündən gizlənən adamlar yalnız xəzrinin sərin mehini canına çəkən axşamlarda parklara, xiyabanlara çıxırdılar. Mənsə Bakının bürküsünü xoşlayıram, qızmar günəşin altında daldalanmaqdan ötrü kölgəlik axtarmıram. Günəşdən gizlənən adamların kondisionerin sərinliyində mürgülədiyi vaxtlarda şəhərimin dar dalanlarında tarixin izlərinə baxa-baxa addımlamaqdan necə zövq aldığıma kimisə inandırmağın çətin məsələ olduğunu bilirəm, ona görə də buna heç cəhd də göstərmirəm. İsti havalarda Xəzər də Bakının boynundan asılmış göz muncuğu kimi mavisini bir az da artırır, qağayılar bir az da aşağıdan uçub cildəşir, lakin dəniz mənim günəşli şəhərimə nə qədər yaraşır yaraşsın, onun qırçın ləpələrinə heç vaxt heyretlə baxmamışam. Çünki mənim uşaqlığımda dəniz yoxdu, bunda nə o günahkardı, nə də mən. Ona görə də qədim qala divarlarının yanından aşağı burulub bulvara çıxmaqdaysa, bir vaxtlar şəhərimi mühasirədə saxlayıb zəbt etməyə hazırlaşan rus generalının başının kəsildiyi yerdə ayaq saxlayıb azacıq nəfəsimi dərəndən sonra üzüyuxarı getdim. Nədənə üreyim bəstəboy Sakuranı görməkdən sarı uçanırdı. Biz onu Novruzdan qabaq dostumla təzə Mərkəzi parkda gəzişərkən kəşf etmişdik. Sən demə, romanımın tapılmayan sonluğu da onun zərif budaqlarının kölgəsində yolumu gözləyirmiş. Dostum yenə də haqlı çıxmışdı, ədəbiyyatın bizə baharı müjdələyən bu balaca ağacın çiçəkləri arasında gizləndiyini söyləyəndə, nahaq onunla razılaşdığımı etiraf etməmişdim.

...Onlar bəstəboy Sakuranın yanındakı skamyada əyləşmişdilər. Biz bir-birimizi görən kimi tanıdıq, lap köhnə tanışlar, qəribsəmiş doğmalar kimi görüşdük. Sən demə, onlar da qızmar günəş altında gəzişməyi sevirmişlər. Skamyanın yanındakı uşaq arabasından gələn qığıltı isə bir anın içində Xəzərdən əsən sərin mehə çevrilib günəşli şəhərimin də, mənim də qəlbimi ovutdu. Mən məhz onu axtarırdım. Qığıldayan körpə məni görcək totuq əllərini bir-birinə vurub gülümsədi. O gülürdü, deryanın mavisini gözlərinə yansıtmışdı, sifətinə elə bil, sübhün mehi toxunmuşdu üzü güləndə adamın ruhu sərinləyirdi, bir sözlə, gözəlliyi Yusif misalı. Kürəyinin sol tərəfində, yuxarıda qara yekə xalının olduğuna da heç şübhə eləmədim. Şah Abbası qundaqda görən çoxbilmiş nənələr belə yerdə barmaqlarını dişləyib deyərdilər ki, bu, peyğəmbər nişanəsidir. Bu, uşaq bir tağ olub min yerə budaq atacaq, o qədər böyüyəcək ki, Həkəri belə onun kölgəsindən axacaq.

Dilimin ucunda Sarı Aşığın bayatısı düyünlənmişdi. Bəstəboy Sakuranın yarpaqları onu məndən qabaq pıçıldadı:

***Mən aşiq, dərdi məndə,
Hər dərdin dərdiməndə.
Eşqdən cünun olanın,
Tapılar dərdi məndə.***

2018-2020

♦ P o e z i y a

Əli Rza XƏLƏFLİ

DÖNMƏZLİK YOLU

Yaddaş-poema

*Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti
qurucularının əziz xatirəsinə*

Dilimin şirin sözü ilhamıma mayadır,
Qəlbimin qanadıdır, yurdum Azərbaycandır.
Babalardan əmanət nəsillərə yadigar
Nəvəmin muradıdır - yurdum Azərbaycandır.

Azadlığın eşqinə bu yarpağı oxu sən!
Vətənimin adını - bir torpağı oxu sən!
Arzumun, niyyətimin bil ırmağı, oxu sən!
Yamyaşıl bir vadidir - yurdum Azərbaycandır.

Bu dünyaya açılan gözlərim, kitabımdır.
Hər sözü can yandıran közlərim kitabımdır
Dədə Qorqud adında sözlərim kitabımdır
Cavad, Cavid, Hadidir - yurdum Azərbaycandır.

Tarixi od içində yanan odlu diyardır
Həsəti sinəm üstə acı dərddir, qubardır
Əziz atam, anamdır, o gül üzlü bir yardır,
Ruhumun inadıdır - yurdum Azərbaycandır.

Bəxti Qara yazıdır, Borçalıdır, Göycədir
Dərbənd türkün tarixi, başı üstə göy çətir.
Qarabağ bir yaradır, dərdi göm-göy göycədir
Canımın can adıdır - yurdum Azərbaycandır.

Şir ağzından tac qapar, Bəhram-Gur qeyrətində
Qayalar parçalanar Bisütun heyਰətində.
Külüngü dağlar yarar Şirinin həsrətində;
Eşqimin Fərhadıdır - yurdum Azərbaycandır.

Unudulan tarixin çözlən yaddaşdır,
Turanda qançəkəri soydaşı, qardaşıdır.
Şeirimin sözlümün əbədi baş daşıdır.
Xələfli fəryadıdır - yurdum Azərbaycandır.

Dəyişirdi zamanlar, dəyişirdi qaydalar,
Gəlirdi hər tərəfdən təzə səslər, sədalar.

Qanadları qırılır ikibaşlı qartalın,
Daha gücü qalmayıb qoca, yaşlı qartalın.

Hakim Romanovların taxtı uçub dağılır,
Daha ötüb zamanı, vaxtı uçub dağılır.

İndi kara gəlməyir, «parçala siyasəti»,
İndi daha hakimdi xalqların qətiyyəti.

İnləyir Azərbaycan - varlığı yara, zədə,
Yolumuz azadlıqdı - söyləyir Rəsulzadə.

Başımızın üstündə dalğalanan bayraq var,
Rənglərin hər birində gələcəkdən soraq var.

Mərd oğullar böyüdən analara sözlüm var,
Ümidi Vətən olan yoxa, vara sözlüm var.

Silah tutan hər gənci indi Vətən çağırır,
Azadlıq bağçasında gülü bitən çağırır.

Öpsün ana əlindən Azərbaycan əsgəri,
Doğsun Vətən göyündə ümidlərin ölkəri.

General Mehmandarov, Şıxlinski Əliağa,
Vətəni qaranlıqdan çıxaracaq işığa.

Onların kimliyini xalqımız yaxşı bilir,
Sərkərdə igid olsa, Vətənin üzü gülür.

Od-alovla danışır Məhəmməd Əmin kişi,
Ucalan bayrağına inamı əmin kişi.

Qürurlu addımlarla Əli Mərdan bəy gəlir,
Vətən ayaq üstədir, yeriyr, yer-göy gəlir.

Nəsib bəy Yusifbəyli gülümsər çöhrəsində,
Ümidləri qızdırır dan yeri çevrəsində.

Fətəli xan Xoylu var, Behbud xan Cavanşir var,
Adı sözə sığmayan - sırada neçə şir var.

Mustafa bəy Vəkilov ən gənc nazir olsa da,
Yaşayır yaddaşlarda qütbətlərdə solsa da.

Üç zolaqlı ipəyin adına parça demə,
Varlığına nəfəs bil, kədəri qov, qəm yemə.

Qalxır Türkün bayrağı - çırpınır Qara dəniz,
Türkü çağırır Xəzər - ürəyi yara dəniz.

Qafqaz təzim eləyir dalğalanan bayrağa,
Vətən inam gətirir bu oyanan bayrağa.

Vətən oğul çağırır - xəbər çatdı dağlara,
Qeyrət köhlən istədi - kəmənd atdı dağlara.

İndi hünər göstərsin şücaəti var olan,
Düşməyə sipər olsun cəsarəti var olan.

Qarabağ od içində - Tevon meydan sulayır,
Andronik qan içir - yurdu oda qalayır.

Şuşa, Laçın dağlanıb, Zəngəzur viran qalıb,
Ümidlər öləziyib, gözlərdə toran qalıb.

Günəş də baxa bilmir buludlar arasından
Hər yerdə qan süzülür Vətənin yarasından.

Azərbaycan-Türküstan böyük Turan ürəyi,
Böyük Turan yolunda türkün vuran ürəyi.

Türkiyə tək qoymadı arada qardaşını,
Özünə Vətən bildi torpağını, daşını.

Türk ordusu yeridi - haraya, haya gəldi,
Göstərə öz həddini haylara, haya gəldi.

Nuru Paşa yeriir qürurla ön cərgədə,
Burda qeyrət gizlənməz daldada, yan cərgədə.

Hündürboylu cavanın önündə şax dayanır,
Cavan da təzim edir, qüruru şux dayanır.

Paşa baxıb soruşur: duruşun, aramın nə?
Sən kimsən cavan oğlan, məqsədin, məramın nə?

Hardan gəldin qoşuldun, bizim əsgər deyilsən,
Yaraşmaz türk oğluna döyüş vaxtı əyilsən.

Əslin, kökün hardandı kim sənə yol göstərib?
Kim sənə qucaq açıb çağırıb qol göstərib?

Bilirsənmi bu yolda nələr var, nələr olar,
Can qıyıb qan verməyən çətin ki, burda qalar.

Cavan oğlan Paşadan çəkmirdi gözlərini,
Varlığına su kimi içirdi sözlərini.

Varlığı dilə gəldi ruhu dindi cavanın,
Sinəsində ürəyi oda döndü cavanın.

Cavan oğlan inamla yenə təzim eylədi,
Cəsarətlə, qürurla məramını söylədi.

-Gədəbəydən gəlmişəm - Məmməd oğlu Salmanam,
Canımla, qanımla mən bu torpağa qurbanam.

Gəlmişəm halal edim qanımlı bayrağıma,
Gəlmişəm Azərbaycan güvənsin varlığıma!

Atam mənə: - get, - dedi, - Vətənin dar günüdü,
Vətənə gələn bəla bizə də var - günüdü.

Kürəyini düşməyə çevirmə, - dedi anam,
Yenilməyən adına, qüruruna qurbanam.

Türkü böyük qardaş bil, yurda kömək, dayaq bil,
Türkün ölməz ruhunu sən qanında oyaq bil.

Düşmənlə vuruşda bil yaşamağın dadını,
Yenilməz, yenməz olsan, qoruyarsan adını.

Paşam, yaxşı bilirəm bu meydanda yerim var,
Düşməne cavab olan qüdrətim, hünərim var.

Danışdıqca Salmanın sözü işıq saçırdı,
Azadlığa qələbə, işıq yolu açırdı.

İki qürur qovuşdu, sevinclər aşdı-daşdı,
Sanarsan Azərbaycan Türkiyə qucaqlaşdı.

Albay Nuru Paşanın dolmuş gözləri güldü,
Nə mutlu, türküm, - dedi, şirin sözləri güldü.

Türk Albayı dayanıb Salmanla birgə, qoşa,
Azərbaycan-Türkiyə - igid əsgər və Paşa.

Nuru Paşa qürurla Salmanı öyüb deyir:
- Ürəyimiz, qanımız belə birdi, - söyləyir.

Belə igid əsgəri, qorxmazı, vətəndaşı
Əbədi yaddaşında saxlayar Vətən daşı.

Yenilməz, yenməz oğul Mehmed oğlu Salmana,
Gərək təzə ad verim bu dönməz qəhrəmana.

Baş əyirəm atanın, ananın önündə mən,
Belə oğul böyüdən qiblənin yönündə mən.

Salman Dönməz deyirəm - adın bəlli ad olsun,
Türk albayı adından sənə mükafat olsun.

Təzə yürüş gözləyir, hazır ol, birgə gedək,
Odlu Diyar paytaxtı Bakını azad edək.

MİN doqquz yüz on səkkiz: tarix bilir gedişi,
Türk ordusu dəyişir çövlan edən gərdişi.

Qızmar iyul günəşi yandırır dağı-daşı,
Yeriyr türk əsgəri azad edə qardaşı.

İgid Salman Dönməz də Nuru Paşa yanında,
Yenilməzlik atəşi qaynamada, qanında.

Müzəffər türk ordusu dağıtdıqca sədləri,
Neçə Salman Dönməz də aşıb keçir hədləri.

Avetisov, Qazaryan, Hamazasp tir-tir əsir,
Bu gedişlə daşnaklar olacaq girov, əsir.

İgid Salman Dönməz də kəsib bəndi, bərəni,
Qaçmağa yer axtarır Daşnaksütyun törəni.

Yol verməz yağıya hesablar sorulmasa,
Açılmaz göyün üzü havalar durulmasa.

Haqqı bata bilməzdi günahsız insanların,
Bakıda, Şamaxıda axıdılan qanların.

Kürdəmirdə, Ağsuda, Salyanda nələr oldu;
Hər kəs yaxşı bilir ki, hər yanda nələr oldu...

Öldürülən uşaqlar, yandırılan qocalar...
Kim yaddaşa gətirsə təndir olar, sac olar.

Yaddan çıxarmı deyin Quba gülləbaranı,
Kim unudar söyləyin, qanı sızan yaranı?

Qisası alınırdı bu inləyən torpağın,
Budağından ayrılıb vaxtsız düşən yarpağın.

Minnətçi salmışdılar daşnaklar komandana,
Yalvarıb deyirdilər son qoysun axan qana.

Qazaryanın yavəri dil töküb yalvarırdı.
İgid Dönməz önündə diz çöküb yalvarırdı.

Məzhəb haqqı peşmanıq, igid Salman inan san,
Biz nankor ermənilər bilirik ki, qanansan.

Komandanın yanında xətirin, hörmətin var,
Sən çox qoçaq adamsan - şanın var, şöhrətin var.

De, bizi bağışlasın, yol versin, çıxacaq gedək,
Tökdüyümüz qanlara son dəfə baxacaq gedək.

Salman Dönməz əsiri təqdim etdi Paşaya,
Qanun bilər, haqq bilər; canı ölə, yaşaya.

On beş sentyabr - Bakımız azadlığa qovuşdu,
Bakının başı üstən bəla belə sovuşdu.

Bir kərə qalxan bayraq yol açdı sabahlara,
Kişilər dövlət qurdu, qol açdı sabahlara.

Azadlığın dadını millət gördü, oyandı,
Tarixin üfüqləri bu işığa boyandı.

Qırmızı iblis yenə öz donunu dəyişdi,
Yeridi qanımıza söz donunu dəyişdi.

Bolşeviklər susdurdu iyirmi səkkiz mayı,
Qəsb elədi tarixi qırmızı aprel ayı.

Azadlığın kitabı müvəqqəti bağlandı,
Azad Azərbaycanın sinəsi də dağılandı.

Hiyləgər siyasilər fitnə-fəsad qurdular,
Vətən torpaqlarını işğal etdi ordular.

Siyasi yol çəkildi Lenindən Atatürkə,
Azərbaycan taleyi büründü qara kürkə.

Bolşeviklər qəsb etdi hüququ, ixtiyarı,
Talandı yad əllərdə xalqın sərvəti, varı.

İki illik ömürlə tarix yazdı azadlıq,
Əbədi qaranlığa qəbir qazdı azadlıq.

Ulular yaddaşlarda inam, inad iz qoydu,
Enməyən bayraq haqda ölməz fikir, söz qoydu.

Hakim zaman hökm etdi; tarix yolu dəyişdi,
Xalqların taleyində bu da belə gərdişdi.

Turanın azadlığı qan içində boğuldu,
Qırmızıya boyanmış imperiya doğuldu.

Azadlıq aşıqləri hər yerdə izlənirdi,
Terrorndan, təqiblərdən çəkinir, gizlənirdi.

Amansız qəddar üçlük ölüm çarxı qurmuşdu,
Həyatı pəncələyən ölüm üzə durmuşdu.

Hər yerdə gəzirdilər türkü sevən kəsləri,
Divana çəkirdilər Vətən deyən səsləri.

Cəsarət bayrağıdı şanlı Gəncə üsyanı,
Rejim qorxuya düşür - üsyan tutar hər yan.

Təqiblər, tutulmalar ayaq açıb yeriyr,
Əzablar, işgəncələr qanlar içib yeriyr.

Güllədən keçirirlər bolşevik cəlladları,
Qara siyahılarda sıralanan adları.

Salman Dönməz tutulub istintaqı gözləyir,
Ümid işığı sönüb axır çağı gözləyir.

Təskinlik verir ona Firudun bəy Köçərli,
Oğul deyir Salmana Firudun bəy Köçərli.

Soruşsalar adını "Dönməz" deyiləm söylə,
Salman Məhəmməd oğlu - beləcə bəyan eylə.

Bunların caynağından çalış, salamat qurtar,
Düşünmə əbədilik zalımın zülmü artar.

Soyuq üzlü kamera - bağlı qapı, taledi,
Fələk ixtiyar verdi, dövrən nələr elədi.

Firudun bəy Köçərli, Salman Dönməz yanaşı,
Bir zindanın küncündə iki sirdaş dərd daşı.

Biri müdrik müəllim - dünya görmüş qocadı,
Biri cavan əsgərdi qürurunda ucadı.

Onları birləşdirən günah Vətən sevgisi,
İki böyük ürəkdə dərdin bitən sevgisi.

Üç gün, üç gecə... vaxtın qüruru, beli sındı,
Həqiqəti yazanın qələmi, əli sındı.

Qocanı apardılar dan üzü qızaranda,
Zalımın üzü gülüb qan üzü qızaranda.

Salman Dönməz görmədi o qocanı bir daha,
Qəlbində ağrı qaldı daha neçə sabaha.

Soruşdular Salmandan: harda yaşa dolmusan?
Adın Salman Dönməzdi, türk əsgəri olmusan?

Hər dəfə Salman dedi: - Salman Dönməz deyiləm,
Hər yalana «hə» deyən sakit, dinməz deyiləm.

Bəlkə, bu adda biri olub da, yaşayıb da,
Bəlkə, biri bu adı alıb da, daşıyıb da.

«Dönməz» özü kimdisə onu dönməzlər bilər,
Amalının yolunda yanan sönməzlər bilər.

«Salman Məhəmməd oğlu» adım, ünvanım budur,
Qalan hər nə deyilsə, bulanıq lilli sudur.

Qurtuldu Salman Dönməz üçlüyün caynağından,
Şərəflə çıxıb bildi istintaq sınağından.

Bir kimsənin adını çəkmədi, dözüb durdu,
Taleyini inadla, beləcə yazıb durdu.

Hərdən Nuru Paşayla xəyalən dilləşirdi,
Bəxtinin keçmişində əzabla əlləşirdi.

Səni aparacağam özümlə, Salman Dönməz,
Görürəm varlığında nurun, işığın sönməz.

Bir gün general kimi dönərsən yurduna sən,
Albaylıq eləyərsən azadlıq orduna sən.

Gedə bilmərəm dedi, - Salman Dönməz Albaya,
Dəyişməyəm yurdu cənnət olsa mən Aya.

Bax, səni incitsələr bir yol tapıb gələrsən,
Nuru Paşa söylədi, indi özün bilərsən.

Unuda bilmirdi heç Salman ötən günləri,
Yaddaşında əriyib ötən, bitən günləri.

Beləcə bir səksəkə, təlaşla yaşayırdı,
Tarixi varlığında əzabla daşıyırdı.

Otuzuncu illərdə iş açıldı təzədən,
«Ölüm dəyirmanı»na aradılar təzə dən.

Yalan-gerçək şahidlər tapıldı yerdən-göydən,
Tanıyanlar, bilənlər danışdı kənddən, köydən.

Həbslər, dindirmələr yenidən işə düşdü,
Köhnə saqqız çeynəndi, hər nə var dişə düşdü.

Ələ nəsnə gəlmədi, amma onu tutdular,
Qaranlıq zindanlara, türmələrə atdılar.

Qoca Tiran can verdi, dünya yenə dəyişdi,
Qadağalar, zəncirlər boşaldı yönə düşdü.

Ötdü əlli üçüncü ilin soyuq yayı da,
Laxladı bolşevizmin ideal sarayı da.

Əlli altıncı ilin bəraət vaxtı gəldi,
Qismən olsa da yenə ədalət taxtı gəldi.

Salman Məmməd oğluna bəraət verdi zaman,
Solmuş tale bağından dərdləri dərdi zaman.

Ömür boyu gözlədi istiqlal gələ, yetə,
Vətən bağı sevinə azadlıq gülü bitə.

Artıq zaman ömtüşdü, bülbül güldən düşmüşdü,
Vətən sevdalı Salman əldən-dildən düşmüşdü.

Təqiblər, işgəncələr yemişdi gəncliyini,
Əzablar, izləmələr almışdı dincliyini.

Cavanlığı sürgünlər, zindanlar aparmışdı,
Ömrünü parça-parça zalımlar qoparmışdı.

Sinəsində apardı neçə sirli söhbəti,
Tarixə açar olan dürlü-dürlü söhbəti.

Firudun bəy Köçərli, Nuru Paşa son anda,
Gözlərinin önündə döndü müqəddəs anda.

Danışdı gecələr uluların adıyla.
Qəlbine sığınırdı inləyən fəryadıyla.

Alnabatda bir məzar - o günlərdən nişandı,
Türk əsgəri adına ölməz şöhrətdi, şandı.

Çoxları bilməsə də - daşa dönmüş dönməzdi,
Salman Məmməd oğludu - igid Salman Dönməzdi.

Burda belə qurtarır - şanlı, qəmli hekayət,
Sözümə rəvac verən - xoş qədəmli hekayət.

Kişiliyin əbədi örnəkləri yaşayar,
Örnəklərin ölməyən diləkləri yaşayar.

Hünərvərə örnəkdir yaddaşda Salman kişi,
Adı-sanı yaşayan əbədi Mehman kişi.

Kimin hardan gəlməyi keçmişində yazılıb,
Amalında, işində, vərdişində yazılıb.

O nəsilədən qalanlar ideala bir aşiq,
Yoluna nur çiləyib keçmişdən gələn işiq.

Qövsi-qüzeh üstündə arzuları uçduqca,
Sevinirdi, gülürdü günəşə qovuşduqca.

Bizdən yeylər kimdisə biz də onun davamı,
Bizə qalan düz yolun, aydın yönün davamı.

Yaşayan doğru-düzgün həqiqət bunu deyir,
Əyilməz qürur, qeyrət, dəyanət bunu deyir.

Bəzən elə bilirik yollar bizdən başlayır,
Yerdə ayaq dayanır, təpər dizdən başlayır.

Ağır-ağır yolları bizdən əvvəl keçən var,
Neçə ağı-qaranı bir-birindən seçən var.

Hər əzaba qatlaşan olmasaydıq dünyada,
Biz də yalan olardıq qalmasaydıq dünyada.

Dastanın bu yerində sözümü döndərirəm.
Azadlıq əsgərinə... bir salam göndərirəm.

Qalx ayağa yerləş et, hücum marşı səslənsin,
Bəsdür tarixi yordum, Azərbaycan əsgəri!
Kimliyini bəyan et, düşmən səddini yar, keç,
Deyim yağını vurdum, Azərbaycan əsgəri!

Harayınla cavab ver torpağın yurdcanına,
Od düşsün yağların varlığına, canına.
Ula, dağlar titrəsin səsin həyəcanına,
Türk ərəni boz qurdum, Azərbaycan əsgəri!

Sevgimlə süsləmişəm ulduzunu, ayını
Yer üzündə tapmaram sənin bircə tayını;
Canınla qoruduğun bu vətən sarayını
Sənin sayəndə qurdum, Azərbaycan əsgəri!

Keşikdə dayanmışan Vətən başlanan yerdə
Əldə silah durmusan, torpaq daşlanan yerdə.
Güllələrə sipərsən səngər tuşlanan yerdə
Torpağım, evim, yurdum, Azərbaycan əsgəri!

Eşqimin sahibisən, örtülü sirr əvəzi,
Qəlbimin hakimisən, minimin bir əvəzi;
Məkkəmsən, Mədinəmsən, ən uca pır əvəzi,
Sənə təzimə durdum, Azərbaycan əsgəri!

Adın çəkilən yerdə varam deyənə sahib,
Səni bağrına basıb özü öyənə sahib;
“Mən sahibəm” söyləyən hər kəsə yenə sahib,
“Sən” - dedi, kimdən sordum, Azərbaycan əsgəri!

Qəlbimin döyüntüsü sənin yeriş ahəngin
Dil əməl birliyində - düşüncədə hər rəngin;
Xələfliyə ərməğan qürur, hünər çələngin,
Vətənə dayaq ordum, Azərbaycan əsgəri!

OXUCULARIN NƏZƏRİNƏ!

2021-ci il üçün

“AZƏRBAYCAN”

jurnalına abunə yazılışı davam edir.

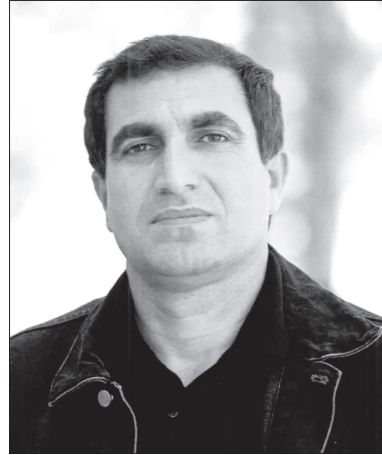
“AZƏRBAYCAN”

jurnalının bir nüsxəsinin qiyməti 1 manat 50 qəpik,
illik abunə qiyməti 18 manatdır.

İNDEKS: 76300

Əjdər OL

“DƏHŞƏTLİ HADİSƏ”

◆ Hekayə

O necə dəhşətli hadisə idi, axı?..

Qarabağda törədilmiş Xocalı qırğınının növbəti ildönümünə həsr olunmuş yığıncaq bitincə binadan çıxıb azacıq aralıda siqaret yandırmaq istəyəndə bir ağbırçək qadın mənə yaxınlaşdı və çəkinə-çəkinə dilləndi:

– Mən Xocalıdanam. O müsibətdə əsir düşmüşdüm...

Yığıncağa yazıçı kimi qatılmışdım. Əlimdəki siqareti qaytarıb qutusuna qoydum.

Qadının yaşı yetmiş keçərdi. Bəlkə də az idi, vaxtından tez qocalmışdı. Hər halda o qanlı hadisənin şahidi və əsiri olan adam öz yaşında görünə bilməzdi.

Dilim sanki tutulmuşdu. Nə deyəydim? Necə təsəlli verəydim?

Qadın məni çətinə salmaqda:

– Sənə dəhşətli bir hadisə danışmaq istəyirəm.

Dərhal o zaman təzəcə şəhər statusu qazanmış Xocalıda bizimkilərin başına gətirilənləri yenidən xatırlamağa başladım. Bu mövzuda o qədər şahid ifadələri eşitmişdim, oxumuşdum ki... Operatorlar Çingiz Mustafayevin, Seyidağa Mövsümlünün, başqalarının çəkdiyi telekadrlara yüz dəfə baxmışdım. 1992-ci ilin fevralında lentə alınan, şaxtada donmuş, güllələnmiş qocaların, uşaqların, qadınların sonradan eybəcərləşdirilmiş meyitlərini üzdən əzbər tanıyırdım. Mətbuatda, kitablarda, internetdə separatçı daşnak yaraqlılarının, Rusiya ordusunun 366-cı alayının erməni, rus zabit və əsgərlərinin Xocalı sakinlərinə verdiyi işgəncələr barədə nələr yazılmamışdı? Qonum-qonşularının, ata-anasının, qardaşının gözü qabağında zorlanan, namusu ayaqlanan, döşü kəsilən, saçından tutulub pəlcıqda sürüdülmən, divara mis-marlanan, ağzına səsgücləndirici tutulub naləsi Ağdamda eşitdirilən qız-gəlinlərdən, kəsilən başı futbol topu kimi oynadılan, dişləri, gözləri çıxarılan, dilləri, qulaqları kəsilən, boğulan, asılan, şaqqalanan, qurşuna düzülən, huşunu itirənə qədər döyülən kişilərdən bəhs edilən əhvalatlardan xəbərdardım. Şəhərdə ucdantutma hamıya qəsd olunmuşdu. Ölən ölmüşdü, qalanlar da ya dona-dona qaçıb canını qurtarmış, ya əsir, itkin düşmüşdü, ya da şikəst edilmişdi. Biz azərbaycanlılar buna "soyqırım" deyirdik, Milli Məclisimiz bu barədə qərar qəbul etmişdi, ancaq dünyanın böyük dövlətləri soyqırımımıza barmaqarası baxırdı. Otuz ildir aləmə car çəkdiyimiz qanlı hadisənin bilmədiyim bir gizlini vardı mı? Qadın yeni nə danışacaqdı?

Anım mərasimi uzun, ağır, üzücü keçsə də, qadını dinləməli idim.

Yəqin ki, Xocalıda heç indi də hava mülayim deyildi. Bakıda isə yerdə qar olmasa da, şaxtalı külək ən qalın paltarın da hava keçən yerindən şütüyüb az qalırdı adamın qanını dondura. Qadına təklif etdim:

– Xanım, bəlkə, bax, o kafedə – kafeni göstərdim, – oturub çay içək, qızınaq, söhbət edək?

– Gedək, bala, – cavab verdi, – soyuqda çənəm söz tutmur.

Kafeyə girdik. Paltomu soyunub stulun başına aşırıdım. O isə nimdaş, boynu xəzli dəri plaşını əynindən çıxartmadı. Qabağıma çay dəsti gəldi. Qadın süzdüyüm qaynar çaydan bir qurtum alıb danışmağa başladı:

– Kürsüdən danışığına diqqətlə qulaq asdım. Xocalıdan çox şey bilirsən, – pauza verdi, – ancaq mənim danışacağım hadisədən bəlkə də xəbərsizsən. Bizi yerimizdən, yurduvuzdan qovanlar necə amansız, qəddar idilər. Qanımıza yerikləmişdilər...

Qadını dolaşdırmamaq üçün ağzımı açmırdım. Fikrimdən keçirdi ki, qoy necə və nə qədər danışır, danışsın.

Qadın bəlkə də bu vaxtacan tanış-bilişə yüz dəfə söylədiyi əhvalatı indi daha dəqiq, yığcam, yerli-yerində təsvir etmək istəyirdi sanki...

– Hə, – sözünə davam etdi. – Gecə atışma başlayıb hay-küy qopanda üç gün əvvəl soyuqlayıb yatağa düşmüş ərimə iynə vururdum. Axı, tibb bacısıyam. Otuz ildən artıq Əsgəran, o dağılmış Stepanakert, – indiki Xankəndi adı hələ dilimə yatmış, – Xocalı xəstəxanalarında çalışmışam. Oralarda mən hamını, hamı da məni tanıyırdı. Ağdam yolu bağlandıqdan sonra Əsgəranla Stepanakert arasında mühasirəyə alınmış Xocalıya ermənilərin hücum edəcəyini bilsək də, – onlar neçə dəfə bu barədə xəbər yollamışdılar, – bir az toxtaq idik. Deyirdilər Ağdamdan, Bakıdan kömək gələcək. Ərim cavanlığından bəri Stepanakert toxuculuq kombinatında texnik işləmişdi. Hadisələr qızıxandan dörd ay sonra onu işdən qovmuşdular. Aman-zaman bir qızımız iki il qabaq Bakıya gəlin köçmüşdü.

Qadın istiləndi, yaxasının iki üst düyməsini açıb armudu stəkanda ilimş çayın qalığını başına çəkdi, – "Şəkərim var, dilim-dodağım tez-tez quruyur" dedi və söhbətinə davam etdi:

– Qaçhaqaçda çaş-baş qalmışdıq. Şəhərə mərmə, güllə yağırı. Gurultudan, adamların ah-naləsindən, qışqırığından evin içində də qulaq tutulurdu. Ərimin qızdırması hələ tamam düşməmişdi. Nə isə... Uzun danışib başını ağrıtmış istəmirəm. Şəhərzü eyvanımızın bir sütununu mərmə qəlpəsi aparanda elə bil qəflət yuxusundan ayıldım, biz də şəhərdən qaçmaq fikrinə düşdük. Top səsləri səngiyincə, ərimi altdan-üstədən geyindirdim. Özümün də əynim qalın idi. Ehtiyat üçün belimə qalın yun şal bağladım. Tibb çantamı boynumdan asıb, – artıq nə götürə bilərdim, – ərimin qoluna girdim, həyəətə çıxdım. Yer-göy od tutub yanırdı. Həç həyətimizdən yüz addım aralanmamışdıq, erməni-rus dillərində qarışıq səslər eşitməyə başladım. Tindən dönəndə qarşımıza iki hərbi, bir mülki geyimli saqqallı çıxdı. Qabağımızı kəsdi. Saqqallı sorğu-sualsız dərhal ərimi güllələdi. Həç yazığın cıncırını çıxartmağa da fürsəti olmadı. Qorxudan səsimi uddum. Həm ermənicə, həm də rusca söyürdülər. Avtomat lüləsi sinəmə tuşlanmışdı. Yerimdə donmuşdum. "Bu türk qancığına toxunmazaq!" - hərbi geyimli erməni saqqallı yoldaşına dedi, – "bizə lazım olacaq". Hırıldaşdılar. Mən ermənicə bilirdim, danışqlarını başa düşürdüm.

Qadın söhbətini kəsdi. Görünür, danışdığı mənzərə yenidən gözləri önündə canlanırdı. Stolun üstündən salfet götürüb ağzının qıraqlarını sildi. Bayaq boşalmış stəkanını doldurmuşdum. Cibindən şəkərsiz qənd çıxarıb ağzına atdı, çayı yarisinə qədər içdi.

Udqu nub "Bağışla, bəlkə də vaxtını alıram, ancaq hələ mətləb üstünə gəlməmişəm, adamın dərdi çox olanda, bilmir hardan başlayıb harda qurtarsın" dedi.

– Narahat olmayın! – Həç hara tələsmədiyimi bildirmək üçün asta-asta çay içməyə başladım. Yaxşı ki, kafedə seyrəklikdi, bizə mane olan yoxdu.

Qadın yanıqlı ah çəkdi:

– Adım Şuşəxanımdı, anam deyirdi doğulanda şuşə kimi şəffaf olmuşam, ona görə mənə belə ad qoyublar. Atamın əsl şuşalı olduğu üçün hərdən mənə “Şuşəxanımdı” çağırırdı. Həyat sinəmə yüz yerdən dağ çəkdi. Şuşə kimi çat-çatam... Məni qabaqlarına qatıb xeyli gətirdikdən sonra yolda dayanmış pəncərələri pərdəli “UAZ”-a mindirtilər. Maşında iki qadın da vardı. Onları dərhal tanıdım. Biri məktəbin xadiməsi, elə mən yaşda olan yetimdar Bəsti, o biri montyor Qabilin arvadı Ballı idi. Boylu Ballının qarnı burnuna dirənmişdi, vaxtına bir ay qalardı, qalmazdı. Gəlini uşaqlıqdan tanıyırdım. Ötən il toyu olmuşdu, ilk qarnı idi. Hər ikisinin qorxudan nitqləri batmışdı. Əsgərlər də, saqqallı da maşına təcildilər.

Avtomobil tərpənib qarı eşə-eşə irəliləyirdi. Yolu görə bilmirdim. Otuz-qırx dəqiqə getdikdən sonra “UAZ” dayandı.

Bizi itələyib maşından saldılar. Məni də, Bəstini də büdrəyib yığılan gəlinin qolundan yapışmağa qoymadılar. Rus əsgəri avtomatın qundağı ilə çiyimdən nə təhər vurdusa, dünya başıma fırlandı. Yoldaşları yalan olmuşdu, bu kopoyoğlu doğru. Özünü onlara göstərirdi, nə idi, bilmədim. Hələ də çiyimdə o ağrını hiss eləyirəm. Ətrafda hərbi və mülki geyimlərdə on-on iki adam vardı, tamaşamıza durmuşdular. Hamısını gözdən keçirə bilmədim. Gördüklərimi isə tanımadım. Səhər açılmışdı. Bircə dəfə göz atmaqla Stepanakertdə olduğumuzu anladım. Təpikləyə-təpikləyə, dümsükləyə-dümsükləyə, söyə-söyə bizi hündür, anbara oxşar bir otağa salıb çöldən qapını qıfılladılar. Xırda pəncərələrdən düşən işıqda içəri aydın görünürdü. Anbar boşdu, yalnız küncdə böyrü üstə ağzıaçıq iri bir taxta çəllək gözə dəyirdi. Bir hovur sonra üçümüzü də soyuq götürdü. Hamımızdan çox üşüyən Ballı idi. Ürəyim durmadı, belimdən şalı açıb onu bürmələdim. Gəlin həyəcədən, qorxudan tir-tir titrəyirdi. Ərindən, uşaqlarından ayrı düşmüş Bəsti isə durmadan ufuldayır, sızıldayırdı.

Qəfildən elə bil Allahdan mənə güc gəldi. Yoldaşlarımı sakitləşdirməyə, onlara ürək-dirək verməyə başladım. Ancaq təsəllimin təsiri heç on dəqiqə çəkmədi. Yenə əvvəlki ümitsiz vəziyyət yarandı. Bəsti ilə mən yaxşı-yaman görmüşdük, birtəhər dözürdük. Ancaq gəlin vurnuxurdu. Hey “Ay Allah, özümə rəhm etməsən də, balama dəymə! Axı, o, nə bilir dost-düşmən nədir?” deyirdi. Onun gözləri anbarın küncündəki çəlləyə sataşanda diksindi. Tez gedib çəlləyin içinə girdi. Özünə etibarlı sığınacaq tapmış kimi toxtadı, səsi kəsildi.

Birdən qapı zərblə açıldı. Gələnlərin kefləri yuxarı idi, özlərilə əldəçəkilmə tutarağının kəskin iyini də gətirmişdilər. Araq iylərini uşaqlıqdan yaxşı ayırd eləyirəm. Rəhmətlik atam bağımızın meyvələrindən araq çəkməyi sevərdi. Bu dəfə dörd nəfər idilər. Üçü bizi əsir götürənlər, dördüncüsü isə şişman bir qadın. Şişman qadın bizim dildə ağzını söyüşlə açdı. Ləhcəsindən gəlmə olduğunu bildim.

Əzvay-əzvay soruşdu:

– Bəs hanı o ləçər?

Ballının çəlləyin içindən hönkürtüsü eşidildi. Saqqallı erməni çəlləyə sarı cumdu. Gəlini çəlləkdən aralamağa nə qədər cəhd etsə də, bacarmadı, elə bil Ballı çəlləyin dibinə yapışmışdı. İçib keyləşən, təngnəfəs saqqallı erməni özünü sındırmadı, rusca qışqırdı:

– Onlar iki nəfərdir, mən təkəm, kömək lazımdır!

İxtiyar sahibləri özlərini gülməyə məcbur etdilər, harın-harın qaqqıldaşdılar. Rus əsgər irəli yeridi, saqqallı ilə köməkləşib gəlini çığırdı-çığırdı sürüyərək çəlləkdən qırağa çıxartdılar və götürüb anbarın ortasına tolazladılar. O, arxası üstə düşüb qaldı. Şişman qadın Ballının qarnına var gücü ilə bir təpik ilişdirdi. Gəlinlə bərabər, mən də inildədim. İlahi, bu necə zülmü? Niyə bizə qənim kəsilmişlər? Nə günahımız vardı?!

Bəstiyə də, mənə də əyri-əyri baxsalar da, deyəsən, hamılə gəlinin arxasınca gəlmişdilər. Hələ ikimizə əl bulaşdırmaq fikrində deyildilər. Dörd nəfər heysiz qadının əllərindən və ayaqlarından yapışib apardılar.

Bəstinin matı-qutu qurumuşdu, sanki nə baş verdiyini anlamırdı. Mənsə içəridə gəzişə-gəzişə növbəmizi gözləməyə başladım. İrəvandan, xaricdən gələn saqqallı erməni muşdlularının, yerli millətçilərin əsir gətirdüyü azərbaycanlıların başına İmam Hüseyn zilləti gətirdikləri barədə son vaxtlar çox söz-söhbət gəzirdi.

Şüşəxanım arvad dayanıb nəfəsini dərdi. Elə bildim “Dəhşətli hadisə” bitdi, amma yanırlırmışam.

– Hə, – dedi, – dörd-beş saat sonra qırılmışların qarğa-quzğun səsi qapıdan yenidən eşidiləndə özümüzü sıxıb bir-birimizə qısılmışdıq.

Ballını necə qol-qıç eləyib aparmışdılarsa, eləcə də gətirib döşəməyə atdılar. Şişman qadın mənə diş qıçdıb qapıdan çıxdı. O birilər də rədd olub getdilər. Hərəkətsiz yıxılıb qalmış gəlinin üzü-gözü şişmişdi, hiss olunurdu möhkəm döyülüb. Ayaqqabısının bir tayı hardasa düşüb qalmışdı, paltarı cırılsa da, qana bulaşsa da, əynindəydi. Nəfəsini, nəbzini yoxladım, əlləri, üzü buzlamışdı. Gəlin ən azı iki saat bundan qabaq canını tapşırırmışdı. Yəqin yazığın bətnindəki uşağı da təpikləyib öldürmüşdülər.

Heç vaysınmağa macal tapmadım. Gördüm Ballının təpəyə oxşayan qarnı tərpnir, yırgalanır. Deyəsən, gəlinin bətnində uşaq diri idi. Əyilib qulağımı onun qarnına söykədim. Hə, qulaqlarım məni aldatmırdı, gəlinin qarnından səs gəlirdi. Bəstiyə üz tutdum:

– Ana qarnında uşaq ağlayarmı? Ana bətnindən uşaq səsi gələrmə? Görməmişəm, eşitməmişəm.

Bəstinin donu açıldı, baxışları Ballının göbəyinə zilləndi. Gözləri hədəqəşindən çıxmışdı.

Bir vaxt xəstəxananın doğum şöbəsində tibb bacısı işləmişdim. Uşaq doğuzdurmasam da, doğuşda iştirak etmişdim. Sonra nə olacağını düşünmədən gəlinin qarnını yarıb çağanı xilas etmək fikrinə düşdüm. Çantamda qayçı, bint, şpris, spirt vardı. Bəstini səslədim:

– Gəl, uşağı götürək, kömək elə!

Tibb çantamı çəlləyin arxasında gizlətmişdim. Cumub onu gətirdim. Əllərimi spirtlə yudum. Artıq Bəsti ölünün paltosunun düymələrini açmışdı. Gəlinin sinəsini, qarnını iri qan ləkələri bürümüşdü. Qayçı ilə toxunma yun jaketinin döşünü sinəsinə qədər kəsib göbəyini tam açanda gözlərimə inanmadım. Onun qarnında iri, qalın qara sapla vurulmuş tikişlər gördüm. Əgər uşağı götürməyiblərsə, niyə qarnını yarıblar?

Qadın yuxuda sayıqlayana oxşayırdı. Dərindən köks ötürdü, boğazını arıtladı, nəfəsalmasını düzəldib dilləndi:

– Qayçı ilə sapları kəsdim. Elə bil bətnindəki uşaq gəlinin kəsik qarnının yarığını aralayıb çölə çıxmaq istədi. Əllərim kobud sarı bezə toxundu. Ağlımı itirməkdən qorxmağa başlamışdım. Bezi çəkdim, əlimə gələn iplə yığılıb bağlanmış kisə ağzı idi. Çağanı kisəyəmi salmışdılar? Görəcəyimiz varmı? Çağanın nə çəkisi olardı ki? Zora düşmədim. Qanlı yükü hop götürüb yerə qoydum, ağzının ipini açdım.

Mənzərəni görən Bəsti özündən gedib yığıldı. Bəlkə də ürəyi partlayıb öldü. Gözlərimi kisədən çəkə bilmirdim. Ürəyim az qalırdı ağzıma gələ. Boğulurdum. Allah hara baxırdı? Əgər yeri-göyü yaradan şeytanın cəzasını məhşər gününə saxlamışdısa, oturub Qiyaməti gözləməliydik?!

Özümü saxlaya bilmədim:

– Şüşəxanım xala, uşaq sağ idi? Doğrudan çabalayırdı?

Qadın əlini yellədi:

– Nə uşaq? Nə çabalamaq? Kisədə üç balaca kiçük zingildəyirdi... Ölüdən qorxmadım. Az ölü görmüşdüm? Ballının paltosunu düymələdim, başındakı iki yaylığından birini açıb üzünü örttdüm. Bəstiyə sarı çevrildim. Ölməyibmiş. Nəfəsi gedib-gəlirdi, huşunu itirmişdi. Üzünü şillələdim, naşatır spirtini pambığa

damızdırıb burnuna tutdum. Handan-hana özünə gəldi, gözlərini açdı. Dikəlib "Bizi də doğrayacaqlar!" deyib ağlamağa başladı. Hövsələmi daraldırdı. Onun cır səsi çəkic kimi beynimi döyürdü. Elə bil suda boğulurdum, saman çöpündən yapışmaq istəyirdim. Saman çöpünü isə bunun ulartısı dimdiyinə götürüb havaya qalxmışdı.

Qışqırdım:

– Bayquş kimi ulama!

Bəsti səsini kəsdi, ancaq elə bil ona vəhy gəldi. Cəld yerindən durub çəlləyə sarı getdi. Nərə çəkib, güc vurdu, o boyda həngaməni diyirlədirib anbarın ortasına gətirdi. Mənə yalvardı ki, əl yetirim. Birtəhər çəlləyi dikəlttik. Keçi kimi tullanıb çəlləyin üstünə mindi. Hələ heç nə başa düşmürdüm.

Bəsti bir əlini yuxarı uzadanda tavandan sallanan lampasız patronu gördüm. İndi anladım, bədbəxt barmağını toka toxundurub özünü öldürmək istəyirdi. Amma pəncələri üstə dursa da, əli patrona çatmırdı. Bəlkə də həyatında ilk dəfə boyunun qısa olması onu yandırırırdı. Ətrafa baxdı. İçərdə məndən, Ballının meyitindən, küçüklərdən başqa ayağının altına qoyulması bir şey görmədi.

Yenə həmin dörd nəfər anbara doluşdu. Bəstinin əli havada idi. Onlar əsirin məqsədini dərhal anladılar. Saqqallı Bəstinin qıçından tutub onu yerə yıxdı. Şişman arvad əsgərlərin belindəki qalın kəməre işarə edib yaraq istədi. Rus əsgər daha iti tərpəndi, belindən kəməri açıb ona verdi. Dörd nəfər kəmərlə, təpiklə, yumruqla Bəstini əzişdirməyə girişdilər. Arada mənə də zərbə dəyirdi. Birimizi özünü öldürməyə can atdığına, birimizi yaşamaq istədiyinə görə döyürdülər.

Yorulub dayandılar. Şişman qadın – dişi Əzrayıl qan-tər içində idi. O, əlinin dalı ilə alınının tərini sildi, solugunu aldı, sonra hərbi səhra formasının ətəyini aşağı dartışdırıb özünü səliqəyə saldı. Küçükləri ləzzətlə seyr edib irişə-irişə mənə sataşdı:

– Hə, eşitdim medsestrasan Qancığı doğuzdurdun? Türk qadınları it kimi küçükləyirlər. Artıb-çoxalırsız. Kökünüzü kəsəcəyik!

Nə cavab versəm, xeyri yoxdu. Bir də ki, gəlinin qarnını yarıb küçükləri çölə buraxmağım cəlladları qəzəbləndirməmişdi. Əksinə, sanki onlar elə bunu istəyirmişlər. Gözümüzü qorxudurdular.

Bəsti hərəkətsiz idi, ağzından qan gəlirdi. Əsgərlər gedib xərək gətirdilər. Bir-bir meyitləri götürüb apardılar.

Gecə düşdü. Beton döşəmə buz kimi soyuq olduğuna görə çəlləyin üstündə sərilib büzüşmüşdüm. Heç ölmək istəmirdim.

Necə səhərə çıxdım, bilmədim.

İndi də mənim növbəm yetişmişdi. Qapı açılanda dikəlib oturdum, ölüm zərbələrini canımda hiss etməyə başladım. Ancaq şişman qadın sanki üzünə başqa üz çəkib mənə padnosda çay, çörək, iki kotlet gətirmişdi. Padnosu yanıma, çəlləyin üstünə qoyub dedi:

– Medsestra, yeməyini ye! Çay da istidir. Günorta Qızıl Xaç Cəmiyyətindən görüşünə gələcəklər.

Qadın danışdığı "Dəhşətli hadisə"sinə nöqtəni belə qoydu:

– Axırım gözünün qabağındadır. Yəqin məni Qızıl Xaç Cəmiyyətinə ona görə təhvil verdilər ki, onların "qəhrəmanlıqlarını" özümüzünkülərə yerli-yataqlı danışım. Xahiş edirəm, bu əhvalatı yaz! Yazıya pozu yoxdur! Başıma gələnləri hamıya danışmağa ömrüm çatmaz. Daha gedim, – ayağa durdu, – yəqin indi qızım nigaran qalıb.

Sağollaşib ayrıldıq. Cibimdən siqaret çıxardıb yandırdım. Dərindən qullab vurdum. Tüstü həmişəkindən acı gəldi mənə.

♦ P o e z i y a

Tural TURAN

MANŞETDƏKİ TƏBƏSSÜM

Qəzet köşklərində üz cizgiləri satılır indi,
kişmiş təbəssümlər qırmızı manşetdə,
ən böyük günahların əfv sərəncamı kimi...

Hamı yanaqlarında xəbər gəzdirir,
kölgələr də özünü axtarır
dəmir barmaqlı vitrinlərdə.

(...Dünən çaydan mis yığan uşaqlar
öz cizgilərini satırdı fotoqraflara.
Baxışları misə çevirirdi şəkilçəkənlər...
İndi göz yaşlarından çox aşağıdadı göy üzü...)

...Fəqət,
xoşbəxtliklə azadlığı arasında qalmış qızın
kimsə oxumaz ağappaq kitabını;
Təzə əlifbayla yazılıb - bəhanəsiylə...
...Gülür o qız,
xırda hərflərlə gülür
bütün oxuyanlara!
Gülür, hər səhər işə tələsərkən
qəzet köşklərində
kölgəsindən başqa
qucaqlayacaq birisi olmayanlara...

Təbəssümləri üzlərdən oxumağa
öyrəşməyib küçələr.
Bu günün manşetində qırısq yox,
təbəssüm var, öyrəşin artıq...
Öyrəşin azadlığın qandallı tərəfinə!
O qızdan fotoqraflar da qorxur,
çaydan mis yığanlar da...
Çünki,
Şərq öz əlifbasını yaradanları tanımır.
Qərbsə qorxur...
...Göy qurşağından
gəlinlik donu tikməmiş oxuyun
o qızın təbəssümündəki ünvanı;
Çox uzaqda deyil,
kilsə ilə məscid arasında qalmış küçədə
və
bütün boş şərab şüşələrinin
ibadət etdiyi evdə...

DARIXANLARI SAAT ƏQRƏBLƏRİ KİRİDİR

(Şair Tural Lebrona)

Gərək prezidentlər
körpə təbəssümlərinə and içə,
körpə baxışlarına əl basa.
Yoxsa, bu dünyanı
körpə-körpə ağırlar öldürəcək,
nə Tövrət kömək olacaq aləmlərə,
nə də ilana çevrilə bilən o əsa...

Alnını göy üzünə söykə, şair,
bəlkə qiyamət gecikdi bir az.
Bəlkə qiyamətin içindəyik,
saat əqrəblərinin
ömürdən xəbəri olmadığı kimi.
Zaman bir ərsiz qadındı,
sənin varınla özünü saxlayar,
başqa heç nə saxlamaz...

...Bilirəm,
indi uşaq qığıltısından asırsan özünü.
Bilirəm,
kişilər evdə dördüncü divar olanda
uşaqlar atasız qalır...

Darıxma,
bütün darıxanları saat əqrəbləri kiridir.

Kirimə, qucaqla bütün təbəssümləri.
Axırda arxa divarı uçuq bir ev
çıxaracaq kirəmitini başından
və diz çökəcək qarşında gülümsəyərək...

BAZAR GÜNÜ

Buludlar can verir
göylərin qucağında,
Qanı çilənir adamların üzünə.
Ayrılığı zorlayırlar bir yay günü,
Göy üzü çırpır əllərini dizinə...

...Yollar ayrılığın doğum evidi,
qovuşmağınsa atası var, anası yox...
İndi Tiflis dilənçiləri də
tanrını adamların ovuclarında axtarır.
Önünə atılan hər qəpik cingiltisi
onun yarımçıq qalmış
toy-düyün havasıdır.
Hamının havası var, o cingiltidə
bircə rahibə dilənçinin havası yox...

Bir fahişə pul qoyur
dilənçinin ovcuna və pıçıldayır:
- Qorxma, biz ölsək də
insanlığa ölmədi...

...Məscidlə üzbəüz binada
fahişəxana qapılarını
indi kilsə zəngləri döyür.
Açan yoxdu qapıları,
çünki bazar günüdür...

OXUYUN, UŞAQLAR

(Ulucay Akifə)

Oxuyun, uşaqlar,
alın yazınızı tanrıya oxuyun,
qoy utansın göy üzündəkilər.
Oxuyun, uşaqlar,
oxuyun son şeirinizi
qoy oyansın köhnə məzarlıq,
bir də qəbrə qoyulmuş səkilər...
Oyansınlar, oynasınlar...

Oxuyun, uşaqlar,
öz əlifbanızda oxuyun,
qoy kimsə çözməsin şifrənizi.
Oxuyun, uşaqlar,
bulanıq sularınızdan
bəlkə çin çıxdı yuxunuz.
Oxuyun, uşaqlar,
atanız qoyub gedən yerdə
bütün müharibələr sevir sizi.
Müharibəni adıyla oxuyun,
qələbəni soy adıyla...

Oxuyun uşaqlar,
bu dünyanı hərf-hərf oxuyun,
payızı çətir-çətir,
qışı da çəlik-çəlik...
Alnınıza yazılmışları
üzdən oxuyub keçin...

Oxuyun,
cavab atəşinizlə susdurun quşları.
Oxuyun, kiridin
ağlayan böyükləri,
və lal oxumuşları...

TİFLİS GÜNDƏLİYİ

Günəş kilsələrin uçuq pəncərələrindən
gülümsəyir uşaqların yaşlanmış təbəssümlərinə...
İnsanlar yeni tanrıya hamilədir buralarda.
Yeni Məryəm axtarırlar
ağacların, buludların arasında...

Uçuq binalarda can verir
tarixin davamedici zaman forması.
Ağaclar sitayış edir bozarmış kirəmitlərə,
ardınca kilsə zəngi çalır
işə tələsən insanların yadına
unudulmuş birisini salmaq üçün...

Möhtəşəmliyin çöküşünü izləməkdən
həzz alıram
yəhərlənmiş körpülərin üzərində...
Heykəllərsə döyüşə girir adamlarla...
Beli бүкүlmüş hasarlar
heykəllərin önünə atılmış kəlağayıya bənzəyir.
Piyadalar öz yerinə qayıdır
yiyəsi ölmüş atların belində...

Dövlət qurmaqla yadda qalmayan şah
tarixə darvaza oğrusu kimi düşürsə,
heykəllər ibrət alır -
açıq döyüşə girmir tanımadığı adamlarla.
...Cibimdəki saatımı çıxarıb
zamanın qulağını bururam,
sükutu edam etmək üçün...

Rahibə geyimindəki dilənçiyə pul xırdaladıram,
səhər yeməyinə çörək alım deyə;
İştahı qaçmış uşaqdan
oxuya bilməyəcəyim bir qəzet alıram
otel otağında ikinəfərlik süfrə düzəltməyə...
İştahımın qaçmaması üçün
çay körpüsündəki nəzir qutusunda
iki lari atıram;
sonra oğurlamaq istəyirəm nəzir qutusunu,
üzərindəki əlil uşaq fotolarını
həyat yoldaşım görməsin deyə...

MƏN YOLLARSIZ DA YERİDİM...

Mən yollarsız da yeridim,
keçib getdim qəbrimin üstündən...
Alın yazımdakı yolumun üstündən;
Atladım ölümün üstündən.
Mən uzaqlaşdıqca dirildim.

Tanrılığa çatmaq idi mənimki...
Ondan sonra
tanrı yüz öldürsün, min diriltsin,
neynirəm ki?!.

Yol boyu,
yol boyu
sözləri adam bilib dərdləşdim,
sözlərin boynunu qucaqladım gecələr.
Anladım ki,
insanlar tanrıdan öncə sözü yaradıb.
Anladım ki,
Tanrının boynu, sözün boyu...

Mən yollarsız da yeridim;
Baxdım ki,
anamın "üstünlə getsin" dediyi
o Tanrı da arxamca gəlir.

Ətraf SƏRRAF

GEDİRƏM MƏN İNDİ PAYIZ OLMAĞA

Çıxdım artıq ömrün bahar çağından,
Gedirəm mən indi payız olmağa.
Gərək ki, alışam bir üzü günəş,
Bir üzü də şaxta, ayaz olmağa.

Çox şey əldən çıxıb. Nə olar-olmaz,
Qoy möhkəm yapışım qalanlarından.
Daha baş çıxara bilirəm bir az,
Dünyanın min cürə yalanlarından.

Gedirəm mən indi payız olmağa.
Payız olmağın da qayğısı min-min.
Ömurdən növbəti payı almağa,
Bir az dözüm lazım, bir az da təmkin.

Ömrün payız yüklü köçüyəm belə,
Ayrılıb gedirəm, yolçuyam belə.
Mənim bu halımdan dərs alanlara,
Bəlkə də, ən yaxşı ölçüyəm elə.

“Ayrılıq” sözündən ürəyim sızlar.
Özüm də bilmirəm bu nədir indi.
Ömrün baharında gördüyüm qızlar
Hamısı anadır, nənədir indi.

Ağaran saçımda xatirə üçün
Bahar çiçəyinin az ətri qalıb.
Ümidlə gedirəm, deyirəm ömrün,
Bəlkə, oxunmamış bir sətri qalıb...

Şeir ki ağılla hiss birliyidi,
Qəsdim var gələni xeyrə yozmağa.
Ömrün payız çağı şairliyidi,
Gedirəm mükəmməl şeir yazmağa.

Mən çıxıb gedirəm payız olmağa.
Gedirəm orda da tutum yerimi.
Baharı sovuşan bağçaya, bağa,
Saralmış yarpağa yazım şeirimi.

Əzəldən özümdən salıb qabağa,
Qovdum ömrü-günü, yaşı, nə bilim.
Gedirəm mən indi payız olmağa,
Bir az da payıztək düşünə bilim.

QIZIL AN

Şeirə qurban verdim
vaxtın altında durmuşam,
söz yağışı məni tutsun deyə.
İstəyirəm ömürdən
bir qızıl an qoparıb
göndərim gələcəyə.

SÖNMÜŞ OCAQLA SÖHBƏT

Axşam sən gözəl yanırdın,
Alovun da ucaboylu.
Səhər gəlib gördülər ki,
Yıxılmışan üzüqoylu.

Sözü bitmiş adam kimi
Susub qalmısan, ay ocaq.
Gələninə, gedəninə
Küsüb qalmısan, ay ocaq.

Odun sönüb, külün qalıb,
Yol üstündə ölün qalıb.
O həvəslə yanmağından
Sənə ancaq zülüm qalıb.

Bu gecə sən də taxtından
Endin beləcə, deməli.
Səhərəcən yanıb, yanıb,
Söndün beləcə, deməli.

Kimlər qızındı oduna,
İndi düşməzsən yadına.
Sən ki yaxşılıq adına,
Çatır-çatır yandın, ocaq.

Yanmısan, yaxşı yanmısan,
Yanmağın axırı buymuş.
Yəqin elə bu halını,
Sənintək yananlar duymuş.

Ocaq olub yanmaq nədi,
Axı hər kəs bilə bilməz.
Elə gözəl yanmayanlar
Belə gözəl ölə bilməz.

MƏNASINDAN DÜŞƏN SÖZƏM

Yanımdan ötüb keçirdin,
Qəfil yaddaşın üşündü.
Kim bilir nə xatırladın,
Kim bilir nələr düşündün.

Bu gördüyün mən deyiləm,
Yoxdur onda məndən əsər.
Fikir vermə uzaqlarda
Unudulan qərib səsə.

Dönüb bir də baxma, gözəl,
Bənzətdin birinə məni.
Mənasından düşən sözəm,
Gətirmə dilinə məni.

OYNADIM

Mən bir kənd uşağıydım,
Çöldə, çəməndə oynadım.
Qışın soyuq havasında,
Dumanda, çəndə oynadım.

Tez alışdım çöl işinə,
Mal-qaranın örüşünə.
Getdim kəndin hər işinə,
Əkib-biçəndə oynadım.

Yazım, qismətim qoymadı,
Mən saydım, fələk saymadı.
Kimi ortada oynadı,
Mən bir az gəndə oynadım.

Hər necə desəm rəvadi –
Qəlbim dərdimə yuvadı.
Ömür bir qəmli havadı,
Çaldılar, mən də oynadım.

YENƏ İÇİN-İÇİN AĞLAYIR PAYIZ

Yenə için-için ağladı payız,
Buludlar sıxıldı göz əvəzinə.
Qəlbimdən qüssəli bir şeir keçdi,
Başımı tərpətdim söz əvəzinə.

Olanı gətirdim gözüüm önünə,
Qəmli baxışlarım münsifə döndü.
Bir daha boylandım ötən hər günə,
Ən böyük istəyim təəssüfə döndü.

Bu insan halıdır, qalanda yalqız,
Kövrək xatirələr kədər gətirir.
Yenə için-için ağlayır payız,
Əsən yel hüznü xəbər gətirir.

Ayrılıq yeridir durduğum bu yer,
Yada salır ömrə əsən küləyi.
Ayrılıq sözünü yazan durnanın
Havada oynadı qələm-lələyi.

Həsərdən söyləndim mən də bir ağız,
Hələ gözləyirəm o uzaq yolu...
Yenə için-için ağlayır payız,
Mənim də payızək gözlərim dolur.

◆ N ə s r

Vidadi BABANLI

Sabaha İsmaric

◆ Povest

ÖN SÖZ

Səhhətimdə yaranmış ciddi narahatlıqlara görə bu əsərimi böyük fasilələrlə başa çatdırdım. Gözüm çox zəif gördüyü, hərfləri seçməkdə çətinlik çəkdiyim üçün povesti diktə ilə yazdırmağa məcbur oldum. Əsərimi hasilə gətirməkdə mənə böyük kömək göstərmiş qızım Leyliyə, gəlinim Tomirisə və mənə baxan tibb bacısı Şəlaləyə dərin təşəkkürümü bildirirəm.

– 1. –

Onlar üç yoldaş idilər: Bilal, Hətəm və Həmid. Bu yoldaşlıq tələbəlik illərinin ilk aylarından başlamışdı. Hər üçü məşhur jurnalist olmaq həvəsinə düşmüşdü. Elə bu həvə də onları Bakı Dövlət Universitetinin məzununu etmişdi. Birincisi Gəncəbasardan, ikincisi Şirvandan, üçüncüsü isə Şəki tərəfdəndi. Allahdan olmuş kimi, bir parta arxasında da əyləşmişdilər. Bir-birinin bəhsinə də xasiyyətlərinə uyğun təxəllüs seçmişdilər.

Bilal doğulduğu, qoynunda boya-başa çatdığı Buynuz kəndinin adını şərəfləndirmişdi. Bilal Buynuzlu olmuşdu.

Hətəm “höcət” kəlməsini özəlləşdirmişdi. Höcətlik onun xasiyyəti ilə də çox uzlaşırdı. İnadkar, arxasını heç nədə yerə vurdurmayan oğlan idi.

Həmid isə təbiətən çox həlim, tez yolagəlimli idi. Söhbətləri ciddiləşəndə, ortaya mübahisə düşəndə zarafata salıb, aradan çıxmağı bacarırdı. Həmid Həlim imzası sakit qulaqları daha çox oxşadı.

“Üçlük” tez məşhurlaşdı. Yazıları əvvəlcə fakültənin divar qəzetinə yol açdı. Bir az sonra min sayla yayımlanan universitet nəşrində də işıq üzü gördü. Tələbə həyatının şirinli-acılı, keşməkeşli cəhətlərini doğru-düzgün göstərən, qüsurlardan yan keçməyən kiçik həcmli bu qələm təcrübələri çoxlarında maraqlı doğurdu.

“Üçlüyün” cərgəsinə ara-sıra Səftər Sinedəftər də qoşulurdu. Səftər kitabxanaçılıq fakültəsinin tələbəsi idi. Şairlik həvəsinə düşmüşdü. Onun da ilk cızma-

qaraları qəzet səhifələrinə yol tapmışdı. Aşıqlığı da vardı, yaxşı saz çalırdı. Deyilənə görə, uşaqılıqda hansısa ustad aşiq yanında bir neçə il şeyird olmuşdu. Çox güclü də hafizəyə malik oğlandı. Klassik aşıqların, el şairlərinin əksərini əzbərdən bilirdi. Şirin, ahəngdar səsi qulaq oxşayır, ürəyə sarı yağ kimi yayılırdı.

“Üçlük”, üstəgəl Səftər Sinədəftər hərdən-hərdən şəhərin seyrinə yollanır, dənizkənarı parkda yorulunca gəzir, ayaqları süstləşib, dizlərinə qara su çökəndə oranın səliqə-sahmanlı çayxanasında mürəbbəli çay içir, məzəli söhbətlər, şux zarafatlar, gülməcələrlə özləri də əylənir, ətrafdakı müştəriləri də əyləndirirdilər.

Daha xoş, daha maraqlı toplantı yataqxanada da vəqə olurdu. Hər həftənin bazar günləri, axşama doğru (dərslərə hazırlıq, başqa xırda-para qayğılar qurtaranda) yataqxananın birinci mərtəbəsində yerləşmiş yeməxanaya cəmləşirdilər. Bir çaynıq çay sifariş edib, yuxarı başdakı yemək masasının arxasında qürur-qürre ilə əmin-arxayın əyləşirdilər. Aradan bir az keçmiş Səftər Sinədəftər də döşündə telli saz, qımışa-qımışa təşrif buyururdu. Balaca arakəsmədə ustad aşıqlar sayağı dövrə vurub mizrabı ehmal-ehmal sazın tellərinə toxundururdu. Simləri bir-bir yoxlayır, oxuyacağı havacata kökləyib qıy çəkirdi. Bu səs-küyə tezliklə başqa tələbələr də axışib gəlirdilər. Yarım saat ərzində yeməxana kiçik konsert salonuna çevrilirdi.

Yataqxananın “özfəaliyyət konserti”, bilik-məlumat müsabiqəsi gecənin yarısına kimi beləcə uzanırdı. Sona yaxın tələbə giley-güzarları, bəzi müəllimlərdən inciklik, yüngül deyinmələr də hərdən-hərdən özünə yol tapırdı. “Üçlük” o giley-güzarları, deyinmələri inamlı təsəlli-təskinliklə həzmə verməməyi bacarırdı.

Bəli, “Üçlük” bütün tay-tuşlarına hər cəhətli örnək idi. Ancaq yoldaşlıq səmiyyətinin gücü dostluğa çevrilməyə çatmadı.

– 2. –

Tələbə ilə müəllim arasında yaranan hədsiz mehribanlıq, böyük sevgiyə nadir hallarda təsadüf edilir. Üç yoldaşın çox bəyəndikləri, sözün həqiqi mənasında pərəstiş etdikləri müəllim Əziz Əzimli idi. Əslində bu müəllimi təkcə üç yoldaş deyil, fakültənin bütün tələbələri sevirdilər. Xüsusi ehtiram göstərirdilər. Hər kəlamını etalon sayırdılar. Hər hansı bir çətinliyə düşəndə köməyə, məsləhətə onun yanına üz tuturdular. Ümidsiz, peşman geri qayıtmırdılar.

Əziz Əzimli altmış yaşını ötən yaz arxada qoysa da, saçlarına təzə-təzə dəndüşürdü. O, lap gəncliyindən, necə deyərlər, bığ yeri yenicə tərləməyə başlayandan olmazın əzab-əziyyətlərə məruz qalmışdı. Uzaq Sibirde həbsxana zillətləri görmüşdü.

Nə idi günahı? Sadəcə olaraq, dövrün haqsızlıqlarına, ədalətsizliklərinə qarşı çıxmışdı. Lakin müqəddəs məram tezliklə iflasa uğramışdı. Kim isə onların fəaliyyətini dövlət təhlükəsizlik idarəsinə çatdırmışdı.

Səkkiz il sonra o, əcəldən macal tapıb sağ-salamat vətəninə qayıtdı.

Əziz Əzimlinin gəncliyində başına gələnlərdən tələbələrin də az-çox məlumatları vardı. Ondən-bundan sözarası eşitmişdilər. Məlumatın düz, yaxud yalan olduğunu sevdikləri müəllimin özündən öyrənmək üçün bir neçə dəfə cəhdlər etmişdilər. Səhih cavab ala bilməmişdilər.

Çox dərin bilikli, qeyri-adi zəkalı bu müəllim həm də gözəl danışiq qabiliyyətinə malik idi. Həlim səsinə qulaq oxşayıcı, ürək sıgallayıcı xüsusi məlahət vardı. Söhbətlərindən doymaq olmurdu. Ayrı fakültələrdə oxuyanlardan da Əziz Əzimlinin mühazirələrini dinləmək həvəsinə düşənlər az olmurdu.

Bax, bu sayaq qazanmışdı Əziz Əzimli böyük hörməti, pərəstişi. O pərəstişkarlardan biri də hazırda evinin dirəyi – vəfalı arvadı Çiçək xanım idi.

– 3. –

Gənc müəllimin tərifi, günü-gündən artan xoş söz-söhbəti, uğurları hamıdan daha çox çiçəyi çırtlamış tələbə qızların diqqət mərkəzində idi. Hər birinin könlündən onun ömür-gün yoldaşı olmaq, bir yastığa baş qoymaq arzusu keçirdi.

Əziz Əzimli məhzun baxışlardakı mətləbi, əlbəttə, duyurdu. Ancaq onların sehrinə düşməkdən çəkinirdi. Ancaq Çiçək adlı şirincə bir qız məhəbbət meydanına, necə deyərlər, göydən zənbillə təşrif buyurdu.

Çiçək şən, şux qız idi. Sözün müstəqim mənasında gözəl olmasa da, yaraşıq sarıdan heç də pis deyildi. Qüsursuz bədən quruluşu, gözoşşayan siması vardı. İpəkdən yumşaq xasiyyəti, mehriban rəftarı onu hamıya sevdirmişdi. Hətta bir neçə oğlanın saqqızını da oğurlaya bilmişdi. Aydan arı, sudan duru davranır; yoldaşları, əziz-xələf rəfiqələri ilə zarafatlarından, gülməcə söhbətlərindən qalmırdı. Çox qərribə haldır ki, bu şıtıx qız sonradan tamam dəyişdi. Lap ağırıladı. Qaradınmaz, qaraqabaq oldu. Evdə pis hadisəmi baş vermişdi, faciəmi törəmişdi, aydın olmadı. Aradan xeyli vaxt ötdü, qıfılənd, nəhayət ki, açıldı. Sən demə, qız bir könlüdən min könlə vurulubmuş. Kimə? Əziz müəlliminə!

Çiçəyin rəftarındakı dəyişikliyi sezen anası kövrək qımışıqla soruşdu:

– Üzünü bəri çevir, gözümün içinə düz bax. Bəlkə... eşqə düşübsən, oğlan-zad sevirsen?

Çiçəyin bədənində qərribə titrəyiş sezildi, qeyri-adi inilti eşidildi. Ana bir az təsəlli tapdı. Həyəcanları nisbətən səngidi. Gəncliyində onun özü də buna bənzər hallar keçirdiyi yadına düşdü. İndiki ərinin sevgi toruna tuş gələndə, zərif eşq duyğuları dincliyini əlindən alıb, yuxusunu ərşə çəkəndə eyni əhvalları yaşamışdı. Zənninin düzgünlüyünü dəqiqləşdirmək üçün dilinə bal bələyib qılığını bir az da şirincəldi:

– Hə, dərdin alım, ağrın-acın ürəyimə gəlsin, dur rahat otur, ana-bala gapı eləyək. Deyəsən, kələfin ucunu tapmışam. Səni qəm-qüxsəyə salan, ürəyini üzən məhəbbətdi. Gizlətmə mənən, boynuna al. De görüm, kimdi o? Nə karədi?

Çiçək dinmədi. Dərindən köksünü ötürdü. Ana zənninin doğruluğunu yəqinlədi. Fikirleşib daha bir fənd işlətdi. Qızını qıcıqlandırmaq qəsdilə qayıbanə oğlanı qəsdən söydü, yamanladı:

– Bir bileydin qızımı bu hala salan hansı köpək oğludu, yaxasından yapışıb abırını verərdim.

Fənd bəhrəsini verdi. Çiçək həmin anda dik atıldı. Gözləri yaşara-yaşara anasına bozardı:

– Yox, söymə onu! Haqqın yoxdu... O, çox yaxşı adamdı!

Ana əlini ürəyinin üstünə qoyub, dərin nəfəs dərdi. Sonra da başını dikəldib, üzünü göyə tutdu, dua oxuyurmuş kimi, pıçıldadı:

– Min şükür sənə böyüklüyünə, ilahi! Qızımın dilini, axır ki, açdın. – Xeyli ara verib, sorğusuna həlimliklə davam etdi. – Lap yaxşı, qızım, lap yaxşı! Kor nə istər – iki göz. Biri əyri, biri düz. Harda tapışıbsınız?

– Universitetdə.

– O da tələbədi?

– Yox! – Çiçək qürreləndi. – Müəllimdi.

– Haranın müəllimidi?

– Bizim!

Ananın durulmuş əhvalı yenidən pozuldu. Batqın səslə xəbər aldı:

– Cavandı?

– Hə.

– Subaydı?

- Hə.
- Dəqiq bilirsən?
- Hə.

Tərəddüdlü ana bir anlığa kiridi. Qızının üzünə fəhmlə baxdı. Səsinin ahəngi ciddiləşdi:

- O da səni sevirmi?

Çiçək başını fağır-fağır köksünə əydi. Küskünlüklə:

- Bil...mirəm, – dedi. Gözləri yaşardı. İki-üç dəfə astadan hıçqırdı.

Ana bir daha duruxdu. Təsəlli üçün ağlına lazımı söz gəlmədi. Zarafata salıb, gülümsəyə-gülümsəyə ürək-dirək verdi:

- Qorxma, evdə un çuvalına tay olub qalmayacaqsan. Gözəl-göyçək, ağıllı-ismətli qızsan. Ağrım onun ürəyinə! Minnəti olsun ki, ...

Çiçək cinləndi. Qeyri-adi qışqırtı ilə arvadın sözünü ağzında qoydu:

- Qarğış eləmə, ana! Mən razı olmaram onun haqqında pis bir kəlmə işlədilsin, yamanlığına danışılınsın!

Ana mat-məəttəl susdu. Bir anlığa fasilə verib, incik-incik davam etdi:

- İndi ki, onun haqqında pis söz deyilməsini istəmirsən, çalış, o da sənin haqqında pis fikrə düşməsin. Yaxşı qız kimi tanısın.

Çiçək mızıldadı:

- Mən neyləyirəm ki?

Ana bu dəfə xeyli sərt dilləndi:

- Sevən qız çox tədbirli davranmalıdı. Sevgilisinin gözlərinə hər cəhətdən şirin görünməli. Ağır durub-oturmali, davranışına, tərپənişinə hədd qoymalıdı. Amma sən yazıqdan-yazıq hallara düşübsən. Qəm odunda ürəyinin yağını əridib, sir-sifətini saraldıb-soldurubsan. Belə qızı hansı oğlan sevər?! Hansı axmaq ona yaxın durar?! Ağlını başına yığ, bir yaxşı-yaxşı düşün. Daha uşaq deyilsən, hər şeyi dərinədən anlamaq vaxtıdı.

Ata işdən qayıdanda ana onun qarşısına yeriyib şadyana muştuluqladı:

- Gözün aydın, a kişi. Qızımız sap-sağlamdı. Heç bir azar-bezarı yoxdur.

Eşqə düşüb.

Kişi yorğun-yorğun soruşdu:

- Kimdi oğlan? Nəçidi, nə karədi? Əsli-nəcabəti varmı?

Ana toxtaq dilləndi:

- Narahat olma, agah eləyəcəm.

– 4. –

Çiçək səhvini tez anladı. Anasının öyüd-nəsihətləri onu ayıltmışdı. Çox çəkmədi, əvvəlki şən-şıtq ovqatına qayıtdı. Müxtəlif bəhanələrlə müəlliminə yaxınlaşaraq, bəzən yerli, bəzən yersiz suallar verdi.

Əziz Əzimli bu isti münasibəti, qəsdli cəhdləri pis mənaya yozmadı. Adi tələbə mehribanlığı saydı. Sərt üz göstərmədi. Şirin salamlaşmaları, səmimi cavabları əsirgəmədi. Ancaq bir dəfə...

Kürəyini pəncərə sürəhisinə söykəyib büzüşmüş, əlləri ilə üzünü örtüb xısn-xısn ağlayan qızı gördü. Gümanına ayrı bir şey gəlmədi, qızın xəstələndiyini zənn etdi. Yerindən tələsik qalxıb ona yaxınlaşdı. Həyəcanla soruşdu:

- Nə olub sizə? Ağrıyan bir yerinizmi var?

Çiçək astaca başını buladı. Xüsusi yağı ilə içini çəkib mızıldandı.

Əziz Əzimli heç nə anlamadı. Təkidlə xəbər aldı:

- Bəs onda niyə ağlayırsınız?

Çiçək sinə dolusu ah çəkdi. Köksü bərk-bərk körükləndi. Qırıq-qırıq yenə mızıldandı.

Əziz Əzimli müəllim sayğısını artırdı. Sakitləşdirici, toxtaqlıqverici ahənglə ayrı suala keçdi:

– Bəlkə, xətrinizə dəyən var?

– Yox! – Çiçək qeyri-adi tərzdə silkələndi, – Məən... məən... – Demək istədiyi söz boğazında ilişdi. Tez-tez udqundu.

Əziz Əzimli mehribanlıqla onun qolundan tutdu, oturacağa doğru çəkdi.

– Həyəcanlanma, – dedi. – Gəl, otur, bir az toxta.

Çiçək töyşüyə-töyşüyə, kövrək səslə pıçıldadı:

– Mən... mən sevirəm.

Əziz Əzimli səsini xeyli sərtləşdirdi:

– Anlamadım. Aydın cavab verin.

Çiçək qərribə çevikliklə dikəldi. Nəmli kirpiklərini geniş açıb, müəlliminin gözlərinin içinə düz baxdı. Cavabını höcət tərzində təkrarladı:

– Mən sevirəm sizi!

Əziz Əzimlinin matı-qutu lap qurudu. Bir neçə an dinib-danışa bilmədi. Sonra özünü bir qədər toxtadıb, yarıhirs, yarınesihətlə qızı danladı:

– Belə hərəkət qız xeylağına yaraşmır. Xahiş eləyirəm, özünü ələ alın, abırla davranın.

Çiçək hönkürtüsünü təzələdi:

– Mən özümlə bacarmıram...

Əziz Əzimli yan-yöresinə boylandı.

– Mən isə irsiz-abırsız, sırtıq qızları qətiyyə bəyənmirəm! Bu fikirdən daşının.

Çiyinləri tir-tir titrəyən Çiçək divar küncünə sığındı. Sızıltı ilə ultimatum verdi:

– Özümü öldürəcəyəm!

Əziz Əzimli qorxuya düşdü. Təlaş-təşvişi gücləndi: “Bu ağılsız qız məni yox yerdən işə salacaq. Onsuz da beləli başıma təzə bəla gətirəcək. Çalışıb xətanı özümdən uzaqlaşdırmalıyam. Qılıqla, yalançı vədlə də olsa, vəziyyətdən çıxmalıyam. Ayrı bir çarə yoxdur...”

O, məcburən bir az da yaxına keçib qızın əvvəlcə saçlarını, sonra da çiyinlərini ehmal-ehmal sıgallamağa başladı. Səsinə əlavə şirinlik, mehribanlıq qatdı:

– Sən, axı, ağıllı, tərbiyəli qızsan. Hamı səni bəyənir. Müəllimlər sənin haqqında xoş sözlər söyləyirlər. Çalışqanlığını, davranışını, özünü aparmağını tərifləyirlər.

Çiçək müəlliminin mehriban danışığındanmı, çiyinlərindəki xoş təmasdanmı, ya nədənsə, qımıldandı. Əziz Əzimli sevinərək, təskinli sözlərini qüvvətləndirdi:

– Hə, hə! Sən həqiqətən sayılıb-seçilən qızlardansan. Fakültəmizin başını ucaldan tələbələrəndənsən. İnanıram ki, gəncliyin dumanlı, ad ləkələyən çılğın hisslərini başından çıxarıb, çalışqanlığını artırıb, daha sox sevilən bir qız ola-çaqsan.

Çiçək əyilmiş qəddini nisbətən dikəltdi. Körpə uşaq kimi burnunu çəkib nəmdən çirislənmiş, bir-birinə yapışmış kirpiklərini tərəddüdlə araladı. Qaysaq bağlamış dodaqları çətin-çətin tərpendi:

– Siz də istə...yəcək...siz?

Əziz Əzimli duruxdu. Çarəsiz təsdiqlədi:

– Əlbəttə, – dedi. – Çalışqan, tərbiyəli tələbəni hansı müəllim istəməz?

– 5. –

Əziz Əzimli qızı yola salandan sonra fikrini dağıtmaq üçün yaxınlıqdakı kafeyə üz tutdu. Yolun yarısında fikrini dəyişdi, bacısı yadına düşdü. O, hardasa ləngiyəndə, evə bir az gec qayıdanda, gəlib bacısını hədsiz nigaran, hətta

gözləri yaşlı görürdü. Yazıq qadın neyləsin? Uzun illərin təkliyi-tənhalığı bağrını yarmışdı, gözlərini dağlamışdı.

Bacısının həqiqi adı Balabacı idi. Atası ona öz anasının adını qoymuşdu. Ancaq ailədə, nəyə görə, bu adı heç kəs dilə gətirmirdi. Hamı onu "Bacı" deyərək çağırırdı.

Tale bu bacıya lap körpəlikdən yar olmamışdı.

Müddişi 37-ci ilin "gecə yarıda qapı döyülməsi" Əzimlilərdən də yan ötməmişdi. Ailənin başçısını "xalq düşməni" adı vurub həbs etmişdilər. Aradan bircə ay keçməmiş, güllələnmişdilər.

O zaman Bacı ömrünün beşinci ilinə təzəcə qədəm qoymuşdu. Özündən cəmi iki yaş kiçik qardaşı isə hələ tam dil açmamışdı.

Körpələrin anası kənd qadını idi. Şəhər şəraitinə alışmamışdı. Evdən çölə bir addım atmamışdı. Dükən-bazar tanımırdı. Əri hərdən-hərdən kinoya-teatra, musiqi şənliklərinə aparmışdı, vəssalam. İndi vəziyyət çox gərginləşmişdi. Buyurub-çağırmağa, xahiş-minnətlə bir yana göndərməyə bir simsar yox idi. Qarayol hadisədən sonra tanış-bilişlər ayaqlarını onlardan çəkmişdilər. Nə hal-əhval soruşan, nə də haraya hay verən vardı.

Amma dünya yaxşılardan xali deyildi. Gizlindən də olsa, kömək əli yetirənlər tapıldı. Acından qarınlarını ovuşdurub ağlaşan, vay-şivən qoparan körpələrə canı yanan qonşular gecələr xəlvət-xəlvət gəlib-getdilər. Hazır xörək-çörəklə ac qarın doyuzdurub, axiretləri üçün savab qazandılar.

Belə savab qazanmaların sonu gec-tez çatacaqdı. Ayrı tədbir düşünməli, çarə qılınmalı idi. Dərddən, qəm-qüssədən üzülmüş, saralıb-solmuş, arıqlayıb bir dəri, bir sümük qalmış cavan qadını bu yandan da xəcalət hissi duz təkin əridirdi. Utandığından başını qaldırıb, xeyirxah qonşularının üzünə baxa bilmirdi. Körpələri kimsənəsiz qoymaq dərdi olmasaydı, özünə çoxdan qəsd edərdi.

Müdrilər nahaq deməyiblər ki, ümid sonda ölür. Bir axşam qapı ehməlliklə döyüldü. Gənc qadın səsə diksindi. Qara qanlar axan ürəyindən neçə-neçə qorxunc fikirlər keçdi. Yerindən durub qapıya yaxınlaşa bilmədi. Qapı daha ehməllə təzə bir də döyüldü. Gələn adamın sakit davranışı heç də şər gətirənə bənzəmədi. Gənc ana özündə azacıq cəsəret tapıb, zənninə inanıb kandara gəldi. Zorla eşidiləcək titrək səslə xəbər aldı:

– Kimdi?

Bayırdan da qadın səsi eşidildi:

– Qorxma, qızım, aç qapını. Sənə sözüm var.

Gənc ana böyük tərəddüdlə qıfılı açdı. İçəri dolğun sifətli, iri gövdəli, orta yaşlı qadın girdi. Salamlaşdı ora-bura boylandı. Həlimcə sual verdi:

– Körpələr yatıblar?

Gənc ana əlini ürəyinin üstünə qoyub, könülsüz dilləndi:

– Hə, bir az bunnan əvvəl yatırtmışam.

Qadın təklifsiz-filansız altına səndəl çəkib, yorğun-arğın əyləşdi.

Qadın bir anlığa susub, aram, ahəstə dilləndi:

– Əfruz, bacım, bu neçə gündə özünü çox üzubsən. Çox arıqlayıbsan. Belə olmaz. Özünə yazığın gəlmir, heç olmasa, körpələrinə gəlsin.

Əfruz dərin-dərin ah çəkdi:

– Tanrının mənə yazığı gəlmirsə, özümə yazığı gəlməsinnən nə fayda?

Qadın başını sərt-sərt buladı:

– Yox! Qətiyyən düz fikirləşmirsən. Sabahın işini bilmək olmur. Gərək ümidini üzməyəsən. Uşaqlarının xatirinə çətinliklərə tab gətirib birtəhər dözsən. Sənsiz uşaqlar necə böyüyə bilər?

Əfruz özünü saxlaya bilməyib birdən uşaq təkin hönküdü:

– Daha dözüümüm qalmayıb... tükənib...

Qadın ayağa qalxıb ona yaxınlaşdı. Böyük bacı mərhəməti ilə:

– Sakit ol, Əfruz, sakit ol. Qonşuların səni darda qoymazlar. Bacardıqları köməkliyi əsirgəməyəcəklər. Mən də sənə qonşunam. İkinci mərtəbədə, bu mənzilin üstündə yaşayıram. Gəlmişəm sənə kömək əli uzatmağa, həyanlıq eləməyə. Özünə gəl, məni eşitməyə çalış.

Əfruz göz yaşlarını barmaqlarının ucu ilə qurulayıb hönkürtüsünə ara verdi:

– Eşi...di...rəm...

Qadın qayıdıb yerində oturdu, təmkinlə sözüne davam etdi:

– Mən bu yaxınlığımızdakı toxuculuq fabrikinin direktoruyam. Səni orada işə götürməyi fikirləşmişəm. Hələlik gecə növbəsində usta köməkçisi işləyəcəksən. Sonrasına baxarıq.

Əfruz nəse demək istədi. Dodaqları tərpəndi, ancaq səsi çıxmadı.

– Bilirəm nə demək istəyirsən. Körpələrindən nigaransan. Onları tək qoymağa ehtiyatlanırsan. İntizar qalma. Onları da nəzərə almışam. Yaxın qonşuluqda qoca qarı yaşayır. Vaxtilə bizim fabrikdə işləyib. Çox mehriban arvaddı. Danışacam onunla, gecələr gəlib körpələrə həyanlıq eləyəcək. İşləyəcəyin fabrik də uzaqda deyil, lap yaxındadı. Buradan ora yüz metr olar, ya olmaz. Arada icazə alıb, körpələrə ayaqüstü baş çəkib, işə qayıda da bilərsən. Hə, nə deyirsən, razısanmı?

Əfruz duruxdu. Çiyinini çəkdi. Dili söz tutmadı. Qadın yarıəmr, yarıməsləhət tərzində söhbətə nöqtə qoydu:

– Razılaşmaq lazımdı. Özgə çarə yoxdur. Üç-dörd gündən sonra katibəmi göndərəcəm dalınca. Gəlib səni fabrikə gətirəcək. Yolu-yolağı başa salacaq. Qoca arvada da elə indi tapşıracam, sabahdan başlasın sənə həyanlığa. Körpələri yavaş-yavaş öyrəşdirsin özünə. Çox şirindil qarıdı. Körpələrlə tez-cə mehribanlaşacaq. Ciddi bir çətinlik yaranmayacaq. – O, əlini xalatının cibinə salıb, bir çəngə pul çıxartdı, masanın üstünə qoydu. – Bunu da xərclik verirəm. Maaşa qədər girləndirər sizi. Di sağ ol. Ümidlə yaşa. Hər zülmət gecənin bir işıqlı sabahı var!

– 6. –

Alt mərtəbədəki qarı günəş çırtmamışdan qapı dalında göründü.

Əfruzun bozarmış sifətindən təlaş cizgiləri silindi. Qarını içəri buraxdı.

Qarı əyilmiş qəddini dikəldib dedi:

– Çox qəm eləmə, ağrın alım, a gəlin. Bir işdi oluf, inşallah, axırı xeyirlə qurtarar. Hər pis günün geri yanında bir şad gün durur. O şad günü görmək, onun şiriniyini dadmaxdan ötrü dərdə-ağrıya dözmək lazımdı. Qurvan olduğum Allahımız dözümlü bəndələrini çox istiyir. Hayına-hoyuna tez çatır. Çətin işdərinə avand eliyir. Uzaq yolunu yaxınnan salır. İnşallah, sənə kişiyin də imdadına tezliklənə yetər. Yazıx ürəyini dərd-azar yuvasına döndərmə, toxtaxlı ol. Mənim bu batmış, yer altına girmiş başım da az belələr çəkmiyif. Daşdan-daşa dəyif. Səni təkin cavanca gəlinnik vaxtınnan dul qalmışam. Cənnətdik ərimlə cəmi-cümlətanı səkkizcə il bir yastığa baş qoymuşam. Üç uşağımı təkcənə böyütmüşəm. İndi, maşallah, hərəsinin öz ev-eşiyi, ailəsi var. Allaha şükür, dolanışxırları da heç pis döyül. Soruşa bilərsən bə mən niyə burda, zirzəmi kimi bir nəmli otaxda təkcənə yaşıyıram? Onnan ötərin ki, mən ayrı təbdə adamam. Ərköyün böyütmüşəm. Gəlin, kürəkən mısırmığı götürəmmirəm. Heç kəsə boğazortağı olmağı özümə sığışdırammıram. Yaman gözdən uzaq, hələ mən özümü idarə eliyə bilərəm. Gedif özgələrinə də əl tuturam, köməyimi əsirgəmirəm. Nəyimə gərəkdiki gəlin, ya kürəkən minnəti götürüm?.. Hə, bağışdayınan, səni ayax üstə saxlıyıf başını çox ağrıtdım. Dillən görüm, nəyə ehtiyacın var?

O gün axşamdan xeyli keçənə, uşaqlar yatana qədər qarı evinə ayaq basmadı. Əfruzə həyanlıq, canıyananlıq göstərdi. Könül açan söhbətlər, ümid-verici təsəllilərlə ovundurdu. Əfruzə fabrikdə işə başlayana qədər, cəmi dörd-beş gün ərzində bir ailə üzvləri kimi oldular. Körpələr qarıya həqiqi nənələritək isinişdilər, qucağından düşmədilər. Lakin ana mehrini, ana sidqini əvəz edə biləcək bir qüdrəti dünya hələ tanımır!..

– 7. –

İnsan dözümlüdür. Hər zillətə, məhrumiyyətlərə tab gətirməyi bacarır. Bu məsum körpələr də qismətlərinə düşmüş çətinliklə barışmalı oldular. Ana mehrinin məhdudluğuna yavaş-yavaş, aram-aram öyrəşdilər. Günlər, həftələr keçdikcə, ağla-sıtqalarını kəsdilər. Şiltaq, mızımızı, dəyməduşər uşaqlardan deyildilər. Lap çağa vaxtlarından sakithaldılar. Qarınları tox olandan sonra cıncıqları çıxmırdı. Başları öz oyunlarına qarışırdı.

Bacı çox anlaqlı, bir göz ağartması ilə səhvini başa düşən, nöqsanlı hərəkəti təkrarlamayan idi. Allah-təala bu susqun, məhzun qızcıgəzin ağlını, fəhm-fərasətini özündən əvvəl böyütmüşdü.

İki-üç aydan sonra uşaqlar tam sərbəstləşdilər. Gecələr anasız yatmağa vərdişkar oldular. Qarı onlara yalnız həyanlıq etdi. Törəyə biləcək pis hadisələrdən qorudu. Aradan bir il keçəndən sonra isə qarıya ehtiyac qalmadı. Altı yaşına qədəm qoymuş Bacı qardaşına həyan olmaqla bərabər, evin bəzi işlərini görməkdə anasını əvəzlədi.

Bacı məktəbə də fəhm-fərasətlə qədəm qoydu. Birinci sinifdən yaxşı oxumağa başladı. Ev qayğılarından vaxt ayıraraq dərslərinə ciddiyyətlə hazırlaşdı. Müəllimlərinin sevimli şagirdlərindən biri ola bildi. Amma məlum səbəbdən təhsili yarımçıq qaldı. Yeddinci sinifdən məktəblə birdəfəlik vidalaşdı.

Gənc ana candan çox düşmüşdü. Ömrünün qırxıncı ilində yaşı altmışı ötmüş ağbirçəyə bənzəyirdi. Üzü, alını qırıxmış, gözlərinin altı torbalanmışdı. Həddindən ziyadə arıqlamışdı. Sağalmaz xəstəlik tapıb, iş qabiliyyətini itirmişdi. Ayaq üstə güclə hərələnirdi. İndi necə olacaqdı? Dolanışmaq xərçini kim qazanacaqdı?.. Ümid yalnız Bacıya idi!

Köməyə bu dəfə yenə də qayğıkeş Güləbətin xanım yetişdi. Bacını yanında yüngülvari bir işə düzəltdi. Mümkün qədər yaxşı məvacib verdi.

Zirək, yorulmaz, üzüyola Bacının xətri tezliklə burada da istənilirdi. O, tez bir zamanda bacarıqlı dərzi oldu. Qoçaqlığı, işgüzarlığı, xoş rəftarı, tərbiyəsi bəyənilsə də, heç bir oğlan ona yaxınlaşmadı, onunla ailə qurmaq istəmədi. Ona görə yox ki, Bacı çirkin idi, hər hansı bir bədən qüsuru vardı. Əslə! Bacı çox qəşəng, yar-yaraşığı yerində qız idi. Diqqət çəkən idi. Kürəyindəki siyasi damğa – “xalq düşmənin qızı” sözü ona gözü düşənləri qorxuzub qaçırdırdı. Necə deyərlər: evdə un çuvalına tay qaldı, qız ikən qaradı.

Balaca Əziz bacısının himayəsində ərşəyə gəldi. O da zəkali uşaq idi. Orta məktəbi əla qiymətlərlə bitirdi. Lakin “Qızıl medal”a layiq görülmədi. Öz səyi, müstəsna biliyi sayəsində universitetə qəbul olundu. Əlaçılıq təqaüdü ilə dolandı. Geyim-kecimini də həməən təqaüdlə təmin etdi. Ailə keçmiş dərdlərini bir qədər unudub rahat nəfəs dərdi.

Amma qara günlər qarğası hələ bitməyibmiş, yeniləri qarşıdaymış. Gənc Əziz ali təhsilini başa çatdırmağa çox az qalmış, dövlət imtahanları ərəfəsində həbs edildi.

İkinci böyük zərbə onsuz da yarımcan olan ananın lap iliyini çapdı. Bu qara-uğur hadisədən yarım ay keçməmiş dünyadan köçdü. Bağrı yanıq Bacı tənhalandı. Gözlərinin kökü sarala-sarala, təklikdən bezikə-bezikə qardaş yolu gözlədi.

Aradan 8 il ötdü. İosif Stalin hakimiyyəti bitəndən sonra Əziz bəraət alıb evə dönəndə Bacı onu qarşılamaq üçün iki-üç gecəni dəmiryol vağzalında mürgü vurdu. Şad xəbər teleqramında gəlişin vaxtı dəqiq bildirilməmişdi. Çox qərribə görüşdülər. Bacı qardaşının qabağına bir xeyli aralıdan aşağı çöküb dizləri üstə yeridi. Əzizin qılçalarını qucaqladı.

O tənhalıq vahiməsi, yalnız qalmaq qorxu-hürküsü Bacının bağırını hələ də yarırdı. Qardaşı işdə ləngiyəndə, axşamlar evə bir az gec qayıdanda ürəyindən qara qanlar axırdı, pis gümanlara düşürdü.

Bu dəfə lap ziyadə həyəcanlandı. Əziz Əzimli bacısının narahatlığını həssaslıqla duyurdu. Onu son illər heç vaxt nigaran qoymurdu. Axşamlar hardasa, nə üçünsə bir qədər ləngiməli olanda telefon vasitəsilə onu sakitləşdirirdi. İndi isə...

...Əziz Əzimli məzəmmətli baxışlarla qarşılandı. Məsələni dərhal anladı. Dan-laqdan qılıqla ötürməyə çalışdı:

– Bağışla, can bacı. Bilirəm, səni intizarda qoymuşam. Gecikməyimi üzürlü hesab elə. Əlyetərdə telefon olmadı, sənə zəng vurammadım.

Bacı dili-dodağı təpimş halda, qəhərli səslə dilləndi:

– Ora nə yer idi? Telefonu niyə qəhətə çıxmışdı?

Əziz Əzimli xeyli düşünməli oldu, ləng cavab verdi:

– O yer qərribədən çox qərribə yer idi, bacı. Dillə deyiləsi, sözlə ifadə olunası deyil.

Üzünün urvası uçmuş Bacı bozardı:

– Sualıma düz-əməlli cavab ver. Hiss edirəm ki, nəse olub.

Əziz Əzimli ciddiləşdi:

– Sən nədən qorxursan, bacı? Nədən ehtiyatlanırsan?

– Gözüm başa gəlmişlərdən qorxub, qaqaş. Süddən ağzım elə yanıb ki, qatığı da üfürə-üfürə içirəm. Üzünü gor görmüş tənhalığı, bağır yaran bayquş yalqızlığını bir də görmək istəmirəm.

Əziz Əzimli bacısını qucaqladı. Qətiyyətlə ürək-dirək verdi:

– Ürəyini bir zərrə sıxma, mənim bütün bacılardan əziz, mehriban və əvəzolunmaz bacım! Olanlar olub keçdi. İndən belə qapımızı xoşbəxtlik əlləri döyəcək.

– Çox istərdim onu, qaqaş, çox istərdim. Bəsdi çəkdiyim sitəmlər.

– İstəyinə çatacaqsan, bacı, mütləq çatacaqsan! Mən bütün gücüm, cəhdimlə çalışıb səni o xoş günlərə, bəxtəvər həyat sürməyə çatdıracam.

Qol-boyun mətbəxə yönəldilər. Xörək hazır və isti idi. Əziz Əzimli əllərini yuyub süfrə arxasına gəlincə, Bacı yeməkləri yan-yana düzdü.

Əziz Əzimli bir neçə anlığa susdu. Gah yerə, gah da bacısının üzünə baxıb, həvəssiz dilləndi:

– Bu gün inanılmaz əhvalat baş verdi, bacı. Heç sənin özün də inanmayacaqsan. Baxmayaraq ki, məndən heç vaxt yalan eşitməyibsən.

Bacı incikliklə:

– Uşaq kimi hıqqanma, – dedi. – Mətləbi birbaşa söylə. İntizarda qoyma məni.

Əziz hirsle pıçıldadı:

– Abırsız bir qızın cənginə keçmişəm.

Bacı qardaşını mat-mat süzdü:

– İnanmağım gəlir. Sənin kimi ehtiyatlı, suyu da üfürə-üfürə içən, ağılının gücü ilə davranan bir oğlanı qız cənginə necə keçirə bilər?

Əzizin səsi həzinlədi:

– İnan, bacı, inan. Abırsız, həyasız qızlar çoxdu, amma beləsi heç ələ düşməz.

Bacı astaca köksünü ötürdü:

– Hə, buna inanıram. Abrını ayaq altına atan qızlar var. Elə sırtıqlar az deyil. Yaxşı, qisasını de görüm, dərdim ürəyinə olmuş o qız neyləyir sənə? Şər-şamartımı atır?

Əziz üzünü yana çevirib, başını buladı:

– Yox ey, bacı. Şər-şamartı atmır, mənə qarabaqara izləyir. Kölgəm olub arxamca sürünür.

Bacı rahat nəfəs dərib, pıqqıltı ilə güldü:

– Eh, məzən olsun, qaçaş! Burda cınamalı, əsəbiləşməli nə iş var? Qızların adəti belədir. Xoşlarına gələn oğlanın eşq atəşinə yanmaq, kölgə olub dalınca sürünmək onların peşələridi. Sən də ki, maşallah olsun, yaraşıqlıların lap yaraşıqlısısan. Aqlın-kamalı da öz yerində. Yaman gözlərdən iraq, bir dənəsən. Tərifin dillərdə gəzir. Əlbəttəkin, sənə bir qız yox, yüz qız vurular. Dərdindən divanə olub, çöllərə düşər.

Əziz bacısını ərklə qınadı:

– Yox, bacı, əhvalat sən düşünən kimi deyil! – dedi. – Məsələ çox ciddi. Sonrası pis ola bilər.

Bacı qorxuya düşdü. İrz-rəngi bomboz bozardı. Qardaşından indiyə qədər belə təşvişli sözlər eşitməmişdi, tələsik soruşdu:

– Bağrımı yarma, qaçaş! Narahatlığın nədəndir?

– Ondandı ki,.. – Əziz bir neçə anlığa ara verdi. Çətin-çətin dilləndi. – O sarsaq, yelbeyin qız özünə bir xətər yetirər. Məni işə salar.

Bacı qardaşına çəp-çəp baxdı.

– Onunla yaxınlığın olub?

– Nə yaxınlıq?! Sən nə danışırısan, bacı?! Mənnən heç elə hərəkət eşidibsenmi?

– Elədisə nədən ehtiyatlanırsan?

– Çünki, özünü qədərsiz pis aparır. Bu gün lap abırsızlığa yol verdi. Hönkürtü ilə «səni sevirəm», – dedi.

Bacı əlini üzünə çəkib, heyrətdən yırğalandı:

– Allah, sən saxla, Allah! Gör zamana necə xarab olub. Dünyanın axırı gəlib çatır, diyəsən... Hə, danış görüm o sırtıq qız daha nə arsızlıq elədi?

Əziz xeyli ləng dilləndi:

– Hıçqırtısı kəsmədi. Hönkürtüsü otağı bürüdü. Bərk qorxuya düşdüm. Əlacsız qalıb şirin dilə keçdim, qılığa tutdum. Handan-hana birtəhər sakitləşdirib evlərinə yola sala bidim. Bugünkü gecikməyimə səbəb, bax, budur. Yox yerdən ilişmişəm.

Bacı ah çəkib, qardaşını məzəmmətlədi:

– Sözü baxmamağın, məsləhət eşitməməyin axırı belə də olur. Dönə-dönə yalvarıb-yaxarmışam ki, qardaş, daşı ətəyindən gəl tök, evlənmək vaxtın keçir. Halal süd əmmiş bir qız tap, ailə qur. Sonrası pis nəticə verər, səni şərə-xətaya salarlar. Sözü mü məsxərəyə qoyurdun. Bəhanələr uydururdun. Elə hey deyirdin, aspiranturanı bitirim, müdafiəmi eləyim, elmi dərəcə alım, iş yerimi möhkəmlədim, mütləq evlənəcəyəm. Bütün bəhanələrin qurtardı. Allaha şükür, hər işin qaydasındadı. Subaylığın daşını yenə də atmaq istəmirsən. Bu yazıq bacını nigaranchılıqdan qurtarmırsan. Əlavə dərd yükləyirsən.

Əziz təqsirini acizliklə etiraf etdi:

– Haqlısan, bacı, yüz faiz haqlısan. Başısoyuqluq eləmişəm. Bağışla günahımı. Bu son əhvalat dərs oldu mənə. O yaramaz qızdan yaxamı qurtaran kimi subaylığın daşını mütləq atacam. Hələlik gəl hazırkı məsələni birlikdə yat-küt eləməyə çalışaq.

Bacı dərhal razılaşdı:

– Özün bilirsen ki, canım sənə sadağadı, qardaş. Sən yolunu göstər, mən başımı daşa-divara çırpı-çırpı bacardığım qədər köməyi eləyim.

Əziz sözü ləngitmədi. Edəcəyi xahişi qabaqcadan düşünmüşdü. Tələsik və aciz-aciz:

– Sənin bacarığına bələdəm, bacı, – dedi. – Sən qadınlarla tez dil tapırsan, üç-dörd kəlmə kəsən kimi onlarla məhrəm olursan. Bunun yaxşı şahidiyəm. Zəhmət çək, soraqlaş, o ifritə qızın anasını tap, məsələdən onu agah elə. Qoy qızının ipini yığıb-yığışdırsın.

Bacı dodaqucu qımışdı:

– Yaxşı, qaqaş, yaxşı! Artıq hər şey mənə aydındır. Bilirəm kimə nə deyəcəm və nə cürə deyəcəm.

– Adı Çiçəkdir. Soyadını bilmirəm. Bizim fakültənin ikinci kursunda oxuyur. Bu adda başqa qız yoxdur.

Bacı yarızarafat, yarıgerçək öyündü:

– Kefini pozma! Bacın hələ ölməyib. Dalında dağ kimi dayanıb. Şəri qabaqlamağa, inşallah, gücü çatır. Allah kərimdir.

– 8. –

Nağıllarda deyildiyi kimi, o gecə ilan vuran yatdı, Bacı yatmadı. Lakin qəti bir qərara gələ bilmədi. “Gecənin xeyrindən gündüzün şəri yaxşıdır” məsəlini xatırlayıb, ağırlaşmış göz qapaqlarını qapadı.

Vərdişi üzrə səhər ertədən oyandı. Qardaşına çay-çörək hazırlayıb, qulluğunda durdu. Onu işə yola salandan sonra özü də yola hazırlaşdı. Yol onu universitetə gətirdi.

Köhnə tanışlar kitabxananın dəhlizində çox mehriban öpüşüb-görüşdülər. Şirin-şirin əhvallaşdılar.

Zümrüd:

– Necəsən, ay Bacı? Üzüm sənin yanında qaradır. İş-gücdən, qarğaşadan macal tapıb sənə dəyə bilmirəm. Görüşmək ürəyimdən çox keçir, – dedi. – Bağışla mənə.

Bacı zarafatla söylədi:

– Bağışlamalı bir günahın yoxdur. Vəziyyətindən halıyam. Başın çox qarışıq olur.

Zümrüd bir anlığa susub tərəddüdlə xəbər aldı:

– Bəs nə əcəb yolunu bizim evə salmayıbsan, görüşməyə bura gəlibsən?

Bacı bir az ləng cavab verdi:

– Buralıq bir az işim var. Sənin köməyini umuram.

Zümrüd həyəcanlandı:

– O nə işdi elə? Mən can-başla hazıram köməyinə.

Bacı duruxub dilləndi:

– Qardaşımınla bağlı işdir. Ortaya əngəl çıxıb.

Zümrüd sakitliklə:

– Nə əngəldir? Maşallah, qardaşının işləri hər cəhətdən yaxşıdır. Universitetdə böyük hörməti var. Hamı yaxşılığına danışır.

Bacı qımışa-qımışa:

– Könül məsələsidir, – dedi. – Bir qızın cənginə düşüb.

Zümrüd şən-şən dilləndi:

– Əzizin valehi olan qızlar çoxdur. Hərdən fikir verirəm, onun dalınca həsrət-həsrət baylanırlar. Bu qızın cənginə necə ilişib?

Bacı qardaşının ona danışdıqlarını eynilə söylədi. Zümrüd təəssüflə başını yırğaladı:

– Qızın hünərinə bax sən. Görünməmiş haldır. Amma öz aramızdır, qardaşında da taxsır az deyil. Ailə qurmaq məsələsini çox uzadır. Niyə tələsdirmirsən onu?

Bacı köksünü ötürdü:

– Deməkdən, məzəmmət etməkdən yorulmuşam. Daha bu sonuncu həddir. Ümidlə gəlmişəm yanına. Sənin vasitənlə qızı özüm görüm. Davranışına, hərəkətlərinə gizlindən göz qoyum. Bəlkə bizə uyğun qızıdır. İşə özüm ciddiyyətlə girişməsəm, bir şey alınmayacaq.

Zümrüd təsdiqlə başını tərpətdi:

– Düz fikirləşibsən. İndi mənə tapşırığın nədir?

– Tapşırığım yox, xahişim budur ki, gedib qız barədə səhih məlumat öyrənəsən. Onu mənə tanıtdırasan.

Zümrüd:

– O qız harda oxuyur? Adı nədir?

– Jurnalistika fakültəsinin ikinci kurs tələbəsidir, adı Çiçəkdir. Familini bilmirəm.

Zümrüd etiraz bildirmədi:

– Çətin zəhmət deyil. Fakültənin dekan müavini qadındır. Şirin münasibətimiz var. Ondan hər şeyi dəqiqliklə öyrənərim. Keç kitabxanaya, mən gedib-qayıdınca iş yoldaşım ilə söhbət elə, tək qalıb darıxma.

Zümrüdün qayıtmağı uzun çəkmədi. Xoş xəbər söylədi:

– Pis qız deyil. Haqqında xoş sözlər eşitdim. Məni aparıb aralıdan onu göstərdilər. Gözümə çox fəğirhal göründü.

Bacı ürəkdən təşəkkürünü bildirdi:

– Çox sağ ol, arxayınlaşdırdın məni. Gedək o qızı aralıdan sən də mənə göstər. Gerisinə özüm əlac qılaram.

Birlikdə qızın oxuduğu auditoriyaya gəldilər. Aralıdan him-cimlə qızı ona nişan verdi.

Bacı bir neçə gün səhərlər universitet həyətində gəlib, kənarda dayanıb qıza göz qoydu. Qızın həmişə təklənib boynubükük gəzməsi, heç kimlə danışib-gülməməsi, həmişə başıaşağı yeriməsi qəlbini ağrıtdı. Qıza yavaş-yavaş mehri qondu, halına acıdı. Təxminən on gün bu sayaq qızı izlədi. Getdikcə qız xoşuna gəldi. Beləsi qardaşına layiq həyat yoldaşı ola bilərdi. Nəhayət, bir gün qız dərstdən çıxıb tək-tənha evlərinə gedəndə mehribanlıqla ona yaxınlaşdı. Xoş sifətlə dindirdi:

– Salam, qəşəng qız. Gəl, tanış olaq, – deyib ona əlini uzatdı.

Qız diksinən kimi oldu. Çəşqınlıqla ona doğru uzanan ələ və Bacının üzünə baxdı. Bənizi qorxu içində bir az da ağardı.

Bacı dilini daha da şirinlətdi:

– Qorxma, qəşəng qız. Özünü ələ al. Səninlə bir balaca söhbətim var.

Qız ürküb xeyli geri çəkildi. Səsi titrəyə-titrəyə:

– Siz kimsiniz? – deyə soruşdu.

Bacı daha mehribanlıqla:

– Ehtiyatlanma, – dedi. – Mən qorxulu adam deyiləm. Sənə kömək etmək istəyirəm.

Qız udqunub tez-tez kirpik çaldı:

– Nə kömək?.. Mənim köməyə ehtiyacım yoxdur, – dedi.

Bacı əlini qaldırıb qızın çiyinə qoydu. Mehrini artırdı:

– Səndən xoşum gəlir, yaxşı qıza oxşayırsan.

Qız köksünü ötürdü. Acı təəssüflə dilləndi:

– Eh, inanmıram xoşunuza gəlim. Məndən hamının zəhləsi gedir.

Bacı gülümsündü. Bu xoş təbəssüm səsini bir az da yumşaltdı:

– Düz demirsən. Sənin kimi qızdan heç kimin zəhləsi getməz. Özündən nahaq narazısan.

Qız başını köksünə əyib qəmgin-qəmgin susdu. Bacı sözünə inamla davam etdi:

– Bunu sənin könlünü açmaq üçün demirəm. Doğrudan xoşuma gəlibsən. Maşallah, gözəl-göyçəksən, qəddi-qamətin göz oxşayandır. Elə xasiyyətin də.

Qızın köksü tez-tez qalxıb-endi. Qorxu hissi hələ də canından çıxmamışdı. Burnunda mızıldandı:

– Axı, siz kimsiniz? Məni nə üçün dilə tutursunuz?

Bacı təskinliklə cavab verdi:

– Mən sənin sevdiyin oğlanın bacısıyam.

Qız lap təşvişlənəndi:

– Necə-necə? Nə dediniz?

Bacı səsinin doğru ahəngini artırdı:

– Dedim ki, mən sənin sevdiyin Əziz müəllimin bacısıyam. Adım da Balabacıdır. Sənin barəndə hər şeyi öyrənmişəm. Özünə də neçə gündür fikir verirəm. Ürəyimə yatan qızsan, adını da bilirəm. Özünə oxşayırsan. Təzə-tər çiçəksən.

Qız bərk həyəcanlandı. Boğazını qəhər boğdu, əlləri ilə üzünü örtüb içi-için hıçqırdı. Göz yaşları barmaqlarının arasını islatdı və birdən çönüb Bacının boyuna sarıldı. Hıçqırığı hönkürtü ilə əvəzləndi.

Bacı həqiqi canıyananlıqla qızın saçlarını tumarladı. Üzündən öpüb, sakitləşdirdi:

– Ağlama, daha hər şey mənə aydın oldu. Qardaşıma böyük məhəbbətini anladım. Hə, Çiçək, indi gəl gedək sizə. Valideynlərinlə də tanış olum. İşin gərisinə Allah kərimdir.

Qız aram-aram özünə gəldi. Bacı cibindən əl dəsmalını çıxarıb qızın gözlərini quruladı. Çiçəyin qoluna girib yola düzəldilər.

– 9. –

Çiçəkgilin evi uzaqda deyildi. Yolu piyada gəldilər. Ağır, arxayın yerişlərlə gələ-gələ də bir-birinə qədərincə isinişdilər. Bacının şən, könül oxşayan söhbətləri Çiçəyi ruhən xeyli dirçəltdi. Qaşlarının düyünü, gözlərinin qəm bulaşığı bala-bala silindi. Solğun çöhrəsinə təbəssüm qondu.

Onlara qapı açan ana qızının bu dirçəlişinə mat qaldı. Qonağı salamlamağı unutdu. Bacı ananı şuxluqla qınadı:

– Qonaq sevmirsiniz, nədir? Xoş gördük!

Ana tezəcə özünü ələ aldı. Qonağı sevinclə qarşıladı:

– Qonaq Allah qonağıdır. Xoş gəlibsiniz, səfa getiribsiniz.

Bacı səsinə sevinc ovqatı qatdı:

– Təkcə xoş gəlməmişəm, həm də xoş niyyətlə gəlmişəm. Yol verin, içəri keçim.

Ana utandığından qızardı. Tələsik yana çəkildi. Şirin təbəssümlə:

– Buyurun, öz eviniz kimi keçin içəri.

Bacı şəstlə içəri keçdi. Ərkli addımlarla irəli yeriib otaqları nəzərdən keçirdi. Səliqə-sahmanına diqqət yetirdi. Və nəyinsə təsdiqi ilə başını tərpətdi:

– Həə, çox yaxşı, – deyib üzünü anaya çevirib əlavə etdi, – axtardığım tapılmışa oxşayırsan.

Ana heyətdə idi. Tanımadığı bu qadının sərbəst hərəkətlərindən şübhəyə düşmüşdü. Ürəyində onu oğru-əyriyə oxşatmışdı. Odur ki, bir qədər əsəbiliklə soruşdu:

– Nə şeydi axtardığınız?

Bacı sorğunun mənasını anlasa da, üstünü vurmadı. Əvvəlki qaydada:

– Mən adamlığı axtarıram, – dedi. Çönüb mətbəxə yönəldi. Təklifsiz-filansız altına stul çəkib rahatlıqla əyləşdi.

Ana lap çaşqınladı. Belə sərbəstliyə həm heyrət etdi, həm də qəzəbləndi.

Bacının özü də belə hərəkətlərinə mat qalmışdı. Kənardan ona tamaşa edən olsaydı, onu tanımazdı. Həmişə fikirli, qayğılı tərپənən, ağır davranan Bacı tamam dəyişmişdi.

Ev sahibəsi də onun bu qəribə hərəkətlərinə mat qalmışdı. Baxışlarından dərin təəccüb hissi aydın oxunurdu.

Bacı gülümsünə-gülümsünə dedi:

– Görürəm, mənim davranışıma təəccüb edirsiniz. Bəlkə də ürəyinizdə məni qınayırsınız. Ağlınıza qara-qura fikirlər gəlir. Nahaq yerə! Mənim bu fikirlərim sevincdəndir. Böyük şadlıq hissi qəlbimi doldurub. Gəlib istədiyim adamları tapmışam.

Ev sahibəsi dodaqucu soruşdu:

– Nədir sizin istədiyiniz?

Bacı dönüb evin içinə bir də nəzər yetirdi.

– Mənim istədiyim adamlar saf, sadə insanlardır. Evinizə baxıram, səliqə-sahmanı, abadlığı gözümlə oxşayır. Sizin özünüzdən də çöhrənizdən nur yağır. İcazə versəniz, sizə “xala” deyər müraciət edərdim. Ev sahibəsi bekaraca qımışdı:

– İcazə lazım deyil. Sizə necə xoşdur, məni o cür çağırın.

– Adınız nədir sizin?

– Adım Dürriyyədir.

– Gözəl addır. Özünüzə yaraşandır. Hə, Dürriyyə xala, tanışlığı gəlin əməlli-başlı eləyək. Yoldaşınız harada işləyir, nə iş sahibidir?

Ev sahibəsi duruxdu. Bacı bu duruxmağın səbəbini anladı. Sözüne əlavə şirinlik qatdı:

– Heyrətlənməyin, sorğu-sualımın canı var. Bilmək istəyirəm ki, yoldaşınız da siz xasiyyətdədimi?

– Yoldaşım tikintidə işləyir, mühəndisdir. Xasiyyətindən də şikayətim yoxdur. Daha nə sualınız var?

– Sualım hələlik bitdi. İndi icazə verin, özümü sizə təqdim eləyim. Mən sizin qızınızın vurğunu olduğu oğlanın bacısıyam. Qızınızı izləmişəm. İki həftədən artıq onun davranışına, hərəkətlərinə diqqət yetirmişəm. Hər cəhətdən bəyənmişəm. Sizin evinizə də gəlməyimin səbəbi budur ki, ailənizlə yaxından tanış olum. Təkrar eləyirəm, xoşuma gəldiniz. İnanıram ki, tanışlığımızın nəticəsi yaxşı olacaq. Bax belə, Dürriyyə xala, mümkünsə, bir stəkan çay verin, ciyərim yanır. Çayımızı içə-içə söhbətimizə davam edək. Sizə zəhmət vermərəm ki?

Ev sahibəsi mehribanlıqla gülümsünüb qonağını süfrəyə dəvət etdi:

– Qapımı xoş məramla açana çayım da, canım da peşkəşdir.

Bu mehribanlıqdan Bacının xoş əhvalı bir az da duruldu. Çevikliklə yana çöndü. Böyründə divara söykənib başını köksünə əyərək məzlum-məzlum dayanmış Çiçəyin qolundan tutdu:

– Gəl yanımda otur, çayı birlikdə içək. Ürəyini sıxma, hər şey yaxşı olacaq. Mən sənə tərəfindəyəm.

Bacı Çiçəyi böyründə oturdub, mətbəxə də diqqət yetirdi. Buranın da təmizliyi, sahmanı könlünə yatdı:

– Əla, çox əla! Ev qadını, bax, belə olar. Hər şey öz yerində, sahmanındadır, – deyib rahatlıqla süfrə arxasında əyləşdi.

Ev sahibəsi gətirib süfrəyə iki qabda gilas və çiylək mürəbbələri düzdü. Ar-mudu stəkanlara çay süzüb qonağın da, qızının da qabağına qoydu. Özünü də unutmadı. Bacı ilə qabaq-qənşər oturub qonağını intizarla dinlədi.

Bacı çaydan üç-dörd qurtum içib söhbətinə davam etdi:

– Hə, Dürriyyə xala, əvvəlcədən onu deyim ki, biz çox çətinliklə böyümüşük. Həyatımız son dərəcə ağrılı-acılı olub. Körpəlikdən atamızı itirmişik. Otuz yedinci ildə onu xalq düşməni kimi güllələyiblər. Anamız bizi hədsiz zülm-zillətlə ərsəyə çatdırıb. Sonra da sağalmaz xəstəliyə tutulub. Dolanışığ əziyyəti mənim üstümə düşüb. Kiçik yaşlarımdan gedib işə düzəlmişəm. Xeyirxah bir qonşumuzun vasitəsilə çörəkpulu qazanmışam.

Ev sahibəsi yanıqlı köks ötürüb soruşdu:

– Bəs sizə qohumlarınızdan kömək eləyən olmadımı?

Bacı başını buladı. Həzin dilləndi:

– Yox, olmadı. Qohumlarımız çox uzaqda yaşayırdılar. Gəlib-getmədilər. Qorxulu illər idi. Heç kim cürət eləyib xalq düşməninə ailəsinə baş çəkə bilmirdi. Ev sahibəsi dərinədən ah çəkdi:

– Can-can, gör nə əziyyətlər çəkibsiniz. Bəs sonra nə oldu?

– Heç nə, nə olacaq, anam tezliklə dünyadan köçdü. Bayaq dediyim kimi, evin bütün ağırlığı mənim üstümə düşdü. Özüm oxuya bilmədim, qardaşımı oxutdum. Ancaq taleyimiz burda da qabağıma yeni daş dığırlandı. Axırncı kursda qardaşımı tutdular.

– Nəyin üstündə?

– Siyasi məsələ üstündə. Atası kimi quruluşu bəyənirdi. Mən dörd divar arasında tək qaldım. Vahimələr içində yaşadım. Həsərdən, intizardan gecələr qovrula-qovrula qaldım.

– Axır ki, Allah xoş gün qapılarını üzümüə açdı. Stalin gorbəgər oldu. Qardaşım sağ-salamat qayıdıb gəldi. Ali təhsilini tamamladı, alimlik dərəcəsi aldı. Hamının yanında böyük hörməti var. Yəqin ki, onun haqqında siz də xoş sözlər eşitmiş olarsınız.

– Hə, eşitmişik, hamı tərifləyir onu. Allah qorusun!

– Çox sağ olun. – Bacı çaydan bir-iki qurtum da içib ayağa qalxdı. – Çox yoruldum sizi. İcazə verin, daha mən gedim.

Ev sahibəsi ehtiram göstərdi.

– Tələsməyin, xərəyim hazırdır. Gətirim, bir tikə yeyin, sonra gedin.

Bacı razılıq bildirdi:

– Sağ olun, ac deyiləm. İnşallah, bir də yolum düşər, halal çörəyinizi kəsərəm. Salamət qalın!

– Yolunuz uğurlu olsun. Səfa aparın.

Öpüşüb şad-xürrəm ayrıldılar.

– 10. –

Bacısının gündüzlər evdə az-az tapılması Əzizi narahat etdi. Bir axşam işdən qayıdanda sözgəlişi xəbər aldı:

– Son vaxtlar evdə tapılmırsan, bacı. Zəng edirəm, cavab vermirsən. Harda olursan?

– Söhbətə gedirəm, qaçaş. Evdə bayquştək tənha oturmaqdan bezikmişəm. Ürəyim sıxılır.

– Kimdir o söhbət yoldaşın, bacı, bilmək olarmı?

– Maraqlanırsansa, deyərəm. Dürriyyə xalagilə gedirəm.

– Kimdir o Dürriyyə xala? Belə qohumumuz yoxdur.

– Vaxtı gələndə tanıyacaqsan. Qohumumuz deyil. Çox gözəl insandırlar. Ürəkdən bağlanmışam onlara. Çox istərdim ki, belə qohumumuz olsun.

Əziz susub iş otağına yönəldi. Bilirdi ki, söhbətin sonu ayrı səmt alacaq. Onun xeyrinə olmayacaq. Evlənmək məsələsi yenə ortaya atılacaq, qanı qaralacaq.

Bacı da dinib-danışmadı.

Həmin günün axşamı Əziz adəti xilafına evə tez qayıtdı. Vərđişi üzrə, iş otağına keçib əynini dəyişdi. Hamam otağında yuyunub mətbəxə keçəndə gözü qıza sataşdı. Əvvəlcə gördüyünə mat qaldı. Sonra hirs beyninə vurdu. Qəzəblə çımxırdı:

– Bu qız hardan peyda olub burada? Kim gətirib onu bura?

Bacı təmkinlə dilləndi:

– Özü peyda olmayıb, mən gətirmişəm.

Əziz bir az da qeyzləndi:

– Nə üçün? Universitetdə mənim abırımı tökdüyü bəs eləmir, evimə də ayaq açıb?

Bacı daha heç nə demədi. Hazırladığı xörək-çörəyi süfrəyə düzüb, titrəyə-titrəyə ayağa durmuş Çiçəyin qoluna girdi.

– Gedək, qızım, – dedi. – Müəlliminin halı özündə deyil, kefini pozma.

Bacı ilə qız gedəndən sonra da Əzizin hirsı soyumadı. Yeməyə əl vurmadı. Bacı qayıdıb yarımçıq söhbəti təzələdi. Qardaşını qınadı:

– Heç özünə yaraşan hərəkət eləmədin, qaqaş. Sənin yerinə utanıb, bir köynəkət tökdüm. Ayıb olsun!

Əziz bir xeyli dinmədi. Bacısının üzünə incik nəzərlərlə baxdı:

– Səni başa düşə bilmirəm, Bacı. Bayaقدan fikirləşə-fikirləşə qalmışam. Zəhləm getmiş qızı nə üçün müdafiə edirsən, tərəfini saxlayırsan? Məqsədin nədir?

Bacı açıq danışığa keçdi:

– Məqsədim sənin bağlı gözlərini açmaqdır. Başın elmi iş-gücünə qarışub, hər şeyi unudubsan. Bu gün-sabah otuz beş yaşın tamam olacaq. Nə vaxtacan subay-salix gəzəcəksən? Tay-tuşların çoxdan ev-eşik, ailə sahibidirlər. Mən səni də onların cərgəsində görmək istəyirəm.

Əziz narazı-narazı mızıldandı:

– Bacı, qurtar belə söhbətləri. Mən sənə dönə-dönə demişəm. Elmi işlərimi başa çatdırmamış, o məsələyə vaxt itirməyəcəm. Xahiş edirəm, bu mövzuya hələlik qayıtmayaq.

Bacı inadla başını buladı:

– Yox, qaqaş, bəhanələrini qurtar. Mənim dözüümüm tükənib daha. Sənin bəyənmədiyən o qız da, onun ata-anası da mənim könlümə çox yatıb. Üç aydan artıqdır ki, onlara gedib-gəlirəm. Ailəni hər cəhətdən xoşlamışam. Bizə çox uyğun adamlardır. Qızın özü isə ağıllı-kamallıdır. Sənə vurğundur, dərdindən ölür. Yar-yaraşığı da yerindədir. Onun sənə ömürlük sədaqətli olacağına, yaxşı, mehriban həyat sürəcəyinizə inanıram. Beləsi bir də ələ düşməyəcək. Özünə qalsa, Allah bilir, gedib hansı üstü bəzək, altı təzək bir qıza rast gələcəksən. Məni həqiqi bacı gözündə görürsənsə, daşı ətəyindən tök, məsləhətimi eşit.

Əziz daxili barışmazlıqla qurcalanıb, acı-acı gülümsündü:

– Nifrətin məhəbbətə çevrilməsi mümkünsüz şeydir, – dedi.

Bacı birdən kükrədi. Gözləri yaşara-yaşara hündürdən deyindi:

– Eh, kül mənim başıma. Elədiyim yaxşılıq yamanlıq kimi başa düşülür. Nə deyəsən belə qədərbilməz qardaşa?!

Əziz başını aşağı salıb susdu. Bacı gözlərinin yaşını barmaqlarının ucu ilə silə-silə öz yatdığı otağa keçdi.

Küsülülük bir həftədən artıq çəkdi.

Əziz bacı-qardaş soyuqluğuna tab gətirmədi. Yumşalmaq məcburiyyətində qaldı. Universitetdə dərslər zamanı Çiçəyə gözaltı nəzər yetirməyə başladı. Allah onun da ürəyinə yavaş-yavaş insaf toxumu saldı. Qızdan xoşu gəlməyə başladı. Və bir axşam evin qapısını şən ovqatla açdı. İçəri keçib bacısının boynunu qucaqladı. Şən əhvalla ona müjdə verdi:

– Bağışla, bacı, umu-küsüyə gəl daha son qoyaq. Təklifinə razıyam.

Bacının tutqun çöhrəsinə xoş təbəssüm yayıldı. Solğun baxışları işıqlandı. Çönüb qardaşını məhəbbətlə qucaqladı. Alnından iki-üç dəfə öpdü.

Bununla da rahatlanmayıb toya hazırlaşdı. Bir ay müddətində el adətincə şadlıq məclisi qurdu. Gəlini çal-çağırla evlərinə gətirdi.

Çiçək evdarlığı, işgüzarlığı, üzüyolalığı ilə Bacının etimadını doğrultdu. Gözləndiyindən artıq xoşa gəlməyə başladı. Çox çəkmədi, ərinin də ürəyində özünə yavaş-yavaş yuva qurdu, məhəbbətini qazandı.

İki ilin tamamında Allah onlara bir oğul payı nəsib elədi. Daha başqa övladları olmadı. Bununla kifayətləndilər.

İndi budur, iyirmi beş ildən artıq idi ki, o məhəbbət hər ikisinin ürəyində ilk zamanlarda olduğu kimi yaşayırdı. Bayramlarda, ev şənliklərində Bacı qardaşına eyhamla eşitdirirdi: “Doşab almışdıq, bal çıxdı”, – deyirdi.

Heyif ki, zaman gəldi, qibtə olunan xoşbəxtlik onlara vəfasız çıxdı... Haqqında bir qədər irəlidə.

– 11. –

Ailədə möhkəmlənən könül rahatlığı Əziz Əzimlinin jurnalistlik fəaliyyətinə də öz müsbət təsirini göstərdi. Zaman gəldi, doğru sözə, həqiqəti çılpalığı ilə söyləməyə, xalqı baş verən hadisələrdən düzgün məlumatlandırmağa böyük ehtiyac yarandı. 1990-cı illərin əvvəlləri idi. Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti devrilmişdi. Yüksək vəzifələrin əksəriyyətinə lazımi rəhbərlik təcrübəsi olmayanlar, yetərincə səriştəsi çatmayanlar yiyələnmişdilər. Xalqı çaşqınlıqdan qurtarmaq üçün ziyalıların, ilk növbədə, jurnalistlərin öhdəsinə böyük gərginlik düşmüşdü. Ancaq «mənəm-mənəm» deyən, döşlərinə döyən, hər yerdə öyünən bir çox jurnalistlər qələmi qələmdana qoyub, qeyd dəftərlərini yazı masalarının siyirmələrində gizlətmişdilər. Yalnız vicdanlı, xalqına sönməz məhəbbəti olan jurnalistlər fəaliyyətdə idilər. Onların önündə Əziz Əzimli kimi fədakarlar gedirdilər. Mübaliğəsiz demək olar ki, Əziz Əzimli lap birinci idi.

Çirkin əməl sahibləri də gecələr telefonla zəng edib Əziz Əzimlini biədəb, abırsız söyüşlərlə söyür, ən yaramaz ifadələrlə təhqirdən yan keçmirdilər. Lakin bunların heç biri Əzizi məqsədindən yayındıra bilmirdi.

Bir gün səhər ertə Çiçək qapını açanda yerə düşmüş bir zərf gördü. Zərfi götürüb açdı. Oxuyub dəhşətə gəldi. Amma üstünü vurmadi. Kağızı gizlətdi. Halının dəyişdiyini, bənizinin qaçdığını hiss eləyən Bacıya yalan danışdı:

– Heç, birdən ürəyim sancdı, keçib getdi, – dedi.

Əziz çayını içib, çörəyini yeyib işə gedəndən sonra kağızı Bacıya göstərdi. Məsələ ilə tanış olan Bacının da rəngi-ruhu qaçdı, gözləri böyüdü. Tələsik soruşdu:

– Kim verdi bunu sənə?

Çiçək çətin-çətin dilləndi:

– Heç kimi görmədim. Qapının dalına atıb getmişdilər.

Bacı dərinə köks ötürdü:

– Boy, boy, gəlib qapımızı da tanıyıblar. Allah yaman işdən saxlasın. Al bunu, bir də oxu. Mənim gözlərim yaxşı seçmədi.

Çiçək kağızı alıb səsi titrəyə-titrəyə oxudu: “Şərəfsiz Əziz Əzimli! Başın gövdənə ağırlıq eləməsin. Bəsdür, qurtar bu əcaib yazılarını, bizim bostanımıza daş atmaqlarını. Bu sənə axırncı xəbərdarlığımızdır. Sonu çox pis olacaq”.

Bacı vahimə ilə yırğalandı. Kəsik-kəsik pıçıldadı:

– Bu köpək uşaqlarından hər əclafılığı gözləmək olar. Ehtiyatlı davranmalıyıq.

Çiçək əlavə etdi:

– Qorxulu zamanədir. Mən Əziz sarıdan çox nigaranam. Allah eləməmiş, ona bir xətər yetirərlər. Mən bir söz deyə bilmirəm, Bacı, ehtiyatlanıram, xətrinə dəyər. Bəlkə qardaşınla sən özün danışasan?!

– Yaxşı, gəlin, mən özüm danışaram. İnadkarın biridir. Görüm, necə yola gətirirəm.

Axşam Əziz Əzimli evə tək gəlmədi. Sevimli tələbələri yanında idi. Səftər Sinədəftər də onlarla gəlmişdi. Bircə Həmid Həlimdən başqa. Onu yaxın bir qohumu dövlət qəzetində işə düzəltdi. Həmid xeyli vaxt idi uçuşunun sırasında görünmürdü.

Əziz Əzimli qapıdan içəri girən kimi Bacı ilə Çiçəyin sifətindəki məyusluğu dərhal sezdi. Ancaq üstünü vurmadı. Üzünü arvadına tutub:

– Çiçəyim, – dedi. – Möhkəm acmışıq. Çox vacib bir tədbirdən gəlirik. Gör yeməyə nəyiniz var, dözməyə halımız yoxdur. Görürəm sözlü adama oxşayırsınız. Sonra danışarıq.

Əziz Əzimli qonaqlarını iştahlandırmaq üçün yeməyə birinci özü girişdi. Bir müddət dinib-danışan olmadı. Yalnız qaşıqların səsi eşidildi. Süfrə yığışanda Əziz Əzimli zarafatıyana:

– Hə, kəmərimizin altını bərkitdik, – dedi. – Aclığın ağzına daş basıldı. İndi rahat söhbət eləyə bilərik.

Bilal Buynuzlu da, Hətəm Höcət də dirsəklərini masaya dirəyib müəllimlərinə diqqət kəsildilər.

Əziz Əzimli səsinin şən ahəngini ciddilləşdirdi:

– “Azadlıq” qəzetinin dünənki sayında ikinizin də yazısını oxudum. Rəyimi demək istəyirəm.

Hətəm Höcət tələsdi:

– Hə, hə, Əziz müəllim, onu eşitmək tamarzısındayıq. Soruşmağa utanırıq.

Əziz Əzimli Hətəm Höcətin hövsələsizliyini cavablandırmadı. Üzünü aramla Bilal Buynuzluya tutdu:

– Söze səndən başlayaq. Yazıya seçdiyən mövzu xoşuma gəldi. Xaricdən alınıb gətirilən ərzaq məhsullarının keyfiyyətsizliyi, hətta ziyanlılığı ciddi təhlükədir. Ona nəzarətin yoxluğu dəhşətli haldır. Əhalini xəstəliyə salır. Qarşısı mütləq alınmalıdır. Sən bir az dərinə getməməklə bəzi məqamların üstündən keçibsən. Bir az da ətraflı yazsaydın, tənqidi kəskinləşdirseydin, bundan yaxşı alınardı.

Hətəm Höcət yenidən tələsdi:

– Mənim yazım necədir, müəllim?

Əziz Əzimli təbəssümlə:

– Gəlirəm sənə yazına, – dedi. – Sənə də seçdiyən mövzunu bəyəndim. Bazar bahaçılığı da ən ciddi problemlərimizdən biridir. Əhalinin maddi durumu ilə daban-dabana ziddir. Dövlətin verdiyi zəhməthaqqı çox aşağıdır. Heç on günün dolanışqı xərcini ödəmir. Yoxsulluq aşağı həddə enib. Dilənçilik günü-gündən artır. Onları bir az da qabarıq göstərsən, daha yaxşı alınardı. Xasiyyətindəki tələskənlik yazında da özünü göstərib. Sözçülüyə yol veribsən. Söze qənaət etməmək sənə əvvəlki yazılarında da çox idi. Bu nöqsanı sənə bir neçə dəfə söyləmişəm. Çalış, az sözlə dərin mənə ifadə etməyə. Onda məqalən bir az da təsirli alınar.

Hətəm Höcət ayağa qalxıb təzim elədi:

– Sizə dincəlmək lazımdır. Çox razıyıq, bu gün bizi bir çox mətləblərdən agah elədik. Eviniz şən, süfrəniz bol olsun.

Səftər Sinədəftər təşəkkürünü şairanə söylədi:

– Eviniz abad, könlünüz şad, qəm-qüссə sizə yad olsun!

Əziz Əzimli:

– Xoş gəldiniz. Hər üçünüzə uğurlu gələcək arzulayıram.

– 12. –

Əziz Əzimli qonaqlarını yola salıb bacısının yanına gəldi. Bacı öz yataq otağında çarpayısının bir küncünə söykənib, büzüşərək əlləri üzündə qəm-qüссə içində oturmuşdu. Kirpikləri nəmli idi. Ağlayana oxşayırdı. Əziz Əzimli onun böyründə əyləşib şirin qardaş mehri ilə onun əllərini üzündən götürüb xəbər aldı:

– Nə olub, bacı? İkiniz də gözümə çox qəmgin görünürsünüz. Xətrinizə dəyən varmı?

Bacı dərinə köks ötürüb dinmədi. Koftasının cibindən hədə-hərbə kağızını çıxarıb qardaşına uzatdı.

Əziz Əzimli təəccüblə:

– Nə kağızdı bu? – deyə soruşdu.

Bacı həzin səslə:

– Aç, oxu. Biləcəksən.

Əziz Əzimli kağızı həvəssiz-həvəssiz açıb oxudu, qeyzlə başını yırğaladı:

– Bu əclaf uşağı gör nə üsullara əl atır. Həyasız qorxutmalarla pis əməllərini ört-basdıra çalışırlar, – deyib kağızı cırıladı. Sonra dərinə nəfəs dərib ayağa qalxdı. Otaqda iki-üç dəfə gəzinib, hirsini sovuşdurub, yenidən bacısının böyründə əyləşdi. Tam sakitliklə ona ürək-dirək verdi. – Nahaq qorxuya düşübsünüz, bacı. Bunlar boş hədə-hərbələrdir. Heç nə eləyə bilməzlər.

Söhbətə Çiçək də özünü yetirdi. O, Bacının yanında həmişə çəkincəkli tər-pənirdi. Ərinə “Əziz müəllim” deyə müraciət edirdi. Yalnız təklikdə, ikilikdə olan-da «can Əziz» deyirdi. Bu dəfə adətini pozdu. Həyəcandan tövşümüş halda yalvardı:

– Yox, can Əziz, bizi qınama. Çox qorxulu zamanədir. O pis adamlardan nə cinayəti desən, gözləmək olar. Xahiş edirəm, ehtiyatlı davran.

Bacı da acizənə təvəqqə etdi:

– Qurbanın oлум, qardaş, daşı tök ətəyindən. Öcəşmə bu köpək uşaqları ilə. Qoy rahat yaşayaq.

Əziz Əzimli hər iki yalvarışa laqeyd qaldı. Boz-boz dedi:

– Mən uşaq deyiləm. Elədiyim hərəkətləri ölçüb-biçirəm. Narahatlığa ciddi əsas görmürəm.

Bacı qardaşını acı kinayə ilə qınadı:

– Hər dəfə ağır bir hadisə törədilir. Gah günahsız adamlar öldürülür, gah cavan qızlar, oğlanlar yoxa çıxır, tapılmır. Valideynlər gözü yolda qalır. Bunlar, sənə, ciddi əsas deyil bəyəm?

Əziz Əzimli başını buladı:

– Onlar ayrı səbəblərdəndir, Bacı, dövlət lazımcınca idarə olunmur. Cinayətkarlara qarşı mübarizə zəifdir. Mühüm idarə rəhbərlərinin naşılığı, səriştəsizliyi, lazımı təcrübənin olmaması ucbatındandır. Belə halda da ziyankar adamlar meydan sulayır.

Bacı ah çəkdi:

– Bax, öz dilinlə mən deyənə gəldin. O pis adamlar da, Allah eləməmiş, bir xətər yetirə bilərlər. Sənə dəxli olmayan işlərə bəsdə qarışdın.

Əziz Əzimli narazılıqla yırğalandı:

– Qarışmaya bilmərəm, bacı, bu millət yazıqdır. Ona doğru söz deyən, gözünü açan, əclafları tanıtdıran, xalqına namusla xidmət göstərən oğullar belə məqamlarda lazımdır. Mənim də gücüm qələmimə çatır. Yazılarımla həqiqəti xalqıma çatdırmağı özümə müqəddəs borc sayıram.

Bacı hirsle əlini yellədi:

– Nə çoxdu səndən başqa yazı-pozu ilə məşğul olanlar. Niyə onlar susurlar?

Əziz Əzimli ötkəmləndi:

– Onlar qeyrətsizdilər, xalqı düşünmürlər. Düzlük, həqiqətpərəstlik mənim gəncliyimdən seçdiyim həyat yolumdur. Bu yoldan dönsəm, qorxub geri çəkilsəm, mənən sınaram. Heç kəs olaram. Qazandığım az-çox hörməti itirərəm. Gələcək nəsillər goruma söyər.

Bacının köhnə yarası dəşildi. Sinə dolusu ofuldandı:

– Eh, yazıq bizim halımıza. Rəhmətlik atamız da o yolun qurbanı oldu. Tutulub gedər-gəlməzə göndərildi. Səsi-sorağı gəlmədi. Sonra səni də həbsə aldılar. Evdə bayquş kimi tək qalıb, neçə il sənə xiffətinə çəkdim. İndi-indi rahat nəfəs alırdım. Həyatın şirinliyini dadırdım. İnsan təkin yaşamağa başlamışdım. Üzü ağ olmuş gəlin də ürəyimi oxşamışdı. Maşallah, ağıllı-kamallı oğlunuz da var. Onu da nəzərə al, sabahını düşün. O pis günlərimi geri qaytarma! Barı mənə rəhmin gəlsin. Təzə dərd-azara salma məni.

Çiçək ərinin çiynini ehmal-ehmal sıgallayıb, kövrək səslə bir də yalvardı:

– Can Əziz, biz cəhənnəm, özündən muğayat ol.

Əziz Əzimli çarəsiz razılıqla başını tərpətdi. Dilucu söz verdi:

– Yaxşı, ehtiyatlı tərpənərəm. Qorxu hissini çıxardın ürəyinizdən. Unudun getsin. Bu gün çox yorulmuşam. Qoyun, bir az yatım, dincəlim.

– 13. –

Əziz Əzimli ciddi yazı işləri ilə gecədən xeyli keçəndə, çöldə gediş-gəliş seyrələndə, evdə hamı yatanda məşğul olurdu. O, bu dəfə də eyni vərdisi ilə yazıya başladı.

Məqaləni elə ertəsi gün, gecikdirmədən ən oxunaqlı qəzetlərin birində çap etdirdi. Məqalə böyük rezonans doğurdu. Ona çoxlu təbriklər, razılıq zəngləri gəl-di. Ancaq nəyə görə hədə-hərbəçilərin səsləri eşidilmədi.

Axşam tərəfi Rəfiq Nəcib zəng edib təşrif buyurdu. Ona qapını Əziz Əzimlinin özü açdı. Rəfiq Nəcib içəri girməmiş, qapı ağzındaca, şən hay-küylə təbrikə başladı:

– Eşq olsun xalqımızın vicdanlı, qüdrətli qələmli mərd oğluna! Afərin onun dərin zəkasına, yüksək vətəndaş sevgisinə! Xalqına, millətinə əsl məhəbbət, bax, belə olar! Təşəkkürlər, yüz dəfə təşəkkürlər!

Əziz Əzimli təvazö ilə soruşdu:

– Nə olub, mehriban dostum? Bu hay-küyə səbəb nədir?

Rəfiq Nəcib eyni coşqunluqla davam etdi:

– O olubdur ki, sənə «Doğru sözün boz üzü» məqaləni üreklərdən xəbər verib. Dost-tanışın hamısının xoşuna gəlib. Mənimlə rastlaşanlar bir ağızdan tərifləyiblər. Hətta məndən xahiş ediblər ki, onların əvəzindən sənə üzündən öpüm, – deyib, – Əziz Əzimlini möhkəm qucaqlayıb, hər iki üzündən öpdü.

Əziz Əzimli xoş təbəssümlə dostunu qınadı:

– Yaxşı, yaxşı, şitlik eləmə. Mən elə bir qəhrəmanlıq göstərməmişəm. Gəlişin məni sevindirdi. Keçək içəri. Sənənlə ayrı söhbətim var.

Qol-boyun içəri keçdilər. Rəfiq Nəcib Bacını qayğılı görüb ehtiramla ona yaxınlaşdı:

– Nə olub əzizimiz Bacıya? Gözümə birtəhər görünür. Allah eləməmiş, xəstə-zad deyil ki? – deyib əlini öpdü.

Əziz Əzimli Bacının əvəzindən cavab verdi:

– Yox, maşallah, canı yaxşıdır. Azar-bezardan kənardır. Bir az əsəbiləşib.

Rəfiq Nəcib həyəcanla:

– Niyə əsəbiləşib? Xətrinə dəyənmi olub?

Əziz Əzimli başını buladı:

– Yox, əziz dost. Bilirsən ki, bu evdə heç kim onun könlünə toxunacaq bir şey eləyə bilməz. Əclaf uşaqları hədə-hərbə məktubu ilə məni qorxutmaq istəyiblər. Acığı ona tutub. Məndən hayıf çıxacaqlarından ehtiyatlanır.

Rəfiq Nəcib əlini Bacının çiyinə qoyub təsəlli verdi:

– Düzdür, zamanə çox korlanıb. Dəyyuslar, əclaf, dələduzlar, xantamahlar birə-beş artıb. Min bir kələklə, fırıldaqla varlanmaq istəyirlər. Hədə-hərbə onların tamah silahıdır. Bu yolla var-dövlət qazanmağa iştahlıdırlar. Qardaşınıza heç bir zərər yetirə bilməzlər. Tam arxayın olun. Sizə əsəbiləşmək, narahatlıq keçirmək olmaz.

Bacı könlüsüz-könlüsüz dilləndi:

– Nə bilim, ay Rəfiq müəllim. Təki siz deyən olsun. Pis hadisələr bizdən kənar gəzsin. Bir də yaman günlər görməyə.

Rəfiq Nəcib inamla:

– İnşallah, görməzsiniz, – dedi və gülümsəyərək xahiş bildirdi. – Bacı, sizə bir zəhmət vermək istəyirəm. Əzizlə mənim yeni dostluq zamanımızda hərdən bizim üçün bişirdiyiniz kartof qızartması könlümə düşüb. Bu qızartmanı heç kim sizin kimi bişirə bilmir. Onun üçün burnumun ucu göynəyir. Mümkünsə, ondan bir də bişirin.

Bacı qımışa-qımışa:

– Baş üstə, – dedi, – ondan asan iş nə var ki? Bu saat gedib daha yaxşısını bişirərəm.

Rəfiq Nəcib əlini döşünə qoyub minnətdarlıqla baş əydi. Bacı mətbəxə gəndəndən sonra dostuna şən əhvalla yenidən üz tutdu:

– Təkrar qayıdıram «Doğru sözün boz üzü» məqaləsinə. Bu məqalədə kin də, qəzəb də, nifrət də hiddətlə birləşib, üreyin yüksək hərarəti ilə vəhdət təşkil edib. Bircə sözlə, böyük can yangısı ilə qələmə alınıb. Mərhəbə, afərin sənə.

Əziz Əzimli təsdiqlədi:

– Düz buyursan, məqalə özümün də könlümə yatıb. Yazını bitirəndən sonra gecəni rahat yatmışam.

Rəfiq Nəcib eyni coşqunluqla əlavə etdi:

– Üzünə demək olmasın, sən həmişə yaxşı yazıbsan. Başqa jurnal-istlərimizdən tam fərqlənibsən. Mənfi hallara, nöqsanlara qarşı barışmaz olubsan, cəmiyyətin yaramaz adamlarının çirkin əməllərini xüsusi cəsarətlə tənqid hədəfinə tutubsan. Oxucularını hər dəfə razı salıbsan. Amma indiki məqalə daha fərqli alınıb. Qoy, qələmin həmişə belə əzmlə işləsin.

– 14. –

Arada bir xeyli müddət sakitlik oldu. Hədə-qorxu tərəfdən gecələr nə zəng edildi, nə də qapıya getirilib məktub qoyuldu. Ürəklərdən xof hissi yavaş-yavaş silindi. Əminamanlıq yarandı. Az sonra qərribə bir hadisə də baş verdi. Çiçək işləyən məktəbə bir qadın ayaq açdı. Orada Çiçəyi soraqlayıb, mehriban münasibət yaratdı. İlk tanışlıqdan Çiçəyi hay-küylə şirin dilə tutdu:

– Sizinlə tanış olmağıma son dərəcə şadam. Çoxdandı sizi axtarırdım. Dünən axır ki, bir xeyirxah adam sizin işlədiyiniz yeri mənə tanıtdı. Həmin gün gəldim bura. Sizi soruşdum, dedilər işə bu gün çıxacaqsınız. İndi sizi görməyimə çox xo-şhalam. Gərək ki, adınız Çiçək xanımdır. Düzdürmü?

Çiçək ehtiyatla:

– Düzdür, – dedi və ehmallıqla xəbər aldı, – kimdən öyrənmisiz adıımı?

Qadın şən-şən qımışdı:

– Maraqlanmışam da. Səbəbi isə budur ki, mən sizin ərinizin vurğunuyam. Əziz müəllimin yazılarını böyük həvəslə oxuyuram. Bu sonuncu məqaləsi isə

lap ürəyimdən xəbər verib. Sizi arayıb tapmağı, şəxsən tanış olmağı qarşıma məqsəd qoydum. İcazə versəniz sizinlə rəfiqə olardım. Bunu özümə böyük xoşbəxtlik sayardım. Qoy, bəri başdan öz adımlı da sizə deyim. Adım Sahibədir.

Çiçək yumşaqılıqla dilləndi:

– Yaxşı addır.

Qadın təşəkkür etdi:

– Minnətdaram. Elə sizin adınız da simanıza uyğundur. Xoş ətirli çiçəyə bənzəyirsiniz. Mən də ilahidən diləyirəm ki, heç zaman solmayasınız. Məlumatıma görə əriniz Əziz müəllim də sizi hədsiz dərəcədə sevir. Məlumatım doğrudurmu?

Çiçək qürurla təsdiqlədi:

– Yanılmırsınız. Bizim bir-birimizə sevgimiz də, ehtiramımız da böyükdür.

Qadın əyilib Çiçəyi öpdü:

– Qoşa qarayıb qocalasınız. Bu sevgi və ehtiramınız qayım-qədim olsun. Nəsillərə örnek kimi keçsin. Əziz Əzimli müəllimin şəxsiyyəti də, sənəti də biz oxuculara mədəniyyət dərslidir. Acizane xahiş edirəm, ona salamımı və təşəkkürümü yetirəsiniz.

Çiçək qadının səmimiyyətinə inandı. Heç nədən şübhələnmədi. Çünki belə ehtiramlı sözləri başqalarından da az eşitməmişdi.

– Baş üstə, yetirərəm. Arxayın olun, – dedi.

Bu üsulla dilavər qadın qılıqla, hədsiz mehribanlıqla Çiçəyin ürəyinə yol tapdı. İki həftə ərzində aylar, illər rəfiqəsinə çevrildi. Və bir gün işdən sonra gəlib Çiçəyi növbəti qılığa tutdu:

– Əzizim Çiçək xanım, səndən bir xahişim var. Acizane surətdə zəhmət vermək istəyirəm. Subaylarından görəsən, oğlumu nişanlamaq niyyətindəyəm. Ona yaxşı bir nişan üzüyü axtarıram. Soraqlaşmışam, sizin işinizin bu yaxın yerində qızıl dükan var. Gedib baxmışam. Seçimi çoxdu. Üzüyü tək almağa ehtiyatlanıram. Göz gözdən iti, ağıl ağıldan üstündür. Mümkünsə, gəl gedək, birlikdə seçim eləyək. Sənin zövqünə inanıram.

Çiçək dərhal razılaşdı:

– Allah mübarək eləsin, xoşbəxt olsunlar. Belə xeyir iş üçün getmək mütləq lazımdır.

Qadın məmnun-məmnun gülümsündü:

– Bilirəm, sənin də bir oğlun var. Xaricdə oxuyur. Gün o gün olsun ki, onun da xeyir işinə mənim də bir köməyim dəysin.

Çiçək razılıq bildirdi. Qadınla birlikdə dükana yollandılar. İş yerindən bir xeyli aralanmışdılar ki, qarşıda xarici markalı maşın göründü. Maşından iki nəfər kişi düşüb onlara yaxınlaşdı. Hərəsi bir tərəfdən Çiçəyin qoluna girib maşına doğru çəkildilər. Çiçək qışqırıq salanda kişilərdən biri əlinin tını ilə Çiçəyin boynunun ardına güclü zərbə endirdi. Çiçək huşunu itirdi.

Möhkəm baş ağrıları ilə gözlərini açanda gətirildiyi yeri tanımadı. Çətinliklə gözlərini hərleyib Sahibəni böyründə gördü. Çətin ağrı içində, nəfəsi tutula-tutula soruşdu:

– Mən haradayam? Sahibə xanım, bu yer mənə tanış gəlmir.

Sahibə kinayə ilə gülümsündü:

– Darıxma, biləcəksən. Bir az özünə gəl, hər şey sənə aydın olacaq.

Bu məqamda ağ xalatl, nisbətən cavan bir qadın da gəldi. Sahibə onu təqdim etdi:

– Bu cavan qadın da gecə yanında qalacaq. Tibb bacısıdır. Dava-dərmanını verəcək. Daha mən gedirəm. Sabah görüşərik. Hələlik.

Çiçək heç nə anlamadı. Təəccüblə onun dalınca boylandı.

Tibb bacısı lazımı dava-dərmanı elədi. Boyun-başının ağrıları bir qədər səngiyəndən sonra Çiçək heysiz halda yuxuya getdi.

– 15. –

Həmin gün lap ertədən Əziz Əzimlinin ürəyində anlaşılmaz narahatlıq yaranmışdı. Axşama qədər bu narahatlıq ürəyindən keçmədi. Sıxıntı və döyüntü içində qaldı. Axşam evə həmişəkindən xeyli tez qayıtdı. Bacını da narahat gördü. Səbəbini soruşdu. Bacı divar saatına işarə etdi:

– Bax, gör saat neçədir?! Gəlin hələ də gəlib çıxmayıb. İş vaxtının qurtarmasından bir saatdan artıq vaxt keçib. Heç belə gecikməzdi. Nigaran qalmışam.

Əziz Əzimli divar saatına boylandı. Sonra da özünün qol saatına nəzər saldı.

– Hə, iş vaxtı çoxdan qurtarıb. Bəlkə lazımı olub, dükana-bazara gedib. Ona görə ləngiyir. İnşallah, tezliklə gəlib çıxar.

Qarışıq düşüncələr içində gözlədilər. Aradan bir xeyli keçib, şər qarışandan sonra nigaranlıqları böyüdü. Çiçəyin iş yerinə, yaxın tanış-biliş evinə zəng çalıb soraqlaşdılar. Heç yerdən ürək sakitləşdirici xəbər eşitmədilər. Ağıllarına başqa mənfi hal gəlmədi. Hansı yol keçidindəsə Çiçəyi maşın vurduğunu gümana gətirdilər. Təlaş-təşviş içində xəstəxanaların telefonunu öyrənib, hamısına bir-bir zəng vurdular. Gümanları düz çıxmadı. Əziz Əzimli küçələrə düşüb özü axtarışa başladı. Çiçək tapılmadı. Bacı ağla-sıtqa içində Rəfiq Nəcibi köməyə çağırırdı. Rəfiq Nəcib Əziz Əzimli ilə birlikdə şəhərin çox yerini ələk-vələk elədilər. Yorulub əldən düşdülər. Polis bölməsinə müraciət elədilər. Nəticə alınmadı. Ertəsi gün Əziz Əzimli tələbələrini də axtarış işinə qoşdu. Dəniz kənarına qədər hər yere ayaq basdılar. Düşündülər ki, bəlkə Çiçəyin meyitini gətirib harasa atıblar. Zəhmətləri hədəre getdi. Bütün günü dumanlı düşüncələr içində yaşadılar. Gecədən bir xeyli keçmiş telefon zəng çaldı. Kobud və amiranə bir səs dedi:

– İtiyinizi ayrı yerdə axtarmayın. Bizim girovumuzdur. Şərtimizi sonra bildirəcəyik.

Dəstək asıldı. Əziz Əzimli dəhşət içində hər iki əli ilə başını tutub hirsle deyindi:

– Əclaf! Köpək uşaqları! Gör nə vasitəyə əl atıblar?!

İki günün intizarı, qəm-qüssəsi Bacını çox üzmüşdü. Bənizi solmuş, gözlərinin kökü saralmışdı. Yerində də taqətsizlik yaranmışdı. Telefonun səsinə yerindən çətin-çətin durub, ağır addımlarla qardaşına yanaşdı.

– Kim idi zəng edən, ay qardaş? Nə deyirdi? – deyə soruşdu.

Əziz Əzimli yaşarmış kirpiklərini zorla aralayıb bacısına günahkar nəzərlərlə baxdı:

– Hədə-qorxu gələnlərdən idi. Çiçəyi girov götürüblər, – dedi.

Bacı hər iki yumruğunu dizlərinə çırpdı:

– Müsibətə bax! Yazıq gəlin gör indi nə pis hallar keçirir. Mən sənə dönə-dönə yalvardım ki, baş qoşma bu köpək uşağına. Yox yerdən əngəl çıxardılar. Sözümlü eşitmədin, – deyib hönkürtü ilə ağladı.

Rəfiq Nəcib dünəndən evinə qayıtmamışdı. Dar məqamda dostunu tək qoymamışdı. İndi qonaq otağındakı divanda uzanıb mürgüləmişdi. Hönkürtüyə oyanıb, tələsik Bacıya yaxınlaşdı.

– Nə olub, Bacı? Niyə ağlayırsan?

Bacı hönkürtüsünə zorla ara verib, qırıq-qırıq dilləndi:

– O olub ki, dostuyun məsləhət eşitməməyi bizi çəkilməz dərdə salıb. Gəlini oğurlayıb bizdən amansız qisas alıblar. Kim bilir yazıq qızın başına nə oyun gətirəcəklər.

Rəfiq Nəcib qəzəbdən yırğalandı:

– Ar-namusa sığışmayan qudurğanlıqdır. Əxlaqa yaraşmayan hərəkətdir.

Əziz Əzimli köksünü ötürdü:

– Onlarda ar-namus, insani hisslər hardandır. Haram qazanc üçün nəyə desən, əl atırlar. Yəqin ki, girovu qaytarmaq üçün pul tələb edəcəklər.

Rəfiq Nəcib başının asta hərəkəti ilə dostunun gümanını təsdiqlədi:

– Düz deyirsən. Bizim dövrü mətbuatda bir məlumata rast gəlmişdim. Qonşu respublikaların hansındasa dövlət bankının rəhbərini oğurlayıb ondan külli miqdarda pul almışdılar. Bizim bu əclaflar da o hərəkəti təkrarlayıblar.

Əziz Əzimli susub dərin fikrə getdi. Rəfiq Nəcib kənardan stul götürüb Əziz Əzimlinin böyründə əyləşdi. Qolunu qaldırıb dostunun çiyinə qoydu. Ürək yanğısı ilə onu dindirdi:

– Zəng eləyən belə-filan nə tələb etdi?

Əziz Əzimli əlini alnında gəzdirdi:

– Şərtimizi bildirəcəyik, söylədi.

Bacı əlini sinəsinə döyə-döyə, boğazı boğula-boğula dedi:

– Zəng barədə polisə xəbər verilməlidir. Gecikmədən axtarışa başlamaq lazımdır. Qudurmuşların cəzalarını versinlər.

Əziz Əzimli bacısına narazı nəzər yetirdi:

– Eh, ay bacı, sən kimlərdən nə umursan?! Harda imiş o polis idarəsi? Hərə öz başının çibinini qoruyur. Dərəbəylikdir.

Rəfiq Nəcib:

– Bu, hər şeydən əvvəl, namus məsələsidir. Bizdən qeyrət tələb eləyir. Pul ödəmək lazım gəlsə, mən də kömək edə bilərəm.

Əziz Əzimli minnətdarlıq elədi:

– Çox sağ ol, mənim arxam, dayağım, dost. Bu iş, bilərəm, çox məbləğ aparacaq. Dostun-tanışın köməyi ilə başa gələn iş deyil. – O, əllərini masaya dirəyib çətinliklə ayağa durdu. İntizar onu da gücdən salmışdı. İrəli yeriyib otaqlara boylandı. Təskinliklə əlavə etdi. – Otaqlar pis deyil, genişdir. Təmiri də babatdır. Güman edirəm ki, ehtiyacı ödəyəcək.

Bacı qərarla razılaşdı:

– Hər şeyimiz gəlinimə qurbandır. Təki evimizə sağ-salamat qayıtsın. Lap birotəqlı daxmada da gedib yaşayırıq.

Rəfiq Nəcib ayağa durdu. Dostuna üz tutdu:

– Daha mən gedim. Bu məsələ ilə özüm məşğul olum. Ev alverçilərinin yığışdıqları yerə bələdəm. Danışım onlarla. Gecikmək olmaz.

Bacı dil-ağız elədi:

– Hə, hə. Başına dönüm, Rəfiq qardaş, ayaqların ağrıməsın. Zəhmət çək, məsələni tezleşdir. Yoxsa gəlinim yad əllərdə qalıb dərddən üzülər.

Rəfiq Nəcib sağollaşib qapıya yönəldi. Bacı onu yola salıb əlləri qoynunda geri qayıda-qayıda öz-özünə gileyləndi:

– Dədələr düz deyiblər: «El üçün ağlayan gözədən olur». Aldıq payımızı.

Əziz Əzimli bacısının atmacasını qulaqardına vurdu. Dinib-danışmadı.

– 16. –

Çiçək yuxudan səhər açılar-açılmaz ayıldı. Bayırda hələ hava tam işıqlanmamışdı. İçəridə əşyalar seçər-seçməz görünürdü. Başını çevirib ətrafına nəzər saldı. Ona içəridə heç nə tanış gəlmədi. Boynunun və dumanlı beyninin ağrıları xeyli səngimışdi. Yaddaşı özünə qayıtmışdı. Baş vermişləri xatırlamağa çalışdı. Çox keçməmiş, hadisə gözləri önündə canlandı. Məsələni anladı. Oğurlandığını yəqinlədi. Qalxıb yerinin içində oturdu. Ona keşik çəkən ağxalatlı qadından xahişlə soruşdu:

– Sizi and verirəm Allaha, düzünü deyın görüm, bura haradır? Mən kimin evindəyəm?

Bir az aralıda qatlama çarpayıda uzanmış ağxalatlı qadın könülsüz-könülsüz dilləndi:

– Məndən heç nə soruşmayın. Doğru söz deyə bilməyəcəyəm. Məni gətiriblər ki, sizə həyanlıq eləyim. Vəssalam.

Çiçək susdu. Ərinin qisası üçün girov götürüldüyünü dərk etdi.

O gün axşama kimi gəlib onu dindirib-danışdıran olmadı. Sahibə də vədinə xilaf çıxdı. Yalnız axşam hava qaralanda içəri ayaq basdı. Çiçəklə dilucu əhval-laşdı:

– Necəsən, ay Çiçək? Özünə gəlib-sənmi?

– Bir az babatam. Heç gözləməzdim, sən çox kələkbaz qadınsanmış. Şirin dillərlə, hiyləgərliklə ağılımı oğurladın. Məni yaman günlərə qoydun. Tanrı beş artığı ilə bəlanı versin.

Sahibə ona bozardı:

– Çərənlemə, qancıq, qarğışın öz canına keçsin. Dur rahat otur, saçını, əynini bir az səliqəyə sal, böyüyümüz yanına gələcək.

Çiçək ağıllı qadın idi. Höcətə keçmədi. Təmkinli və soyuqqanlı davrandı. Vəziyyəti anladı. Daha yaşamağın mənası olmadığını düşündü. Bu cür biabırçılıqdan sonra adam arasına necə çıxacaqdı, tanış-biliş üzünə necə baxa-caqdı? Heç şübhəsiz ki, ərinin paxılları, bədxahları yüz cür şayiə uydurub yaya-caqdılar. Belə söz-söhbətlərdənsə, ən abırlısı ölüm idi, fürsət tapıb gizlin üsulla özünə qəsd idi. Hələlik bunu sezdirməmək, düşməni duyub salmamaq gerekdi. Narazılıq bildirmədi. Deyilənə əməl etdi. Ağxalatlı qadın da ona üst-başını səliqəyə salmaqda kömək etdi. Həmin anda kök, yekəpər bir kişi aram addımlarla içəri daxil oldu. Çiçəyi zəhmli nəzərlərlə süzüb, rixşəndlə Sahibədən xəbər aldı:

– Qonağımız necədi? Özünü necə aparır?

Sahibə cəld cavab verdi:

– Sakitdir. Ağla-sıtqa eləmir. Vəziyyətlə barışıb.

Böyüyün sərt görkəmində nisbi mülayimlik sezildi:

– Barışmağı onun xeyrinədi. Tələbimiz müsbət alınsa, tezliklə evinə qaytarılacaq.

O, cibindən diktofon çıxarıb Sahibəyə verdi:

– Al, bunu tut onun dodaqlarına yaxın.

Sahibə əmri yerinə yetirdi. Böyük Çiçəyə üz tutdu:

– Ağıllı, düşüncəli qadına oxşayırsan. Diktofona danış, ərinlə salamlaş, sağ-salamat olduğunu bildir.

Çiçək danışdı:

– Salam, Əzizcan. Məndən nigaran qalma, sağ-salamatam. Mənə dəyib-dolaşmırlar. Özünü qoru, Bacıya salamımı yetir.

Böyük razı qaldı. Diktofonu alıb getdi. Sahibə də böyüyün dalınca çölə çıxmaq istəyəndə Çiçək xahişlə onu saxladı:

– Hörmətli Sahibə xanım, elə indi ağılıma bir fikir gəldi. Ərimə məktub yazsam yaxşı olardı. O, bir az inadkar adamdır, onun yumşaq damarını tapa bilərəm. Şərait yaradın, məktubu yazım.

Sahibə etinasızlıqla:

– Böyüyümüzdən icazəsiz mən heç nə edə bilmərəm. Böyüyümüz indi gedib ərinlə telefonla danışacaq, lazım olsa, məktubu sonra yazarsan, – deyib otaqdan tələsik çıxdı.

– 17. –

Gecədən xeyli keçmiş telefon cingildədi. Düşmənin tərəfin zəngi idi. Ayrı heç kəs bu vaxtı Əziz Əzimlini narahat etmirdi. Əziz Əzimli həyəcan içində dəstəyi

götürdü. Çiçəkdən xəbər tutmağa tələsdi. Dəstəyi qulağına yaxınlaşdıran kimi həmin kobud səs eşidildi:

– Hə, Əziz Əzimli, qulağını geniş aç, dinlə. Vəfalı Çiçəyin səninlə danışacaq.

Çiçəyin diktofona dedikləri telefonda təkrarlandı.

Əziz Əzimli bir qədər toxtadı. Kobud səs dedi:

– İndi şərtimizi dinlə.

Əziz Əzimli təmkinlə dilləndi:

– Mənə məlumdur şərtiniz. Girov xərci nə qədərdir?

Kobud səs tənə ilə:

– O xərci çətin ki ödəyə biləsən. Hardandır səndə o qədər pul? Lütün birisən.

Acından günorta durursan, – dedi.

Əziz Əzimli təmkinini saxladı:

– Özümdə olmasa da, evimi sataram. Namusumu hər halda it ağzına atma-ram.

Kobud səs qəhqəhə çəkdi, təhqirə keçdi:

– Sənin cındır evinin pulu bizim tələbin heç üçdə bir hissəsini də ödəməz. Sənə güzəştə gedib bacardığın işi tələb edəcəyik. Əgər sevimli arvadının evinizə sağ-salamat qayıtmağını istəyirsənsə, məqaləndə yazdıqlarını təkzib elə. Qələtini düzəlt. Bizim haqqımızda söylədiyin yalan və böhtanları boynuna al. Mətbuatda çap elətdir. Yalnız bundan sonra arvadını yanında görə bilərsən.

Əziz Əzimlinin dili-ağızı qurudu, dinə bilmədi. Dəhşətli tələb idi. Onu mənən əzmək, sındırmaq istəyirdilər. Qolları boşalıb yanına düşdü, bir neçə an özünə gələ bilmədi. Üzgün Bacı ertədən yatmışdı. Məsələdən xəbər tutmadı. Əziz Əzimli gecdən-gec özünə gəlib dostuna telefon açdı.

Rəfiq Nəcib dostunun nə deyəcəyini gözləməyib, həyəcanla soruşdu:

– Təzə bir xəbərimi var? Nə əcəb bu vaxt zəng edibsən?

Əziz Əzimli duruxa-duruxa dedi:

– Zəhmət çəkib ev alış-veriş yerinə getmə, ayaqlarını ağrıtmə. Evi satmaq lazım gəlmədi.

Rəfiq Nəcib təəccübləndi:

– Nə üçün? Nə səbəbə?

Əziz Əzimli üzgün, xırıltılı səslə dilləndi:

– Məni ictimaiyyət içində xar eləmək, üzümə tüpürtmək istəyirlər.

Rəfiq Nəcib bir az da heyrtləndi:

– Anlamadım, aydın danış.

Əziz Əzimli dərinədən nəfəs dərib dostunu məsələdən agah elədi:

– Deyirlər ki, «Doğru sözün boz üzü» məqaləsində yazdıqlarımı inkar eləyim. Yalan və böhtan olduğunu yazıb mətbuata verim.

Arada xeyli susqunluq yarandı. Əziz Əzimli dostundan cavab gözləməyib, inadla əlavə etdi:

– Bundan sonra nə faciə baş versə də, mən belə qələti etməyi bacarmayacağam. Cismani ölüm mənəvi ölümdən qat-qat üstündür.

Rəfiq Nəcib fikri müsbət qarşıladı:

– Qərarın düzgün qərardır. Sənin şəxsiyyətinə zidd bir işdir. Ancaq hövsələ mühüm şərtidir. «Gecənin xeyrindən sabahın şəri yaxşıdır», – deyib atalar. Sabah gələrəm, birlikdə mümkün rəyə gələrik. Xahiş edirəm dözümlü ol. İnşallah, məsələyə çarə qılarıq.

– 18. –

Üç gün idi Çiçək dilinə heç nə vurmurdu. Yalnız su ilə kifayətlənirdi. Gətirilən yeməkləri inadla dala qaytardırıb, intihar məqamını qətiyyətlə gözləyirdi. O məqam, nəhayət ki, özünü yetirdi.

Sahibə bu dəfə Çiçəyə qaşqabaqla, əvvəlkilərdən artıq sataşqanlıqla baş çəkdi:

– Eh, bu da sənin ərinin məhəbbəti, hörmət-ehtiramı, canı yanmağı. Haqqınızda əfsanə uydurub danışdılar. Guya siz bir-birinizi olmazın məhəbbətlə sevirsiniz. Qarşılıqlı ehtiramla yaşayırınsınız. Yalanmış hamısı. Böyüyümüzün şərti-ni soyuq dinləyib. Zıqqıldayıb, cıncırı çıxmayıb.

Çiçək öyüncək dedi:

– Bizim bir-birimizə ehtiramımız yalan deyil, gerçəkdir. Doğru danışılır. Keçən dəfə sizə dedim axı, o, çox inadkar adamdır. Mən onu məktubla yumşalda bilərəm. İcazə verin, ona təsir edəcək sözlərimi kağızla çatdırım.

Sahibə razılaşdı:

– Yaxşı, qoy sən deyən olsun. Buna böyüyümüz də icazə Verdi. – Sahibə dönüb tibb bacısına kağız-qələm götürməyi tapşırırdı.

Çiçək tibb bacısını saxladı.

– Mən müəlliməyəm, dəftər-qələm çantamda var. Onu mənə gətirin.

Sahibə işarə ilə çantanın yerini tibb bacısına göstərdi. Tibb bacısı çantanı otağın güncündən götürüb gətirdi. Çiçək qəlbən rahatlandı. Çantasını alıb Sahibəni dilə tutdu:

– Çox xahiş edirəm, yarım saatlığına məni tək qoyun. Fikirlərimi toplayıb, görüm nə yaza bilərəm.

Çantasının içinə əl gəzdirdi. Dırnaqtutan qayçısını tapıb bir az da arxayınlaşdı. Dəftər-qələmini çıxarıb dizləri üstündə rahatladı. Sahibə ilə tibb bacısı çölə çıxandan sonra yazmağa başladı: «Əzizlərimdən ən əzizim mənim, canım-ciyərim! Bu məktubu sənə ölüm ayağında yazıram. Orasını yəqin bilirəm ki, məktub sənə çatmayacaq. Cırıqlanıb bir küncə atılacaq. Qoy olsun, ürəyimi elə-belə boşaldıram. Bu da bir növ təsəllidir, ruhi rahatlıqdır. Can Əziz, son dərəcə təəssüflənirəm ki, qocalıqda sənə lazımı qulluq edə bilməyəcəyəm. Həyanın olamayacağıam. Təklənəcəksən. Və ona da yanıb-yaxılıram ki, birçə oğlumuzun toyunu görməyəcəm. Nəvə laylası çalmayacam. Görümdə da onların intizarını çəkəcəm. Neyləməli, bəxtiyarlıq insana hər cəhətli verilmir. Görünür, alın yazıma bunlar yazılmayıb. Ancaq dünyadan nakam köçmürəm. Səninlə keçirdiyim xoş günlər, xoş aylar, xoş illər bəsimdir. Mənə görə əqidəndən dönmə. Oğlumuz Şərəfə də hələlik heç nə bildirmə. Qəm-qüssəyə qapılar, dərslərindən zəifləyər. Lap gəncliyimdən, sənə dəlicəsinə vurulduğum zamandan bir əhdim vardı. Sənin yolunda canımdan keçəcəyimə söz vermişdim. İndi o əhdimə sədaqətimi göstərirəm. Səni də, xətrini qədərsiz dərəcədə istədiyim Bacını da son dəfə uzaqdan-uzağa öpürəm. Sağ-salamat qalın. Ömrünüz uzun olsun. Çox-çox təvəqqe edirəm, mənim ölümümə görə özünü günahkar sayma. İctimaiyyətə nüfuzunu əvvəllərdəki təkin inamla qoru. Sənə sönməz məhəbbətimi özümlə gedər-gəlməzə aparıram. İmza: sənə solmuş Çiçəyin».

Çiçək dəftər-qələmi kənara qoyub qapıya sarı oğrun nəzər yetirdi. Onu güdən yox idi. Dırnaq qayçısını çantadan çıxarıb kəsərini yoxladı. Alt dodağını dişlərinin arasında sıxıb sol biləyinin damarlarını doğradı. Sonra da zor-güclə sağ biləyinin də şah damarını yaraladı. Qanı fışqırtıyla axıb qılçalarının yanlarında gölləndi.

Xırıltıya bayırdakılar yüyürüb gəldilər. Artıq gec idi. Çiçək həyatla vidalaşmışdı.

– 19. –

Eybəcər hala salınmış cəsədi gecənin tam sakitliyində xərəkdə gətirib Əziz Əzimli yaşayan binanın həyətinə atmışdılar. Səhər işə gedən qonşular Çiçəyi zorla tanıdılar. Əziz Əzimligilə xəbər çatdırdılar. Sonra da köməkləşib meyiti evə apardılar. Əziz Əzimli ağlasığmaz vəhşilikdən dəhşətə gəlmişdi. Böyük ağıl-

kamal sahibi olan bu adam bərk sarsılmış, donuq-donuq, key-key onun-bunun üzünə baxıb susurdu. Bacı isə vay-şivənə meyitin üstünə sərilib yanıqlı-yanıqlı hönkürdü.

Rəfiq Nəcib hadisəni kimdənsə eşidib özünü yetirdi. Dostu yas tədbirlərini gördürəcək vəziyyətdə deyildi, keylikdən ayrılmamışdı. Bütün tədbirləri öz boy-nuna çekdi. Meyiti məscidə apardırdı, yudurdub gətirdi. Həyətdə böyük çadır qurdurdu, ehsan yeməkləri və çay hazırlatdırdı. Dəfn üçün başqa vacib tədbirləri də gördürdü. Cənazə son mənzilə yola salınanda Əziz Əzimlini qəbiristanlığa getməyə qoymadı. Tələbələri Bilal Buynuzlu və Hətəm Höcətə ondan muğayət olmağı tapşırırdı.

Əziz Əzimlinin donuqluğu, heysizliyi tez keçmədi, rəhmətliyin həftəsinin tamamına qədər uzandı. Axır günlər ürəyində də narahatlıq yaranmışdı. Sinəsi və kürəyi sancır, göynəyirdi. Bu, yaxşı əlamət deyildi. Heç kəsə heç nə bildirmədi. Evdə qalıb, işə getmədi. Yas mərasimi qurtardıqdan sonra gecə yazı masasının arxasına keçdi. Faciə kinini, qəzəbini coşdurmuşdu. Can yanğısına qarışmış ehtiraslı sözlər bir-birini qova-qova kağız üzərinə asanlıqla düzülürdü:

«SABAHA İSMARIC»

Xalq, yaxud millət nə zaman məhvə üz qoyur, tarix səhifələrindən silinib birdəfəlik unudulur? O zaman ki, xalqın, yaxud millətin mənəvi dəyərləri, ali adət-ənənələri itir, onu başqa xalqlardan fərqləndirən vacib xüsusiyyətləri yox olur, yəni daxili aləmi yoxsullaşır. Dilinə əcnəbi sözlər dolur, öz dili yavaş-yavaş yaddan çıxır. Bu, dəhşətli haldır. Maddi kasıblıq üç ilə, beş ilə düzələ bilir, lazımı qaydasına düşür. Lakin mənəvi kasıblıq neçə-neçə illərə, hətta əsrlərə düzəlmir. Belə böyük faciə nə vaxt baş verir? O vaxt ki, cəmiyyət içəridən çürüyür, əxlaq göstəriciləri heçə enir. Min-min təəssüflər ki, belə dəhşətli vəziyyət hazırda bizi yaxalamaqdadır.

Uzun əsrlər boyu arzuladığımız, həsrətində olduğumuz azadlığı, müstəqilliyi, nəhayət ki, böyük itkilər hesabına qazanmışıq. Başqa dövlətlərin qapazaltısından qurtarmışıq. Özümüz öz taleyimizin sahibiyik. Yenə min-min təəssüflər, heyiflər olsun ki, bu qazancımızın bəhrəsini lazımınca görə bilmirik. Ona görə görə bilmirik ki, doyumsuz it nəfslə, canavar xislətli bəndələr, yaramaz ünsürlər sıralarımızda bollaşıblar. Şəxsi mənafeləri üçün qapaqaplar, çapaqaplar, alıb-aldatmalar hədsiz miqyasa çatıb. Onlar üçün müqəddəs heç nə yoxdur. Nə cəmiyyət barədə, nə xalqın gələcəyi barədə zərrəcə düşünmürlər. Təki müftə gəlirlər əldə etsinlər.

Bunun üçün insanlığa əsla xas olmayan iyrənc hərəkətlər törədirlər. Qızlar, qadınlar, nüfuzlu adamlar oğurlatdırılır. Şəxsi ədavətlər ön plana çəkilir. Sonsuz nifrətə layiq bu eybəcərliklər yuxarıda söylədiyim mənəvi kasıblığın başlanğıcıdır. Qarşısı tezliklə alınmalıdır, yoxsa müstəqilliyimiz də, kimliyimiz də heçə gedər.

Vaxt itirmək ziyanımızdır. Bu dözülməz hallarla hamılıqla mübarizəyə qalxmalıyıq. Qələm sahiblərimizi, öz həmkarlarımı qeyrətə çağırıram. Gələcəyimiz uğrunda mübarizə ən çox biz ziyalıların üzərinə düşür. Müdriklər çox doğru deyiblər ki, ziyalisiz xalq xalq deyil, adicə kütlədir. Mən öz tərəfimdən bacardığım mübarizəni qələmimlə apardım. Həmin çətin yolda ailəmi də, özümü də qurban verirəm. Bu, çox ağır dərddir. Neyləmək olar, bu da bir nümunədir, nəsillərə nümunədir.

Millət sevgisi, Vətən məhəbbəti hər şeydən və hər kəsdən üstündür. Vəsiyyətimi sabaha ismarlayıram. Xalqımın yaşamağı naminə, Vətənin keşiyi uğrunda hər bir namuslu kəs şirin canından keçməyə borcludur. Əks halda,

böyük itkimiz başımıza ağır qaxınc olar. Sonrakı nəvə-nəticələrimiz bu səhvi bizə qətiyyən bağışlamazlar.

Vəsiyyətimin qulaqardına vurulmayacağı, bütün azərbaycanlılar tərəfindən vacib nəsihət kimi qəbul ediləcəyi gümanındayam. Allah sizə yar olsun!»

Çətinliklə nəfəs dərdi. Ürəyinin sancıları şiddətlənmişdi. Zorla ayağa qalxıb dizləri bükülə-bükülə yataq otağına keçdi. Paltarını soyunmağa gücü çatmadı. Arxası üstə çarpayuya uzandı... Ürəyi dayandı.

– 20. –

Son günlərin gərgin hadisələri, dərin həyəcan və qəm-qüssələri Bacını büsbütün taqətdən salmışdı. Bir neçə günün içində saç-birçəyi tamam ağarmışdı. Altmış iki yaşlı bu qadın heysiz bir qarıya bənzəyirdi. Qardaşının ölümündən yalnız səhər xəbər tutdu. Bir neçə dəfə çağırdı, cavab almadı. Sürünə-sürünə gəlib Əzizin vəziyyətini gördü. Əzizin burnunun yanlarında iki damcı yaş ısıldayırdı. Bacının həniri batdı. Səsi boğazında düyün bağladı. Nə qışqıra bildi, nə də hönkürüb ağlamağı bacardı. Əllərini başı üzərində yelləyə-yelləyə, yumruqlarını sinəsinə döyə-döyə qaldı. Baisləri pıçılıtlı səslə hey söydü, qarğıışladı.

Vida mərasimi Əziz Əzimlinin yaşadığı binanın həyətidə düzəldildi. Dövlət tərəfindən heç bir tədbir görülmədi. Hökumət nümayəndələrindən ayaqlarına zəhmət verib, başsağlığına təşrif buyuranlar da olmadı. Qədir-qiymət bilən adamlar xəbərleşib mərasimə axışdılar. Böyük həyət insan axınıni tutmadı. Rəfiq Nəcib yenə də hər bir tədbiri yüksək səviyyədə özü təşkil etdirdi. Əziz Əzimli pərəstişkarları sanki acığa düşüb, mərhuma ali ehtiram göstərdilər. Cənazəni növbələşərək yaxınlıqdakı qəbiristanlığa qədər çiyinlərində apardılar. Tabut qəbirə hazırlananda Rəfiq Nəcib irəli keçib gözləri yaşara-yasara həqiqi dost yanğısı ilə nitq söylədi:

– Möhtərəm həmkarlar, dostlar, tanışlar, Əziz Əzimli şəxsiyyətinin etibarlı və ehtiramlı pərəstişkarları! Bu gün biz xalqımızın çox böyük və görkəmli bir oğlu ilə vidalaşıırıq. Elə oğul ki, bütün ömrünü xalq və millət yolunda fəda etmişdir. Ailəsinə də, özünə də bu uğurda qurban vermişdir. İti və kəsərli qələmi ilə mənfi ünsürlərə qarşı mübarizə aparmışdır.

Xalq malına göz dikənləri, haramlıqla qazanc güdənləri, ifrat tamahkarları, rüşvətxorları, hər şeydə asan qazanc güdənləri, vicdanı unudanları ifşa etmişdir. Onların iç üzünü açıb heç nədən qorxub-çəkinmədən xalqına tanıtmaya cəhd etmişdir. Cəmiyyəti bütün mənəvi yoxsulluqlardan qurtarmağı özünə borc bilməmişdir. Burasını da deyim ki, heç bir şəxsi mənafe, ucuz şöhrət güdməmişdir. Daim ali amal eşqi ilə yaşamışdır. Bu sözləri dilimə gətirə-gətirə böyük fransız yazıçısı Viktor Hüqonun digər böyük fransız yazıçısı Onore de Balzakın dəfn mərasimində söylədiyi ehtiraslı kəlamlar yadıma düşdü. O, demişdir: «Bu əzabkeş, zəhmətkeş, bu filosof, bu mütəfəkkir, bu yazıçı, bu dahi aramızda hədələr, mübarizə, dava-dalaşlar, döyüşlərlə dolu bir həyat keçirdi. Zəmanəmizin böyük şəxsiyyətlərinin hamısı belə həyat yaşamağa məhkumdur.

Məzara yatırdığımız bu insan, cəmiyyətin ağrı ilə yada saldığı şəxsiyyətlərdən biridir. İndi elə bir zamandır ki, insanların nəzəri bizi idarə edənlərə deyil, düşüncələrə, mütəfəkkirlərə yönəlib. Buna görə də, mütəfəkkirlərdən kimsə dün-yasını dəyişəndə, bütün ölkə sarsılır. İstedadlı insanın ölümü çoxlarının matəmi, dahi insanın ölümü isə xalqın matəmi deməkdir. Belə bir itkinin qarşısında kədərimiz nə qədər böyük olsa da, biz məyus olmayacağıq. Gəlin, bu itkini içindəki bütün qəddarlıqlar və kədərlə birlikdə qəbul edək».

Hafizəmə həkk olunmuş həmin fikirlər eynilə Əziz Əzimliyə də aiddir.

Doğrudur, Əziz Əzimli yazıçı deyil, yüksək istedadlı jurnalistdir. Elə jurnalist ki, onun qələmindən çıxmış hər bir yazı xalqını, millətini, vətəni sevmələri üçün bir dərslərdir, nümunələrdir. Ölüm ayağında qələmə aldığı vəsiyyətinə də sönməz xalq sevgisini sabaha ismarlamışdır. Millətə əbədi yaşatmaq üsullarını gələcək nəsillərə anlatmışdır. O ismarıcı səhərki mühüm qəzet səhifələrində oxuyacaqsınız.

Əziz Əzimli itkisi ürəkləri ağrıdan, sinələri dağılayan çox böyük itkidir. Ancaq təsəllimiz daha böyükdür. Əziz Əzimli kimilər ölmürlər. Yaddaşlarda, tarix səhifələrində həmişəlik yaşayırlar. Ruhu şad olsun!

Mən onun ürək və məslək dostuyam. Bu dostluğumla həmişə fəxr etmişəm və ölüncəyə qədər də fəxr edəcəm. Belə əvəzolunmaz insanın təmiz vicdan və saf əxlaq uğrunda mübarizəsini bacardığım dərəcədə davam etdirəcəyəm.

Ön cərgədə çiyin-çiyinə dayanmış Bilal Buynuzlu ilə Hətəm Həcət qabağa yeridilər. Rəfiq Nəcibi dövrəyə alıb inamla and içdilər.

Bilal Buynuzlu:

– And olsun heç zaman unudulmayacaq müəllimimizin pak ruhuna! Bizə olan ümidlərini ləyaqətlə doğrultmağa çalışacağıq.

Hətəm Həcət:

– Ulu ustadımızın məqsəd və idealını həyata keçirməkdə var gücümüzü əsirgəməyəcəyik. Onun yaxşı davamçıları olmağı qarşımıza məqsəd qoyacağıq.

Səfər Sinədəftər də mərasim iştirakçıları arasında idi. Sazını özü ilə gətirmişdi. Adamları yarıb o da irəli çıxdı. Sazı sinəsində rahatlayıb danışanlara qoşuldu:

– Mən Əziz müəllimin birbaşa tələbəsi deyiləm. Ayrı fakültədə təhsil alıram. Amma bir müəllim kimi onun vurğunuyam. İmkan tapdıqca gəlib mühazirələrinə qulaq asmışam. İxtisasımdan əlavə bilik və məlumatlar öyrənmişəm. Əziz müəllim gözəl jurnalist olmaqla bərabər, mədəniyyətimizin bütün sahələrinə yaxşı bələd idi. Musiqini çox sevirdi. Muğamatımızla yanaşı, aşıq sənətinə də ürəkdən bağlı idi. Saz havacatlarından «Baş sarıtel», «Yanır Kərəmi» və «Ruhani»ni hədsiz bəyəndiyini öz dilindən eşitmişəm. İndi ondan əbədi ayrıldığımız zamanda «Baş sarıtel» havacatını onun ruhunun şadlığı şərəfinə çalmaq istəyirəm.

O, dərindən nəfəs dərib sazın simlərini köklədi. Havacatı xüsusi şövqlə çaldı. Axırda həzin səslə oxudu:

***Nə şirinmiş ötən çağlar,
Viran qaldı bağça-bağlar,
Vaxtsız ölən mərd oğluna
El qəmlənər, oba ağlar.***

Ürəklər kövrəldi, gözlər doluxsundu, boğazları qəhər boğdu.

SON

Fevral 2015 - Dekabr 2019

♦ P o e z i y a

Vəliyulla NOVRUZ

SİZƏ GÜVƏNDİYİM DAĞLAR

Sizə güvəndiyim dağlar,
Mən sizdən uman oldum.
Zirvədə vüqarlıydım,
Dərədə duman oldum.

Sıldırımlı qayalar
Yolumu kəsdi nədən?
Soyuq dağ küləkləri
Üstümə əsdi nədən?

Sinəmə dağ çəkildi,
Sızladım için-için.
Yanıb oda qalandım,
Dağlandı çölüm, içim.

Çiynimdə dağ götürdüm,
Dərdim dağlardan ağır.
Dağlanmış bir ürəyəm,
Saçlarıma qar yağır...

Düzlərimdə gül-çiçək,
Yamacımda dərd bitər,
Gözlərim də nəm dolu,
Çəkdiyim dağlar yetər.

Sizə güvəndiyim dağlar,
Siz məni sındırdınız.
SİNƏMƏ DAĞ ÇƏKDİNİZ,
Od vurub yandırdınız.

BU PAYIZ GÖZÜMDƏ QIZIL PAYIZDI

Bu payız necə də gözəldir, Allah!
Ağaclar sarışın bir qıza bənzər.
Budaqdan asılan sarı yarpaqlar
Gecələr sayrışan ulduza bənzər.

Sarı libasını geyinir meşə,
Dünyanın ən gözəl qızı payızdı.
Günəşin şöləsi yayılır döşə,
Bu payız gözümdə qızıl payızdı.

İnsanın üzünə gülür çöl, çəmən.
Solub saralsa da gülü, çiçəyi.
Gözəllik önündə sehirlənmişəm,
Saçımı oxşayır payız küləyi.

Narın yağış yağır otların üstə,
Ağaclar yarpaqdan çətirlənibdi.
Güllərin qoynuna sinən damlalar,
İlahi, gör necə ətirlənibdi.

Xəzan çiçəyindən bağlayır dəstə,
Ana təbiəti seyrə gələnələr.
Qonub ağacların gövdəsi üstə,
Meşəyə səs salır ağacdələnlər.

Durnalar dəstəylə qatarlanıbdı,
Havadan sis-duman qorxusu gəlir.
Hələ yığılmayıb bağların barı,
Heyvanın nə şirin qoxusu gəlir.

Bu payız köç edən gözələ dönər,
Ağlar bulaqların gözləri dolar.
Yarpaqlar tökülüb xəzələ dönər,
Payızdan bir həzin xatirə qalar.

BİR ARZU, BİR ÜMİD YAŞADAR MƏNİ

Nə yaxşı arxalı bu dağlar varmış,
Axarlı, baxarlı bulaqlar varmış.
Arxamca əl edən budaqlar varmış,
Gözəldir yurdumun çölü, çəmənİ,
Bir arzu, bir ümid yaşadar mənİ.

Elə bil qəlbimə çökmüşdü duman,
Saralıb tökülən yarpaq kimi ydim.
Susuz səhralarda alışıb yanan,
Yağışı gözləyən torpaq kimi ydim.
Hayandan ələnib yağdı bu yağış,
Duyğuma, hissimə axdı bu yağış,
Düzlər göz oxşayan yaşıl səmənİ,
Bir arzu, bir ümid yaşadar mənİ.

Dağlarda nə yaman əsir küləklər,
Solur yamaclarda güllər, çiçəklər.
Gördüm ki havadan qar-yağış gəlir,
Onda başa düşdüm soyuq qış gəlir.
Dəyişkən havalar mənə bəllidir,
Payızın gəlişi xoş təsəllidir.

Yolumu kəssə də dağların çənİ,
Bir arzu, bir ümid yaşadar mənİ.
Külək də bu qarı sovurur göyə,
Meşədə ağaclar baltalanıbdı.
Quşlar da soyuqdan donmasın deyə,
Evlərin damında daldalanıbdı.
Bu bahar nə yaman gecikdi belə,
Köçəri quşlar da dönməyib hələ,
Bu torpaq hər zaman göyərdər dəni,
Bir arzu, bir ümid yaşadar mənİ.

Cəlilabad

Tamella PƏRVİN

QAYIDAM

Tökülür üstümə payız günbəgün,
Sinirə bilmirəm bu bar fəslini.
Sonuncu çiçək də yumuldu bu gün,
Açdı sevgisinə “bar” sinəsini...

Payız çiçəkləri ətirli, göyçək..
Oxşamır ruhumu, görəsən, niyə?
Ay fəsil, bir dayan, bu buludu çək,
Hələ inamım var bu yay ləngiyə...

Qayıdam qızılgül kolunun üstə,
Gecikmiş qönçəni oxşayam bir az.
Bir nar çiçəyini Allahdan istə...
Beləcə, bu yayı saxlayam, bir az.

Bilirəm, bahara yetməz əllərim,
Körpəcə fidanlar qalxıblar daha.
Bu sıradan gündə bir az şəllənəm,
Özümü birtəhər salım sabaha.

Mən niyə sevmədim bu “dastan”ları,
Bu dünya möcüzə olmadı mənə.
Bahar pöhrələri, payız barları,
Heç bir şey zövqümcə olmadı yenə...

PAŞAM

Elinə, soyuna xoş gəldin, Paşam,
Dərdimə bürünüb gedirdim daha.

Mən səni bir əsr arzulamışam,
Boylana bilmirdim önə, sabaha...

Davul səsim... Şeypurlarım başımda,
Qılıncımı qəbzəsindən tanıdım.
Sevinc gördün gözlərimin yaşında,
Bəsdir daha, nağıllara bayıldım.

Biz "Göy Türküz", doğacağınız üfüqdən,
Atatürkdən bir nişandır Ərdoğan,
Bir "Boz Qurd"un səsi gəlir qeybdən...
Türklüyümün baharıdır Ərdoğan.

Tutmadı ki əllərimi yad əllər,
Güvənc yerim, taqətimdən, bil, Paşam.
Məni səndən ayırmışdı yad əllər,
Göz yaşımı kimsə silməz, sil, Paşam.

ŞAİRİN DƏRDİ

Həyatı xəlvəti keçər yanından,
Aldana-aldana gedən şairin.
Hamıyla barışar, küsər xəlvəti,
Sevməzmiş sevdiyi "ötən" şairi.

Sipərdi sinəsi hər gələn daşa,
Ürəyi əlində, yazır taleyin.
Canın əsirgəməz dostu, sirdaşa,
Kor keçər yanından "hazır taleyin"...

Ay Allah, bu adam qış olub gedir,
Dünyanın dərini çəkir, çağlayır.
Vətən gözlərindən yaş olur gedir,
Fəslə baharında qəm qucaqlayır.

İlahi, yolunu aç şairlərin,
Şair el-obadı, vətəndi şair.
Vətəndi başına tac şairlərin,
Vətənin dərindən bitəndi şair.

QƏM

Nə susub durmusan əlində qələm,
Payıza köklənmiş yay səhərində.
Bu səhər çöpün də dərini bilirəm,
Çınqıyıb durmuşam qəm çəpərində.

Əlləşib dünyayla məğlubam... Belə...
 Əlvida kiminə, salam kiminə...
 Yalandan gülürəm qəm gülə-gülə...
 Qovulub düşmüşəm qəm gülşəninə...

Üstdə oturmağa bir daş tapsana,
 Kəsən arzuların uzaq, çox uzaq.
 Hərdənbir boylanıb yola baxsana,
 Yollar da olubdu bir ac yalquzaq...

Durduğun o yerdə qurtarır bu yol.
 Gətirir, aparmır bu yollar indi...
 Gəldiyin yerlərə qayıda bilsən,
 Yenə də beşgünlük dünya sənindi...

HƏYAT BAX BELƏCƏ ÖTDÜ YANIMDAN

Həyat bax beləcə ötdü yanımdan,
 Bir cığır düşmədi ömrün ağına.
 Mən necə çıxdım ki, tanrı yadından?
 Bu yol apararmı gənclik çağına?

Bu kimdi yarımcan baxır gözümdən,
 İstini-soyuğu bilmədi ki bu.
 Acısı, ağrısı axır gözündən,
 Bir dəfə ürəkdən gülmədi ki bu...

Yan ötün, keçməyin bunun yanından,
 Tanrının qəzəbi bitməyib hələ...
 İncik taleyindən, sərt inadından
 Bu ömür yeriylə keçməyib hələ...

Hələ uşaqlığı sayır telini...
 Rəqəmlər dilində göynəyir yaman.
 Qaytara bilməzsən çıxıb gedəni...
 Səs salma, bu adam kövrəlib yaman...

Bu adam gör necə yarıkönüldü,
 Getdiyi hər yerə ləngiyir gedir.
 Yüyürüb gedənlər payın götürdü,
 Görəsən, bu adam nə deyir gedir?

Ay Dünya, nağılçı, yeri, get daha,
 Yeri, get, mənimlə günün sovmasın.
 Mənə elə baxıb düşmə günaha,
 Bir daha mənimlə işin olmasın...

Zarəngiz DƏMİRÇİ QAYALI

QƏLƏBƏ GƏTİRDİN

*(İgid leytenant, şəhid Yaqubov Mais
Rəhim oğluna)*

İgid leytenantım, fəxrim, vüqarım,
Səni qalib kimi sevdi diyarım!
Düşməninə qanlar qusdurdun, Mais!
Kafiri atəşlə susdurdun, Mais!

Başını əzdin sən o nakəslərin,
Arxası, köməyi oldun əsgərin!
Anadan olanda ər doğulmuşdun!
Qalib cəngavərdin, alıcı quşdun!

Qartaltək sinəni gərdin Vətənə!
Vətən oğul dedi Maisim, sənə!
Kəşfiyyata getdin cəsarətlə, sən,
Əvəzsiz igidsən, onu bilirsən?!

İstəyin yurdumu azad etməkdə,
Şanlı qəhrəmanlıq yolu getməkdə!
Yaddaşlara ertək yazıldı adın!
Bircə an gözünü belə qırpmadın!

Tanrı sığal çəkmiş sənənin telinə,
Qələbə gətirdin oğul, elinə!
Arzun qələbəydi, çatdın arzuna!
Yanıram, igidim, alın yazına!

Adına əjdaha əsgər deyirlər!
Sənə buta vermiş pirlər, deyirlər!
Səfərin mübarək, adın mübarək!
Qəlbində atəşin, odun mübarək!

Qoca Daş Salahlı güvəndi sənə!
Qalib şəhid kimi döndün Vətənə!
Yurdumu düşməndən aldın, igidim!
Qarabağda zəfər çaldın, igidim!

Hər gün anan gözlər yolunu, bilsən,
Bayraqdar elədin elini, bilsən!
Göz yaşı soyutmaz odunu, Mais!
Vətənim unutmaz adını, Mais!

QƏLƏBƏ KÖYNƏYİ

(Şəhidlərimizin xatirəsinə)

Bu ucalan bayrağım
Qəlbimə qürur mənim!
Ana Vətən eşqiylə
Ürəyim vurur mənim!

Mavi mənim göyümdür,
Al qanım hər şeyimdir,
Yaşıl - cənnət torpağım,
Sabah orda toyumdur!

Vətən andı işməyim,
Varlığımdan keçməyim,
Şəhid yolu seçməyim
Arzumdu, diləyimdir!

Yola çıxdım, uğura!
Qəhrəmanlar doğula!
Qələbəyə çağıran,
Əslim, köküm, soyumdur!

Dalğalan, uca bayraq!
Min yaşa, ana torpaq!
Səni qanla suvarmaq
Sonunda olməyimdi!

Vətən dedim, ünlədim!
Zərəngizi dinlədim!

Sabaha qalan ömrüm
Qələbə köynəyimdi!
Qələbə köynəyimdi!

ŞƏHİD MƏHƏMMƏDƏ

(Şəhid anası Yaqut xanıma təsəlli)

Ömrümü verdim mən qurban, sadağa!
Ana, yollarımı gözləmə daha!
Canım sipər oldu Ana torpağa!
Ana, yollarımı gözləmə daha!

Sən ey həzin külək, bir salam apar,
Həsrət qalan yarım saçın yolmasın!
Bizim məhəllədə sevgilim yaşar!
De ki, qara gözü yaşla dolmasın!
Həsrət qalan yarım saçın yolmasın!

Yurdum yad əllərdə, ruhum nigaran,
Bir gün də Şuşamı alarıq geri!
Ana, sən fəxr elə, bu şəhid balan!
Vətən keşikçisi, Vətən sipəri!
Bir gün də Şuşamı alarıq geri!

Sən məni Vətənçün böyütdün, ana!
Mən şəhid oldum ki, gülsün Vətənim!
Yenidən qayıdıb, gəlsəm cahana,
Yenə şəhidlikdi qismətim mənim!
Mən şəhid oldum ki, gülsün Vətənim!

Ağlama arxamca, dözmərəm ana!
Qələbə günündə dönüb, gələcəm!
Ey, sevgili Vətən, borcluyam sana,
Göydən mələk kimi enib gələcəm!
Qələbə günündə dönüb gələcəm!

Necə bir fırtına gəldi cahana?
Sanki göy titrədi, yerlər də dindi!
Oğul Məhəmmədi böyütdün ana!
Şəhid Məhəmmədi qarşıla indi!
Sanki göy titrədi, yerlər də dindi!

Karlos Kastaneda

Onu XX əsrin ən sirli şəxsiyyətlərindən biri hesab edirlər. Həyatına dair hər bir fakt müəmma doğurur – anadan olduğu tarixdən tutmuş, ta ki öldüyü günə qədər. Şəxsi bilgilərini təkidlə qoruyur, müsahibə vermir, şəkil çəkdirmirdi. O deyirdi ki, ətrafdakılar sizin haqqınızda nə qədər çox bilgiyə sahib olsalar, azadlığınız bir o qədər məhdudlaşmış olacaq.

Karlos Kastaneda – yazıçı, mistik, antropoloq və Toltek ənənəsinin yeni bir dövrünün qurucusudur. Ezoterik, mistik, magik bilgiləri özündə sığdıran best-seller kitabların müəllifidir. Əslində, o, bu şöhrəti daha çox imiciylə – öz ətrafında mistik ovqat yaratmaqla əldə etmişdi.

Təvəllüd tarixinin bir neçə versiyası vardı. Əvvəllər 1925-ci ildə doğulduğunu söyləyən yazıçı bir neçə ildən sonra bu faktın yanlış olduğunu, özünün 1935-ci ildə doğulduğunu iddia etmişdi. Onun sonradan təqdim etdiyi tarix belə idi: 25 dekabr 1935-ci il.

Doğulduğu məkan da müxtəlif mənbələrdə fərqli qeyd edilirdi. O özü Braziliyada dünyaya göz açdığını söyləyirdi, amma nədənsə bir çox mənbələrdə bu yer “Peru” kimi göstərilirdi. Yazıçı özü bu versiyanı istehzayla qarşılayır və bildirirdi ki, görünür, bu versiyanı irəli sürənlər nəyin bahasına olursa-olsun, onda hindu qanı tapmağa çalışırlar.

Yazıçının sözlərinə görə, o, doğulanda anasının 15, atasının isə 17 yaşı var imiş. Ona görə onu xalasının himayəsinə verirlər. 6 yaşına çatanda xalası dünyasını dəyişir. Karlos isə yenidən valideynlərinin yanına qayıdır.

Nənəsiylə babası da onun xatirələrində maraqlı yerə sahibdir. Yazıçı deyirdi ki, onun nənəsi əcnəbi, çox güman ki, türk mənşəli idi. Yekəpər, amma xeyirxah bir qadın imiş və Karlos onu çox sevmiş. Babası isə əksinə, balacaboy, küren bir adam imiş. Onun sözlərinə görə, babası İtaliyadan gəlmə imiş.

Yoldaşları sonralar deyirdi ki, Karlos kələkbazın biri idi. Hamının çox sevdiyi bu fərasətli oğlan qazancını qumar oyunlarından çıxarırdı. Onun zəngin təxəyyülü olduğunu da xüsusilə qeyd edirdilər.

Kastaneda 1955-59-cu illər arasında Los-Ancelesdəki Gity kollecində ədəbiyyat, jurnalistika və psixologiya üzrə müxtəlif kurslara qatılır. Eyni zamanda, psixoloqun köməkçisi kimi işə başlayır. Onun vəzifəsi terapiya zamanı qeydə alınan səs yazılarını sahmana salmaq idi. “Səs yazılarının sayı 4 mindən çox idi. Mən bu yazılardakı etirafları, hıçqırıqları, şikayət və sızlamaları

dinlədikcə öz hisslərimə necə bənzədiyini görürdüm. Sanki mən öz qorxu və əzablarım haqqında etirafları dinləyirdim”.

1959-cu ildə ən böyük uşaqlıq arzusunu gerçəkləşdirir: ABŞ vətəndaşlığını qəbul edir. Sənədləri doldurarkən Karlos ilk soyadını (Arena) dəyişdirib anasının soyadını (Kastaneda) götürür.

Sonra daha bir önəmli addım atır. Kaliforniya Universitetinin Antropologiya fakültəsinə daxil olur. Eyni zamanda, elmi iş üzərində çalışır. Antropologiya fakültəsində magistr dissertasiyasını hazırlayan Kastaneda çöl tədqiqatı aparmaq qərarına gəlir. Tədqiqatları üçün Arizona və Sonora ştatlarını seçir.

Bu tədqiqatlar zamanı o, həyatını dəyişən adamla – don Xuan Matusla tanış olur.

Xuan Matus Kastanedanın sayəsində məşhurlaşan, insanların yalnız adını eşitdiyi, ancaq heç bir cə kərə də üzünü görmədiyi qam – şaman idi. Kastanedanın sözlərinə görə, şamanın onu şagirdliyə qəbul etməsinin özü möcüzə işi idi.

Don Xuan Kastanedanın mənəvi müəllimi olur və on iki il ərzində şaman magiyasının gizlinlərini ona öyrədir. Ustadın başlıca məqsədi Kastanedanın beynində olan çərçivələri dağıtmaq və ona reallığın dar zolağını deyil, nəhəng və rəngarəng dünyanı göstərmək idi.

Hindu şamanıyla 12 il davam edən iş birliyinin nəticəsində “Don Xuanın təlimi” adlı kitab ərsəyə gəlir. Kitab Kastanedanın Xuan Matusla dialoqu əsasında yazılmışdı.

*Ətrafda möcüzələri axtarmaq və görmək
lazımdır. Sən özündən savayı heç nəylə
maraqlanmasan, yorğunluqdan öləcəksən;
bu yorğunluq səni ətrafa qarşı kar və kor edir.*

Kitabı bestseller olur

Kastanedanın don Xuan Matusun təlimləri əsasında yazdığı kitab əl-əl gəzir. Üstəlik, bu kitab Kastanedaya magistr dərəcəsi almaqda kömək edir.

Kastaneda don Xuan Matusun fikirlərini kitablara daşıyırdı. O, iddia edirdi ki, bütün canlı varlıqlar, o cümlədən insanlar ətraf aləmdən enerji siqnalları qəbul edirlər. Orqanizm və beyin aldığı informasiyanı işləyir və özünün dünya modelini yaradır.

Onun sözlərinə görə, sehr, magiya hardansa peyda olmur, o, qavrayışın insana məlum sərhədləri aşaraq genişlənmə təcrübəsidir. Tolteklərin sehri başqa insanların həyatına və sağlamlığına müdaxilə etmir. Magiya diqqət səviyyəsini dəyişməklə öz qavrayışını dəyişməkdən ibarətdir. Məqsəd energetik vücutda fərqli bir varlıq formasına malik olmaqdır.

İnsan maksimum diqqət səviyyəsinə o vaxt çata bilər ki, özüylə şəxsi dialoqunu dayandırsın. Bunun üçün o, öz həyatına və şəxsiyyətinə rəhm etməli, ölməzliyə olan inamdan imtina etməli və yuxugörmə sənətini anlamalıdır.

Bir insanın dünyanı necə qəbul etməsi yalnız “yığma nöqtəsi”nin mövqeyindən asılıdır. Sabit yığılma nöqtəsi bir anda bir neçə dünyanı

qavramağa və bilinənlərin sərhədindən kənara çıxmağa imkan verir. Məsələn, rəşional düşüncə tərzi yığma nöqtəsinin yalnız müəyyən bir mövqeyidir.

Döyüşçü yolu

Don Xuanın təliminə görə, kainatın həyata təsirini tam mənasiyla dərk etmək üçün döyüşçü yolunu keçmək lazım idi.

Döyüşçü hər hansı bir insandır, döyüş meydanı isə həyat. Müəyyən münasibətlərin məcmusu döyüşçünü (insanı) döyüş meydanı (həyat yolu) ilə aparır və ona hər hansı bir həyat vəziyyətinin öhdəsindən gəlməyə kömək edir. Bu yolu keçən bir döyüşçü müdriklik əldə edir və yüksək bilgiyə malik olur.

Döyüşçü yolunun əsas məqsədi tam azadlıq və sonsuz şüur üzərində qurulan bir həyat tərzinə varmaqdır. Don Xuan insanın şüursuzluqdan "aydınlanma" və artan həssaslıq vəziyyətinə keçə biləcəyi yolun sxemini təklif edir. Döyüşçü yolu – insana aşılannmış dəyərlər, vərdislər, normalar, şərtlər, stereotiplər dünyasından tam azadlıq dünyasına gedən yoldur.

Bu təlimlər belə bir fikri təlqin edirdi ki, yalnız köhnəni məhv etməklə özünüzdən başqa bir insan yarada bilərsiniz. Bir döyüşçü yoluna qədəm qoyan hər kəs həyatının tarixini silməyə və özünü yenidən yaratmağa hazır olmalıdır. Bir şəxs haqqında bilgilər (yalan və ya doğru olmasından asılı olmayaraq) onun tədricən sabitləşən və həqiqi bir insanı əvəz edən sosial imicini formalaşdırır.

Şəxsi əhəmiyyət hissindən imtina et

Kastaneda yazırdı ki, şəxsi əhəmiyyət hissi insanı çarəsiz edir. Ağır döyüşçü olmaq – xəfif və axıcı olmaq deməkdir.

Don Xuanın təlimində şəxsi əhəmiyyət hissi insanın əsas düşmənidir. Bir tərəfdən bu, sahib olduğumuz hər şeyin özəyidir, digər tərəfdən bütün daxili

çürüməməizin təməlidir. Məhz şəxsi əhəmiyyət hissi insana dünyanı bütünlüklə qəbul etməyə imkan vermir, incikliklərin səbəbi olur və qıcıqlanmaya rəvac verir. Şəxsi əhəmiyyət hissi bir döyüşçünün hər hansı bir həyat vəziyyətini normal qəbul etməsinə maneə törədir və öz hisslərinə, düşüncələrinə, hərəkətlərinə çox ciddi bir münasibət inkişaf etdirir. Şəxsi əhəmiyyət hissini məhv edilməsi isə döyüşçü ilə xarici dünya arasındakı divarları dağdır, yalnız özünə yönəlmiş dağıdıcı daxili dialoqu dayandırır.

Don Xuan təlimləri bu mərhələni inkişafa doğru ilk addım kimi təsvir edir.

Kastaneda deyirdi ki, individual kateqoriya və anlayışlara əsaslanaraq başqa mədəniyyətləri ittiham etmək olmaz. Tutaq ki, siz hindu qəbiləsindən olan antropoloqla qarşılaşmısınız. Ondan sizin haqqınızda fikir söyləməsini xahiş edirsiniz. O, əlbəttə ki, bu vaxt sizə çox qərribə görünən suallar verə bilər, məsələn: "Sizin ailənizdən neçə nəfər tilsimlənilib?" Bu məsələ o qəbilədən olan adamlar üçün çox önəmlidir. O an siz düşünə bilərsiniz: "Bu nə axmaq sualdır?"

Hindu isə öz növbəsində düşünə bilər ki, mənim qarşımdakı bu adam hansı mağaradan gəlib – onun ki, heç nədən xəbəri yoxdur!

Yeganə məsləhətçi – ölümdür

Həqiqi döyüşçü həyatı özü ilə ölüm arasında bir addım, bir əlaqə kimi qəbul etməlidir. Ölüm döyüşçünün yeganə müdrik məsləhətçisidir və hər hansı bir həyatı vəziyyətdə məsləhət üçün ölümə üz tutmaq lazımdır. Yalnız ölümə bir döyüşçü həqiqətən güvənə bilər, çünki o, həmişə var.

Ölüm döyüş meydanına atılmış döyüşçü üçün savaşın başlıca katalizatorudur, çünki məhz onun hansısa "əhəmiyyəti" var. "Ölüm bizi hər an gözləyir, ona görə də bu an etdiyimiz bir şey yer üzündəki son döyüşümüz ola bilər".

Öz dünyasının məsuliyyətini üzərinə götürmüş insan özündən məyus və həyatından narazı ola bilməz. Döyüşçü üçün hər hansı bir hadisə onun qəbul etməli olduğu bir döyüşdür və hər hansı bir seçimini yalnız istəkləri diktə edir. Əsl döyüşçü özünü olduğu kimi qəbul edir, ona görə də o, həmişə daxili döyüşə hazırdır. Daxili döyüş zahiri bir döyüşü udmağa maneə olur və döyüşçünün mükəmməlliyini şübhə altına ala bilər.

1968-ci ildə Karlos don Xuandan təlim almaqda davam edir. Bu dəfə "Əlahiddə gerçəklik" kitabı üçün kifayət qədər material toplayır. Əsər yalnız 3 ildən sonra çap olunur. Bir il sonra isə növbəti bestselleri olan "İkstlana səyahət" nəşr olunur. Alimin karyerası sürətlə inkişaf edir. Hindistan sehrbazının təsiri ilə yazılmış əsərlər ona doktorluq dərəcəsi almaqda kömək edir.

Yazıcının əsərlərilə tanış olanlar don Xuanı hindu cadugəri hesab edirdilər. Amma yazıçı onu akademik elmin nümayəndəsi adlandırırdı.

Azadlıq – qüsursuzluqdadır

Kastaneda yazırdı ki, döyüşçünün əsas azadlığı onun qüsursuzluğundadır, bu, onu özünə kənardan baxmağı və mümkün olan işin ən yaxşısını edib-etmədiyini obyektiv qiymətləndirməyi öyrədir. Mükəmməllik – insanın özü və həyatı üzərində qüsursuz bir nəzarəti nəzərdə tutur və döyüşçünün şəxsi gücünü bəsləyən də odur. Mükəmməlliyə yalnız ölümü xatırlamaqla varmaq olur, çünki yalnız zamanın

sonunu hiss edərək və etdiyimiz hər bir hərəkət üçün məsuliyyət duyaraq mükəmməl davranma bilirik.

Yazıçı qüsursuzluğun tərifini belə verirdi: “Qüsursuzluq – etdiyiniz hər işi bacardığınızdan daha yaxşı etməkdir”.

Onunla don Xuan arasında belə bir dialoq olmuşdu:

“ – Mən həmişə sənə tövsiyələ yaşamağa çalışıram, bəlkə də həmişə uğur qazanmıram, amma bacardığım qədər edirəm. Bu qüsursuzluqdur?”

– Yox. Sən daha çoxunu etməlisən. Öz bacardığından daha artıq etməlisən”.

“Qüsursuzluğun isə bir yolu var. Həqiqi fəaliyyət. Güc haqqında boş söhbətlər faydasızdır”. Yazıçı “İkstlana səyahət” əsərində yazırdı.

Döyüşçü vərdiş və rutinlərdən qurtulmaq üçün axıcı olmalıdır

Vərdişlər bir döyüşçü üçün qəbul edilməz olan həyat qavrayışları tərzini meydana gətirir; bu yaşam üsulunun başlıca xüsusiyyəti – dünyanı hər dəfə sıfırdan qəbul etməyə imkan verən axıcılıqdır. Döyüşçüyə uyğunlaşan kainat deyil, kainatın dəyişikliklərinə və dəyişən şərtlərə döyüşçünün özü uyğunlaşır. Vərdişlərin olmaması döyüşçü üçün yeni imkanlar açır, eyni zamanda, kainat yalnız azad bir döyüşçü və axıcılığın yaxalaya biləcəyi yeni bir şans verir.

Döyüşçü hər yeni döyüş üçün lazım olan hər şeyə sahib olduğuna əmin olmalıdır. Döyüşçünün gücü əşyalarda və maddi dəyərlərdə deyil, azadlıqda və həyatın özündədir. O, hər hansı bir döyüşdə qalib gələ bilər, çünki əsl döyüşçü həmişə həyatın çağırdığı döyüşə hazır olmalıdır.

Kastaneda və “Yuxugörmə sənəti”

1993-cü ildə Kastanedanın “Yuxugörmə sənəti” adlı kitabı nəşr edilir. Bu kitabı dərk edilmiş yuxugörmə, eləcə də astral səyahətlə bağlayırlar. Kastaneda iddia edirdi ki, yuxugörmə – qavrayışın xüsusi prosesidir. Tam reallığa varmaq üçün təsəvvürlərin sərhədindən kənara çıxmaq lazımdır.

Onun önə çəkdiyi “ikinci diqqət” və “yığım nöqtələri”ni neyrofiziologiya və neyropsixologiya belə izah edir: “İkinci diqqət – yuxunun müəyyən mərhələlərində əldə edilən diqqətdir. Bu zaman, adətən, yuxuda olan, gün ərzində oyaq olan neyronlar işə qoşulur.

Yığım nöqtələri isə müəyyən sinir şəbəkəsində meydana gələn bir psixoloji prosesdir. Eyni zamanda, beynin müxtəlif bölgələrində yerləşən spesifik neyronların daha incə birləşməsidir”.

Karlos Kastaneda yazırdı ki, don Xuan Matus yuxugörmə sənətinin birinci dərsinə başlamadan əvvəl insanın ikinci diqqətini idarəetmə qabiliyyətini inkişaf etdirməsinə diqqət yetirir.

Əvvəlcə insan, sadəcə, maraq duyur, ikinci diqqətindən istifadə etməyin onun üçün real imkan olduğuna inana bilmir. Sonra ikinci diqqəti təəssürat doğuran bir nəsnəyə çevrilir və insan artıq onu hiss etməyə başlayır. Və axırda bu nəsnə yeni bir varlıq vəziyyətinə, praktik reallığa çevrilir və ən çılğın fantaziyalarımızda belə, qarşımıza çıxma bilməyəcək ecazkar dünyalara qapı açır.

Yığım nöqtələrinin nəticəsi olan ikinci diqqət öz-özünə təbii şəkildə peyda ola bilməz. Bu, məqsədli şəkildə əmələ gəlir. Beləliklə, əvvəlcə insan ikinci diqqətini inkişaf etdirmək niyyətini yaratmalıdır.

“Yuxugörmə okean, ikinci diqqət isə ona axan çay kimidir”. Don Xuan belə deyirdi.

Kastanedanın nəzəriyyəsi rədd edilir

Kastanedanın ilk kitabları elmi antropoloji cəmiyyət tərəfindən qəbul edilərsə də, sonradan bu məsələlərin dərinliyinə vardığıca, əsərlərinin elmi dəyəri artıq fərqli qəbul edilir, kəskin tənqiddə məruz qalır və rədd edilirdi. Kitabda təsvir edilən hadisələrə inanmağın qeyri-mümkünlüyü onların etibarlı mənbə olmasına şübhə yaradırdı. Ona görə onun kitablarının ədəbi uydurma olduğuna dair şayiələr yayılmağa başladı.

Bundan başqa, bu illər ərzində Karlos Kastaneda don Xuan Matusun real insan olduğunu təsdiqləyən bircə sübut belə göstərməmişdi. Yazıçının hind şamanının adından təqdim etdiyi fikirləri klassik mütəfəkkirlərdən oğurladığını deyirdilər. Don Xuanın təsvir edilən obrazı isə hindu qəbiləsinin qam-şamanının həyat tərzinə uyğun gəlmirdi, eyni zamanda, təlimi də şaman mədəniyyəti ilə uzlaşmırdı.

Kastaneda haqqında fikirlər getdikcə haçalanırdı. Bir qisim tədqiqatçı onu insan ruhunun xilaskarı hesab edir, bir qisim isə bu cərəyanı satanizm təlimi adlandırır və tənqid edirdi. İkincilərin fikrincə, bu bilgiler xüsusilə gənclər üçün təhlükəli idi. Bunun səbəbi isə bu cərəyanın üzvləri arasında narkotik və psixotrop maddələrin geniş yayılması səbəbindən intihar hallarının yayılması idi.

Karlos Kastaneda sonrakı kitablarında və müsahibələrində izah etdi ki, kitabları fenomenoloji bir hesabatdır, okkultizm və mistisizmə dair metaforik və mifoloji təsvirdir. O, bu fikri önə çəkirdi ki, təqdim etdiyi metodika psixanaliz texnikası və ya psixoloji yardım deyil.

*Biz dünyaya sevginin gözüylə baxanda, o
bizə ən yaxşı tərəflərini göstərir.*

Mifə çevrilir

70-ci illərin ikinci yarısında Kastaneda ictimai həyatdan uzaqlaşır və ezo-terik nəzəriyyələrini ətrafına topladığı qrupla birgə aktiv şəkildə təcrübədən keçirir. Həmin ərəfədə yazdığı yeni kitabları da milyonlarla tirajla çap olunur və 18 dilə tərcümə edilir. Oxucular deyirdi ki, bu kitabları oxuyan artıq dünyanı əvvəlki kimi görməyəcək.

Karlos Kastaneda artıq mifə çevrilmişdi. Onun haqqında müxtəlif şayiələr dolaşmağa başlayır. Yazıçı nəinki qarışıq fikirlərə aydınlıq gətirir, hətta onları daha da dolaşığa salmaq üçün əlindən gələni edirdi.

“Yalanlar yalnız şəxsi tarixçəsi olanlar üçündür. Bir insanın şəxsi hekayəti yoxdursa, nə desə, yalan olmayacaq”. O da hekayətini başdan yazmış, don Xuan Matusa qədərki şəxsi tarixi silmişdi.

“Taym” jurnalı 1973-cü ildə Kastanedadan müsahibə almağa müvəffəq olmuşdu. Amma yazıçı-mistik şərt qoymuşdu ki, həyatının müəyyən bir

dövrünə qədərki hadisələri nəql edərkən bir çox faktları uyduracaq, yalnız məsələnin emosional tərəfini olduğu kimi təqdim edəcək.

Məsələnin emosional tərəfini müəyyən etməyi jurnalistin öhdəsinə buraxmış Kastaneda hər ehtimala qarşı ona həyatının bir neçə versiyasını təqdim etmişdi.

Gizli evlilik

Karlos Kastanedanın şəxsi tarixində evliliyə də yer yox idi və onun sözlərinə görə, heç vaxt evli olmamışdı. Ona görə onun ölümündən sonra ortaya çıxıb mərhum mistikin həyat yoldaşı olduğunu iddia edən qadın əvvəl-əvvəl ciddi qarşılanmadı.

Amma sənədləri görəndə inanmalı oldular. Həqiqətən də 1960-cı ilin yanvarında Karlos Kastaneda Margaret Ranyan ilə evlənmiş, lakin həmin ilin iyul ayında ayrılmışdılar. Rəsmi olaraq, boşanma yalnız 17 dekabr 1973-cü ildə rəsmiləşdirilmişdi.

Kastaneda həyatına dair digər bilgiler kimi bu faktı da gizli saxlamışdı. Amma qadın

birgə vaxtlarını xatırlamaq üçün yalnız yaddaşına güvənməli olmuşdu, çünki keçmiş həyat yoldaşıyla birlikdə əks olunduğu bircə fotosəkli də yox idi. Qadın deyirdi ki, Kastaneda onunla şəkil çəkdirilməsinə və səsinin lentə yazılmasına icazə vermirdi. Bunu belə izah edirdi ki, don Xuan Matusun təliminə görə, fotosəkil insanın obrazını fiksasiya edir. Halbuki bilik adamının dünyabaxışının əsas məğzi dəyişkənlik, axıcılıqdır. Buna baxmayaraq, Kastanedanın bir neçə fotosəkli qalmaqdadır.

Bundan başqa, Kastanedayla bağlı daha bir gerçəklik də üzə çıxmışdı. Hələ 25 yaşlı Karlos vətəndə ikən tələbə qız Rozarionu özünə məftun etmiş, ona evlənmək vəd edərək yoldan çıxarmışdı. Rozarionun hamilə qaldığını öyrəndikdən sonra isə onu ataraq San-Fransiskoya gəlmiş və heç nə olmamış kimi, həyatına davam etmişdi.

Don Xuan Matus sonsuzluğa qarışır

1970-ci illərdə Karlos Kastaneda don Xuan Matusu heç vaxt dönməyəcəyi sehirli səyahətə "göndərirdi". Guya hindu şaman sonsuzluğa qarışmaq üçün özünü qayadan atmışdı. Amma Kastanedanın həyatına aidiyyəti olan bütün hadisələr kimi, don Xuan Matusun ölümünün də bir neçə versiyası vardı. Başqa bir versiyaya görə, don Xuan Matus hind mistikinə yaraşan bir şəkildə ölmüşdü: İçindən alışıb yanırmışdı. Yazıçı bu məqamla bağlı deyirdi: "Heyif ki, mən belə ölə bilməyəcəyəm".

Kastaneda 1990-cı illərdən başlayaraq artıq aktiv ictimai həyat sürməyə başlayır. Kaliforniya Universitetində mühazirələr oxuyur, kiçik qruplara dərs verir, ABŞ və Meksikada ödənişli seminarlar və mühazirələr təşkil edirdi.

1998-ci ildə Kastanedanın son iki kitabı – “Zamanın təkəri” və “Sehrli əl hərəkətləri” nəşr olunur.

Yazıçı son səyahətinə çıxır

Həyatı irrealla real həyatın qovuşacağında keçən yazıçı-mistik 27 aprel 1998-ci ildə qara ciyər xərçəngindən dünyasını dəyişir. Bu barədə yazıçının ölümündən bir neçə ay sonra onun vəkili məlumat vermişdi. Onun sözlərinə görə, dəfn mərasimi keçirilməmişdi. Karlos Kastanedanın nəşi onun vəsiyyətinə əsasən kremasiya olunmuş və külü ezoterik biliklərin qaynaqlandığı Meksikaya aparılmışdı. Qəzetlər bu hadisəylə bağlı daha dolğun məlumat tapmaq üçün səy göstərsələr də, faydası olmamışdı. Üstəlik, Kastanedanın davamçıların sözləri bu hadisəyə mistik don geydirirdi. Onlar iddia edirdilər ki, ustad heç də xəstəlikdən ölməyib, don Xuan kimi öz-özünə alışıb-yanıb. Belə çıxır, bütün həyatının ssenarisini yazmış yazıçı-mistik öz ölümünün də “qeydinə qalmışdı”...

Günel NATİQ

OXUCULARIN NƏZƏRİNƏ!

“AZƏRBAYCAN”

jurnalına abunə yazılışı davam edir.

Pressinform

+ 994 12 511-51-91

+ 994 12 539-12-80

+ 994 55 256-08-35

+ 994 55 315-60-02

**Jurnalının bir nüsxəsinin qiyməti 1 manat 50 qəpik,
illik abunə qiyməti 18 manatdır.**

İNDEKS: 76300

Qalan mənadır ancaq...

Klassik alman romantiki U.Novalis “Fraqmentlər” əsərində romantizm haqqında belə deyir: “İncəsənət bizi çox xoş bir şəkildə təəccübləndirir, incəsənət qarşımızda bu və ya digər əşyanı elə təqdim edir ki, o bizə həm qeyri-adi, həm də tanış və cəlbedici görünür, bax, bu da romantizmin poetikasıdır.” Əlbəttə, yeni, “təəccübləndirici”, “qeyri-adi” deyəndə əşyanın özü kimi ona yanaşma tərzı də nəzərdə tutulur. Yeni romantik istiqamət məlum olana yeni, heç kəs tərəfindən təqdim olunmayan baxış tərzı deməkdir. Romantiklər yaradıcı təxəyyülü insan dünyasında yenini duyub dərk edə bilmək, hələ tam həyat gücü tapmamış qeyri-adinin maraq doğura bilən xüsusiyyətlərini qiymətləndirməyi romantik poeziyanın mənbəyi hesab edirdilər.

Romantiklər üçün “mümkün olan” həmişə həqiqətdən irəlidir. Maraqlıdır ki, özünün dediyi kimi, ürəyi istədiyi kimi “dərin bir savad ala bilməyən Hadi; “Ürək al qanə dönmüş, Hadiya, hüznü-ümumidən, bu hüznü bəxş edən kimdir dili-vicdanə bilməm ki?”... - deyərkən Avropa romantizminin çiçəklənmə dövründən (1796-1830) neçə illər sonra onun əsas motivini “Dünya kədərini” bəlkə o dövrün bir çox şairlərinin həsədinə bais olacaq bir şəkildə dəqiqliklə ifadə edə bilmişdi. “Söz yox ki, bu, sadəcə, müşkül-pəsəndlik, dərd-qəmə aludəlik deyildi, tarixi şəraitdən doğan, Hadi ilə bərabər bütün XX əsr şeirinə, “arizi-qəmlər əlindən ürəyi şişmiş” Sabirə, “öz yurdunda bir qərıbdən seçilməyən” Cavidə, “Vətəni görmədim məramımca” deyən Şaiqə, “sınıq saz”ında qəmli mahnılar çalan Səhhətə də xas olan dərin sosial məzmunlu bir kədər idi, özündən daha qabaq, daha artıq xalqını düşünən namuslu vətəndaşın kədəri idi”. (Ə.Mirəhmədov)

“Dünya kədəri” ideya baxımından vahid mövzu olsa da, romantiklərin yaradıcılığında müxtəlif üslubda ifadə olunur. Azərbaycan ədəbiyyatında M.Hadidə ən çox Qərb romantizminin ümumi ruhuna, daha dəqiq desək, son dövrlər romantizminin bədii-estetik tutumuna uyğunluq hiss olunmaqla yanaşı, hətta Qərb romantizminin belə yeni və orijinal ifadə tərzidir. Hadi insan məqamını həm həqiqi, həm məcazi mənada yüksəkdən seyr edir. Bəzən fikrin bədii həqiqət olaraq təqdimatı başqa bir obrazın diliylə ifadə olunur. Amma bu alle-qoriya deyil, bəşəriyyətə kənar bir baxış tərzı, insandan daha yüksək məqam-

da dayanıb insanlığı seyr edən müəllifin İnsan və insanlıq haqqında düşüncələridir. Şairin ilk şeirlərindən hesab olunan "Tövsiyyəyi-mürğ" şeiri (1906) bu baxımdan səciyyəvidir. "Xitab edər bizə bir mürğ der: insanlar, insanlar!" misrasıyla başlayan şeirdə dünyanın, bəşəriyyətin izzatlarının insan səviyyəsindən yüksək mövqedən görə bilmənin çox uğurlu bədii həlli tapılmışdır:

***Baxın, çeşmi-həqiqətlə, cahan bir qətlgah olmuş,
Cəhalət eydinə kəsməkdəsiz qurbanlar, insanlar!***

(Verilmiş nümunələr M.Hadinin 1978-ci ildə çap olunmuş iki cildlik Seçilmiş əsərlərinin 2-ci cildindən götürülmüşdür.)

Bu və bu qəbildən olan digər şeirlərində yüksək məqamdan, daha doğrusu, insanın öz boyundan, səviyyəsindən daha yuxarıda dayana bilmək, onları daha həcmli, daha tutumlu, real görə bilmək müəllifin müəyyən mənada insan bədəninə sığmaz ruhunun fəryadıdır ki, Hadi lirikasının əsas xüsusiyyəti kimi özünü göstərir. Bu cəhət eyni zamanda romantizmin əsas konsepsiyalarından biridir, M.Hadidə bir az da reallaşaraq daha görümlü şəkil alır:

***Ən son diləyim, məqbərim olsun Vətənimdə,
Təndir vətənim, olmalı canım da tənimdə.
Ruhum ki mənim qalmayacaq bu bədənimdə,
Quş şəklinə girsin, qanad açsın çəmənimdə.
Əndamımı ağuşı-ədəm saxlayacaqdır,
Fərdəyi-məmatımda adım parlayacaqdır.***

Qeyd etmək yerinə düşər ki, Quş və eləcə də hər bir qanadlı məfhum bədii obraz qismində müxtəlif simvolik mənalara malikdir və dünya xalqlarının ümumi mifoloji təsəvvüründə daha çox hava stixiyasına bağlı şəkildə ali dünyanın elçisi olaraq qəbul olunur. Folklorda adətən sehrli köməkçilər, müjdəçilər, ruhlar, mələklər və çox zaman da insan ruhunu, sonrakı dövrlərdə insanın fikrini, fantaziyasını simvolizə edir. Bir çox ədəbiyyatlarda, xüsusilə klassik Şərq poeziyasında quş aşiqliyin metaforası kimi qiymətləndirilir. Qurani-Kərimin "İsra" surəsinin 79-cu ayəsində "Məgər göyün üzərində (Allahın qüdrətinə) ram olmuş quşları görmədilərmisən ki, onları (bədənlərinin uçmaq üçün lazım olan quruluşda yaratmaq, uçuş tərzini onlara ilham verməklə) Allahdan başqa heç kim saxlamır? Şübhəsiz bunda (bu yaradılış növündə) iman gətirən dəstə üçün (Allahın elminə, qüdrətinə və hikmətinə dair) nişanələr vardır" deyilir. Qurandan əvvəlki səmavi kitablarda, xüsusilə xristianlıqda müxtəlif xarakterli quş obrazlarının simvolik mənaları zəngin çalarlarıyla populyardır. Təsədüfi deyil ki, simvolikaya meyilli romantik ədəbiyyatda, xüsusilə rus romantizmində Jukovskidən, Puşkindən, Fetdən, Tyutçevdən, Lermantovdan üzübəri XX əsr simvolizminə doğru Blok, Belyayev, Svetayeva, Axmatova və digər şairlərin yaradıcılığında bu obrazın simasında insanın ruhunun, fikrinin simvolizə olunduğunu müşahidə etmək olar. Romantik Hadinin poeziyasında bədii vasitə olaraq bu obraz müxtəlif mənalandırma variantlarıyla müşahidə olunur. Müəllif romantik idealın təbliği üçün bu obrazın çoxplanlı imkanları içərisində daha çox uçuş, yüksəkdən görüntü, fikir və qavrayış assosiasiyasına yer ayırır.

M.Hadinin qəhrəmanı təbiətlə təmasda, təbiətin bir hissəsi olan quşların, torpağın, çiçəklərin "dilinə" bələd real qəhrəmandır. Eyni zamanda, təbiət onun yaradıcılığında simvolik mənə yükünə malikdir. Əlvan çiçəkli, quşlu, heyvanlı, məhsuldar və xoşbəxt təbiət bir nadan ovçunun əlində necə tarmar olursa, bütün nemətlərlə zəngin, sağlam bir cəmiyyət də cəhalətin əliylə yerlə yeksan olub, məhvə doğru gedir. Yəni, simvolika şairin doğma torpağına, millətinə istiqamətlənir:

***Böylə söylər "Məntiqüt-teyr"i bilən guyani-raz;
Şol gözəl quşlar deyil bica yerə şivəntəraz,
Hər kəs öz aləminə bir şivə ilə nöhvə saz,
Sevgili quşlar, qılın dəsti-cəfadən ehtiraz,
Bir bölük səyyaddən bizarü zar olmuş cahən.***

"Uçuş məqamı" yalnız insanlığı müşahidə etməklə qalmır, həm də ruhun öz-özünə suallarının, müəllifin özünə müraciətilə özünü dərk etməyə göstərdiyi cəhdlərin məqamıdır: "İnsan nədir? Yəni qalili üns, Gəl böylə isə nədir bu vəhşət?", "Varmı bundan yuxarı uçmağa istedadım?", "Fitrətmə, bəşərmə törədir cəngü cidalı?", "Nədir o mənzərəyi-qəm süruri ağladıyor?", "Gülşəni-ələmdə bir gül varmı bixar olmasın?", "Yarəb, nədir bu rütbə-təhəmmüldə hikmətin?", "Neçin arif yaşar dünyadə bədbəxtanə bilməm ki?", "Nədir tutmuş cahanı naləvü əfqanlar, insanlar?" - deyər poetik suallarına cavab axtaran şair, cavabı ilk növbədə insanın ruhi əsarətində görür. Yəni, müəllifin fikrinə görə, insanın azad, xoşbəxt, həyatsevər olması üçün onun ruhən sərbəst, zəkali, hür olmaları, haqqı özündə tapması lazımdır:

***Nə dilsəyyad ahusən! Xuram etdikdə, üşşaqın -
"Ənəlhəq" nəgməsin söylər, olur bərdar hürriyyət.***

Məlumdur ki, romantiklər ideallarının təsdiqini tapmaq üçün dinə, incəsənətə, tarixə, folklorə, naməlum ekzotik xalqların həyatına, bir sözlə, gündəlik həyatın axarında gözə çarpmayan hər bir sahəyə müraciət edirdilər, ümumi bir şüurə, tipikliyə istinad edən maarifçiliyin əksinə olaraq özlərinin fərdilik, suverenlik, iradə azadlığını qoyur və odur ki, insanın həyatının müxtəlif situasiyalarından daha çox insanın daxili aləmini ön plana çəkirdilər. Azərbaycan ədəbiyyatında bir çox amillərlə şərtlənən (realizmin romantizmdən daha əvvəl gəlişi, ictimai-tarixi şəraitin tələb etdiyi mövzular, milli azadlıq hərəkatının təmərküzləşməsi, əsrlərdən bəri Şərq ədəbiyyatında müxtəlif metodoloji variantlarda romantik sənət nümunələrinin yaradılması ənənəsi və s.) məzmunca, formaca yeni və təkrarsız sayıla biləcək romantizm formalaşırdı. Bu tipli ədəbi sənət nümunələrinin əsas özəlliyi romantizmin bütöv konseptual prinsiplərinə uyğunluqla yanaşı, maarifçi dünyagörüşü ilə çox sıx bağlı olması idi. Bu cəhət ədəbi metodundan, fəlsəfi-estetik mahiyyətindən asılı olmayaraq bütövlükdə Azərbaycan ədəbiyyatında hakim mövqe qazanmışdı. Vətəni istibdad, cəhəlat mənəşəsindən qurtarmaq o qədər güclü məslək idi ki, ideyasından, məqsədindən asılı olmayaraq ziyası olan hər bir vətəndaşı öz ətrafında birləşdirə bilirdi. Dövr belə bir dövr idi və dünyanı lərzəyə salmış mücadilələr, milli azadlıq hərəkatları mübarizələr dövründə xalqını hələ çox geridə, qəflətdə görmək ağrısı bütün ziyalı vətənpərvərləri maarifçi etmişdi. Təsədüfi deyildir ki, istər molla-nəreddinçilər, istər füyuzatçıların əksəriyyəti müxtəlif tədris müəssisələrində dərs deyir, yaxud heç olmasa, tədris olunması üçün saf, aydın Azərbaycan türkcəsində gözəl əsərlər yaradırdılar. (Şaiqin, Sabirin, Səhəhətin uşaqlar üçün yazdığı şeirlər buna misal ola bilər.)

Hadi öz qısa, xoş günləri çox az olan ömrünün boyunca ali səviyyəli təhsil ala bilməməsini ən böyük əzab bilirdi. Qarşısına sıxan sualların cavabının elmsizliyin ağır əli altında əriyib yox olduğunu əsərlərində ürək ağrısı ilə ifadə edirdi. Şərqlə Qərbin müqayisəsinə həsr olunmuş şeirlərində Qərbin elmin, texnikanın tərəqqisi ilə Şərqdən çox yüksəkdə dayandığını yana-yana təsvir edirdi. Maarif mövzusu Hadi yaradıcılığının hələ lap ilk illərindən önəmli yer tuturdu. Onun "Məktəb", "Məktəb şərqisi", "İnsan nə ilə mükərrəm olur", "Biz nə haldayıq", "Lövhəyi-təsviri-maarif", "Maarifə dair" və s. şeirlərində elmin savadın təbliği məslək uğrunda yürüş marşı kimi səslənir:

**Vətən övladı! Ha qeyrət qılın təhsili-ürfani,
Qalan mənaqdır ancaq, bu nəqş, əlbət olur fani.
Maariflə olur nail bəşər hər dürlü amalə
Maariflə edər ehrazi-şövkət növi-insanı
Maarif bir həqiqətdir, silər mirati-idrakı
Maarif bir ziyadır kim, qılar təmiz vicdanı.**

Əsrin əvvəllərində məslək birliyi, yüksək ideallar, ali arzular, realizmdən daha çox romantizmin hədudlarını genişləndirməkdə idi. Qərbi Avropa ədəbiyyatında romantizmin son dövrləri satirik romantizm üslubunda yazılmış əsərlərlə zənginləşməyə başladı. XIX əsrin ortalarına doğru Qərbi Avropa ədəbiyyatında F.Şlegel, onun ardınca K.V.Zolger və J.P.Rixter romantik yumorun yeni bir nəzəriyyəsini - "romantik ironiya"nı sənətə gətirdilər. Romantik ironiyanın tərəfdarlarının Almaniyada L.Tik, K.Brentano, Hofman, İngiltərədə C.Bayron, Fransada A.Müsse kimi yazıçılar bədii təcrübə sınağından keçirmişdilər.

Romantik yumorda həyatın bütün məna və əhəmiyyətinə görə məhdudlaşdırıcı formaların nisbəliyi, bəlkə də aldadıcılığı ön plana çəkilir: məişət, sinfi məhdudluq, özünə qapanmış peşə və ixtisas idiotizmi bir növ könüllü olaraq insanın öz üzərinə götürə biləcəyi zarafat kimi təsvir olunur. Romantik ironiyada isə həyat oyundur və öz qüvvəsinə, qütbünə zidd gedən hər bir cəhəti gülünc vəziyyətə qoymaq, yolundan kənarlaşdırmaq, bütün sədləri aşmaq şərtləri əsasında aparılır. "Həyatın təlatümü mütləq azmanlıqdır, onu saxlamağın hər bir cəhdi, həyata daimi daşlaşmış formalar vermək istəyi nisbətən və özünün nisbəliyi içərisində ifşa olunacaqdır." (Kratkaya Literaturaya Ensiklopediya). Yəni, romantik ironiyanın ideyasına görə nikbinlik dəyişərək yeni bir xarakter alır; şair daim yüksəklərə can atır, qalxmağa cəhd göstərir, lakin onun uçuşuna mane olurlar, çox kobud, insafsız şəkildə ələ salaraq geri, yerə endirirlər. Bu xüsusiyyət C.Bayronun son dövr əsərlərində, A.Müссенin romanlarında bəlkə də realizmə keçidin bir növü kimi müşahidə olunur.

Azərbaycan ədəbiyyatında əsrin əvvəllərində bir çox müştərək mövzuların qələmə alınması məhz belə üslubi formalara ehtiyac yaratdı. Vətəndaşlarının daşlaşmış mövhumat buxovlarından azad olunması, kimliyini dərk etməsi, cəmiyyətdə qadının hüquqi mövqeyini inkişaf etdirilməsi, bir sözlə, kütlənin maariflənməsi yeni açılan mətbu orqanların yeni tipli publisistikasının spesifikasiyası hədudlarında təbliğ olunurdu. Dövrün qarşıda dayanan ən aktual problemi, bədii həlldə yeni ifadə formalarına olan ehtiyacın əlacı bəlkə də qeyri-ixtiyari bu üslubda doğrulmağa başlamışdı. "Molla Nəsrəddin"-in realist tərzilə, "Füyuzat"-ın romantikləri arasında bir çox məsələlərdə baxışlar üst-üstə düşdüyü kimi deyim, forma tərzində də bir-birinə uyğun olurdu. Məsələn, sənət haqqında Sabirin "Şairəm, çünki vəzifəm budur əşar yazım"-ı nə qədər romantik notlara köklənibsə, o qədər həmin üslubda M.Hadinin "Mən bir kitabəm, qələm nə söylər?" və ya "Ey qələm, bəsdir əritdin rıqqətpərvəri" və bu sıradan olan digər şeirlərlə səsləşir, yaxud əksinə, bu nümunələr Sabirin "Bənzərəm qocaman dağə ki, dəryada durur", "Neylərdin, İlahi?" şeirinin romantik ruhuna və ideyasına çox yaxındır. Yaxud Hadi:

**Ərayib qıldı hər bir karın itmam,
Biz isək əski təsiq, əski hamam.
Tutub sənətilə dünyanı əcanib
Fəqət biz qalmışdıq məhzum xitab.**

Yaxud "Elm ilə zəfərpərvər olub Avropalı" ifadələri,
**Dindirir əsr bizi, dinməyiriz
Atılan toplara diksinməyiriz.**

***Əcnəbi seyrə balonlarda çıxır,
Biz hələ avtomobil minməyiriz.” -***

fikrinə münasib olmaqla həm forma-üslub, həm mövzu, həm poetika baxımından Sabirin deyimi ilə tam şəkildə qaynayıb qarışırdı. Bəzi şeirlərində romantik Hadinin üslub tərzini öz yerini Sabirin ironik gülüşünə verir. “Şeytani rəcimin cənab Rəhimə xitabəsi” şeiri bu qəbildəndir. Romantizmin bu baş mövzusu H.Cavidin yaradıcılığında sırf romantik-fəlsəfi mahiyyət daşıyırsa, M.Hadinin adı çəkilən şeirində, eləcə də digər bir romantik A.Şaiqin “İblisin hüsurunda” hekayəsində sarkastik xarakterə malikdir və o cümlədən M.Ə.Sabirin “Əzrailin istefası” şeiri ilə birlikdə poetik baxımdan romantik ironiyanın dəyərli nümunələri sayıla bilər:

***Mətrudi -behiştin olanın nəsl-i-kərimi
İştə unudub sən kimi bir pəbli-rəhimi,
Mən söylədim əvvəl sənə xəlq etmə, təkər qan,
Bax adəmə təsdiq elə şeytani-rəcimi.***

“Ümumiyyətlə, romantiklərin şəxsiyyətlərinə dönə-dönə qayıtmaları onların insan taleyinə daimi marağının əlamətidir.” (V.Osmanov). Əlbəttə, bu öz yerində. Amma metoduna görə bir sıradan olsalar da, ideyanı ifadə baxımından bu nümunələri tragik-fəlsəfi mahiyyətli “İblis”, “İblisin intiqamı” əsərləri ilə müqayisə etmək mümkün deyildir. İstər Hadinin, istər Sabirin, istərsə də Şaiqin göstərilən əsərinin ideya-estetik mahiyyəti daha çox ironik gülüş tutumuyla diqqəti cəlb edir. Bu sıradan Hadinin bir neçə portret şeirləri də vardır ki, ifadə tərzinin müxtəlifliyi burada ön plana keçsə də, Sabirin portret şeirlərini xatırladır. Belə şeirlərində Hadi filosof-romantik kimi çıxış etməklə, həm də yaratdığı obraza bir rəssam gözü ilə kənardan da baxır. Məsələn, “Parlaq günəş altında işıqsız gözlər” - adın özündə yaşatdığı kontrast təəssürat rəssam təxəyyülünə çox yaxındır ki, bu da romantizmin əsas xüsusiyyətlərindən biri idi:

***Dəyənək əldə rəhnüması, gəzər
Canlıya cansız olmada rəhbər.***

Hadinin romantik-fəlsəfi düşüncəsinin, şair idealının təsviri daha çox belə kontrastlar üzərində qurulur. Onun müharibə mövzulu əsərləri, Şərqlə Qərbin müqayisəsinə həsr olunmuş bir sıra şeirləri fikrimizi təsdiq üçün yetərli ola bilər. Yeri gəlmişkən, şairin “Ağlayan şeirlər” silsiləsinə daxil edilmiş, 1914-cü il, sentyabr tarixli, Bakıda yazdığı “Tamaşeyi-riqqətəngiz” şeiri süjet baxımından S.Vurğunun “26-lar” poemadakı hərbə bağlı əhvalata çox yaxındır və fərqi yalnız müəllif obrazlarının baxış aspektləri təyin edir. Hadi hadisənin təsvirini müəllif təhkiyəsinə həvalə edir və əsas fikri, heç bir günahı olmadan döyülmüş, əzilmiş hərbə onu əhatə edən insanların laqeyd, seyirçü münasibətinə yönəldir və olaydan daha çox əhatənin zülm qarşısında qorxub çəkilməsinə, acizlik, müdaxiləsizlik, müdafiəsizlik fəlakətinə acıyır. Səməd Vurğun isə dövrünün şairi olaraq məsələyə müəllif-ittihamçı münasibəti bildirir.

Nəhayət, M.Hadi yaradıcılığında ən önəmli yerdə duran və idealın yüksək poetik vüsətilə, sənətin ali mərtəbəsi ilə vəsf olunan mövzu qadın mövzudur. Qadın obrazı Hadi şeirində bəşəriyyətdən çıxaraq daha ali missiyaların daşıyıcısına çevrilmiş möhtəşəm bir idealdır. Qadın obrazı Hadi üçün sənət dünyasının simvoludur:

***Olurmu kölgəsi nurun? Əvət! Qadındır nur
Onun da kölgəsi vardır,yerin üzündə zükur!
Qadınla şeir iki həmsiyyə-i-lətafətdir,
Qadın təməssül edən zizərafətdir.***

Qadının ən duyğulu sənət növünə, şeirə bənzədilməsi bəlkə də romantizmdə yalnız Hadinin qələmilə doğrulmuşdur. Şair məqamından, situasiyadan asılı olmayaraq qadın haqqında adi bəşəri hisslərə malik bir məxluq kimi danışmır. Onun nəzərində qadın bütün gözəl nəsneləri, bütün işıqlı xüsusiyyətləri özündə toplamış ali varlıqdır:

***Qaşın hilal, üzün afitabi-aləmtab,
Sənin cəmalın bəklər bu iki ərzi-xərab
Günəşlə Ay ala bilsin ziyanı ruyundan
Bu Məşriq olmalı huşyar buyi-muyindən.***

Hadi sənətin ən böyük amalını, azadlıq, hürriyyət idealını da qadının azadlığı, xoşbəxtliyi ilə bağlayır. Qadın azadlığı onunçün gündəlik həyatın ən başlıca məsələsidir:

***Erməni, rus, hər vətəndaşınız,
Bu məişət yolunda yoldaşınız -
Gördü ki, maneli-təalidir,
Örtüyü atdı, şimdi alidir.
Yazaraq doğruyu qovulduq biz,
Söylədik-söylədik yorulduq biz***

***O, bizi saldı bu "dönən beşiyə"
Biz onu evdə qoymuşuq keşiyə.
O keşikçi, biz isə sərbəstiz,
Ucalanlar içində çox pəstiz.***

Hadi "dönən beşik" dediyi dünyaya gəlişin, həyata sakin olmanın, yüksək insanlıq adıyla bir gördüyü qadının cəmiyyətdə olduqca kiçik mövqeyinə çox acıyır, çünki onun nəzərində qadın obrazı bəşər hürriyyətinin simvoludur və nə qədər ki Vətənin övladı onu bu mərtəbədə görüb qiymətləndirə bilmir, "Ana Vətən" - deyər müraciət etdiyi yurd xoş, şükran həyata həsrət qalacaqdır:

***İki qaş sanki bir hilali zəfər
Nerəyə üz çevirdi, parladı fər.
Ey iki qaş, mənim hilalımsan,
Sən mənim baisi-məlalımsan.
Səni gördükçə, məndə qəm parlar,
Qaşına bənzəyən hilal ağlar.***

M.Hadi yaradıcılığının bütün mayası məhz bu Hilalın zəfər arzusundan doğrulmuşdur. Bu zəfər qarşısındakı maneələri görür, onun dəf olunması yollarını göstərsə də, səsində səs verənlərin az və gücsüz olduğunu da bilirdi. Lakin bu, bədbinlik deyil, gələcəyə, ümidlə, inamla yaşayan bugünkü kədərdir. Hadinin ideali daim Yeni Hilalın, işıqlı səhərin nikbin carçısı olaraq yaşayır:

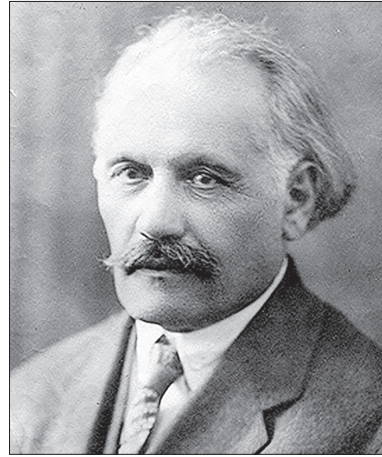
***Məyus olma, amandır,
Məyus olmaq yamandır.
Qorxaq diləksiz yaşar,
Millətim qəhrəmandır!***

Məhəmməd Hadi poeziyası Azərbaycan romantik ədəbiyyatının ən parlaq səhifələrindəndir. Daimi narahatlıq, təəssüf, bəzən dünyaya sığmayan "dünya kədəri", könül qırıqlığı, amma bütün məqamlarda səmimi və tükənməz döyüş əzmi ilə Hadi şeiriyyəti romantik irsin incisi kimi özünü doğrultmuşdur.

Güldəniz QOCAYEVA

HAQVERDİYEV YARADICILIĞINDA MENİPP SATİRA ƏLAMƏTLƏRİ

Milli ədəbi dilimizin təşəkkülü və sabitləşmə dövrünün görkəmli nümayəndələrindən olan Əbdürrəhimbəy Haqverdiyevin sənətkar dünya-görüşünün fəlsəfi koordinatları, həyat faktlarına münasibəti, təhkiyə təqdimi, formanın daxili və xarici birliyi bir struktur kimi onun fərdi üslub sistemini yaradır.

Ə.Haqverdiyev yaradıcılığında özgün üslub xüsusiyyətləri vücut və ruh, fərqli ideya üzərində qurularaq fərqli dünya, əməl və sınaq gerçəkdən qeyri-adiliyə yönəlir, eyni zamanda, üslub vəhdətdə mifik təfəkkürdən real dünyaya da istiqamətlənir. Bu xüsusiyyət bir üslub kimi menipp satirasının əlamətlərini özündə cəmləyir. "Menipp satirası" eramızdan əvvəl III əsrdə yaşamış filosof Qadaralı Menippin adıyla bağlı olsa da, müəyyən bir janrın ifadəsi kimi ilk dəfə yeni eradan əvvəl I əsrdə yaşayaraq öz satiralarını "satirae menippeae" adlandıran Roma alimi Varronun tətbiq etdiyi bildirilir. Digər iddia isə, janrın özünün xeyli əvvəl yarandığı, ilk nümayəndəsi Sokratın tələbəsi Antisfen olduğu, Aristotelin müasiri olan Heraklit Pontikin də bu janrda yazdığı müəyyənləşdirilir. Janrın qeyd-şərtsiz nümayəndəsi kimi isə, Bion Borisfenit (y.e.ə.III əsr) sıralamaya daxil edilir. Lakin daha dəqiq araşdırmalarda bu janra böyük bir müəyyənlik gətirmiş Menipp, daha sonra isə, satiralarından bizə çoxlu sayda fraqmentlər gəlib çatmış Varron əsas müəlliflik hüququ qazanır. "Menipp satirası"nın ən maraqlı nümunəsi "Hippokrat romanı" (məktublaşma formasında yazılmış ilk Avropa romanı) hesab edilərək, antik mərhələdəki inkişafı isə, Roma yazıçısı və filosofu Boesinin "Fəlsəfənin fəlsəfəsi" əsəri ilə yekunlaşdırılır.

Məşhur rus filosofu, incəsənət nəzəriyyəçisi M.Baxtin "menipp satirası"nı menippeya adlandıraraq geniş təsnifat vermişdir. Onun elmi-nəzəri müddəalarında menipp satirası ciddi-gülüş janrı kimi səciyyələndirilir və bir sıra özünəməxsus əlamətləri şərh olunur. Nəzəriyyəçinin menippeya sadaladığı bir sıra xüsusiyyətləri Ə.Haqverdiyevin "Xortdanın cəhənnəm məktubları" əsərində, gülüşün üslub rənglərində, bir neçə hekayəsində müşahidə edə bilərik. Menippeya hadisə təkcə indidə deyil, yerdə, göydə və axirətdə baş verir. Fikrimizcə, Ə.Haqverdiyevin mifik məfhum və obrazdan ibarət fərdi təxəyyülü adı çəkilən bu satiranın "yuxu satirası" və utopik ünsürlü "fantastik səyahətlər"i "Xortdanın cəhənnəm məktubları" əsəri ilə birləşdirilə bilər. M.Baxtinin Ə.Haqverdiyevin yuxarıda adı çəkilən əsəri ilə uzlaşan bir neçə müəyyən elmi-nəzəri müddəanı sadalayıb bu müddəaları əsər üzərində təhlilə cəlb edərək fikrimizi ümumiləşdirək:

1. Menippeya müstəsna süjet və fəlsəfi təxəyyül azadlığı ilə səciyyələnir.

2. Bu satirada son dərəcə cılığın fantastika, macəra sırf ideya-fəlsəfi məqsəd vasitəsilə daxilən təsdiqlənir. "Menipp satira" qəhrəmanı göylərə qalxır, axirət dünyasına enir, naməlum fantastik ölkələrə səyahətə çıxır, qeyri-adi vəziyyətlərə düşür. Menippeyanın məzmununu ideyanın, ya da həqiqətin dünyadakı – həm yerdəki, həm axirətdəki macəraları təşkil edir.

3. Menippeyada azad fantastika, simvolika və bəzən də mistik dini ünsürün ifrat və kobud xarabazar naturalizmi ilə üzvi surətdə birləşməsindən ibarətdir. Burada ideya heç bir xarabazardan və həyat çirkinliklərindən qorxmur. İdeya insanı, müdrik, dünyəvi şərin, pozğunluğun, alçaqlığın və bayağılığın son ifadəsi ilə üzləşir.

4. "Menippeya "son suallar" satirasıdır. Burada son fəlsəfi mövqelər sınağa çəkilir. Menippeya sanki hər birində insan və onun həyatı bütünlüklə əks olunmuş son, həlledici insan sözlərini və hərəkətlərini verməyə çalışır.

5. Menippeya əksər hallarda öz tərkibində yuxugörmələr, ya da naməlum ölkələrə səyahət şəklində daxil edilmiş sosial utopiya ünsürlərini daxil edir; menippeya bəzən birbaşa utopik romana çevrilir.

6. Menippeya üçün kənar janrların: novellaların, məktubların, natiq nitqlərinin və s. geniş istifadəsi səciyyəvidir. ("Xortdanın cəhənnəm məktubları" əsərində ayrı-ayrı hissələr, "Xanın tüpürcəyi", "Topal Seyid", "Deşikli ağac", "Cicim ocağı" və s., eləcə də, "Odabaşının hekayəsi").

7. Kənar janrların mövcudluğu menippeyanın çoxüslubluğu və çoxtonluluğunu (məsələn, Ə. Haqverdiyevdə satira və yumorla paralel lirika) gücləndirir, ədəbiyyatın materialı kimi sözə bədii nəsrin inkişafının bütün dialoji xətti üçün səciyyəvi olan yeni münasibət yaranır.

"Cəhənnəm yerin yeddinci qatında bir böyük dağın ətəyində düşübdür. Bu dağın adına Kəmid dağı deyirlər. Dağın dibi cəhənnəmdədir və başı Ərəbistanda Əsfəğan adlı bir yerdədir.

Cəhənnəmin özü yeddi təbəqədən ibarətdir. Əvvəlinci təbəqənin adına Cəhənnəm deyirlər. Buraya ancaq müsəlman günahkarlarını salırlar. İkinci təbəqənin adına Ləza deyirlər; bu təbəqə tərsalar üçündür. Üçüncü təbəqənin adı Hatəmədir; bu təbəqə də yəhudilər üçün təyin olunubdur. Dördüncü təbəqənin adına Səqər deyirlər; buraya da gəbrləri salırlar. Beşinci təbəqənin adını Səir qoyublar. Bu təbəqə də saiblər üçündür. Altıncı təbəqənin adı Cəhimdir; bura da müşriklər üçündür. Cəhənnəmin axırıncı təbəqəsinin adına Haviyə deyirlər. Bura da münafıqlar üçündür."

Kinayə bu istiqamətdə mifik təfəkkürdən reallığa müqayisə fonunda yenidən istiqamətlənir, ədib bu fürsətdən istifadə edərək sosial təbəqə qruplaşmasını müqayisə axarında üstüörtülü şəkildə rüsvay edir: *"Necə ki, görürsünüz, xalis müsəlman məclisidir. Hər kəsin adına və libasına görə yer var. Məsələn, qaydadır, yuxarı başa axundlar keçirlər. Onlardan aşağı bəylər əyləşirlər. Bəylərdən aşağı tacirlər, onlardan aşağı xırda-xırda adamlar: ətər, baqqal, şkola müəllimi və şairləri".* Müstəsna süjet və fəlsəfi təxəyyül azadlığı ilə səciyyələnən mifik məfhum və obrazdan ibarət üslub əlamətləri mifik səyahətlər fonunda dövr edərək təsvir edilən həyatın vəhdətini pozmur. Olmuşların nəticələri aspektində təsəvvürdə mümkün ola bilən həyat kimi adi həyatın davamını işıqlandırır: *"Cəhənnəmdə bir quyu var, o quyunun adına Veyl quyusu deyirlər. Yetmiş illik yol onun dərinliyindədir.*

Mən cəhənnəmə daxil olanda həmin quyunun tərkindən bir "vay, dədəm vay" naləsi eşitdim. Başımın tükü papağımı götürdü."

Qəhrəman axirət dünyasına enir, qeyri-adi vəziyyətə düşür, həqiqətin dünyadakı - həm yerdəki, həm axirətdəki macəraları təşkil edir:

"Odabaşından xəbər aldım:

-Bu nə səsdir?

Cavab verdi:

-Yetmiş il bundan əqdəm bu quyuya bir adam atıblar. O adam ancaq indi quyunun tərkinə dəydi.

O adamın kim olduğunu xəbər alanda odabaşı dedi:

-Vallah, bilmirəm hansının adını deyim. Bu quyuya bir adam salmayıblar, iki adam salmayıblar, hədd yox, hesab yox. Ancaq onu deyə bilərəm ki, bu quyuya vətən və dövlət xainlərini salırlar". Burada ideya heç bir xarabazardan və həyat çirkinliklərindən qorxmur.

Ədib bu cür qarşıqoyma ilə mifik digər həyatın (təbii ki, bilinməyən, amma hər yöndə qəbul edilən sonsuz həyatın varlığı) adı həyatdan fərqli olan çalarlarının bədii imkanlarından geniş istifadə etmişdir. Mifik həyat real həyatı kənarlaşdırır, onu yeni formada reallığın tam sonu, əslində, yaşanılanların davamı, əməlin eyniyyəti, hadisə və obrazların dəyişilməz xisləti, qanun və cəza kimi dərk etməyə, dəyərləndirməyə məcbur edir. Cəhənnəm səyahəti təsviri-ifsə kimi mifik görüntüdə tanış yaşantıların açarı olaraq hər bir real obraz və hadisədə cəmlənir, olmuş və olacaqlarla sınağa çəkilərək sənətkarlıqla ifsə edilir: *"Qiyamətə gələnlerin hamısını, bir körpü var, onun üstündən keçməyə məcbur edirlər. Bu körpünün adına Püli-Sirat və bizim dildə "Qıl körpüsü" deyirlər. Bu körpü qıldan nazik və ülgücdən itidir".* "Əhli-savabların qırğı kimi" bu körpüdən keçməsinə, "əhli-günahdır" ki, onun iki qədəmdən sonra cəhənnəmin tərkinə getməsinə şirin dillə təsvir edən müəllif, müxtəlif üsullara əl ataraq, hadisələri digər haşiyələrlə bir-birinə bağlayır: *"Odabaşı söyləyirdi:*

-Bu körpüdən yıxılanların adlarını eşitsən, ayağının altından yer qaçar. Məsələn, burada bir şəxs uçdu ki, onun dalında tamam İran və Qafqaz müsəlmanları namaz qılırdılar. Əmirəli-möminin xalis şüələrindən, adı da gerek ki, Molla Ağə Dərbəndi idi.

Bunu eşidəntək, həqiqətdən, yer ayağımın altından qaçdı. İstədim inanmayam. Sonra fikir etdim: bu kişi bitərəf adamdır. Buna nə düşübdür ki, yalan danışsın və yalan danışmaqdan onun mənzuru nə ola bilər? Heç bir şey!

Aman, xudaya! Molla Ağə Fazili-Dərbəndi qıl körpüdən uçandan sonra, bizimtek günahkar bəndələrə nə qulaq quşqunu!"

Ə. Haqverdiyev bu kinayə ilə sanki zamanı aşaraq hadisə və obrazları həyatı və mifik qarşıdurmaya yönləndirir, müqayisəsini elə qurur ki, əhəmiyyətinə görə zaman məhdudiyyətini itirir. Ədib, əslində, bu cür əlaqələndirmə ilə, məkanı da aşır və hadisələri iki nöqtədə mərkəzləşdirir. Obraz və hadisənin bugünü (real həyat) və ikinci mifik məkan. Qıl körpüsündən cəhənnəmin tərkinə uçan Molla Ağə Fazili-Dərbəndi kimi real həyatda əhli-savab, mifik məkanda əhli-günah sahiblərinin, "maralların" obraz xarakteristikası kəskin təzadlarla real dünya tərcümeyi-halı və axirətlə qarşı-qarşıya qoyulur. *"Yığıncığa yaxınlaşıb gördüm: İblis ki, cəhənnəmin sədri-idarəsidir, bir uca taxtın üstündə çıxıb sağa-sola şıllaq atır. (Burada kinayə tonu ikimənalı və istehzalıdır, gizli sosial-siyasi işarələrlə doludur, təkcə axirətdə deyil, reallıqda da məkan sədri-idarəsinin bir gün hesabdan yaxa qurtarmayacağını vurğulayır.)* Cəhənnəm əhli onun ətrafını alıb, hər bir dillə ona fəhş verir və cəhənnəmə düşməyində də onu müqəssir tutur.

Biri deyir:

-Sən olmasaydın, mən bu dini qoyub, o biri dinə qulluq eləməzdim.

O birisi deyir:

-Sən olmasaydın, mən öz qardaşımı öldürüb arvadını almazdım...

Birisi deyir:

-Mən yüz il yüz ilə qalaydı, rüşvət alıb vətəni pula satmaz idim, hamısını eyləyən sənsən.

Birisi deyir:

-Məgər mən istibdadın nəticəsi nə olduğunu bilməyirdim? Niyə mənə gecə-gündüz deyirdin ki, rəiyyət eşşək misali bir şeydir, nə qədər döyülsə, bir o qədər yumşaq olar? Mən də sənə kor məlunun sözünə inanıb rəiyyətin tamam malını, pulunu, var-yoxunu xəfiyyələrə xərc elədim. Axırda məmləkətim parça-parça olub, əlimdən getdi, özüm də sən Allahın lənətinə gəlmişin ucundan bu əziyyəti çəkirəm."

Hesablar bir deyil, iki deyil... "Menippeya, "son suallar" satirasında son fəlsəfi mövqelər sınağa çəkilir. Menippeya sanki hər birində insan və onun bütün həyatı bütünlüklə əks olunmuş son, həlledici insan sözlərini və hərəkətlərini verməyə çalışır. Ə.Haqqverdiyev, demək olar ki, bütün son suallarını amansız mənəvi eksperiment üsulu ilə qoyuluşunu təşkil edir, zahiri neytrallıqla sadəcə əməllərlə çərçivələnmiş etirafları kinayə ilə düşüncəyə yönləndirir. Sualların bu cür qoyuluşunun təsviri Cəlil Məmmədquluzadənin (tənqidi realizm) "Ölülər" əsərində İsgəndərin sadaladığı dirilərin əməlləri ilə həyatın əksər vacib sahələri, daha doğrusu, onun vacib, həm də dərin qatlarına nüfuz etmiş ölüm hökmü, diriylən ölülük – son dünya məsələlərini xatırladır. Və ya, İblis obrazının seçilməsi H.Cavid (romantizm) yaradıcılığında təsadüf etdiyimiz bütün pis əməllərə bəis insan, onun tipində ümumiləşmiş insan – iblis surəti, bir çox ədəbi janrlara hopmuş, ifşa və kinayə üsulunun tərkib hissəsinə çevrilmiş forma və rəmzlər kimi yada düşür. (Təbii ki, adlarını çəkdiyimiz sənətkarların hər birinin mənsub olduğu cərəyanın, onların özlərinin fərdi dil, üslub və bədii dəyərlərinin müxtəlifliyi ilə). Haqqverdiyev üslubunda təsadüf etdiyimiz mifik obraz və işarələrinin də üzvi bir məntiqi vardır ki, fəlsəfi ideya burada mifik süjet kimi günün vacib kəskin sosial tematikası ilə birləşir. "İblisi cəhənnəm əhli, bir növ, cana gətirmişdi ki, binəva az qalmışdı istefa (yəni ostavka) verib qulluqdan çıxsın. Amma buna bir şey mane oldu.

Nagah havada bir mələk göründü və mələk sol əli ilə bir zorba qoçun buynuzundan yapışib, sağ əlində bir xəncər tutmuşdu. İblis mələyi camaata göstərib dedi:

-Baxın görün, o havadakı nədir? Mənim gözümlə əməlli görmür.

Cəhənnəm əhli qoçu görəntək əzabı yaddan çıxardıb:

-Ay camaat, qoç döyüşdürəcəklər! – deyər qışqırıb qoça tərəf yüyürdülər.

İblis də bundan istifadə edib, quyruğunu qısmış, yavaşca sivişquluya dəm verdi".

Axirətdə obrazların insanı və dünyanı, özlərini görmə formalarında, insana və dünyaya yanaşmadakı yalnız qorxunun yaratmış olduğu ehkamçı təşəkkül, etiraf, qorxu, özünü qınama fonunda belə ustalıqla yenidən tarixi-genetik izahına qayıdır: "Qoça tərəf gedənlərin lap qabağında bakılılar yüyürdülər. Onlardan dala qarabağlılar, irəvanlılar, eşqabadlılar. Daha sanamağın mənası yoxdur. Xülasə, bir şamaxılılardan savayı hamı getdi. Şamaxılılar bir yana çəkilib dedilər:

-Qardaş, qoç döyüşməsi nə böyük tamaşadır? Allah versin bildirçinə, döyüşdürərsən, ruhun ləzzət apara!"

Ə.Haqqverdiyev yaradıcılığında müxtəlif hadisələri əlaqələndirmə bacarığı çox güclüdür. Ədib keçmişdən və indidən, real həyat və mifologiyadan, ab-

surd düşüncədən birbaşa mövzu əsasında duran faktın izahına mükəmməl şəkildə yönələnə bilir. O, söz oyununda ifşa etdiyi ictimai nöqsanları, müqayisə vasitəsi ilə tənqid obyektini kimi seçilmiş müxtəlif hadisələrlə əlaqələndirir: *“Günahkar cəhənnəmə düşən kimi Qəllaz və Şəddad adında mələklər, rus qazaxları, əlsiz-ayaqsız fəqəranın üstünü alan kimi onun üstünü alıb, başlayırlar onlara odlu taziyanələrlə vurmağa və zəncir bağlayıb odun içində süründürməyə.*

Bu mələklərin yetmiş min köməkçiləri - türküsü-qorodovoyları var ki, hər birinin yetmiş min əli və hər əlində yetmiş min barmağı var. Bunlar da hər tərəfdən tökülürlər günahkarların üstünə. Bəziləri onların saqqallarını yolurlar, bəziləri ətlərini didirlər, bəziləri sümüklərini sındırırlar.

Xülasə, nə ərz edirəm. Lap bizim qorodovoylar kimi!”

Satirik planda verilən bu müqayisə nahaq və haqq anlamında ictimai-siyasi məzmunu köklənir, ədib günahkar insan timsalında əhalinin ictimai vəziyyətini təbii canlandıraraq bənzətmə vasitəsi ilə təcridən bunları siyasi hadisələrlə əlaqələndirərək ifşa edir. Cəhənnəm əhlinin bir-birinə dəyməsi, real həyatda əsərdə zəncirini qırmaq üçün aparılacaq mübarizənin kökünü göstərən inkar pafosu sadə təsvirlə oxucu düşüncəsinə yönəlir: *“Odabaşı, istəmirik, gəlməsinlər. Onları biz aramıza qoymayacağıq. Onlar bizə cəhənnəmdə də rahat yatmağa imkan verməyəcəklər.*

Camaatın az hissəsi bunlara nəsihət eləyir:

-Qardaşlar, qoyun gəlsinlər, nə işiniz var. Onların sizə heç bir əziyyət və azarları toxunmayacaqdır. Onlar da buraya sizin kimi yanmağa gəlirlər.

-İstəmirik, gəlməsinlər. Qoy gedib hansı cəhənnəmdə yanacaqlar yansınlar. Biz onları öz cəhənnəmimizə qoymayacağıq”.

Köləliyə sürüklənən insanların düşüncələrinə azadlıq uğrunda mübarizə ruhunun təqdimi sadə təsvir və neytral yanaşma üzərində qurulur. Ədib “baxdım, nəsihət edənlərin içində gördüyüm bəylər, axundlar və sair millətin ruhaniləri və əyanı hamısı səf-səf dayanıb gələnləri gözləyir” real təsviri ilə ümumi kinayəli ton yaradır, əsas inqilabi fikri, təsadüfi dialoq üzərində eyhamla qurur: *“Oğlan, bu nə əhvalatdır?*

-Dedi:

-Nə olacaq?! Rus qoşunu cəhənnəmə dolur. Bundan sonra gərək hamımız cəhənnəmdən baş götürüb qaçaq.

Baxdıq ki, rusun kazaqları, saldatlar, əfsərləri, yarananları, dəstə-dəstə cəhənnəmə dolmaqdadırlar. Axundlar əllərini göyə qa1xızıb, keşişlər, əllərində xaç, bunlara dua edirlər. Yaranalların biri səsləndi:

-Camaat, sakit olun! Əlahəzrət imperator əzəm ikinci Nikolay həzrətləri lütf edib cəhənnəmə buyururlar.

Odabaşıya dedim:

-Əmi oğlu, tez olun, burdan məni çıxardın. Bunlar ki buraya sahibləndilər, məni başburtusuz görüb əziyyət edəcəklər”.

Doğrudur, mifik aspektdə təqdim olunan bu xüsusi obraz seçilmiş vücut və vücut-ruh insanıdır. Maraqlı mövqedə mövcud olduğu (cəhənnəm səyahəti, məhz onun xüsusi qarşılanması, qırx gün gəzinti və s.) cəhənnəmə yönəlmiş mifik utopiya və ya real dünya cənnətə istiqamətlənən son əlaqə ola bilmir. Lakin bu denotant yazıçı üslubunda bədii məqsədinin yerinə yetirilməsi üçün əlverişli mövqe, siyasi satira kimi də üslub özəlliyini daşıyır.

Ümumiyyətlə, “əsərlərdə problemin bədii həlli və poetik strukturu Ə. Haqverdiyevin bədii nəsrində xalq gülüşü işığında formalaşan tipik cəmiyyət və fərd konsepsiyası haqqında mülahizə yürütməyə şərait yaradır.

Ə. Haqverdiyevin mifik məfhum və obrazdan ibarət fərdi təxəyyül üslubu təhkiyəçi tərəfindən qoca nağılını tamamlayınca yeni fərqli mənəvi-psixoloji vəziyyətə istiqamətlənir, insanın qeyri-adi xəyalpərəstliyini, yuxularının təsvirini ortaya çıxarır. Ayın danışmasını arzulayan təhkiyəçinin xəyalları utopiya, gecə yuxusunda gerçəkləşir. Ayın yuxuda hərəkət edərək ona tərəf gəlməsi,

gördüklərini bir-bir anlatmasını, danışmasını metaforik yöndə bədii təsvir vasitəsi kimi tamamlayır. Çox gecələrin şahidi kimi Ayın üz qarasının gördüklərindən yaranan, ahının tüstüsü kimi bənzətmələrlə dünyəvi şərin, bayağılığın son ifadəsi kimi kinayəli dillə təsvir olunur: "Mən o gecənin şahidiyəm ki, meydanı-Kərbəladə peyğəmbər övladı, sübhədək ənvari-qüdsiyyə içində, din yolunda şəhadətə hazırlanırdılar... İslamın yolunda mən neçə davalar, neçə cahadlar görmüşəm, odur ki, müsəlmanlar məni özlərinə bir əlaməti-məxsusə ittixaz etmişlər. Amma indi bu millətin əhvalına nəzər etdikcə deyirəm ki, lal olub danışmamaq məsləhətdir. Mənim üzümdə siz bir qara görüb onu ləkə hesab edirsiniz. Xeyr, o, qara ləkə deyil, bəlkə mənim ahımın tüstüsüdür ki, əqvami-islamiyyənin hər cəhətdən cəmi millətdən geri qalmağını görüb ciyərimdən çıxarıram!.."

Beləliklə, nəzərdən keçirdiyimiz əsərlərin təhlili bir daha göstərir ki, Ə.Haqqverdiyev bilavasitə psixoassosiativ nüanslara söykənərək əsərlərində dil, təfəkkür və məntiq kateqoriyalarını fərdi üslub özəlliyi kimi cəmləmiş, yaradıcılıq üslubunda özgün formada sərgiləmişdir.

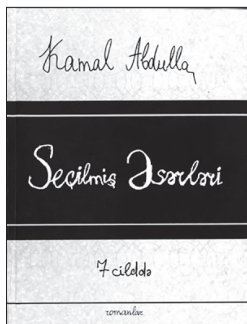

Səadət VAHABOVA

ƏDƏBİYYAT

1. Haqqverdiyev Ə. Seçilmiş əsərləri, iki cildə, II cild. Bakı, "Lider nəşriyyatı", 2005.
2. Həbibbəyli İ. Satira ədəbi növ kimi. /Ədəbi tarixi yaddaş və müasirlik/. Bakı, Nurlan, 2007
3. Baxtin M. Dostoyevski poetikasının problemləri. BSU, "Kitab aləmi" nəşriyyat-poliqrafiya mərkəzi, Bakı, 2005.
4. Кольцов М. Писатель в газете. М., «Советский писатель», 1962.
5. Məmmədov M. Azəri dramaturgiyasının estetik problemləri. Bakı: Azərneşr, 1968.
6. Kazimov Q. Seçilmiş əsərləri. 2-ci cild, Bakı, Nurlan, 2008.
7. Mütəllibov T. Əbdürrəhimbəy Haqqverdiyevin poetikası, Bakı, Yazıçı, 1988.
8. Qocayeva G. Nəgah xəyalıma cəhənnəm düşdü. Ə.Haqqverdiyevin bədii nəsrə mövzusunda, Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Nəşriyyatı, Bakı, 2002.

♦ Kitab rəfi

KAMAL ABDULLA
SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ (7-cilddə)
BAKİ, "MÜTƏRCİM" NƏŞRİYYATI, 2020

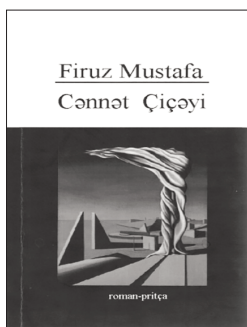
Xalq yazıçısı Kamal Abdullanın "Seçilmiş əsərləri"nin birinci cildinə onun üç romanı daxil edilib. "Yarımçıq əlyazma" romanının qayəsində "özün üçün büt yaratma", "Sehirbazlar dərəsi"ndə "intişam hissi ilə yaşama" və nəhayət, trilogiyanın son romanı "Unutmağa kimsə yox..."da isə "yaşadığın dünyayla kifayətlənmə" ideyası dayanır.

İkinci cildə yazıçının ayrı-ayrı zaman kəsiklərinin bir-biri ilə əlaqəsinə həsr edilmiş "Sırrların sərgüzəşti" romanı, müəllifin uşaqlıq və yeniyetməlik dövrü ilə bağlı xatirələrinin ədəbi versiyası olan "Tarixsiz gündəlik" povesti və intellektual nəsr nümunələri kimi diqqəti cəlb edən, müxtəlif illərdə yazılmış hekayələri daxil edilib.

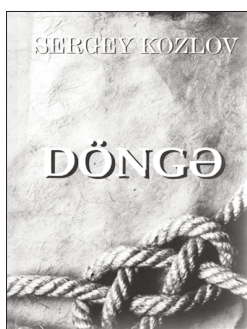
NADEJDA İSMAYILOVA
"SÜLEYMAN VƏZİROV ƏSRİN FONUNDA"
(Monoqrafiya)
BAKİ, BƏXTİYAR-4İKF-MƏTBƏƏSİ, 2021

Monoqrafiya Nadejda İsmayılovanın Süleyman Vəzirovun həyat yoldaşı Validə Vəzirovayla söhbətləri, müsahibələri əsasında yazılıb, tərtib edilib. Kitab səkkiz hissədən, epiloqdan və şərhərdən ibarətdir. Hər hissə də müəyyən tarix aralığından bəhs edir. Kitabın sonunda nadir tarixi fotolar yer alıb.

FİRUZ MUSTAFA
"CƏNNƏT ÇİÇƏYİ" (roman)
BAKİ, "RENESSANS-A" NƏŞRİYYATI, 2020

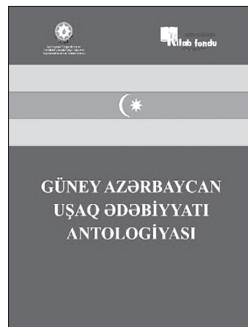
Firuz Mustafanın "Cənnət çiçəyi" romanındakı hadisələr real və irreal zamanların çarpazlaşdığı məkanda baş verir. Əsərin qəhrəmanı məşhur alim öz məslək və ideyaları yolunda dönmədən mübarizə aparır. Yaşadığı mühitdə onu anlayan varmı? Əsərdə bu suala cavab axtarılır.

SERGEY KOZLOV
DÖNGƏ
BAKİ, "RENESSANS-A" NƏŞRİYYAT EVİ, 2020

Rus-Sibir nasiri kimi tanınan Sergey Kozlovun "Döngə" adlı kitabına son illər çağdaş rus nəsrində ədəbi hadisə kimi qarşılanan doqquz hekayəsi toplanmışdır. Bu yazılarda rus insanının sevincindən çox, kədər-acıları qələmə alınsa da, bu kədər, bu acılar insan ruhunu işıqlandırmaq qüdrətindədir.

Tərcümə edən Məmməd Orucdur.

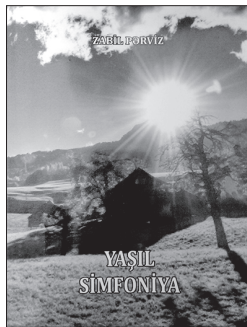

ESMİRA FUAD
“GÜNEY AZƏRBAYCAN
UŞAQ ƏDƏBİYYATI ANTOLOGİYASI”
BAKİ, “ELM VƏ TƏHSİL” NƏŞRİYYATI, 2020

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı şöbəsinin baş elmi işçisi, filologiya elmləri doktoru Esmira Fuadın tərtibçi, ön söz və izahların müəllifi olduğu “Güney Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı antologiyası” çap olunub. İlk dəfə nəşr olunan antologiyaya Güney Azərbaycan şair və yazıçılarının son yüz əlli ildə yaratdıqları zəngin uşaq ədəbiyyatı xəzinəsindən fərqli janr və üslablara aid poeziya, nəsr və dramaturgiya nümunələri daxil edilib. Bu əsərlər Güneydə uşaq ədəbiyyatının ideya-məzmun və sənətkarlıq baxımından inkişafını izləmək, qiymətləndirmək üçün faydalı qaynaqlardır.

“Güney Azərbaycanda uşaq ədəbiyyatının inkişafı çağdaş ədəbi prosesin əsas prioritetlərindən biridir” başlıqlı ön sözdə müəllif kitab haqqında ətraflı məlumat verib.

Kitabın baş məsləhətçisi Rəsul Qədri, redaktorları Fikrət Süleymanoğlu və Süsən Nəvadəye Rəzidir.

ZABİL PƏRVİZ
YAŞIL SİMFONİYA (Şeirlər)
BAKİ, “TƏKNUR” NƏŞRİYYATI, 2020

Kitabda müəllifin seçmə şeirləri, son illərdə qələmə aldığı bədii nümunələr toplanmışdır. Vətən, xalq, dünya mövzularına həsr olunmuş bu əsərlərin bir qismi eyni zamanda Azərbaycan musiqisi, Azərbaycan muğamları ilə həmsərhəddir.

Oxuculara təqdim olunan “Yaşıl simfoniya” poeması ümumbəşəri humanizm ideallarının tərənnüm və təbliğinə həsr olunmuşdur.

Kitaba ön söz yerinə istiqlal şairi Xəlil Rza Ulutürkün Zabil Pərvizin yaradıcılığına həsr olunmuş məqaləsi verilmişdir.

MƏLAHƏT SOLTANQIZI QƏDİROVA
AZƏRBAYCAN REALİST POEZİYASINDA
ROMANTİKA (1920-1950-Cİ İLLƏR)
BAKİ, “ELM VƏ TƏHSİL” NƏŞRİYYATI, 2020

Tədqiqat işi Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı tarixində mübahisə və maraq doğuran məsələlərdən birinə – Azərbaycan realist poeziyasında romantik təmayülün təşəkkülünə həsr edilmişdir. Azərbaycan romantik şeirinin gücü ənənələri XX əsrin 20-50-ci illərində Səməd Vurğun və Mikayıl Müşfiq yaradıcılığında özünü daha bariz şəkildə biruzə verdiyi üçün məhz bu sənətkarın romantikasının poetik xüsusiyyətləri tədqiqatçının əsas təhlil obyektinə çevrilmişdir.